

ВОЕННА АКАДЕМИЯ “ ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ”

ГЕОРГИ БАХЧЕВАНОВ

СИСТЕМА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

Държавни институции и оперативни компоненти

София 2007

Настоящата книга на доц. Георги Бахчеванов, д.в.н. е продължение на тематичната серия „Национална и международна сигурност“, разработена в съответствие с учебните програми по дисциплината „Система за национална сигурност“, изучавана във факултет „Национална сигурност и отбрана“ при Военна академия „Г. С. Раковски“

Мисията на книгата е да осигури в достъпна форма необходимите основни знания за запознаване със системата за национална сигурност в Република България. Разгледани са както главните държавни институции в съответствие с Конституцията, така и най-важните функции, провеждани от държавните институции и съответните оперативни компоненти за гарантиране националната сигурност.

Книгата ще бъде полезна за всички специалисти, работещи в ръководните и изпълнителните органи на националната система за сигурност, експертите от националната и местната администрация, обучаемите във висшите училища, подготвящи кадри за системата за национална сигурност.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	4
1. Системата за национална сигурност – сложна обществена система	8
2. Основни държавни институции от системата за национална сигурност	22
2.1. Народно събрание	34
2.2. Президент.....	47
2.3. Министерски съвет (министерства и ведомства).....	54
2.4. Съдебна система	110
3. Основни оперативни компоненти на системата за национална сигурност	136
3.1. Отбрана	139
3.2. Вътрешна сигурност и обществен ред	163
3.3. Контраразузнаване	189
3.4. Разузнаване	206
3.5. Дипломация	221
3.6. Защита на информацията	227
3.7. Защита на населението и инфраструктурата	233
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	253
ПРИЛОЖЕНИЯ	
Приложение 1	
Хронология на Народното събрание на България	255
Приложение 2	
Министър председатели на България в периода 17 юли 1879–януари 2007 г.	259
Приложение 3	
Правомощия на Министерския съвет.....	266
Приложение 4	
Председатели на Конституционния съд (за периода 3 октомври 1991 г.–31 декември 2006 г.)	268

УВОД

Предизвикателствата, които съвременното ни поднася, не се включват дори в най-широките определения за национална сигурност давани до преди една-две години. Тези определения вече не съответстват на съвременните тенденции в развитието на човечеството. Свидетели сме как с всеки изминал ден проблемът “национална сигурност” трудно може да бъде обясняван с известните ни философски, политически и методологически понятия за света. Не помагат и историческите, етническите или религиозните схващания за нацията и защитата ѝ от съседни, близки или далечни, малки или големи нации и националности. Националната сигурност не може да бъде организирана и осигурявана надеждно с досега познатите ни силови структури като армия, полиция, съд и прокуратура.

Проблемът за поведението на държавите в новата глобална среда е комплексен и съдържа в себе си няколко отделни проблема: икономическа и политическа стабилност, съхранение на институцията националната държава, суверенитет и национална сигурност.

Изследването на обект като системата за национална сигурност трябва да отговаря на четири условия¹: Трябва да се разглеждат свързаните с обекта явления и свойства обединени в система, а не да бъдат анализирани разпокъсано и хаотично. Обектът трябва да се разглежда като процес, като се изучава развитието му във времето, вместо някакво негово моментно състояние. Във всички действия, връзки и отношения, на които обектът е функция, трябва да се търси логика. Трябва да се въведе определена степен на абстрактност, т.е. отделяне на същественото от несъщественото, откъсване от емпиричното и конкретното, за да се хвърлят мостове към други области на познанието и да се ползват идеи от тях.

Съществуват три принципно различни начина да се представи процеса на формулиране и осъществяване на политиката за национална сигурност².

Първият подход разглежда сигурността като система от взаимно свързани, но относително обособени аспекти, във всеки, от които съществуват различни условия и действат различни фактори.

¹ Николай Слатински. Измерения на сигурността. Парадигма. С., 2000.

² Валери Рачев и колектив. Национална и международна сигурност. Военно издателство. С., 2005.

Друг подход е този, при който решенията и действията на държавното ръководство се представят като единна система от организационни действия с ясна и еднозначна логическа последователност от типа “всеки прави точно това, което трябва, в точния момент и по идеално добрия начин.

Третият подход е, да се разглежда процеса на вземане на решения и тяхното осъществяване от държавното ръководство като система от политически, организационни и психологически съображения, формиращи се в сложна политико-обществена среда (включително международна).

Практически и трите подхода съществуват в реалностите на българската политика за сигурност, особено през етапа на натрупване на първичен управленски опит след 1989 г. Той започва с ускореното усвояване на концепцията за широката сигурност през периода 1992–1994 г., която заменя концепцията за отбраната, наследена от времето на Студената война. През този период доминира първия подход, главно защото става въпрос преди всичко самите политически управляващи да си изяснят за какво точно става въпрос и особено по какво тази концепция се различава от концепцията за “държавната сигурност” от времето на блоковото противопоставяне. Именно разликата се представя предимно като разширяване на аспектите и обясняване на взаимовръзките между тях.

Вторият подход се налага главно под въздействие на тезата, че институционната система на сигурността е перфектно развита, в нея работят най-добрите професионалисти и от политиките се изисква само да следват техните съвети. Чрез него управлението на сигурността се представя като система от задължително целесъобразни, последователни и изчерпателни действия, както при планирането, така и при провеждането на политиката за сигурност. В основата на този подход стои професионалният анализ, извършван в органите и организациите от системата за национална сигурност. За това при обяснението му ключов въпрос е структурата на системата за сигурност, йерархията (формална и неформална) на организациите в нея и процедурите, които конкретното държавно ръководство налага на тази йерархия (фиг. 1).

Третият подход разглежда системата на вземане и изпълнение на решения по сигурността като система от взаимно свързани социални системи. Системността тук идва от факта, че всички лица, участващи със своя експертиза в процеса на подготовка, вземане и осъществяване на решения по сигурността принадлежат на някакви (множество) социални системи. Всяка от тях внася специфични съображения както в анализите, така и в действията на индивидите. Социалните системи от най-малките като отдел, например, до го-

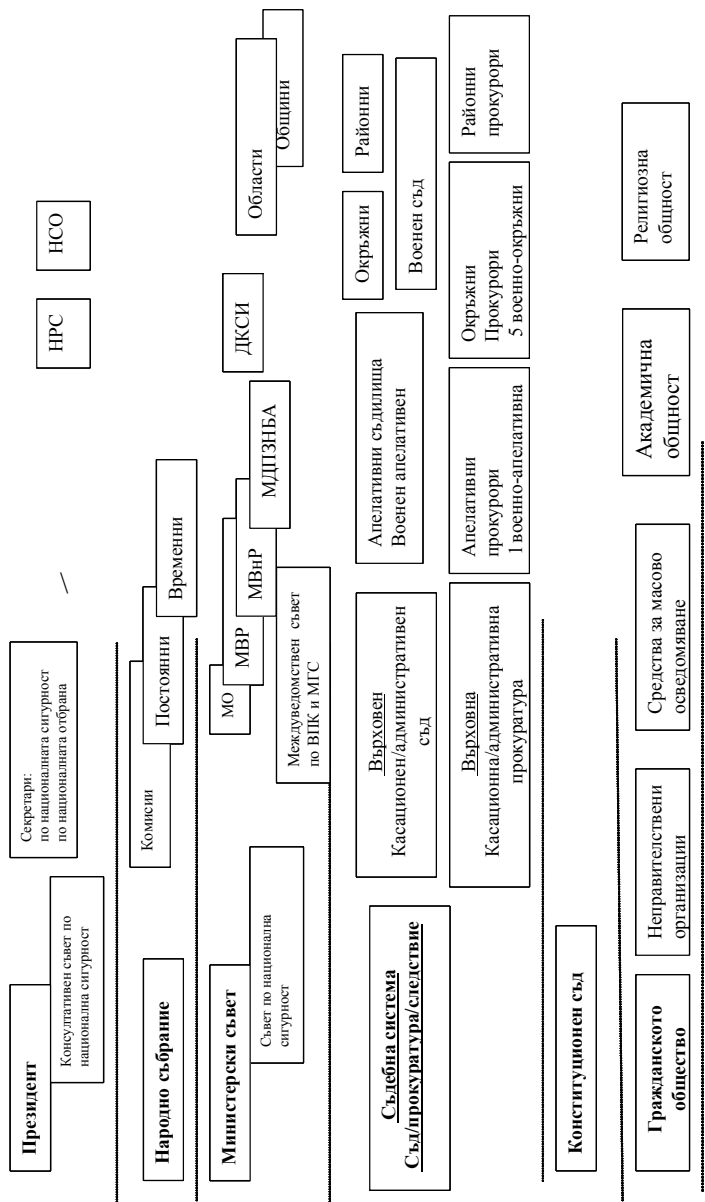
лемите, като политическа партия, организация за сигурност, нация, международна институция умножават ефекта на въздействие върху процеса. В резултат решенията по сигурността отразяват кръстосаното въздействие на множество фактори и условия, което прави процеса на вземането и осъществяването им изключително сложен.

В действителност лицата или органите, вземащи решения могат да имат на разположение достатъчно акуратна информация, за да вземат обосновано решение. При формулиране на стратегия за действие обаче е необходимо да се отчитат още политическата, организационната и дори индивидуалната резистентност на това решение. Възможно е също лицата или органите, вземащи решения да имат достатъчно информация, за да елиминират повече от аналитичните възможности за действие в дадена обстановка, но да нямат достатъчно данни да изберат рационалната алтернатива. Така че, като обобщение, разделителната линия между това, кое, от една страна, е “аналитично” в политиката за сигурност, и кое, от друга, е “политическо”, “организационно” или “психологическо” често пъти трудно се различава в реалната политика³.

Поради посочените причини в този курс основно внимание е отделено на вторият подход, посветен на институционната система на сигурността. Третият подход – социалния – като най-комплексен, обективен и свързан с реалностите на държавното управление в България и е обект на разработеният от катедра „Национална и международна сигурност” през 2005 година учебник⁴.

³ Тъй като до ден-днешен в политологията английският е силно доминиращ се използват много английски термини, които нямат директен превод на други езици. Най-важното различие трябва да се прави при самата дума “политика” на английски тя е в три значения: politics – процесуалното ниво на политиката (конфликти, дебати, спорове, търсене на консенсус); policy – съдържанието на политиката (теми като икономически мерки, социална политика и т.н.); polity – институционалното ниво на политиката (конституцията, парламент, министерства и т.н.);

⁴ Валери Рачев и колектив. Национална и международна сигурност. Военно издателство. С., 2005.

Фиг. 1. Организация на системата за национална сигурно ст

СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ – СЛОЖНА ОБЩЕСТВЕНА СИСТЕМА

Въпросът за системата за национална сигурност винаги е бил възлов проблем на политологията⁵. За разбирането обаче на термина “национална сигурност” безспорно първо трябва да си изясним съдържанието на понятието „сигурност”.

“Сигурност” е едно от най-често употребяваните, но многозначни съвременни понятия. Сигурността е увлекателна тема, защото засяга фундаментални проблеми на оцеляването на нациите и държавите, може да бъде свързвана едновременно с високите етажи на международните отношения и с практически всеки от аспектите на вътрешната политика, притежава както широко дискутирана публична страна и в същото време често е обвита в мистицизъм и секретност. Поради това наличието на ясни представи за сигурността е важно условие за правилно осмисляне на проблематиката, концепцията, стратегията и политиката за сигурност.

Интересно е да се разгледа самата етимология на понятието сигурност, която обяснява смисъла и съдържанието, което народите влагат в него. Самото съдържание на сигурността има многостранни измерения. Сигурност означава увереност, положителност, отсъствие и липса на опасност, безопасност. Сигурността е и качество на понятието сигурен. Сигурен от своя страна означава верен, надежден, несъмнителен. При всички случаи хората свързват сигурността с човек или институция, ръководство, инстанция, ор-

⁵ Политологията се занимава със съжителството на хората. Тя изследва как това съжителство всеобщо се регулира или би трябвало да се регулира. Традиционно политологията е силно нормативно насочена. Тази тенденция почва още от Платон. В днешно време дескриптивната част също е силно застъпена. Един от основните проблеми е кои части от човешкото съжителство са или трябва да са част от предмета. Има две мнения. Едното дефинира политологията като “широк” термин, т.е. тя обхваща всичките социални отношения. Другата дефиниция е “тясна”, тя аргументира, че политиката трябва да се концентрира върху обществената сфера в Аристотеловия смисъл. Модерната политология изучавана в университетите и други вузове е разделена на четири основни части: международни отношения, сравнителни политически системи, политика и икономика, и политика и право. (Виж Тодор Танев-*Политическата култура*, УИ св.Климент Охридски, София, 2001);

ганизация, съюз, коалиция, които заслужават доверие, на които може да се вярва⁶.

От времето на Платон и Аристотел “сигурността” като родово понятие се разбира като невъзможност да се нанесе вреда, като защита на всеки човек и обкръжаващата го среда от извънредна опасност. Някои автори я определят като комплексно понятие, съдържащо в себе си “отсъствие на опасност”, увереност на индивида, обществото и държавата, че тях ги охраняват от възможни опасности, други – като общност на политически цели, стратегии и методи, които служат за предотвратяване на войната при запазване на способността за политическо самоопределение. Според В. Проданов сигурността е “характеристика на всяка система и тя е в нейната способност да се съхрани при промяна на средата, условията и обстоятелствата, от които зависи; да функционира и се развива оптимално, т.е. при най-малък разход на ресурси да осъществи заложените в нея закономерности и цели”. М. Чесларчик разглежда сигурността като резултат на предизвикателствата, шансовете и заплахите за даден субект (човек, социална група, държава) от близкото им и по-далечно им обкръжение⁷.

Всички пишещи за сигурността изтъкват, че за нея няма една дефиниция. В зависимост от различните школи и конкретните изследователски нужди се дава предимство на различни елементи. Въпреки че сигурността е двусмислена идея, част от нейното съдържание - ако не от гледна точка на дефиниция, то по отношение на обяснение и развитие - всъщност се повтаря. На тази основа може да се обобщи, че повечето автори говорят за сигурността като: основна (екзистенциална) необходимост на държавата и други субекти на социалния живот; цел на дейността (функционирането) на държавата; състояние на липса на заплахата за основните ценности на държавата и нацията; състояние на баланс между заплахата и потенциал за отбрана; възможност на дадена нация да защитава своите ценности от заплахата; нещо създаващо сигурност на оцеляването и на собствеността и развиващо свободата на субекта.

Изяснявайки основните компоненти на сигурността до тук, следва да преминем към конкретно интересуващото ни понятие “национална сигурност”.

Понятието “национална сигурност” се появява най-напред в американската политология в първите следвоенни години. Дотога-

⁶ Вж. “Сигурност чрез партньорство и интеграция” - София, 1996, с. 33–46.

⁷ Вж. Въоръжените сили в демократичното общество. Юбилеен сборник. МО, С., 1999, с. 234–249.

ва, както и в политическия речник на другите държави, доминираха понятията “отбрана”, “отбранителна способност”, отразяващи естествения стремеж да се защитят собствените граници и територия.

В световната литература съществуват повече от 200 определения за национална сигурност от различни гледни точки, и в него се включват и други елементи. С този въпрос се занимават различни международни институции и форуми, правителства и държави, неправителствени организации, специалисти и учени от цял свят.

Националната сигурност като политологическа категория е динамично състояние, при което за държавата и обществото не съществува пряка опасност от въоръжена агресия, политически диктат или икономическа принуда или ако такава се появи, те ще бъдат надеждно защитени. Тя отразява връзката на сигурността с нацията, с определена териториално-държавна общност, характеризира състоянието на тази нация като цялостна система, включваща обществените отношения и общественото съзнание, обществените институти, съдействащи или пречатващи реализацията на националните интереси. На националната сигурност са присъщи специфични политически, икономически, социални, етнически, духовни, военни, информационни и екологични компоненти, всеки от които самостоятелно или в съчетание с другите, както и с редица странични фактори, може да се окаже критичен за държавата.

На международната конференция “Разоръжаване и развитие”, проведена в рамките на Общото събрание на ООН през 1987 год. е възприето следното определение: Сигурността е приоритет на всички нации. Тя представлява фундамент както на разоръжаването, така и на общественото развитие. Сигурността се състои не само от военен, но и от политически, икономически, социален, хуманитарен и по човешките права и екологичен аспект.

Сигурността е състояние на обществото както е изяснено по-горе. Предпоставки за сигурността на всяка една държава са нейната вътрешна стабилност, наличието на демократична политическа система, социална защита, развита икономика. Националната сигурност зависи и от отношенията със съседните страни, от обективното отчитане на геополитическите условия, от оптималното участие в задълбочаващите се интеграционни процеси, т.е. националната сигурност е функция от редица вътрешни и външни фактори.

Някои автори разбират националната сигурност като разумна и последователна външна политика и изграждане на съвременни въоръжени сили – основен гарант за запазване на териториалната цялост и независимост. За други терминът национална сигурност е

произведен от смисъла, който се влага изобщо в думата сигурност, използвана, за да се обозначат устойчивостта на някакво явление или система и тяхната невъзприемчивост на външно действие. По отношение на нацията в конкретните исторически условия, сигурността се изразява в постигане на такова състояние, което позволява да се гарантират нейните коренни интереси – нормално физическо и духовно възпроизводство. За това е необходимо да се осигурят съответните икономически и политически условия, отговорност за което носи държавата. Тези условия – териториална цялост, ред и спокойствие - зависят от избраната икономическа система и общественото и държавно устройство.

За С. Стойчев⁸ национална сигурност означава “да се осигури устойчиво състояние на нацията, държавата и обществото, при което да бъдат защитени надеждно държавните граници, териториалната и политическа цялост на държавата, възможностите за възходящо политическо развитие и жизнен просперитет, демократичните права и свободи на личността и обществото, националният дух, култура, традиция и жизнеността на природата, възможността да се провежда суверенна външна политика и политика за сигурност”.

В приетата от Народното събрание “Концепция за национална сигурност”⁹ националната сигурност е определена като такова състояние, когато са защитени основните права и свободи на българските граждани, държавните граници, териториалната цялост и независимостта на страната, когато не съществува опасност от въоръжено нападение, насилствена промяна на конституционния ред, политически диктат или икономическа принуда за държавата и е гарантирано демократичното функциониране на държавните и гражданските институции, в резултат, на което обществото и нацията запазват и увеличават своето благосъстояние и се развиват.

Тя се счита за гарантирана, когато не съществува заплаха за националните интереси или заплаха от всякаква форма на насилие и принуда или че тази заплаха може да бъде компенсирана неутрализирана или управлявана.

В най-обобщен вид, в конкретен план под национална сигурност ще разбираме динамично състояние, при което за държавата и обществото не съществува пряка опасност от въоръжено нападение, политически натиск или икономическа принуда, така че те да могат свободно да осъществяват своето развитие и прогрес.

⁸ Вж. Геополитика и сигурност. МО, София, 1996, с. 251.

⁹ Приета с Решение на 38-ото НС от 16.04.1998 г., обн., ДВ, бр. 46 от 22.04.1998 г.

Един от факторите, който отделят националната сигурност от международната е различието между средствата и начините за тяхното постигане. Постигането на националната сигурност, с национални средства: умна, ловка и гъвкава дипломация; стабилни вътрешни, социални и политически отношения; силна процъфтяваща и развиваща се икономика; обществена подкрепа на външнополитическия курс на страната; състояние и отбранителни възможности на въоръжените сили. Постигане на сигурност на международно равнище: съгласуване на интересите; разумни взаимно приемливи компромиси; взаимно изгодно сътрудничество; отказ от употреба на сила в международните спорове; създаване на съответен механизъм против нарушаване на принципите и нормите на международното право и справедливостта.

Това съвсем не означава да се отхвърли фактора “сила”, но тя да бъде подчинена на международния ред, да е средство против нарушители и агресори. Така е решен този проблем в Устава на ООН. По същия начин трябва да се преценява и за националните въоръжени сили.

Двете равнища на сигурност, международното и национално, в никакъв случай не се изключват взаимно. Те не са алтернативни и действието им винаги предполага съчетание между тях. Основанията за това са следните: националните въоръжени сили за защита на националната сигурност на всяка страна могат да са потребни за своевременна отбранителна реакция, докато се задействат механизмите на световната общност; запазване възможностите да се защити собствената сигурност с национални средства представлява една от възможните гаранции, в случай че силите за колективна защита се окажат недостатъчно ефективни; поддържането на национални сили за външна сигурност винаги е необходимо, за да може в необходимите срокове да се окаже практическа подкрепа на общи международни действия, в случай на нужда; най-важното и в случай че бъдат предприети колективни мерки, националните действия остават необходим интегрален елемент от тези мерки.

За решаване на проблемите на обществените организации през 80 години се поставя началото на използване на системния подход при изследването и усъвършенствуването на социалните системи.

Системата е множество от елементи, които се намират в отношения и връзки по между си и образуват определена цялост. Понятието система има дълга история. На Аристотел принадлежи твърдението, че цялото е по-голямо от сумата на неговите части. За системата е характерно: наличието на връзки и отношения между образуващите я елементи; неразривно единство със средата, във

взаимоотношение, с която системата изразява своята цялост; всяка система може да се разглежда като елемент на система от по-висок порядък, докато нейните елементи могат да бъдат системи от по-нисък порядък; поведението на системата е подчинено на достигане на определена цел; системите са способни в процеса на своето функциониране да променят организацията, структурата си и т.н.; отделните елементи на системата обуславят определени аспекти на нейното поведение, а цялостното функциониране се оказва резултат от взаимодействието на всичките и страни.

За системата на национална сигурност е характерно: наличието на връзки и отношения между образуващите я елементи; неразривно единство със средата, във взаимоотношение с която системата изразява своята цялост; тя може да се разглежда като елемент на система от по-висок порядък, докато нейните елементи могат да бъдат системи от по-нисък порядък; поведението и е подчинено на достигане на определена цел; притежава способност в процеса на своето функциониране да променя организацията, структурата си и т.н.; отделните и елементи обуславят определени аспекти на нейното поведение, а цялостното функциониране се оказва резултат от взаимодействието на всичките и страни.

От казаното по-горе ни позволи да приложим системния подход в нашето изследване. В основата на реализирането на системния подход лежи циклично реверсивното приложение на методите на анализа и синтеза, които в своето единство са основния двигател на получаване на нови знания. Тези методи са изградени върху базовите операции декомпозиция и агрегиране¹⁰.

Декомпозиция е операцията, при която се отделят съставните части (компоненти, елементи, градивни единици) на дадена същност. Всяка отделна част се интерпретира самостоятелно в околната среда. Тя се изучава, оценява, описва, класифицира и интерпретира в контекста на причинно следствените връзки, възникващи при нейното взаимодействие с останалите.

Агрегирането е операция противоположна на декомпозицията. Тя означава обединяване на няколко елемента в единно цяло. Това цяло се интерпретира външно, в условията на външната среда и вътрешно, в контекста на структурата на цялост на системата.

В процеса на агрегирането се появява общото свойство емергентност, което е внезапно, случайно, неочаквано появяване (възникване формиране, раждане) на ново качество, което не произтича от качествата на съставните елементи, но съществуването му е

¹⁰ Семерджиев, Цв. Стратегическо ръководство (лидерство). С., 2000.

невъзможно без агрегиране. Агрегирането изпълнява ролята на системообразуващ фактор, който определя степента на вътрешна свързаност и цялост на системите.

Продукт на свойството емергентност е синергичния ефект – качествено нови функционални възможности в цялото. Синергията се основава на възприетото разбиране, че цялото е по-голямо от сумата на неговите части. Тя се появява в една система, когато интегралния ефект е по-голям от диференциалния ефект.

Разглеждането на национална сигурност като сложна обществена система означава възприемането на процесите и явленията, които я съставляват в единство, цялост, взаимосвързаност и противоречивост.

Независимо от типа на сложните системи¹¹ и характера на съставлящите ги части (подсистеми, елементи), те притежават някои общовалидни особени свойства, подчиняват се на общи закони и притежават функционални характеристики, по които се различават от обикновената съвкупност от обекти, процеси, явления.

Основните свойства за системата за национална сигурност са: уникалност, слабопредсказуемост, неентрпийност - /стремеж към определеност на системата/ и целенасоченост (табл. 1).

¹¹ Под сложна система се разбира организирана съвкупност или комбинация от взаимно свързани, взаимозависими и функционално родствени обекти, процеси и явления или части от тях, образувачи комплексна единна цялост. Вж. П. Танчев, Р. Дзанев, В. Тотев. Сложни системи. Учебно пособие. ВА “Г. С. Раковски”, С. 2002.

Основни свойства на системата за национална сигурност

Основни свойства на сложните системи	Системата за национална сигурност (ЧНС)
Уникалност (неповторимост)	ЧНС няма аналози в поведението си като процес или в състоянието като резултат.
Слаба предсказуемост	Никое, колкото и подробно да е, познаване на структурата и функциите на съставните части, не дава основание да се определят еднозначно реакциите или функциите на ЧНС като цяло. Слабата предсказуемост обаче не означава непрогнозируемост. Напротив, вземането на решения по отношение на изграждането и функционирането на ЧНС следва да се основава на прогнозата за очакваното състояние на системата и средата към времето за реализация на тези решения. Друг е въпросът, доколко тази прогноза може и е абсолютно точна.
Неентропийност (стремеж към определеност на системата)	Изразява способността на ЧНС за даден период от време, в определени граници, да запазва основния процес, за който е създадена, да съхранява известна определеност на своите функции и да отстранява последствията от вътрешни и външни случайни въздействия.
Целенасоченост	ЧНС функционира с определена цел, за постигането на която се съсредоточават наличните човешки, материални, енергийни и информационни ресурси и в интерес на която са насочени действията на всички съставни компоненти и на системата като цяло. Целенасочеността намира израз в стратегията на ЧНС, която е линията на поведение, основана на първоначалната идея, в съответствие с постоянно изменящите се условия (динамична среда за сигурност).

Сложните системи са подчиняват на общи закони, които изразяват най-съществените връзки и отношенията между компонентите на системата и на последната със средата. Взети поотделно, раз-

личните по характер съставни части могат да се подчиняват на определени закони, но от тях не могат да се изведат законите, изразяващи основните връзки и отношенията на системата като цяло. Наличието, обаче, на разнообразие в типовете на вътрешните компоненти и характера на връзките помежду им, а също така огромното множество на сложните системи по цели, задачи, начин на съществуване и функциониране, предизвикват разнообразното проявление на тези закони, зад които е трудно да се открият основните, валидни за системата от какъвто и да е тип. Въпреки това, наблюденията и анализът извеждат някои специфични закони, отнасящи се както за всички сложни системи, така и за системата за национална сигурност. Най-съществените отнасящи се до системата за национална сигурност са: за взаимната адаптация, за зависимостта между структурата и стратегията и за трансформацията (табл. 2).

Таблица 2

Основни закони на сложните системи проявени в системата за национална сигурност

<i>Основни закони на сложните системи</i>	<i>Проявление в системата за национална сигурност (ЧНС)</i>
Закон за взаимната адаптация	Синтезът и динамиката на развитие на ЧНС, по своята същност, представлява процес на взаимна адаптация (съгласуване, обвързване, приспособяване) на вътрешните компоненти помежду си и на системата с околната среда. От него произтичат едни от най-важните качествени характеристики (качества) на състоянието и поведението на ЧНС – структурните, функционалните и системните. Структурните качествени характеристики характеризират процесите на взаимната адаптация на вътрешните компоненти помежду си. В структурата на системата са заложили закономерностите на процесите на взаимната адаптация между нейните вътрешни компоненти. Вътрешната адаптация следва да се разглежда с отчитане на йерархичната структура на сложната система, т.е. тя трябва да бъде хоризонтална - между съставните елементи /подсистеми/ от едно и също ниво, и вертикална - между частите от различни йерархични нива.

	Функционалните качества, характеризират процесите на взаимна адаптация на СНС и околната среда. Измененията на средата предизвикват изменение на процесите на външната адаптация на системата, което осигурява оценяването ѝ при новите условия и продължаване на функционирането за постигането на целта, в интерес, на която е създадена. Функционалната адаптация е свързана с устойчивостта на системата, с нейната надеждност и безопасност. Дезадаптацията със средата може да се окаже гибелна, ако системата предварително и своевременно не е подготвена за действие, в съответствие с новите условия. Системните качества се определят като съвкупни характеристики на процесите по взаимната адаптация на вътрешните компоненти помежду си и на СНС с външната среда.
Закон за зависимостта между структурата и стратегията на сложната система	На която и да е структура на СНС съответстват множество стратегии, една от които е оптимална и обратно - всяка избрана стратегия на поведение и функциониране може да се реализира при множество структури на системата, една от които е оптимална. Този закон има определящо значение за реалното съществуване и преди всичко за ефективността на СНС. Практически има два подхода при отчитането му: Първият - при наличието на установена структура на СНС, да се избере оптимална стратегия, при която с най-малко сили, средства и разходи да се постигне целта на системата, и Вторият - при ясно изразена (указана, избрана, уточнена) стратегия, да се избере съответстващата ѝ оптимална структура. Важно следствие от закона за взаимната адаптация е необходимостта при анализа на СНС да не се изследва изолирано характерът и динамиката на съставните компоненти и на средата като такива, а динамиката и взаимната адаптация помежду им.
Закон за трансформацията на сложните системи	При взаимодействието с динамичната околна среда, за да съществува и функционира в равновесие с нея, СНС по необходимост трансформира своята структура или стратегия от един вид в друг, при това изпреварващо спрямо изменението на средата. Изменението на стратегията на функционирането на

	СНС, обусловено от динамиката на околната среда води до дезадаптация между стратегията и съществуващата структура. Ако измененията на средата са значителни, а възможностите за въздействие върху нея са ограничени, то, за да функционира, дори да оцелее, СНС се налага да измени своята структура. Ако това изменение не стане, и то своевременно, взаимната дезадаптация на системата и средата и между вътрешните компоненти ще наложи прекомерни разходи за поддържането или възстановяването на жизнеспособността и устойчивостта на системата.
--	---

Успешното решаване на задачите по анализа (определяне на свойствата на системата по нейната структура и значенията на параметрите) и синтеза (определяне на структурата и значението на параметрите на системата по зададени свойства) на системата за национална сигурност, не е възможно да се извърши само с умозрителни оценки на поведението на системата в различни условия на функциониране. Системологията изисква достатъчно дълбока оценка на поведението и свойствата на сложната система. Това налага изследването на нейните функционални характеристики. Функционалните характеристики на системата за национална сигурност са: ефективност, надеждност, управляемост, устойчивост, сложност.

Системата за национална сигурност представлява съвкупност от правни норми, законодателни, изпълнителни и правораздавателни органи, които следва да осигурят оптимални условия за жизнеспособност и развитие на държавата като цяло. Ясно е, че за националната сигурност са необходими както правни норми, регулиращи поведението на държавата, обществото и личността, така и съответни институти – политическите учреждения с организационна структура, централизирано управление и изпълнителен апарат¹². Процесът на създаване и укрепване до степен на стабилно функциониране на тези институти въз основа на съответна нормативна база изразява същността на институционализацията на системата за национална сигурност. По принцип институционализацията е превръщане на някакво политическо явление или движение в организирано учреждение, във формализиран и ситематизиран процес с определена структура на отношенията, йерархия на власт-

¹² Валери Рачев и др. Националната сигурност и демократизирането на гражданско – военните отношения в България. Албатрос. С., 1996.

та на различни равнища и други организационни признаци като дисциплина, правила за управление и т. н. Началните форми на институционализация възникват на равнището на самоорганизиранияте (стихийните) процеси: масови или групови движения, въстания и други, когато в тях възникват целенасочени действия, появяват се ръководители, способни да ги възглавяват и организират, а след това – постоянни ръководни групи, при което самото явление вече се поддава на управление. По-развитите форми на институционализация са представени в създалата се политическа система на обществото чрез формираните се политически институти и институционална структура на властта, учреждения, учреждения, политически асоциации и т. н.

В системата за национална сигурност има три равнища (обекта) на сигурността: на личността, на обществото и на държавата.

Сигурността на личността се постига чрез осигуряване на правни и нравствени норми и изграждане на институция, позволяваща развитието на способностите и задоволяване на потребностите на всеки. Сигурността на обществото означава развитието на институти, норми и обществено съзнание с цел реализация на правата и свободите на всички групи от населението. Сигурността на държавата означава наличие на ефективен механизъм за управление и координация на обществените групи и политически сили, а също и на действени институти за тяхната защита. Посочените структурни елементи, взаимодействайки със среда на сигурност, формират условно два компонента на националната сигурност – вътрешна и външна.

Вътрешната сигурност означава съгласие на гражданите, социалните слоеве, обществените структури, политическите организации по основните въпроси на националния живот. Тя е жизнено важна за страната и главен опорен стълб на националната сигурност. Представлява състояние, при което държавата и обществото със собствени сили и средства могат гарантирано да неутрализират всякакви вътрешни заплахи. Свежда се преди всичко до икономическото и екологичното състояние на държавата, социалното положение на личността и опазването на вътрешния ред.

Външната сигурност се заключава в осигуряване на устойчиво положение, при което няма реална заплаха за териториалната цялост и суверенитета на държавата, за нейното национално единство и за коренните ѝ политически, икономически и културни интереси. Тя следва да гарантира националната сигурност на страната на три нива - глобално, европейско и регионално. Външната сигурност е състояние, което в значителна степен генерира вътрешна сигурност.

Характерно за сигурността днес е интегралността, което означава: не само държавите, но и всички субекти на историческия процес (личност, семейство, общност от хора) имат равно право на сигурност и могат да го придобият само чрез осигуряване на това право за всички; безопасността не може да се ограничава с някаква отделна област на човешката дейност (политическа, икономическа и друга), а трябва органически да свързва всички области в едно цяло; съзнателен отказ да се изхожда само от един принцип, една основа, един източник на сигурност.

Както беше посочено по-горе, националната сигурност има специфични политически, икономически, социални, демографски, културни, екологични и военни елементи. От структурна гледна точка те може да бъдат представени и разгледани като различни микро- и макросистеми: на отделния индивид, на различните социални общности и на обществото като цяло в определени държавни граници, на нацията и държавата. Следва да се отбележи, че във всички досегашни общества са съществували и съществуват повече или по-малко противоречия между сигурността на всяка от тези системи – гарантирането на сигурността на една от тях става за сметка на ограничения в сигурността на друга. Сигурността на държавата не рядко се постига за сметка на ограничения върху сигурността на отделни социални групи и на гражданите, сигурността на едни социални групи – за сметка на сигурността на други социални групи, сигурността на нацията – за сметка на сигурността на държавата или обратно.

Интегралната природа на националната сигурност присъща за високо развитите общества с пазарна икономика и плуралистична парламентарна демокрация гарантира повече от всички предишни общества сигурност на различните социални системи и на различните равнища на развитие на обществото.

Създаването на система за интегрална сигурност е нов модел за не насилствен свят, в който безопасността на всяка страна и на човечеството като цяло могат да бъдат осигурени само чрез съвместните усилия на всички държави и политически сили.

В различните етапи от развитието на човешката цивилизация и на отделните държави в обсега на националната сигурност се включват с различна тежест и влияние онези структурни елементи, които в решаваща степен определят нормалното протичане на националния живот, пътищата и способите, чрез които да се отстраняват и неутрализират различните заплахи. преобразуваща се Европа.

Организационно системата за национална сигурност включва държавните органи, които чрез определените им от основния закон

(Конституцията на държавата) функции, осъществяват националната политика за сигурност. В страните с развита демокрация важна роля в системата за национална сигурност имат гражданското общество и медиите.

ОСНОВНИ ДЪРЖАВНИ ИНСТИТУЦИИ ОТ СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

Изграждането на институционалната система на националната сигурност е основополагащ проблем за съвременната демократична държава¹³. Именно възходът на модерната държава с нейната способност да гарантира реда, сигурността, законността и собствеността прави възможно възникването на модерния икономически свят.

Държавата е древна човешка институция, която води началото си от първите земеделски общества, възникнали в Месопотамия. В Китай държава с висококвалифицирана бюрокрация съществува вече хиляди години. В Европа модерната държава, поддържаща голяма армия, разполагаща с власт да налага данъци и с централизирана бюрокрация и способна да упражнява суверенно господство над обширна територия датира отпреди 400–500 години. Макс Вебер определя държавата като “политическо обединение за господство, което се отличава със следните характеристики: притежава няколко инстанции за господство, упражняващи принуда, поради което и разполагащи със средства за прилагане на сила; държавен ред, приеман като легитимен; и определена, ограничена територия, в която този ред е валиден”¹⁴.

За Франсис Фукуяма държавата е “човешка общност, която спешно се стреми към монопол над легитимното прилагане на физическо насилие в пределите на определена територия”¹⁵. С други думи, държавата е суверенно териториално образувание, обслужващо политическите, стопанските и отбранителните интереси на нейното население. Държавата има широка гама от функции. Обект на настоящото изследване е монополът върху легитимното насилие, който държавата упражнява и ѝ позволява на индивидите да избегнат т.нар. от Хобс “война на всички срещу всички” във вътрешен план, но същевременно представлява основа за конфликти и войни в международен план.

¹³ Валери Рачев и др. Националната сигурност демократизирането на гражданско-военните отношения в България. Албатрос. С., 1996.

¹⁴ Щефан Броймер. Държавата – създаване, типове и организация. С. ВИ, 2004, с. 22.

¹⁵ Франсис Фукуяма. Строежът на държавата. С., Обсидиан, 2004.

Държавата е един от най-важните актьори в сферата на сигурността¹⁶. Тя е територия с определени граници и население, в рамките на които дейността се организира, ръководи и контролира от правителство. Правото и физическата възможност на правителството да извършва тази дейност се обозначава като упражняване на суверенитет (да приема и прилага закони, да събира данъци и такси, да създава организации за сигурност и други). Суверенитетът се признава от другите държави – членки на международната система по дипломатически път или чрез приемане в Организацията на обединените нации (ООН)¹⁷.

Като синоним на “държава” често пъти, особено в англосаксонската литература, се използва понятието “нация”. Нацията е население, което споделя обща идентичност, свързвана преди всичко с език и култура. За целите на изследването и за политиката на сигурност обаче това не е достатъчно. Важен например е въпросът до каква степен дадена нация може да бъде определена като “политическа”. Политическа е тази нация, която възниква чрез споделяне на общи политически ценности като равни политически права и задължения на етносите и расите, възможности за поддържане на културна самобитност и изповядване на различни религии и други. Важно за теорията и практиката на сигурността е разбирането, че нациите не бива да бъдат приравнявани с обществата. Както посочва Х. Хофстеде, “обществата са исторически органично развити форми на социална организация и понятието за обща култура се отнася повече към обществата, отколкото към нациите”¹⁸.

Алтернатива на политическите нации са тези нации които възникват на етнически, религиозен или расов принцип. Много от конфликтите в света са свързани именно с този аспект от произхода на нациите (етническото прочистване на територията на бивша СФР Югославия, борбата на баските за суверенитет от Испания,

¹⁶ Рачев Валери и др. Национална и международна сигурност. Теоретически основи на националната сигурност. С. ВИ, 2005.

¹⁷ Някои държави притежават този статут с условия. Обикновено те имат всички атрибути на държавата, но не са признати от други държави. Най-важният пример в настояще време е Тайван, който поради непризнаване от Китай не е член и на ООН. Други държави нямат пълен спектър от собствени държавни атрибути, но имат международно признание. Това обикновено са бивши колонии като Френска Гвиана, Холандски Антили, Бермуда, Пуерто Рико и др. Съществуват и квази-държави или международни протекторати като Западна Сахара.

¹⁸ Хеерт Хофстеде. Култури и организации. С., Класика и стил ООД, 2001).

конфликтът между католици и протестанти в Северна Ирландия, расовият сепаратизъм в Република Южна Африка през миналия век). В повечето от случаите нациите създават държави с цел по-добра организация на стопанските и другите отношения върху територията си и преди всичко за съвместна защита срещу някакъв външен смъртен враг. В други случаи разширяването на политическия контрол от една нация върху нови територии и народи води до създаване на нова нация, в такъв случай държавата създава нация. Така например правителство на СССР провежда политика на създаване на “съветска нация” чрез разширяване на политическия контрол върху военно или доброволно присъединени територии и народи.

За формирането и функционирането на държавата огромно значение има наличието на народностна общност. Повечето от съвременните държави са национални държави. Началото на концепцията за националната държава се свързва с Вестфалският мир¹⁹ от 1648 година. Вестфалският мир утвърждава принципите на държавния суверенитет и ненамеса във вътрешните работи на държавите. С него се слага началото на Вестфалската международна система, основана на баланса на силите между националните държави и националните интереси. Принципът на държавен суверенитет, изисква пълна власт на държавата на нейната територия, и изключва всякакъв чуждестранен контрол. Държавният суверенитет предполага неподчиняване на държавата на друга държава (държави) в областта на международните отношения, с изключение на случаите на заявено и доброволно съгласие за ограничаване на суверенитета. Изкристализирането на концепцията за националната държава с една основна нация става през XIX век в Европа. За модел на национална държава се посочва Франция. САЩ и Швейцария са примери за многоетнични децентрализирани конфедерации. Германия е пример за национална държава в междинно положение с един основен етнос, но с федерално устройство и голяма тежест на регионите в управлението на страната.

Създаването на националните държави включва два паралелни процеса: на държавно строителство и на национално строителст-

¹⁹ Вестфалски мирен договор е сключен на 24 октомври 1648 година в Мюнстер. Той слага край на Тридесетгодишната война. На практика той се състои от два мирни договора. Единият е между Свещената Римска империя (германско-австрийска държава управлявана от Хабсбургите) и нейните съюзници от една страна, и Швеция и нейните съюзници, от друга. Вторият договор е между Свещената Римска империя и нейните съюзници от една страна, и Франция и нейните съюзници от друга.

во²⁰. Процесът на държавно строителство е свързан с основополагащо законодателство, административно териториално устройство, централизация на властта и вграждане на държавата в гражданското общество. По този начин се осигурява унифицирано прилагане на държавните и политическите решения по определен ред и върху цялата територия на страната. Това предполага създаване на система за събиране и съхранение на информация, необходима на държавната власт, териториално деление на административни единици, установяване на реда за движение на блага, хора и информация вътре и извън границите на страната, изграждане на централизирана бюрокрация за провеждане и координиране на посочените дейности. Националното строителство имплицира използването на нацията, на националната ѝ културна идентичност като инструмент в държавното строителство. Процесът на национално строителство е процес на възпитаване на граждани с определено гражданско съзнание и съпричастност към държавата. В класическите национални държави този процес предшества и улеснява изграждането на държавата.

През последното десетилетие редица политолози предсказват залеза на националната държава, която се появява като форма на обществена организация в началото на 19 век. За гробокопач на “нациите-държави” най-често е сочена глобализацията²¹. Националната държава, която в продължение на три века е основен субект на международните отношения, трябва да отстъпи мястото си на транснационалните корпорации, неправителствените организации и международните обединения от типа на ООН, Международния валутен фонд или Световната търговска организация.

Хаосът, на който се натъкваме днес, произлиза от факта, че предвид технологическото и стопанското развитие критичен брой човешки производствени дейности са вече от такива мащаби и обхват, че те надхвърлят националните граници, в рамките, на които суверенните държави упражняват своята власт и влияние. Тъй като измеренията на човешките дейности извън обсега на “нациите-държави” нарастват, техните правни и уставни обхвати съответно намаляват. Новите играчи се опълчват срещу монопола на техните управници. Това са многонационалните корпорации, глобалните финансови пазари, неправителствените организации, организираната престъпност, терористичните групировки и т.н. Дейностите на тези нови играчи не са регулирани от международното право, кое-

²⁰ Марин Бъчваров. Геополитика. С., Петекстон, 1999, с. 158.

²¹ Пламен Димитров. Войната и реабилитацията на националната държава, в. БА., 01.04.2003.

то е продукт на официални спогодби между “нациите-държави”, тъй като досега “нациите-държави” не бяха в състояние да намерят достатъчно общи точки за споразумения, засягащи проблеми на глобализацията.

“Моралното остаряване на системата от “нациите-държави” става очевидно, като се има предвид, че мултинационалните корпорации участват с над 35 % от световния брутен вътрешен продукт, което само по себе си представлява над 75 % от световната търговия и почти всичките задгранични преки инвестиции. Това и възходът на саморегулиращите се финансови пазари контролират световния поток на инвестиционния капитал и диктуват фискалната и валутна политика на правителствата, които желаят да привлекат такъв инвестиционен капитал²².

Можем ли да отписваме националната държава като субект на международните отношения заради породените от глобализацията обществени феномени? В началото на ХХІ век международните отношения си остават преди всичко игра на държави, в която етническите малцинства, международни обединения и транснационалните корпорации имат само поддържаща роля.

Войната в Ирак доказва, че е рано да се говори за изместване на националната държава от международната арена. Ирак не е ударен нито от ООН, нито от НАТО или Европейския съюз. Войната в Ирак е дело на една национална държава със съвместните усилия на други национални държави. Нещо повече, съществуването на непреодолими различия в националните интереси на държавите, членуващи в НАТО и в Европейския съюз, е причина да не се стигне до общо съгласие. Въпреки показваната на преден план теория за защита на “споделените ценности”, войната се проведе от “коалиция на заинтересованите”.

Поведението на Ирак също е поведение на национална държава. Призивите на иракските ръководители за обща борба на арабите и мюсюлманите от цял свят срещу американците и техните съюзници не срещна разбиране и подкрепа. Арабските държави не пренебрегнаха националните си интереси в името на някаква по-висша обща кауза.

Сигурността на държавата се постига при наличието на ефикасен механизъм за управление и координиране на дейността на по-

²² Норман А. Бейли и Крайтън М. Зоакос. След края на историята. Норман А. Бейли е бивш специален съветник по въпросите на националната сигурност по времето на президента Роналд Рейгън и старши сътрудник при Фондацията Потомак. Крайтън М. Зоакос е президент на Лето Рисърч <http://www.mediatimesreview.com/index.php>.

литическите сили и обществените групи, както и с действени институти за тяхната защита.

Системата за национална сигурност представлява съвкупност от правни норми, законодателни, изпълнителни и правораздавателни органи, които следва да осигурят оптимални условия за жизнеспособност и развитие на държавата като цяло. Ясно е, че за националната сигурност са необходими както правни норми, регулиращи поведението на държавата, обществото и личността, така и съответни институти – политическите учреждения с организационна структура, централизирано управление и изпълнителен апарат. Процесът на създаване и укрепване до степен на стабилно функциониране на тези институти въз основа на съответна нормативна база изразява същността на институционализацията на системата за национална сигурност. По принцип институционализацията е превръщане на някакво политическо явление или движение в организирано учреждение, във формализиран и ситематизиран процес с определена структура на отношенията, йерархия на властта на различни равнища и други организационни признаци като дисциплина, правила за управление и т. н. Началните форми на институционализация възникват на равнището на самоорганизиращите (стихийните) процеси: масови или групови движения, вълнения и други, когато в тях възникват целенасочени действия, появяват се ръководители, способни да ги възглавяват и организират, а след това – постоянни ръководни групи, при което самото явление вече се поддава на управление. По-развитите форми на институционализация са представени в създалата се политическа система на обществото чрез формираните се политически институти и институционална структура на властта, учреждения, учреждения, политически асоциации и т. н.

В областта на националната сигурност степента на институционализацията – т.е. броят и стабилността на действащите институти – свидетелства за равнището, до което е стигнала в развитието си съответната държава, нейната политическа система. (Под политическа система тук се има предвид съвкупността от институти, отношения, процеси, принципи на политическа организация на обществото, подчинени на идеологическите, юридическите, социалните, културните норми и историческите традиции на даден политически режим в конкретно общество.) В това отношение съвременната демократична правова държава съществено се различава от авторитарните и особено от тоталитарните държави, в които политическата и обществената структура се свеждат до минимален брой формализирани и официални институти.

Основен принцип в модерната демократична държава е разделението на властите. Идеята за разпределението на властта в държавата възниква през XVII век по време на буржоазните революции в Европа. **Теорията за разделение на властите** е формулирана от Шарл дьо Монтескьо²³ през 1748 г. Разделение на властите като основен политически принцип за организация на държавната власт изисква законодателната, изпълнителната и съдебната власт в държавата са различни, независими и взаимноуравновесяващи се, т.е. те си взаимодействат, но не припокриват функциите си. Принципът на разделение на властите е възприет от всички съвременни демократични конституции. Всяко държавно базирано общество се разделя на 3 власти: законодателна, изпълнителна и съдебна.

Съгласно принципа на разделение на властите, заложен в Конституцията на Република България, отговорности за националната сигурност на държавата имат Законодателната власт (Народното събрание), изпълнителната власт (Министерският съвет, държавният глава) и Съдебната власт. Законите на страната възлагат определени задачи и функции по националната сигурност на всички държавни органи в рамките на тяхната компетентност. Правата, задълженията и отговорностите на органите на трите власти в държавата се различават в различните страни. Изключително важно е обаче постоянно да функционира система за разпределение на властите, която осигурява контрол и баланс срещу опитите за политически злоупотреби със системата за сигурност. Парламентът и правителството имат различни роли по въпросите на сигурността, но разделят отговорностите за поддържането на добре функциониращ сектор за сигурност.

Форма на държавно управление е термин, с който се нарича организацията на държавната власт; системата на висшите държавни органи, порядъка на тяхното образуване, и взаимоотношенията между тях и гражданите. Формата на държавното управление наред с формата и политическия характеризират вида на държавата.

²³ Шарл Луи де Секонда, барон дьо Ла Бред и дьо Монтескьо е виден френски мислител от епохата на Просвещението. Роден е в замък Бред, близо до Бордона на 18 януари 1698 година. Починал на 19 февруари 1755 г. в Париж. Губи майка си на 7-годишна възраст. Завършва право в Бордо, където по-късно става съветник в парламента. Жени се за протестантка, от която има 3 деца. Неговата известност се дължи на разработката му върху разделениято на властите в труда „законите“. Цитат: „Всяка власт корумпира, а абсолютната власт — абсолютно“.

Формата на държавно управление показва: как се създават висшите органи на властта в държавата; тяхната структура; какви принципи са залегнали в основата на взаимодействието междудържавните органи; как се осъществяват взаимоотношенията между върховната власт и редовите граждани; в каква степен организацията на държавните органи позволяват обезпечаването на правата и свободите на гражданите.

Тук е необходимо да се разграничат понятията “политически режим” и “форма на управление”. Политическият режим по-скоро представлява социологическа характеристика на държавата и се отнася до голяма степен за отчуждението и прехода на властта в държавата, докато формата на управление описва как се сформират органите на държавната власт (по-скоро от гледната точка на процесуалните моменти), и как тези органи си взаимодействат един с друг. Съществуват различни форми на държавно управление: република (президентска, парламентарна, полупрезидентска); монархия (абсолютна, конституционна дуалистична парламентарна). Някои политолози определят други форми на управление като: суперпрезидентска република, съветска република, аристокрация, джамахирия, теокрация, технокрация, идеокрация, олигархия, плутокрация.

В много страни изпълнителната власт в лицето на президента (САЩ, Русия и др.) или правителството (България) играят доминираща роля по въпросите на сигурността, особено важно е парламентът да разполага правомощия и ресурси за ефективен контрол. В някои държави държавният глава има само церемониални функции, а в други реална власт. Например в България президентът е върховен главнокомандващ.

Президентът участва активно в провеждането на политика за национална сигурност. Подписва закони, свързани със сигурността. Има право за връщане на закони за до обсъждане в парламента. Участва активно в провеждането на външната политика на държавата. Сключва международни договори.

Президентът оглавява Консултативния съвет за национална сигурност, чийто статут е определен със закон. Той обсъжда и изготвя становища по: външна и вътрешна политика свързана с националната сигурност; гарантиране гражданския мир, обществен ред, правата и интересите на българските граждани; действия по предотвратяване или пресичане външна опасност за националната сигурност.

В България Президентът е и върховен главнокомандващ на въоръжените сили на държавата. По предложение на Министерския съвет той утвърждава стратегическите планове за действие на въо-

ръжените сили, привежда ги в по-висока степен на бойна готовност, обявява мобилизация, назначава и освобождава висшия команден състав и удостоверява офицери с висши военни звания.

В условията на военно положение, обявяване на война или фактическо започване на военни действия президентът на републиката формира Върховно главно командване, което подпомага върховния главнокомандващ при ръководството на отбраната и въоръжените сили. В мирно време Българската армия непосредствено се управлява от Генерален щаб, главни щабове на видовете въоръжени сили, командвания и щабове на съединенията, частите и подразделенията.

Народното събрание осъществява законодателното изграждане на системата национална сигурност. Народното събрание упражнява парламентарен контрол посредством: приемане на закони, които определят и регулират организациите от сектора за сигурност и техните правомощия; приемане на бюджета за осигуряване на сигурността на държавата и контролирането на процеса за неговото правилно използване. Контролира специалните органи на сигурността относно законосъобразността и ефективността на действията им и целесъобразното изразходване на ресурсите в интерес на отбраната на страната. Оценява рисковите фактори. Както казахме по-горе Парламент влияе активно върху системата за национална сигурност посредством участието му в четирите фази на бюджетния цикъл: подготовка; одобрение; изпълнение и одит.

Сложността на системата за сигурност, изисква от Парламента добре развита структура на парламентарните комисии. Правата на парламентарните комисии да събират и получават информация за състоянието и функционирането на системата за национална сигурност варират в много широки граници. Например британската Камера на общините, не се упълномощават сами да събират свидетелства, докато американския Конгрес, има неограничени правомощия да получава информация от външни източници (под клетва). Така например, комисииите по разузнаването на Сената и на Камарата на представителите имат законово право да бъдат „напълно и своевременно информирани за всички разузнавателни дейности” и да получават „всяка информация, отнасяща се до разузнавателни дейности, която е във владение на всяка разузнавателна агенция”²⁴.

²⁴ Пламен Пантев и колектив. Проблеми на гражданско-военните отношения в България. С., 1996. с. 59.

Интересен опит в това отношение предлага канадското законодателство, което през 1984 г. регламентира създаване на комитет по надзор на сигурността и разузнаването като един от инструментите за граждански контрол. За разлика от американския подход, този комитет е съставен от изтъкнати личности (обикновено бивши членове на кабинета) и се назначава от министър-председателя след съгласуване с опозицията. Комитетът няма законодателна власт или бюджетни права и веднъж годишно докладва пред парламента.

Някои парламентарни комисии са с правомощия да приемат и дори да разработват нови закони или да предлагат промени в съществуващото законодателство, докато други комисии само наблюдават действията на изпълнителната власт и разпределението на бюджета, без да имат законодателен капацитет.

Министерският съвет ръководи и осъществява вътрешната и външната политика на страната в съответствие с Конституцията и законите. Той осигурява обществения ред и националната сигурност и осъществява общото ръководство на държавната администрация и на Въоръжените сили. Министерският съвет предлага и провежда политиката за национална сигурност. Предлага закони и приема подзаконови актове. Разпределя ресурсите на страната за повишаване степента на защита на националните интереси. Министерствата и ведомствата разработват и реализират стратегии и програми за най-ефективно използване на политическите, военните и икономическите ресурси на страната. Упражнява пряк контрол от централно, регионално и местно ниво, формира бюджета, основните насоки и приоритети на дейността на организациите от системата за национална сигурност.

Към Министерския съвет има създаден Съвет по сигурността, който: обобщава, анализира и прави изводи от цялата текуща информация за рисковете пред националната сигурност и дава професионална оценка и прогноза за динамиката на опасностите; планира конкретни мерки за неутрализиране на опасностите и предлага решение в условия на криза; координира планове на специалните органи за добиване на информация и изготвя становища по разпределението на ресурсите; разработва и предлага на Министерския съвет годишен доклад за националната сигурност.

Съветът по сигурността включва: министър-председателя, министъра на външните работи, министъра на отбраната, министъра на вътрешните работи, техните заместник-министри, началника на Генералния щаб на Българската армия и ръководителите на разузнавателните и контраразузнавателните служби. Президентът лично или чрез свои представители може винаги да участва

в работата на Съвета и по всяко време да изисква от него информация.

Президентът, председателят на Народното събрание и министър-председателят, изхождайки от основните цели и задачи, свързани със сигурността, са заявители на информация в съвета по сигурността.

Съветът по сигурността представя равна по обем и еднаква по съдържание информация на Президента, председателя на Народно събрание и министър-председателя.

Министерският съвет е най-близкият до Въоръжените сили колективен орган на управление и контрол. От една страна той носи колективна отговорност пред парламента за политиката за сигурност и отбраната на страната в съответствие с действащата правна уредба. Ежегодно министър-председателят внася в Народното събрание доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили.

т друга страна като върховен орган на изпълнителната власт Министерският съвет съгласува дейността на всички министерства и ведомства, които пряко или косвено имат отношение към сигурността и отбраната. Главното съдържание на този процес е формирането на приоритетите в политиката за национална сигурност и отбрана. Именно ранжирането на структурите и на задачите, които се възлагат на отделните министерства, а от тук и средствата, които им се отделят, показва каква по характер политика за сигурност и отбрана има намерение да води дадено правителство.

Прякото и непрекъснато осъществяване на ръководство, управление и демократичен контрол е право и задължение на министъра на отбраната. Затварянето на управленския цикъл “ръководство - управление – контрол” в рамките на екипа на цивилния министър изисква както кадрово и административно осигуряване на процеса, така и функционално реструктуриране на системата, за да не може информацията от долу нагоре и разпорежданията от министъра на отбраната към войските да се “филтрират” от различни инстанции.

Функциите и правомощията на министъра на отбраната като важен елемент в системата за управление и демократичен контрол над въоръжените сили, която през последните години се изгражда в България, са законово определени. Според чл. 34, ал. 1 от Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България (ЗОВСРБ) Министърът на отбраната ръководи и отговаря за провеждането на държавната политика в Министерството на отбраната и в БА. Министърът на отбраната, зам.-министрите и другите членове на политическия кабинет са цивилни лица. Министърът на

отбраната ръководи Министерството на отбраната и осъществява граждански контрол върху БА.

Съдебната власт наблюдава системата за национална сигурност и когато е необходимо, преследва незаконни действия в системата посредством граждански и криминални лица. Конституционният съд оценява интерпретира конституционността на законите. Преценява законността на поведението на личния състав от сектора за сигурност. Съдът разглежда случаи на нарушаване на закона, корупция, измама и други.

Важна роля в системата за национална сигурност имат “гражданското общество” и средствата за масово осведомяване. Гражданското общество е важно за процеса на демократизация и е неин пряк израз. Групи в гражданското общество като академични институции, неправителствени организации и сдружения за защита на човешките права и такива ориентирани към въпроси на националната сигурност, външната и вътрешна политика могат да се строят към активно въздействие върху провежданата политика за национална сигурност.

Неправителствените организации обикновено са организации с нестопанска цел и са създадени да представляват различни социални стремежи и интереси по конкретни теми. Със своята дейност те могат да влияят върху системата за национална сигурност посредством: провеждане и разпространяване на независими анализи; мониторинг и укрепване на респекта към законността и човешките права; поставяне в дневния ред на въпроси свързани със сигурността; принос към парламентарната компетентност и развитие на капацитета чрез организиране на семинари, дискусии, курсове и др.; предоставяне на обратна връзка за взетите решения и други.

Независимите медии подпомагат обществото и неговите политически представители при вземането на решения. Те събират и разпространяват информация по въпросите на сигурността. От една страна те подпомагат органите на властта да обяснят своите решения и политики на гражданите. От друга те допринасят за осъществяване на контрол върху тяхната дейност.

Националната сигурност може да бъде осигурена само от стабилна демократична политическа система, способна да действа решително и без колебание, опирайки се на всенародна подкрепа. Приоритетно значение за по-нататъшното развитие на държавата и за нейната външна и вътрешна стабилност има: консолидирането на държавността; повишаване отговорността на държавата за поддържане на нормален политически процес; стабилизиране и усъвършенстване на демократичните устои на обществения живот;

недопускане и предотвратяване на разрушителни тенденции, застрашаващи гражданския мир и сигурност на българския гражданин.

2.1. Народно събрание

Народното събрание осъществява законодателното изграждане на системата национална сигурност. Освен това Народното събрание упражнява парламентарен контрол посредством: приемане на закони, които определят и регулират организациите от сектора за сигурност и техните правомощия; приемане на бюджета за осигуряване на сигурността на държавата и контролирането на процеса за неговото правилно използване. Контролира специалните органи на сигурността относно законосъобразността и ефективността на действията им и целесъобразното изразходване на ресурсите в интерес на отбраната на страната.

2.1.1. Ретроспективни данни

Идеите за Конституция и парламент, за изборност и представителност възникват още преди възобновяването на българската държава през 1878 г. под влияние на европейската мисъл и практика. Практически те започват да се реализират още чрез свикването, работата и решенията на Църковно-народния събор в Цариград през 1871 г. (приемането на Устава на Българската екзархия) и чрез дейността в рамките на българското национално революционно движение (БРЦК), поставило си за цел освобождението и създаването на самостоятелна българска държава. Събранието на Оборище на 14 април 1876 г., взело историческото решение за обявяване на Априлското въстание с право се счита за предшественик на българското Народно събрание, на парламентаризма в България. Също преди Освобождението българската общественост издига и идеята за конституционно управление. В “Политическа програма” на БЦБО (бившия БРЦК), изработена на “Български народен събор” в края на 1876 г. и изпратена на Цариградската посланическа конференция, като се подчертава, че трябва да се възобнови българската държава, изрично се казва: “Българската държава ще се управлява самостоятелно и независимо по една Конституция, изработена от едно законодателно тяло, избрано от народа.” В следващите два члена се доуточнява “За всичките клонове на управлението ще се съставят особени закони по духа на устава и съобразно с нуждите на народа”, “всичките иностранны народности, размесени между българския народ, ще се радват с него на същите политически и граждански правдини”. Това остава не само традиция, но влиза и

като демократически принцип в политическия живот на следосвобожденска България.

Учредителното събрание във Велико Търново (10 февруари 1879–16 април 1879 г.) поставя началото на парламентарния живот в освободена България. То е свикано въз основа на чл. 4 на Берлинския договор, като в него участват 229 депутати (от тях 100 души по избор или 1 депутат на 10 000 жители, а останалите – по право, т.е. назначени по силата на заемана длъжност или като представители на определени дружества и организации). Вместо предписания от Берлинския конгрес Органически устав, народните представители в Учредителното събрание изработват Търновската конституция и я подписват единодушно на 16 април 1879 г. Тя се състои от 169 члена, подредени в 22 глави. Българското княжество се определя като “монархия наследствена и конституционна, с народно представителство”, като Народното събрание се дели на велико и обикновено. Приет е и принципът за разделение на властите – изпълнителна, законодателна и съдебна, както и защита на гражданските свободи, неприкосновеното право на собственост, свобода на личността, равенство пред законите, правото на сдружаване, отричане на съсловните права и робството и пр. В кратък период – от 1879 до Съединението 1885 г., в създадената от Берлинския конгрес Източна Румелия с център Пловдив в сила влиза и действа Органически устав. Той е изработен от специална комисия с представители на Великите сили и Османската империя. Уставът предвижда строго разделение на властите, като начело на законодателната власт се поставя областното събрание. В него влизат по право 7 религиозни водачи, 10 назначени от главния управител на областта представители и 36 избираеми депутати. Постоянен комитет от 10 човека осъществява координацията между областния управител и законодателната власт в лицето на областното събрание. Търновската конституция е основен закон на България от 1879 до 1947 г., като на два пъти – 15 май 1893 и 11 юли 1911 г., е претърпяла изменения и на два пъти е спирана от действие (суспендирана) – по време на Режима на пълномощията (1 юли 1881–6 септември 1883 г.) и по време на Деветнадесетомайския режим (1934 г.).

Седмото Велико Народно събрание на 12 юли 1991 г. прие действащата Конституция на Република България. Тя се състои също от 169 члена, подредени в 10 глави. В нейното съдържание са включени преходни и заключителни разпоредби от 9 параграфа. Конституцията от юли 1991 г. постановява, че България е република с парламентарно управление и е демократична, социална и правова държава. Утвърдени са и принципите на разделение на властите, правата и свободите на гражданите, върховенството на Конс-

титуцията. Народното събрание, което се избира на 4 години в състав от 240 избираеми народни представители, осъществява законодателната власт и упражнява парламентарен контрол. За разлика от предшестващите основни закони, Конституцията от юли 1991 г. постановява, че Народното събрание е постоянно действащ орган. Заседанията му са открити, а законите и решенията, които приема, са задължителни за всички държавни органи, организациите и гражданите на Република България. Народните представители представляват не само своите избиратели, но и целия народ, като в действията си се ръководят от Конституцията и законите, в съответствие със своята съвест и убеждения. Конституцията предвижда освен обикновено Народно събрание и избор на Велико Народно събрание. То се свиква в определени случаи – приемане на нова Конституция или промяна във формата на държавно устройство и държавно управление, както и на съществени, изрично посочени разпоредби от действащата Конституция. Досега са избирани и действали 40 обикновени народни събрания и седем Велики народни събрания (1879, 1881, 1886–1887, 1893, 1911, 1946–1949, 1990–1991 г.). В кратък период – след суспендирането на Търновската конституция по време на Режима на пълномощията (1881–1883) като висша институция се предвижда държавен съвет. В началото на демократичните промени започнали след ноември 1989 г. и решенията на Националната кръгла маса, през април 1990 г. Народното събрание приема изменение на Конституцията от 1971 г. в сила до приемането на сега действащата Конституция. В приложение 1 е показана хронологията на Народното събрание.

Сградата, в която заседава Тридесет и деветото Народно събрание е в София (пл. “Народно събрание” № 2) е обявена за паметник на културата. Тя е построена през 1884–1886 г. по проект на арх. Константин Йованович - виенски и швейцарски възпитаник, който е автор и на проекта на Сръбската скупщина (1891–1892 г.). Сградата е изградена в неоренесансов стил, като вътрешно е преустройвана многократно, но основният ѝ изглед е запазен. От 1991 година Народното събрание разполага с още една сграда в столичния град (пл. “Александър Батенберг” № 1)²⁵.

2.1.2. Актуални справочни данни относно ръководството, структурирането, функциите и законодателния процес

²⁵ <http://www.parliament.bg/>

Българската демокрация е представителна система на управление, на основата на която гражданите избират свои представители в Народното събрание. Народните представители в българския парламент са 240 и се избират на всеки четири години с пряко гласуване. Те представляват целия народ и действат въз основа на Конституцията и законите на страната. Какви са функциите на Народното събрание?

Според Конституцията Народното събрание е постоянно действащ орган. Народното събрание създава вътрешната си организация и осъществява дейността си въз основа на Конституцията и правилник²⁶.

Народното събрание заседава в сграда на Народното събрание в столицата, освен когато поради изключителни обстоятелства реши да заседава на друго място.

Парламентът работи на сесии. Сесиите в годината са три, разделени от великденска, лятна и коледна ваканция (таблица 3). Работата на народните представители по време на сесия включва участие в пленарни заседания, заседания на комисии, срещи на парламентарните групи и работа по избирателните райони.

По време на пленарни заседания Народното събрание приема закони, решения и декларации и упражнява парламентарен контрол. Пленарните заседания се провеждат три пъти седмично, като всеки петък част от заседанието е посметено на парламентарен контрол (табл. 4).

²⁶ Правилник за организацията и дейността на Народното събрание. (Обн., ДВ, бр. 69 от 23.08.2005 г.; Изм., бр. 74 от 13.09.2005 г.).

Таблица 3

Разпределение сесиите на Народното събрание за една календарна година

<i>Януари– февруари– март</i>	<i>април</i>	<i>Май–юни–юли</i>	<i>Август</i>	<i>Септември– октомври– ноември</i>	<i>Декември</i>
Парламентарна сесия	Великденска ваканция	Парламентарна сесия	Лятна ваканция	Парламентарна сесия	Коледна ваканция

Таблица 4

Работната седмица на Народното събрание

<i>Понеделник</i>	<i>Вторник</i>	<i>Сряда</i>	<i>Четвъртък</i>	<i>Петък</i>
Работа в избирателни райони	Работа в избирателни райони ----- Заседания на парламентарни групи	Заседания на парламентарни групи ----- Пленарно заседание ----- Заседания на комисии	Пленарно заседание ----- Заседания на комисии	Пленарно заседание ----- Парламентарен контрол

Председателят на Народното събрание представлява Народното събрание. В изпълнение на правомощията си той открива, ръководи и закрива заседанията. Съобщава и разпределя законопроектите, внесени в Народното събрание, между неговите комисии. Осигурява необходимите условия за дейността на комисииите и народните представители. Обнародва решенията, декларациите и обръщенията, приети от Народното събрание. Петима **заместник-председатели** на Народното събрание подпомагат председателя и

осъществяват възложените им от него дейности. **Оперативното ръководство** на администрацията на Народното събрание се осъществява от главния секретар на Народното събрание. Главният секретар представлява администрацията в случаите, в които тя не се представлява от председателя на Народното събрание.

Народните представители могат да образуват **парламентарни групи** според партийната си принадлежност или политическата си ориентация. Минималният брой е 10 души. Народното събрание избира от своя състав постоянни (действащи през цялото времетраене на парламента) и временни (създадени за определен период от време с конкретни задачи) комисии.

Постоянните комисии подпомагат дейността на Народното събрание и упражняват от негово име парламентарен контрол. Постоянните комисии в 40-ото народно събрание са 24.

Временните комисии се избират по конкретен повод за проучвания и анкети. Комисиите обсъждат и дават становища по законопроекти, проекти за решения и декларации. В заседанията на комисиите освен вносителите на законопроекти участват представителите на държавни, стопански или обществени организации, научни работници и експерти. Народното събрание може да извършва промени във вида, броя и съставите на постоянните комисии. При определяне на състава им се запазва съотношението между числеността на парламентарните групи. Постоянните комисии в Тридесет и деветото Народно събрание са двадесет и една, включително Комисията по външна политика отбрана и сигурност и Комисията по вътрешна сигурност и обществен ред.

Народното събрание избира от своя състав **постоянни делегации** в международни организации. Така българските народни представители участват в дейността на редица международни парламентарни институции. При определяне на състава на постоянните делегации се прилага принципът на пропорционално представителство. Например парламентарните делегации в Тридесет и осмото Народно събрание са седем, а именно Делегация в парламентарната асамблея на съвета на Европа, Делегация в парламентарната асамблея на организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, Делегация в съвместния парламентарен комитет България – Европейски съюз, Делегация в асамблеята на Западноевропейския съюз, Делегация в парламентарната асамблея на НАТО, Делегация в парламентарната асамблея на черноморското икономическо сътрудничество и Делегация в парламентарното измерение на Централноевропейската инициатива.

Основните функции на Народното събрание са законодателна и контролна. Парламентът има и **допълнителна функция** – конститутивната.

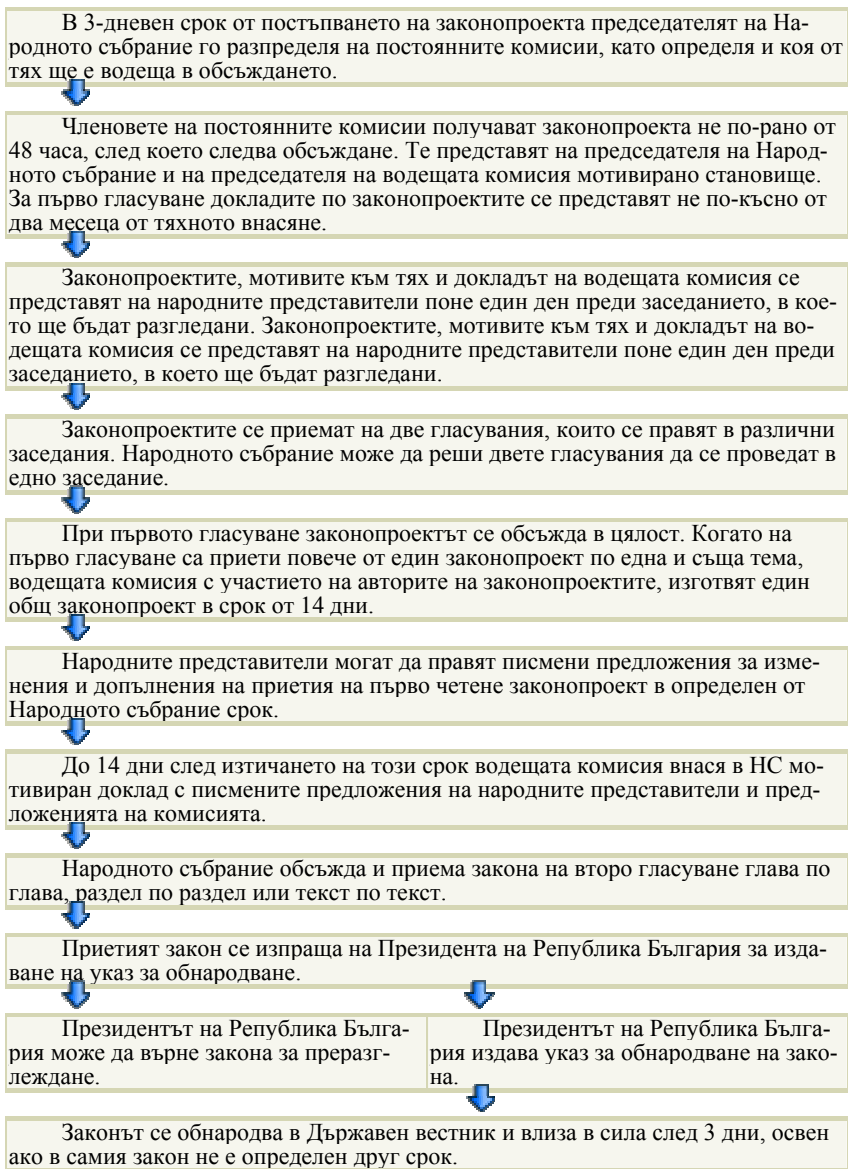
Законодателната функция заема основния дял от работата на парламента. Тя включва приемане, промяна и отмяна на закони. Това са правомощия, които само парламентът има и които се основават на Конституцията и на Правилника за организацията и дейността на Народното събрание.

Контролната функция на Народното събрание се състои в контрола, който парламентът упражнява върху изпълнителната власт. Чрез задаване на актуални въпроси и питання и чрез изискване на отчети народните представители съдействат за ефективна работа на правителството и на държавната администрация.

Конститутивната функция включва правомощия на парламента да избира по предложение на министър-председателя състава и структурата на Министерския съвет, председателя и членовете на Сметната палата, управителя и подуправителите на Българската народна банка и други висши длъжности в държавата.

Според Конституцията Народното събрание е постоянно действащ орган. Парламентът работи на **сесии**. Сесиите в годината са три. Работата на народните представители по време на сесия включва участие в пленарни заседания, заседания на комисии, срещи на парламентарните групи и работа по изборителните райони. По време на пленарни заседания Народното събрание приема закони, решения и декларации и упражнява парламентарен контрол. Пленарните заседания се провеждат три пъти седмично, като всеки петък част от заседанието е посметено на парламентарен контрол.

Законодателният процес в Народното събрание се осъществява въз основа на Конституцията и на приет от него правилник. Право да внасят законопроекти имат народните представители и Министерски съвет. Това право се нарича право на законодателна инициатива. Законопроектите се внасят заедно с мотиви към тях, в които вносителят дава становище по очакваните последици от прилагането на проектозакона (фиг. 2).

Фиг 2. Законодателен процес в Народното събрание

В 3-дневен срок от постъпването на законопроекта председателят на Народното събрание го разпределя на постоянните комисии, като определя и коя от тях ще е водеща в обсъждането. Членовете на постоянните комисии получават законопроекта и не по-рано от 48 часа след това го обсъждат. Те представят на председателя на Народното събрание и на председателя на водещата комисия мотивирано становище. За първо гласуване докладите по законопроектите се представят не по-късно от два месеца от тяхното внасяне. Законопроектите, мотивите към тях и докладът на водещата комисия се представят на народните представители поне един ден преди заседанието, в което ще бъдат разгледани. Законопроектите, мотивите към тях и докладът на водещата комисия се представят на народните представители поне един ден преди заседанието, в което ще бъдат разгледани. Законопроектите се приемат на две гласувания, които се правят в различни заседания. Народното събрание може да реши двете гласувания да се проведат в едно заседание. При първото гласуване законопроектят се обсъжда в цялост. Когато на първо гласуване са приети повече от един законопроект по една и съща тема, водещата комисия с участието на авторите на законопроектите изготвя един общ законопроект в срок от 14 дни. Народните представители могат да правят писмени предложения за изменения и допълнения на приетия на първо четене законопроект в определен от Народното събрание срок. До 14 дни след изтичането на този срок водещата комисия внася в НС мотивиран доклад с писмените предложения на народните представители и предложенията на комисията. Народното събрание обсъжда и приема закона на второ гласуване глава по глава, раздел по раздел или текст по текст. Приетият закон се изпраща на Президента на Република България за издаване на указ за обнародване. Президентът на Република България издава указ за обнародване на закона. Президентът на Република България може да върне закона за преразглеждане. Законът се обнародва в Държавен вестник и влиза в сила след 3 дни, освен ако в самия закон не е определен друг срок.²⁷

²⁷ Използвани източници и препоръчителна допълнителна литература: Спасов, Б., Народното събрание. Парламентарно право, Б., 1992, Стойчев, С., Конституционно право на Република България, С., 1993, Друмева, Е., Конституционно право, Изд. "Анубис", С., 1995, с. 299–342, Близнашки, Г., Функциите на Народното събрание. Политически и конституционни измерения, сп. "Съвременно право", кн. 1/1995 г., Танчев, Е., Националната сигурност и конституционната уредба на извънредното положение, сп. "Международни отношения", бр. 5/1994 г., с. 101 – с. 111, Карамфилов,

Трите най-общи законови възможности парламентът да получи информация за състоянието на системата за национална сигурност са: парламентарните дебати; парламентарните питания; парламентарни анкети и разследвания.

Парламентарните дебати по въпросите на сигурността са ключова възможност за обмен на мнения и набиране на актуална информация относно дейността на правителството. Най-общо парламентарните дебати по цялостната политика и по конкретни въпроси на сигурността се прилагат в пет случая: след представяне на проектобюджета за отбрана от правителството; като развитие на официални или неофициални изявления на министър председателя, министъра на отбраната, външните или вътрешните работи; във връзка с националния преглед на отбраната, обсъждането на бяла книга на отбраната; във връзка с програми на правителството, които обикновено се обявяват преди избори; във връзка с всеки конкретен въпрос, който изисква парламентарен дебат (важно предизвикателство за сигурността, инцидент или скандал).

Питанията могат да бъдат писмени или устни. Те са съставна част от публичната функция на парламента и са една от най-широко използваните парламентарни процедури. Осигуряват възможност на депутатите да получават навременна, точна и актуална информация за провежданата политика за национална сигурност. Подпомага парламента да следи прилагането на приетите и влезли в сила закони свързани със сигурността. Поддържат фокуса на общественото внимание към въпросите на отбраната и сигурността. Предоставят възможност на опозицията да участва в процеса на формиране на политиката за национална сигурност и отбрана.

Парламентарните анкети и разследвания се използват широко за проучване на конкретни въпроси. Парламентът дава мандат на определен брой свои членове да съберат информация, да я проверят и анализират, да съставят доклад, по който парламентът дебатират и при необходимост взема решение.

Г., Гражданско общество и граждански контрол над въоръжените сили, сп. "Военен журнал", кн. 3/1998 г., с. 75–79, <http://www.parliament.bg/?page=app&lng=bg>. На официалната уеб страница на Народното събрание на Република България се поддържа база данни с възможности за целенасочено търсене на текуща информация. Например относно внесени законопроекти, дейността на парламентарните постоянни или временни комитети и др.

*2.1.3. Основни конституционно-правни регламентации относно дейността на Народното събрание в сферата на националната сигурност*²⁸

В случай на война, военно или друго извънредно положение, настъпили по време или след изтичане на мандата на Народното събрание, срокът на неговите пълномощия се продължава до отпадането на тези обстоятелства.

Законността на изборите може да се оспори пред Конституционния съд.

Народните представители представляват не само своите избиратели, а и целия народ. Обвързването със задължителен мандат е недействително. Народните представители не носят наказателна отговорност за изказаните от тях мнения и за гласуванията си в Народното събрание.

Народните представители не могат да бъдат задържани и срещу тях не може да бъде възбудено наказателно преследване освен за тежки престъпления, и то с разрешение на Народното събрание, а когато то не заседава - на председателя на Народното събрание. Разрешение за задържане не се иска при заварено тежко престъпление, но в такъв случай незабавно се известява Народното събрание, а ако то не заседава – председателя на Народното събрание.

Пълномощията на народния представител се прекратяват предсрочно при: подаване на оставка пред Народното събрание; влизане в сила на присъда, с която е наложено наказание лишаване от свобода за умишлено престъпление или когато изпълнението на наказанието лишаване от свобода не е отложено; установяване на неизбираемост или несъвместимост, както и в случай на смърт.

Новоизбраното Народно събрание се свиква на първо заседание от президента на републиката (държавния глава) най-късно един месец след избирането на Народно събрание. Ако в посочения срок президентът не свика Народното събрание, то се свиква от една пета от народните представители.

Първото заседание на Народното събрание се открива от най-възрастния от присъстващите народни представители. Той ръководи заседанието до избирането на председател на Народното събрание. Народните представители полагат предвидената в чл. 76, ал. 2 от Конституцията клетва устно, което се удостоверява с подписване на клетвен лист. Под председателството на най-възрастния на-

²⁸ Г. Карамфилов. Народно събрание и национална сигурност. Национална и международна сигурност. Военно издателство. С., 2005 с. 360.

роден представител се провеждат само разисквания по избора на председател на Народното събрание, както и самият избор.

Гласуването в Народното събрание е лично и явно, освен когато Конституцията предвижда или Народното събрание реши то да бъде тайно.

Заседанията на Народното събрание са открити. По изключение Народното събрание може да реши отделни заседания да бъдат закрити. Членовете на Министерския съвет могат да участват в заседанията на Народното събрание и на парламентарните комисии. По тяхно искане те се изслушват с предимство. Народното събрание и парламентарните комисии могат да задължават министрите да се явяват на техни заседания и да отговарят на поставени въпроси.

Народното събрание: приема държавния бюджет и отчета за изпълнението му; насрочва избори за президент на републиката; приема решение за произвеждане на национален референдум; избира и освобождава министър-председателя и по негово предложение - Министерския съвет; извършва промени в правителството по предложение на министър-председателя; създава, преобразува и закрива министерства по предложение на министър-председателя; избира и освобождава ръководителите на Българската народна банка и на други институции, определени със закон; дава съгласие за сключване на договори за държавни заеми; решава въпросите за обявяване на война и за сключване на мир; разрешава изпращането и използването на български въоръжени сили извън страната, както и пребиваването на чужди войски на територията на страната или преминаването им през нея; обявява военно или друго извънредно положение върху цялата територия на страната или върху част от нея по предложение на президента или на Министерския съвет; дава амнистия.

Народното събрание ратифицира и денонсира със закон международните договори, които имат политически или военен характер или се отнасят до участието на Република България в международни организации; предвиждат коригиране на границата на Република България; съдържат финансови задължения за държавата; предвиждат участие на държавата в арбитражно или съдебно уреждане на международни спорове или се отнасят до основните права на човека; до действието на закона или изискват мерки от законодателен характер за тяхното изпълнение, както и ако изрично предвиждат ратификация.

Ратифицираните от Народното събрание договори могат да бъдат изменяни или денонсирани само по реда, посочен в самите

договори, или в съответствие с общопризнатите норми на международното право.

Сключването на международни договори, които изискват изменения в Конституцията, трябва да бъде предшествано от приемането на тези изменения.

2.1.4. Законово акцентирани правомощия на Народното събрание в сферата на военната сигурност и отбраната

Тези законови акценти понастоящем са разписани в Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България²⁹.

Народното събрание решава въпросите за обявяване на война и за сключване на мир. То разрешава изпращането и използването на български въоръжени сили извън територията на страната, когато изпълняват задачи с военен или военнополитически характер, както и пребиваването на чужди войски на територията на страната или преминаването им през нея, когато изпълняват задачи с военен или с военнополитически характер. Правомощие на Народното събрание на Република България е да обявява военно или друго извънредно положение върху цялата територия на страната или върху част от нея по предложение на президента или на Министерския съвет. Българският парламент може да ратифицира и денонсира със закон международните договори с военен характер и да приема с решение концепцията за националната сигурност и военната доктрина по предложение на Министерския съвет. Парламентът също приема дългосрочни програми за развитието на въоръжените сили; определя средствата от държавния бюджет, необходими за осигуряване на националната сигурност и отбраната на страната; определя числеността на Въоръжените сили на Република България по предложение на Министерския съвет; осигурява необходимата нормативна уредба за създаване на военизирани и други формирования за гражданска защита и за изпълнение на хуманитарни задачи при бедствия и аварии. Също така упражнява парламентарен контрол върху дейностите, свързани с отбраната и въоръжените сили, в рамките на Конституцията. Правомощие на Народното събрание на Република България е да открива, преобразува и закрива военни академии и висши военни училища.³⁰

²⁹ Обн., ДВ, бр. 112/1995 г., посл. изм., бр. 93/2004 г.

http://www.md.government.bg/_bg_docs/zovs_19_10_2004.html).

³⁰ Съгласно състоянието на нормативната уредба към 01.12.2004 г.

2.2. Президент

Президентът на Републиката е **държавен глава**, който олицетворява единството на нацията и представлява държавата в международните отношения. По силата на прекия избор от народа той притежава непосредствена демократична **легитимност**, при което неговите пълномощия произтичат от вота на избирателите. Властта, упражнявана от държавния глава, не произтича от властта на никоя друга политическа институция. Президентът се подпомага в своята дейност от вицепрезидент.

Президентът участва в разделението на властите, но не е субект нито на една от трите власти - законодателна, изпълнителна и съдебна. Той има правомощия и в трите клона на държавната власт, като по този начин придава устойчивост и гъвкавост на политическия процес и парламентарната форма на управление, възприета у нас. В този смисъл държавната глава играе роля на политически арбитър между институциите, като в основата на упражняването на тази му функция стоят стратегическите интереси и цели на нацията, по които поначало има постигнат консенсус в гражданското общество. Правното му положение, гарантирано от Конституцията, позволява на президента да бъде коректив на политически едностранчиви, прибързани и необосновани решения в сферата на законодателството и изпълнителната власт.

2.2.1. Ретроспективни данни

В историята на модерната българска държава функциите на държавна глава са изпълнявани от монарха, Регентството, а по-късно от колективни органи като Президиум на Народното събрание и Държавен съвет.

Историята на институцията Президент на Републиката е относителна кратка и е свързана с прехода на България към демокрация и с новото структуриране на институциите в контекста на този преход.

Президентската институция в България става факт с приемането на новата конституция на страната от 12 юли 1991 година. Установяването на република с парламентарно управление е съответно съпроводено с въвеждане на институцията Президент на Републиката като държавна глава.

Неин непосредствен предшественик е институцията “Председател (президент) на Републиката”, въведена с промените в Конституцията от 1971 г., извършени в резултат на решение на “кръглата маса” и приети през април 1990 г. от 9-ото народно събрание. За председател (президент) на Републиката са избирани Петър Младенов (на 3 април 1990 г. от 9-ото народно събрание) и Желю Желев (на 1 август 1990 г. от 7-то велико народно събрание). Първият президент на Републиката, избран с пряк вот съгласно разпоредбите на новата конституция, е д-р Желю Желев, който печели президентските избори на втори тур на 19 януари 1992 г. с 52.85 %. За вицепрезидент е избрана Блага Димитрова.

Втори президент на Републиката е Петър Стоянов, избран на 3 ноември 1996 г. с 59.73 % от гласовете. За вицепрезидент е избран Тодор Кавалджиев.

Трети президент на Републиката е Георги Първанов, получил 54.13 % от гласовете на втория тур на изборите на 18 ноември 2001 г. За вицепрезидент е избран Ангел Марин³¹.

Президентът Георги Първанов е избран за втори мандат на президентски избори през есента на 2006 г. На втори тур проведен на 29.10.2006 г. той е получил 75.9 % от гласовете. За вицепрезидент е преизбран Ангел Марин³².

Сградата на президентството е построена в периода 1954–1956 г. по проект на авторски колектив с ръководител проф. Татаров и с главен архитект Иван Данчов. Изпълнена е в стил “Руска еkleктика” и е облицована с камък риолит от Северозападна България и с русенски варовик.

2.2.2. Основни конституционно-правни регламентации относно дейността на президента на Република България в сферата на националната сигурност

Българският държавна глава се избира пряко за срок от пет години. За президент може да бъде избран български гражданин по рождение, навършил 40 години, който отговаря на условията за избиране на народен представител и е живял последните пет години в страната. За избран се счита кандидатът, получил повече от половината действителни гласове, ако в гласуването са участвували повече от половината избиратели. Ако никой от кандидатите не е избран, в седемдневен срок се провежда нов избор, в който учас-

³¹ http://www.president.bg/inst_history.php

³² <http://www.izbori2006.org>

твуват двамата кандидати, получили най-много гласове. Избран е кандидатът, получил повече гласове. Изборът за нов президент се произвежда не по-рано от три месеца и не по-късно от два месеца преди изтичане на срока на пълномощията на действащия президент. Споровете относно законността на избора за президент се решават от Конституционния съд в едномесечен срок след изборите. Вицепрезидентът се избира едновременно и в една листа с президента при условията и по реда за избиране на президент. Президентът и вицепрезидентът могат да бъдат преизбрани на същата длъжност само за още един мандат. Нито един от двамата не може да бъде народен представител, да изпълнява други държавни, обществени и стопански дейности и да участва в ръководството на политически партии. Президентът и вицепрезидентът полагат пред Народното събрание клетва³³. Пълномощията на президента и на вицепрезидента се прекратяват предсрочно при: подаване на оставка пред Конституционния съд и/или трайна невъзможност да изпълняват правомощията си поради тежко заболяване; при държавна измяна по смисъла на чл. 103 от Конституцията, както при случай на смърт. В изброените случаи вицепрезидентът встъпва в длъжността президент до края на мандата. При евентуална невъзможност вицепрезидентът да встъпи в длъжност правомощията на президента се изпълняват от председателя на Народното събрание до избирането на президент и вицепрезидент. В този случай в едномесечен срок се произвеждат избори за президент и вицепрезидент. Президентът на републиката: насрочва избори за Народно събрание и органи на местно самоуправление и определя датата за произвеждане на национален референдум, когато за това има решение на Народното събрание; отправя обръщения към народа и Народното събрание; сключва международни договори в случаите, определени със закон; обнародва законите; утвърждава промени на границите и центрoвете на административно-териториалните единици по предложение на Министерския съвет; назначава и освобождава от длъжност ръководителите на дипломатическите представителства и постоянните представители на Република България при международни организации по предложение на Министерския съвет и приема акредитивните и отзователните писма на чуждестранните дипломатически представители в страната; назначава и

³³ Според чл. 96 от Конституцията на Република България Президентът и Вицепрезидентът полагат пред Народното събрание клетвата по чл. 76, ал. 2, която гласи: *“Заклевам се в името на Република България да спазвам Конституцията и законите на страната и във всичките си действия да се ръководя от интересите на народа. заклетх се”*.

освобождава от длъжност и други държавни служители, определени със закон; награждава с ордени и медали; дава и възстановява българско гражданство и освобождава и лишава от него; предоставя убежище; упражнява право на помилване; опрощава несъбираеми държавни вземания; наименува обекти с национално значение и населени места; информира Народното събрание по основни въпроси в кръга на своите правомощия.

Президентът след консултации с парламентарните групи възлага на кандидат за министър-председател, посочен от най-голямата по численост парламентарна група, да състави правителство. Когато в 7-дневен срок кандидатът за министър-председател не успее да предложи състав на Министерския съвет, президентът възлага това на посочен от втората по численост парламентарна група кандидат за министър-председател. Ако и в този случай не бъде предложен състав на Министерския съвет, президентът в срока по предходната алинея възлага на някоя следваща парламентарна група да посочи кандидат за министър-председател. Когато т. нар. проучвателен мандат в току-що отбелязания смисъл е приключил успешно, президентът предлага на Народното събрание да избере кандидата за министър-председател. Ако не се постигне съгласие за образуване на правителство, президентът назначава служебно правителство, разпуска Народното събрание и насрочва нови избори.

Президентът е върховен главнокомандващ на въоръжените сили на Република България. Президентът назначава и освобождава висшия команден състав на въоръжените сили и удостоява с висши военни звания по предложение на Министерския съвет. Президентът възглавява Консултативния съвет за национална сигурност, чийто статут се определя със закон³⁴.

Консултативният съвет за национална сигурност е съвещателен орган по въпросите на националната сигурност. Членове на Консултативния съвет за национална сигурност са: председателят на Народното събрание; министър-председателят; министърът на отбраната; министърът на вътрешните работи; министърът на външните работи; министърът на финансите; началникът на Генералния щаб на Българската армия; по един представител от всяка парламентарна група. В зависимост от обсъжданите въпроси, по решение на Консултативния съвет за национална сигурност за участие в заседанията му могат да бъдат привлечани и други дър-

³⁴ Законът за Консултативен съвет за национална сигурност е приет от 36-о Народно събрание на 28 януари 1994 г. и е подпечатан с държавния печат. (Държавен вестник”, бр. 13 от 11.02.1994 г.)

жавни и политически лица. Консултативният съвет за национална сигурност обсъжда въпроси, свързани със: 1. външната и вътрешната политика на страната във връзка с националната сигурност; 2. гарантирането на гражданския мир, обществения ред, правата и интересите на българските граждани; 3. действията по пресичане или предотвратяване на възникнала опасност за националната сигурност. Консултативният съвет за национална сигурност изготвя становища и предложения.

Заседанията на Консултативния съвет за национална сигурност са редовни и извънредни. Редовните заседания се провеждат най-малко един път на три месеца. По решение на президента на Република България или в случаите на чл. 100, ал. 4 и 5 от Конституцията на Република България се провеждат извънредни заседания. Заседанията се провеждат при кворум най-малко две трети от състава на Консултативния съвет за национална сигурност и са закрити.

Президентът обявява обща или частична мобилизация по предложение на Министерския съвет в съответствие със закона. Президентът обявява положение на война при въоръжено нападение срещу страната или при необходимост от неотложно изпълнение на международни задължения, военно или друго извънредно положение, когато Народното събрание не заседава. В тези случаи то се свиква незабавно, за да се произнесе по решението.

Президентът може мотивирано да върне закона в Народното събрание за ново обсъждане, което не може да му бъде отказано. Народното събрание приема повторно закона с мнозинство повече от половината от всички народни представители. Повторно приетият от Народното събрание закон се обнародва от президента в 7-дневен срок от получаването му.

В изпълнение на своите правомощия президентът издава укази, отправя обръщения и послания. Указите се приподписват (т. нар. контрасигнатура) от министър-председателя или от съответен ресорен министър. Но по конституция не подлежат на приподписване указите, с които президентът: назначава служебно правителство; възлага проучвателен мандат за образуване на правителство; разпуска Народното събрание; връща закон, гласуван от Народното събрание за повторно обсъждане; определя организацията и реда на дейност на службите към Президентството и назначава персонала; насрочва избори и референдум; обнародва законите. Съгласно цитирания по-горе чл. 103 от Конституцията на Република България президентът и вицепрезидентът не носят отговорност за действията, извършени при изпълнение на своите функции, с изключение на държавна измяна и нарушение на Конституцията. Об-

винението се повдига по предложение най-малко на една четвърт от народните представители и се поддържа от Народното събрание, ако повече от две трети от народните представители са гласували за това. Конституционният съд разглежда обвинението срещу президента или вицепрезидента в едномесечен срок от внасянето на обвинението. Ако бъде установено, че президентът или вицепрезидентът са извършили държавна измяна или са нарушили Конституцията, пълномощията им се прекратяват. Президентът и вицепрезидентът не могат да бъдат задържани и срещу тях не може да бъде възбудено наказателно преследване. Президентът може да възлага на вицепрезидента някои строго лимитирани свои правомощията, а именно тези по чл. 98, т. 7, 9, 10 и 11 от Конституцията – например да извършва помилване на осъдени за престъпление с влязла сила присъда лица³⁵.

*2.2.3. Законово акцентирани правомощия на президента на Република България в сферата на военната сигурност и отбраната*³⁶

Тези законови акценти са характерни по аналогичен начин също за Народното събрание на Република България и Министерския съвет на Република България, като понастоящем са разписани в Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България³⁷.

Президентът на републиката по предложение на Министерския съвет: утвърждава стратегическите планове за действия на въоръжените сили; привежда въоръжените сили или част от тях в повишена степен на бойна готовност; обявява обща или частична мобилизация; назначава и освобождава висшия команден състав на въоръжените сили и удостоверява офицери с висши военни звания.

При военен конфликт или война президентът на републиката: обявява положение на война при въоръжено нападение срещу ст-

³⁵ Използвани източници и препоръчителна допълнителна литература: Спасов, Б., Президентът на Републиката, С., 1992.; Друмева, Е., Конституционно право, Изд. "Анубис", С., 1995, с. 343–376; Близнашки, Г., Функциите на президентската институция в България, сп. "Правна мисъл", кн. 3/1992 г., http://www.president.bg/inst_history.php. На официалната уеб страница на Президента на Република България се поддържа база данни с възможности за целенасочено търсене на текуща информация.

³⁶ Георги Карамфилов. Национална и международна сигурност. Военно издателство. С, 2005, с. 367–371.

³⁷ Обнародван, ДВ, бр. 112/1995 г., посл. изм., бр. 93/2004 г., http://www.md.government.bg/_bg_docs/zovs_19_10_2004.html).

раната или при необходимост от неотложно изпълнение на международни задължения, военно или друго извънредно положение, когато Народното събрание не заседава (в тези случаи то се свиква незабавно, за да се произнесе по решението); координира външно-политическите усилия за участие в международните организации и структури за сигурност с цел прекратяване на военния конфликт или на войната; ръководи Върховното главно командване, издава актове за подготовката на страната и въоръжените сили за война и за водене на военни действия; привежда в изпълнение военновременните планове по предложение на Министерския съвет; въвежда ограничителен режим върху информацията, свързана с отбраната на страната; внася предложение в Народното събрание за сключване на мир.

С въвеждането на военно положение, обявяване на война или с фактическото започване на военните действия президентът формира Върховно главно командване. Върховното главно командване подпомага върховния главнокомандващ при ръководството на отбраната и въоръжените сили. Върховното главно командване включва министър-председателя, министъра на отбраната, министъра на вътрешните работи, министъра на външните работи, министъра на транспорта и съобщенията, министъра на регионалното развитие и благоустройството, началника на Генералния щаб и други лица, определени от върховния главнокомандващ.³⁸

В мирно време част от правомощията на държавния глава частично се припокриват с правомощия, чиито титуляри са Народното събрание и Министерския съвет. От една страна така се забавят някои процеси в държавата и обществото (типичен пример е отлагателното вето преди обнародването на законите), но от друга страна това може да има саниращ ефект в интерес на националната сигурност, представлява обществено проявление на принципа на противотежестите и е проява на един от принципите на правовата държава, а именно “власт възпира власт”. Що се отнася до президентския имунитет, по-скоро се касае за **проблемен въпрос** и правна колизия. Тази конституционна разпоредба, води до невъзможност да бъде изпълнен добросъвестно широкоизвестния Статут на Международен наказателен съд (Рим, 1998 г., обн., ДВ, бр. 68/2002 г.). Римският статут не признава наказателно-правния имунитет на държавния глава за военни престъпления, които са своего рода мегапрестъпления по смисъла на международното право. При сегашната конституционно правна уредба в Република

³⁸ Съгласно състоянието на нормативната уредба към 01.12.2004 г.

България би следвало да се приложи конституционния чл. 103, ал. 1, който превалира международния договор³⁹.

2.3. Министерски съвет

Изпълнителната власт в Република България включва централни и териториални органи. Централни органи на изпълнителната власт са: Министерския съвет с министър-председателя, заместник министър-председателите и ресорните министри. За органи на изпълнителната власт се считат и: председателите на държавните агенции и държавните комисии; изпълнителните директори на изпълнителните агенции; ръководителите на държавни институции, създадени със закон или с постановление на Министерския съвет, които имат функции във връзка с осъществяването на изпълнителната власт. Териториални органи на изпълнителната власт са съответните областни управители, кметовете на общини и кметовете на райони.

Министерският съвет е **основен орган** на изпълнителната власт в съвременна България. Министерският съвет формулира, разработва и осъществява държавната политика в съответствие със своите конституционни правомощия и със законите на Република България. Той ръководи и осъществява вътрешната и външната политика на страната в съответствие с Конституцията и законите. Той е съставен от министър и членове – ресорни министри. Структурата и съставът на Министерския съвет се приемат с решение на Народното събрание по предложение на министър-председателя.

2.3.1. Ретроспективни данни

За първи път в историята на държавното управление на България Министерски съвет е учреден с чл. 148 на Търновската конституция. Структурата, съставът и функциите на Министерския съвет, така както са заложиени в приетата на 16 април 1879 г. Конституция на Княжество България, са резултат от политическата дискусия протекла по време на Учредителното събрание през 1879 година. От тогава до днес оформянето, структурирането и функционирането на Министерския съвет са свързани с няколко важни събития и няколко промени в Конституцията, в резултат, на които правителс-

³⁹ С аргумент от Решение № 7 на Конституционния съд по конституционно дело № 6/1992 г. Конституцията на Република България е на върха на пирамидално-йерархичната структура на българското вътрешно право.

твото се оформя като определяща за модерната българска политика и държавност институция. Съставът на първия Министерски съвет е определен на 5 юли 1879 г. с указ на Княз Александър Батенберг и съгласно чл. 161 от Търновската конституция се състои от шест министри: Тодор Бурмов – министър-председател и министър на вътрешните работи, М. Балабанов – министър на външните работи и изповеданията, ген. П. Паренсов – военен министър, Г. Начевич – министър на финансите, Д. Греков – министър на правосъдието. Съгласно Конституцията на Княжество България членовете на Министерския съвет се назначават и уволняват от Княза, а един от тях по избор на Княза се назначава за председател на съвета. Само за времето от 1879 до 1911 г. структурата на Министерския съвет се допълва два пъти, като това е регламентирано чрез съответните промени в Конституцията. През 1893 г. при правителството на Стефан Стамболов се създават две нови министерства – на обществените сгради, пътищата и съобщенията и на търговията и земеделието. През 1911 г. при правителството на Иван Евстратиев Гешов някои министерства се преименуват и се създават още две стопански, като броят на министерствата в състава на Министерския съвет нараства на 10. Промяната на конституцията от 1911 г. е продиктувана от обявяването през 1908 г. на независимостта на България – събитие, което предизвиква дискусия за промяна и на текстове в основния закон, определящи функциите и ролята на правителството в политическия живот на страната. За периода след деветнадесетомайският преврат през 1934 г. до приемането на Конституцията на Народна Република България от 4 декември 1944 г. съставът и структурата на Министерския съвет често се променя – разширява се, преобразува се, създават се нови министерства, други се преименуват, сливат или се раздвояват, а по време на правителството на Константин Муравиев се създава нова длъжност – министър без портфейл, т.е. това е министър, който не ръководи свое министерство. През 1946 г. се създава и институтът на подпредседателите на Министерския съвет. С Конституцията, приета на 4 декември 1944 г. се въвеждат нови структурни промени в състава на Министерския съвет – съгласно чл. 39, негови членове освен председателят, подпредседателите и министрите, чийто брой е определен на 17, са и председателят на Държавната планова комисия, председателят на Комисията за държавен контрол, председателят на Комитета за наука, изкуство и култура. Нови промени в структурата и функциите на Министерския съвет са залегнали в Конституцията от 1971 г., с която се изменя и фактическото положение на Министерския съвет – неговите членове се избират и отчитат пред Народното събрание, но в периода между сесиите му

Държавният съвет е този, който ръководи и контролира дейността на Министерския съвет. Държавният съвет има право да назначава и освобождава членове на правителството, а при извънредни случаи – да освобождава председателя на Министерския съвет и целия състав на правителството. Броят на министерствата не е регламентиран. В действащата Конституцията на Република България, приета на 13 юли 1991 г. броят на министерствата също не е регламентиран. Председателят на министерския съвет е преименуван на министър-председател. Съгласно чл. 108 от Конституцията, членове на Министерския съвет са министър-председателя, заместник министър-председателите и министрите. Това, което отличава Конституцията от 1991 г. от предходните, е че мнозинството в парламента посочва министър-председател и по негово предложение се приемат структурата и съставът на Министерския съвет. Първият правилник за устройството и работата на Министерския съвет е приет през 1880 г. Със задачата за неговото изработване е натоварен министърът на външните работи Георги Вълкович. С този правилник, съгласно чл.2, се регламентира и редовното провеждане на заседанията на Министерския съвет всеки четвъртък, а при необходимост се свикват и извънредни заседания. Списък с имената на министър – председателите е показан на приложение 2.

През последните години усилията на правителството са насочени към създаване на Електронно правителство в България. Електронното правителство е елемент на прехода от индустриално към информационно общество и е средство за повишаване конкурентоспособността на българската икономика и за цялостно подобряване на бизнес климата. То е процес на промяна, който позволява да се разширят възможностите на гражданите и бизнеса за участие в една нова, базирана на знанието икономика. Основната роля на електронното правителство е да отговори на нуждите на обществото от качествени и леснодостъпни административни услуги.

Процесът по въвеждане на електронното правителство може да бъде разделен на 3 етапа: 2002 г. – подготвителен етап, свързан с приемането на стратегическите документи: Стратегия за модернизация на държавната администрация от присъединение към интеграция и Стратегията за електронно правителство; 2003–2005 г. – експериментален етап, свързан с въвеждането на 20-те индикативни електронни услуги за гражданите и бизнеса, дефинирани от Европейската комисия, въвеждане на електронни документи и електронния подпис в работата на администрацията, и като цяло работа по базисни, концептуални и методологически проекти; 2005–2008 г. – същински етап на динамично развитие, през който ще се извърши ре-инженеринг на бизнес процесите в администрацията и

повсеместно въвеждане на електронни услуги, включително и трансгранични услуги в рамките на единния европейски пазар.

Сградата, в която се помещава Министерския съвет от 1958 г. е построена през 1957 г. по проект на колектив с ръководител арх. К. Николов, спечелил първа награда на проведения през 1953 г. конкурс⁴⁰.

2.3.2. Основни конституционно-правни регламентации относно дейността на Министерския съвет в цялостния контекст на националната сигурност

Министерският съвет е централен колегиален орган на изпълнителната власт с обща компетентност. Министерският съвет формулира, разработва и осъществява държавната политика в съответствие със своите конституционни правомощия и със законите на Република България.

Структурата и съставът на Министерския съвет се приемат с решение на Народното събрание по предложение на министър-председателя. Текущата дейност на Министерския съвет и подготовката на неговите заседания се осъществява от Администрацията на Министерския съвет. Министерският съвет се състои от министър-председател, заместник министър-председатели и министри. На фиг. 3 е показан съставът на правителството избрано от 40 то Народно събрание на 16 август 2005 г.

⁴⁰ <http://www.government.bg/1DondukovBoulevard/History/>

Състав на Министерския съвет
Министър-председател
Заместник министър-председател и министър на външните работи
Заместник-министър председател и Министър на образованието и науката
Заместник министър-председател и министър на държавната политика при бедствия и аварии
Министър на регионалното развитие и благоустройството
Министър на труда и социалната политика
Министър на отбраната
Министър на вътрешните работи
Министър на финансите
Министър на правосъдието
Министър на земеделието и горите
Министър на здравеопазването
Министър на културата
Министър на транспорта
Министър на държавната администрация и административната реформа
Министър на икономиката и енергетиката
Министър на околната среда и водите
Министър по европейските въпроси

Фиг. 3. Състав на министерския съвет

Компетентността на Министерския съвет включва:

1. Приема постановления, правилници, наредби, разпореждания и решения въз основа и в изпълнение на Конституцията и законите.
2. Ръководи и осъществява вътрешната и външната политика

на страната в съответствие с Конституцията и законите.

3. Осигурява обществения ред и националната сигурност и осъществява общото ръководство на държавната администрация и на въоръжените сили.

4. Ръководи изпълнението на държавния бюджет; организира стопанисването на държавното имущество; сключва, утвърждава и денонсира международни договори в случаите, предвидени в закона.

5. Отменя незаконосъобразните или неправилните актове на министрите.

6. Назначава областните управители.

Министерският съвет информира Народното събрание по въпроси, отнасящи се до задълженията, произтичащи за Република България от нейното членство в Европейския съюз. Когато участва в разработването и приемането на актове на Европейския съюз, Министерският съвет информира предварително Народното събрание и дава отчет за своите действия. Министерският съвет ръководи и осъществява политиката на Република България към Европейския съюз, като решава политическите въпроси на интеграцията на Република България в Европейския съюз⁴¹.

1. Приема и актуализира годишна Програма за участие на Република България в процеса на взимане на решения на Европейския съюз.

2. Одобрява позицията на Република България за заседанията на Европейския съвет и на Съвета на Европейския съюз и одобрява мандат за представяне позицията от българските представители.

3. Одобрява стратегически документи и оперативни планове, свързани с интеграцията на Република България в Европейския съюз, проекти на актове, транспониращи правото на Европейските общности и документи, свързани с изпълнение на Европейското споразумение за асоцииране.

4. Приема законодателна програма на Министерския съвет в съответствие с политиките и актовете на Европейския съюз.

5. Утвърждава финансовите меморандуми за предоставяне на безвъзмездна финансова подкрепа от Европейския съюз на Република България.

Министерският съвет определя и осъществява вътрешната и външната политика на Република България, като:

1. приема програма за управление за срока на своя мандат;

⁴¹ Постановление № 145 на Министерския съвет от 7 юли 2005 г. за организация и координация по въпросите на Европейския съюз.

2. приема програми и стратегии за развитие на отделни сфери или за определени направления или дейности в случаите, когато те са от значение за цялостното развитие на страната;

3. ръководи политиката на Република България по въпросите на Европейския съюз;

4. координира програмите на министрите с програмата за управление;

5. ръководи отношенията на Република България с други държави и международни организации и осигурява представителството на Република България в тях;

6. сключва и денонсира международни договори по определения в Конституцията и законите ред и гарантира тяхното изпълнение от страна на Република България.

Министерският съвет осигурява обществения ред и националната сигурност⁴², като:

1. определя държавната политика за ограничаване на престъпността и неутрализиране на криминогенните фактори;

2. гарантира законност и условия за защита на собствеността и опазване на обществения ред;

3. определя държавната политика в областта на сигурността и отбраната и осъществява общо ръководство на Въоръжените сили на Република България;

4. приема планове, свързани с отбранителните способности на Република България, с формирането и провеждането на общата политика за сигурност и колективна отбрана и по изпълнението на други международни договори в областта на сигурността и отбраната;

5. подготвя ежегоден доклад до Народното събрание относно рисковете за страната и оценката за степента на защита на националните интереси;

6. разпределя държавните ресурси за повишаване степента на защита на националните интереси.

Министерският съвет осъществява общо ръководство на държавната администрация, като:

1. приема устройствените правилници на министерствата;

2. създава, преобразува и закрива държавни агенции, държавни комисии и изпълнителни агенции и приема техните устройствени правилници;

⁴² Устройство правилник на Министерския съвет и на неговата администрация.

3. създава на свое подчинение или към министър експериментални лаборатории, изследователски институти, образователни центрове или центрове за обучение, медицински или рехабилитационни центрове и други юридически лица и приема техните устройствени правилници;

4. създава държавно-обществени консултативни комисии по важни въпроси от обществена значимост;

5. създава съвети във връзка с осъществяването на своите правомощия, произтичащи от нормативни актове или решения на Народното събрание;

6. създава работни експертни групи за изпълнение на конкретни задачи;

7. провежда единна информационна политика за дейността на правителството и неговата администрация;

8. ръководи изграждането на единна информационно-комуникационна инфраструктура за дейността на органите на изпълнителната власт и техните администрации;

9. възлага осъществяването на съвместни действия на министри или на министри и председатели на държавни агенции, държавни комисии, изпълнителни директори или ръководители на други институции, създадени със закон, които имат функции във връзка с осъществяването на изпълнителната власт;

10. делегира изпълнението на свои функции и правомощия, които не са от неговата изключителна компетентност на председателите на държавни агенции, държавните комисии, изпълнителни директории на изпълнителни агенции и ръководителите на държавни институции, създадени със закон или с постановление на Министерския съвет, които имат функции във връзка с осъществяването на изпълнителната власт.

Министерският съвет ръководи икономиката на страната, като:

1. приема държавната структурна и инвестиционна политика и осигурява нейното провеждане;

2. осъществява държавната политика в сферата на международното икономическо, финансово и инвестиционно сътрудничество;

3. осигурява свобода на икономическата дейност, свободно движение на стоки, услуги и финансови средства;

4. регулира икономическите процеси в предвидените от закона случаи;

5. осъществява програми за развитие в приоритетни отрасли на икономиката;

6. приема мобилизационен план за икономиката и осигурява функционирането на отбранителната промишленост.

Министерският съвет провежда единна финансова, кредитна и парична политика, като:

1. разработва и представя в Народното събрание проект на Закон за държавния бюджет и осигурява неговото изпълнение;

2. внася в Народното събрание отчет за изпълнението на Закона за държавния бюджет;

3. прилага единна данъчна политика;

4. приема съгласувано с Българската народна банка мерки по регулиране на пазара на ценни книжа;

5. управлява вътрешния и външния държавен дълг на Република България;

6. осъществява финансовите отношения с други държави и международни финансови организации.

Министерският съвет провежда държавната социална политика в областта на заетостта, здравеопазването, науката, културата и образованието, като:

1. приема програми за намаляване на безработицата и осигурява тяхното изпълнение;

2. създава условия за защита на семейството, децата, инвалидите, пенсионерите и на лицата в неравностойно социално положение;

3. предлага държавна подкрепа за развитието на здравеопазването, образованието, науката и културата, както и за съхраняването на националното културно наследство;

4. приема програми за развитие на физическата култура, спорта и туризма.

Министерският съвет провежда държавната политика по опазване на околната среда и създаване на благоприятни условия на живот, като:

1. определя политиката по устройство на територията;

2. одобрява националната комплексна устройствена схема;

3. приема мерки за охрана и рационално използване на природните ресурси и за осигуряване на благоприятна екологична среда;

4. осъществява общото ръководство на дейностите по управление при кризи, както и по преодоляване на последствията от бедствия, аварии и катастрофи;

5. създава условия за предоставяне на обективна информация за общото състояние на околната среда.

При изпълнение на своите правомощия Министерският съвет се подпомага от администрацията на Министерския съвет. Администрацията на Министерския съвет е самостоятелно юридическо лице на бюджетна издръжка. Администрацията на Министерския

съвет се ръководи от министър-председателя. Главният секретар на Министерския съвет осъществява административното ръководство на администрацията на Министерския съвет. При изпълнение на своите функции администрацията на Министерския съвет осъществява координация на дейността на централната и териториалната администрация

Въз основа и в изпълнение на законите Министерският съвет приема постановления, разпореждания и решения. С постановления Министерският съвет приема и правилници и наредби. Министрите издават правилници, наредби, инструкции и заповеди. Държавните служители са изпълнители на волята и интересите на нацията. При изпълнение на своята служба те са длъжни да се ръководят единствено от закона и да бъдат политически неутрални. Условието, при които държавните служители се назначават и освобождават от длъжност и могат да членуват в политически партии и синдикални организации, както и да упражняват правото си на стачка, се определят със закон⁴³.

Министър-председателят ръководи и координира общата политика на правителството и носи отговорност за нея. Министрите ръководят отделни министерства освен, ако Народното събрание реши друго. Те носят отговорност за своите действия.

Членове на Министерския съвет могат да бъдат само български граждани, които отговарят на условията за избиране на народни представители.

Правомощията на Министерския съвет се прекратяват с гласуване на недоверие на Министерския съвет или на министър-председателя, с приемане на оставката на Министерския съвет или на министър-председателя или при смърт на министър-председателя. Министерският съвет подава оставка пред новоизбраното Народно събрание. Министерският съвет може да поиска

⁴³ Използвани източници и препоръчителна допълнителна литература: Спасов, Б., Правното положение на министър-председателя, сп. "Правна мисъл", кн. 1/1995 г., Друмева, Е., Конституционно право, Изд. "Анубис", С., 1995, с. 378–408, Близнашки, Г. Конституционно положение на правителството, сп. "Съвременно право", кн. 2/1994 г., <http://www1.government.bg/ras/>. На официалната уеб страница на Министерския съвет на Република България се поддържа база данни с възможности за целенасочено търсене на текуща информация. Например относно текущите правителствени приоритети и подзаконовата нормативна база в отделните министерства -, включително Министерството на отбраната, Министерството на вътрешните работи, както и всички останали елементи от сектора за сигурност като прокуратура, митническата агенция и пр.

Народното събрание да му гласува доверие по цялостната политика, по програмата или по конкретен повод. Решението се приема с мнозинство повече от половината от присъстващите народни представители. Когато Министерският съвет не получи исканото доверие, министър-председателят подава оставката на правителството. Членовете на Министерския съвет не могат да заемат длъжности и да извършват дейности, които са несъвместими с положението на народен представител. Само Народното събрание може да определя и други длъжности и дейности, които членовете на Министерския съвет не могат да заемат или извършват.

Правомощия на министър-председателя се свеждат главно до: **Прави предложение пред Народното събрание** за състава на Министерския съвет, както и за извършването на промени в правителството. Предлага на Народното събрание създаването, преобразуването и закриването на министерства. Внася в Народното събрание предложения за гласуване на доверие на Министерския съвет по решение на Министерския съвет. Подава оставката на Министерския съвет пред новоизбраното Народно събрание, както и в случай на гласувано недоверие на Министерския съвет или на министър-председателя. Приподписва указите на Президента на републиката съгласно чл. 102, ал. 2 от Конституцията на Република България.

Ръководи и координира общата политика на правителството. Определя правомощията и ресорите на заместник министър-председателите. Координира работата на заместник министър-председателите и на министрите. Назначава и освобождава от длъжност заместник-министрите. Назначава председателят и членовете на държавни комисии. Дава съгласие за назначаване на изпълнителните директори на изпълнителни агенции. Представя управленската програма на Министерския съвет, като определя насоките на вътрешната и външната политика и контролира нейното изпълнение. Ръководи общата политика и текущата дейност на Министерския съвет. Представява Министерския съвет във вътрешните и международните отношения. Носи отговорност пред Народното събрание за общата политика и текущата дейност на Министерския съвет. Координира дейността на заместник министър-председателите и дейността на министрите. Утвърждава дневния ред, свиква и председателства заседанията на Министерския съвет.

Подписва актовете на Министерския съвет. Взема решения за обнародване на разпореждания или решения на Министерския съвет, както и предлага на председателя на Народното събрание да разреши издаването на извънреден брой на "Държавен вестник".

Издава заповеди за назначаване и освобождаване на заместник-министрите и заместник областните управители. Издава заповеди за назначаване и освобождаване на държавни служители в предвидените в нормативен акт случаи. Издава заповеди за създаване на работни експертни групи за изпълнение на конкретни задачи. Създава със заповед отдели и сектори в дирекциите на администрацията на Министерския съвет и определя наименованията, функциите и числеността на персонала в тях.

В отсъствие от страната или при ползване на законоустановен отпуск определя с писмена заповед за всеки конкретен случай заместник министър-председател, които ще изпълнението правомощията му по утвърждаване на дневния ред, свикването и председателстването на заседанията на Министерския съвет и подписването на актовете на Министерския съвет.

Министър-председателят може да награждава длъжностни лица или граждани, които имат съществен принос за изпълнението на важни държавни или общественозначими задачи, с предметни и/или парични награди по предложение на съответните министри.

При осъществяване на своите правомощия министър-председателят издава заповеди.

Може да отправя обръщения и да дава указания на членовете на Министерския съвет по определени въпроси. По негово решение обръщенията или указанията могат да се публикуват.

Ръководи дейността на Съвета по сигурността при Министерския съвет.

Издава заповеди за командироване в чужбина на заместник министър-председателите и министрите.

Министър-председателят свиква и ръководи оперативни съвещания по текущи въпроси от дейността на правителството, както и за определяне на подходи за подготовка на въпросите за разглеждане от Министерския съвет.

Министър-председателят със заповед може да създава съвети, съставени от министри, за решаване на конкретни въпроси във връзка с провеждането на политиката на правителството в отделна сфера.

Министър-председателят осъществява цялостната координация на дейността по въпросите на Европейския съюз, като формулира, разработва и предлага конкретни решения за провеждане на съгласувана политика на Република България към Европейския съюз.

Предлага на Министерския съвет приемането на годишна програма за участие на Република България в процеса на взимане на решения на Европейския съюз.

Осъществява цялостния контрол по провеждането и изпълнението на политиките на Европейския съюз в Република България и общия контрол по функционирането на координационния механизъм по европейските въпроси.

Ръководи заседанията на Съвета по европейска интеграция.

2.3.3. Законово акцентирани правомощия на Министерския съвет в сферата на сигурността

Министерският съвет формулира, разработва и осъществява държавната политика в съответствие със своите конституционни правомощия и със законите на Република България⁴⁴. Министерският съвет осъществява общото ръководство на въоръжените сили. Като колективен орган на изпълнителната власт Министерският съвет ръководи изграждането, подготовката и всестраничното осигуряване на въоръжените сили и поддържането им в бойна и мобилизационна готовност (табл. 5). Ключова роля се пада на министър-председателя, подпомага от Съвет по сигурността, в който участват министрите на външните работи, отбраната, вътрешните работи, началника на ГЩ, главния секретар на МВР, а при нужда съответните заместник-министри и началници на специални служби.

⁴⁴ Модел за мениджмънт на отбраната на Република България през ХХІ век. Фондация „Отворено общество” и Джордж С. Маршал; център. С., 2002.

Правомощия на Министерският съвет в областта на сигурността

1. По планирането на политиката за отбрана и сигурност	• ръководи и осъществява отбранителната политика на страната; • ръководи и координира планирането на отбраната; • разрешава изпращането и използването на български войскови единици и отделни военнослужещи извън територията на страната за изпълнение на официални или представителни задачи, произтичащи от международни договорености на Република България, хуманитарни, природозащитни, образователни, спортни и други задачи с мирен (невоенен) характер, без оръжие; • разрешава изпращането и използването на военна техника и екипировка извън територията на страната; • разрешава пребиваването на чужди войски на територията на страната или преминаването им през нея, когато изпълняват задачи с мирен (невоенен) характер, освен ако в закон не е предвидено друго; • приема планове за организационно изграждане на въоръжените сили
2. По осигуряването и поддръжката на отбраната	• утвърждава изисквания към транспортната, енергийната, съобщителната и складовата система, населените места и стопанските обекти в съответствие с нуждите на отбраната; • ръководи и контролира производството и търговията с военна продукция и продукция със специално предназначение.
3. По военновременното планиране:	• приема по предложение на министъра на отбраната общ държавен военновременен план и възлага изпълнението му; • приема военновременен проектобюджет по предложение на министъра на финансите и го внася за утвърждаване от Народното събрание; • организира изпълнението на военновременния бюджет на страната чрез Министерството на финансите и Българската народна банка, държавните органи и общинската администрация; след утвърждаването му и въвеждането му в действие от Народното събрание; • определя нормативи и ред за натрупване, съхраняване и използване на суровини и материали за военное време; • приема мобилизационните планове, както и плана за териториална отбрана;

	• осъществява общото ръководство на мобилизацията на въоръжените сили и привеждането на страната от мирно на военно положение; • приема по предложение на министъра на отбраната общ държавен военновременен план и възлага изпълнението му;
4. По управлението на кризи	• организира дежурство и оповестяване за привеждане от мирно на военно положение и за бедствия и аварии.
5. По управлението на човешките ресурси	• в рамките на числеността на въоръжените сили утвърждава числеността на военнослужещите в обхвата на едно военно звание; • прави предложение до президента на републиката за назначаване и освобождаване на висшия команден състав на въоръжените сили и за удостояване на офицери с висши военни звания; • преобразува и закрива факултети, филиали, институти и колежи към военните академии и висшите военни училища и военно-научни организации и определя техния статут въз основа на искане на министъра на отбраната; • приема Правилник за кадрова военна служба; • приема нормативни актове, свързани с помощта и грижата на държавата за гражданите, пострадали при или по повод отбраната на страната.

Министерският съвет осъществява общото ръководство на въоръжените сили. Този държавен орган ръководи изграждането, подготовката и всестранното осигуряване на въоръжените сили и поддържането им в бойна и мобилизационна готовност. Именно българското правителство ръководи и осъществява военната политика на страната. Негово правомощие са серия разрешения, както следва: разрешава изпращането и използването на български войскови единици извън територията на страната за изпълнение на хуманитарни, природозащитни, образователни, спортни и други задачи с мирен (невоенен) характер, без оръжие; разрешава изпращането и използването на отделни невъоръжени военнослужещи извън територията на страната за изпълнение на официални или представителни задачи, произтичащи от международни договорености на Република България; разрешава изпращането и използването на военна техника и екипировка извън територията на страната; разрешава пребиваването на чужди войски на територията на страната или преминаването им през нея, когато изпълняват задачи

с мирен (невоенен) характер, освен ако в закон не е предвидено друго; разрешава преминаването и пребиваването на съюзнически въоръжени сили на територията на Република България и изпращането на български въоръжени сили извън нея при изпълнение на задачи и задължения, произтичащи от ратифициран, обнародван и влязъл в сила за Република България международен договор с политически или военен характер. Министерският съвет координира планирането на отбраната на страната; приема планове за организационно изграждане на въоръжените сили и мобилизационните планове, както и плана за териториална отбрана; в рамките на числеността на въоръжените сили утвърждава числеността на военнослужещите в обхвата на едно военно звание, с изключение на висшите офицерски звания; приема по предложение на министъра на отбраната общ държавен военновременен план и възлага изпълнението му, както и решение за провеждане на стратегическия преглед на отбраната; приема военновременен проектобюджет по предложение на министъра на финансите, и го внася за утвърждаване от Народното събрание. След утвърждаване и въвеждане в действие от Народното събрание на военновременния бюджет на страната организира неговото изпълнение чрез Министерството на финансите и Българската народна банка, държавните органи и общинската администрация; ръководи и контролира производството и търговията с военна продукция и продукция със специално предназначение; определя нормативи и ред за натрупване, съхраняване и използване на суровини и материали за военно време; осъществява общото ръководство на мобилизацията на въоръжените сили и привеждането на страната от мирно на военно положение. Друго важно правомощие на Министерския съвет е да организира дежурство и оповестяване за привеждане от мирно на военно положение и за бедствия и аварии. Правителството на Република България открива, преобразува и закрива факултети, филиали, институти и колежи към военните академии и висшите военни училища и военнонаучни организации и определя техния статут въз основа на искане на министъра на отбраната; утвърждава изисквания към транспортната, енергийната, съобщителната и складовата система, населените места и стопанските обекти в съответствие с нуждите на отбраната; приема Правилника за кадрова военна служба и други нормативни актове, свързани с отбраната и въоръжените сили на страната. В правителствените правомощия влиза възможността да се прави предложение до президента на републиката за назначаване и освобождаване на висшия команден състав на въоръжените сили и за удостояване на офицери с висши военни звания. Министерският съвет приема нормативни актове, свързани с помощта и

грижата на държавата за гражданите, пострадали при или по повод отбраната на страната.

От името на Министерския съвет министър-председателят на Република България ежегодно внася в Народното събрание доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили. Министерският съвет може да създава служби за подпомагане осъществяването на функциите му в областта на отбраната и въоръжените сили⁴⁵.

2.3.4. Правителствени програмни задачи от сферата на военната сигурност и отбраната в процес на реализиране

Относно **реорганизацията на основните компоненти на отбранителната система**, способстващи изграждането на адекватни на рисковата среда военни способности на Въоръжените сили на Република България **задачите** са: разработване на концепция за формирането на и освобождаването от мирновременни и военновременни резерви и запаси; продължаване на процеса за повишаване на качеството на живота на военнослужещите и техните семейства; съвместно с други министерства създаване на реални условия за интеграция на освобождаваните военнослужещи в гражданското общество; разработване и експериментирание на стратегия за поддържане на националната инфраструктура чрез целево използване на инвестиционните разходи, предвидени в бюджета на Министерството на отбраната.

Относно **изграждането на интегриран гражданско-военен модел за управление на отбраната** на страната **задачата** е да се завърши процеса на изграждане на интегрирания модел на гражданско-военните структури на отбранителното планиране, а относно функционалното интегриране в политическите и командни структури на НАТО в по-дългосрочен план задачите съответно са: завършване на процеса на организационното изграждане на въоръжените сили; извършване на основния обем от дейности по изграждане, комплектуване и привеждане в готовност на войските и силите; реорганизация и преподчиняване на основните формирования; изграждане на функционални процедури и интегрирани структури за управление на операциите; доокомплектоване и продължаване на подготовката на силите и средствата, декларирани за

⁴⁵ Съгласно състоянието на нормативната уредба към 01.12.2004 г. Горните законови правомощия на Министерския съвет на Република България са разписани в Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България (Обн., ДВ, бр. 112/1995 г., посл. изм., бр. 93/2004 г., http://www.md.government.bg/_bg_docs/zovs_19_10_2004.html).

участие в операции, различни от война, привеждане на системата за оперативно планиране в съответствие с основните насоки за оперативно планиране на НАТО; допълнителна подготовка на експертни групи за съвместна работа с политическите и командни структури на НАТО.

Относно **модернизацията и превъоръжаването** в динамично променящата се рискова среда по-дългосрочни програмни **задачи** на българското правителство са: усъвършенстване на системата за развитие на кадровите военнослужещи и създаване на условия ръководните длъжности в оперативните и стратегическите командни и управленски структури да се заемат от специалисти с придобита образователно-научна степен; създаване на необходимите нормативни, научни, технически, технологични и икономически условия за провеждане на модернизацията и превъоръжаването на въоръжените сили⁴⁶.

Основният извод е, че Министерският съвет на Република България в качеството на титуляр на изпълнително-разпоредителната функция на държавна власт пряко отговаря за националната сигурност и отбраната. Този висш държавен орган разполага с широк набор от контролни правомощия спрямо всички останали структурни звена на публичната администрация, което е израз на държавно-властнически правомощия. Тези контролни правомощия, обаче, не го правят в нито един момент субект на граждански контрол, а по-скоро обект на такъв контрол. Същевременно така не се прегражда пътя за отстояване на експертното начало от кадрите, работещи в изпълнителната власт. В този смисъл гражданският контрол е една гарантирана процедура, но не и автоматична гаранция за качество и задълбоченост.

Министерският съвет е най-близкият до Въоръжените сили колективен орган за управление и контрол. От една страна той носи колективна отговорност пред парламента за политиката за сигурност и отбраната на страната в съответствие с правната уредба. Всяка година министър-председателя внася в Народното събрание доклад за състоянието на отбраната и Въоръжените сили. От друга страна, като върховен орган на изпълнителната власт Министерският съвет съгласува дейността на всички министерства и ведомства, пряко или косвено имащи отношение към сигурността и отбраната.

⁴⁶ <http://www.government.bg/Government/Program/>

2.3.1. Министерство на външните работи

Министерството на външните работи (МВнР) се създава веднага след освобождението на България. Първият министър на външните работи и изповеданията в правителството на Тодор Бурмов⁴⁷ е Марко Балабанов (05.07.1879–24.11.1879).

В съвременните условия МВнР на Република България е част от сектора за сигурност със своите мисия, функции и задачи.

Мисия: Министерството на външните работи осъществява външната политика на България, отстоява сигурността, политическите и икономически интереси на страната и на българските граждани в чужбина. **То изпълнява своята мисия чрез реализацията на следните стратегически цели:** присъединяване към европейския съюз и пълноценно участие в неговата дейност; активно развитие на сътрудничеството в регионален аспект; последователно развитие на двустранните партньорства по света; сигурност и стабилност в света, справедлив международен ред; създаване на предпоставки за достъп на българския бизнес до международни пазари и чужди инвестиции в България; ефективно ресурсно обезпечаване на външнополитическата дейност; грижи за българите и българските общности зад граница, за чужденците у нас.

Функции на Министерството на външните работи: договорно интегриране на националния сектор за сигурност в международни структури / включително на двустранна основа / и всекидневно участие в работата им; защита на българските граждани и собственост зад граница.

Министерството на външните работи за представяне и осъществяване на **Активна и предвидима външна политика за:** Утвърждаване на България като последователен, надежден и предвидим партньор в НАТО и ЕС; Активизиране на икономическото и културно сътрудничество в Югоизточна Европа; Подпомагане на съседни страни и страни от региона за пълноправно интегриране в европейските и евро-атлантическите структури; Оказване на грижи за българите и българските граждани, които живеят в чужбина.

⁴⁷ Съставът на първия Министерски съвет е определен на 5 юли 1879 г. с указ на Княз Александър Батенберг и съгласно чл. 161 от Търновската конституция се състои от шест министри: Тодор Бурмов – министър-председател и министър на вътрешните работи, М. Балабанов – министър на външните работи и изповеданията, Г. Начевич – министър на финансите, Д. Греков – министър на правосъдието, д-р Атанасович – министър на народното просвещение, ген. П. Паренсов – военен министър.

Ускоряване и облекчаване на административните процедури за получаване на българско гражданство от тях; Развитие на активни политически, икономически и културни връзки със САЩ и Русия. Активизиране на връзките с традиционни и нови партньори на България от Близкия изток, Азия, Африка и Латинска Америка; Започване на действия за изтегляне на българския военен контингент от Ирак.

Във външната политика правителството изразява намерение да работи за утвърждаването на страната ни като активен и надежден партньор на държавите членки на ЕС, НАТО и другите основни международни организации, а също и увереност, че провеждането на последователна външна политика и политика по сигурността ще утвърди България като важен фактор в международните отношения и основен източник на стабилност в Югоизточна Европа и в региона на Черно море и Кавказ.

Министерство на външните работи

Фиг. 4. Структура на Министерството на външните работи⁴⁸

⁴⁸ Вярно е към месец март 2007 г. (<http://www.mfa.government.bg>).

Министърът е централен едноличен орган на изпълнителната власт, който непосредствено провежда външната политика на Република България, ръководи и представлява Министерството на външните работи.

При осъществяването на политическата програма на правителството, разработването на проекти на нормативни актове и при изпълнението на правомощията си министърът се подпомага от екипа заместник-министри и главен секретар. Министърът делегира със заповед правомощия на заместник-министрите и на главния секретар и определя техните функции.

Функциите на министъра в негово отсъствие от страната, когато е в командировка в страната или когато ползва законоустановен отпуск, се изпълняват от определен със заповед заместник-министър.

При осъществяване на дейността си министърът издава правилници, наредби, инструкции и заповеди. Правомощия на министъра на външните работи в сферата на сигурността са показани в табл. 6.

Таблица 6

**Правомощия на министъра на външните работи
в сферата на сигурността**

***Правомощия на министъра на външните работи в сферата
на сигурността***

1. осъществява външната политика на Република България в отношенията ѝ с други държави и осигурява поддържането и развитието на политическия диалог и сътрудничество в търговско-икономическата, финансовата, културната и научна област;

2. поддържа и развива дипломатическите и консулските отношения на Република България с други държави;

3. ръководи работата на дипломатическите и консулските представителства на Република България и дава указания на ръководителите на тези представителства за осъществяване на обща координация на дейностите по линия на други министерства и ведомства в чужбина;

4. осъществява официалните връзки и работните контакти с акредитираните в Република България дипломатически и консулски представителства и мисии на международните организации и контролира изпълнението на меж-

дунаролноправните задължения на Република България към тях като приемаща страна;
5. осъществява представителство на Република България в международните правителствени организации, в които тя членува или се ползва с определен статут;
6. утвърждава позициите и състава на българските делегации, с изключение на правителствените делегации, които участват в работата на международните организации, в които Република България членува или се ползва с определен статут; утвърждава позициите и състава на българските делегации, с изключение на правителствените делегации, които участват в работата на международните дипломатически и други конференции, провеждани под егидата на международни организации; утвърждава отчета за дейността на тези делегации;
7. подготвя и води съгласувано с компетентните министри и ръководители на ведомства преговорите за присъединяване на Република България към многостранни междуправителствени организации, обединения от държави и многостранни структури, както и позициите, целите и задачите на страната при участие в тях;
8. координира и участва в подготовката, сключването и изпълнението на международни договори;
9. извършва регистрацията в ООН и съхранява сключените от българската държава международни договори;
10. защитава правата и интересите на българската държава и на българските граждани и юридически лица в чужбина;
11. предприема дипломатически действия за опазване на българското културно-историческо наследство и паметници в чужбина; наблюдава и направлява дейността на "Ефория за подпомагане на българския манастир "Свети Георги Зограф" и скита "Достойно ест";
12. оказва съдействие на дейността на български институти в чужбина в областта на науката, образованието, културата и информацията;
13. защитава правата и свободите на лицата, принадлежащи към българските национални общности и малцинства, в съответствие с международноправните норми в тази област и с интересите на страната;
14. осъществява междуетовствена координация в областта на външната политика, като:
а) взаимодейства с висшите органи на държавната власт в осъществяването на тяхната международна дейност; координира посещенията на държавни и правителствени делегации на най-високо и високо равнище в Република България и в чужбина, участва в тяхната подготовка и провеждане;

б) взаимодейства с другите министри и ръководители на ведомства по въпросите, свързани с осъществяването от тях международно сътрудничество, и координира посещения на делегации на министерско равнище в Република България и в чужбина с оглед осигуряване на външнополитическите интереси и приоритети на страната;
15. ръководи, координира и контролира цялостната политика по участието на Република България в Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО);
16. ръководи и контролира цялостната дейност по присъединяването на Република България към Европейския съюз (ЕС) и участието на страната в неговата дейност, като:
а) представлява Република България и участва в работата на Съвета “Общи въпроси и външни отношения”;
б) дава инструкции на Мисията на Република България към ЕО в Брюксел във връзка с участието на страната в различните органи и институции на ЕС на основата на съгласуваните позиции в рамките на съществуващия и регламентиран със специална уредба координационен механизъм;
в) ръководи българската делегация за заседания на Съвета за асоцииране;
г) в рамките на своята компетентност внася в Министерския съвет проекти на решение по въпросите, свързани с присъединяването на Република България към ЕС и във връзка с позициите на страната в различните формации на Съвета на ЕС;
д) координира програмните приоритети с националния ръководител на помощта, предоставяна от ЕС, в съответствие с приоритетите на процеса на подготовка на страната за членство в ЕС и участва в процесите на наблюдение на усвояването на тази помощ;
17. ръководи и координира цялостната дейност по присъединяването на Република България към Западноевропейския съюз (ЗЕС);
18. организира подбора, подготовката, квалификацията и движението на дипломатическите и административно-техническите кадри, включително на ръководителите на задграничните представителства и почетните консули, както и подбора и представянето на български граждани за служители или експерти в международни правителствени организации; по предложение на заинтересуваните министри и ръководители на ведомства утвърждава статуса и дипломатическия ранг на техните служители в дипломатическите представителства на Република България;

19. участва в работата на Консултативния съвет по национална сигурност при Президента на Република България и на Съвета по сигурността към Министерския съвет;

Взаимоотношения на министъра с другите държавни органи:

Министърът осъществява своите правомощия във взаимодействието с другите министри и органи на изпълнителната власт, както и с Народното събрание и с Президента на Република България за провеждане на единната държавна външна политика.

Министърът координира международното сътрудничество в търговско-икономическата, финансовата, културната и научната област, осъществявано от другите държавни органи, които задължително съгласуват с него действията си и подготовката на решения. Министърът издава актове съгласувано с други министри и съгласува издаването от тях актове в случаи, определени със закон или с постановление на Министерския съвет.

Министърът сам или съвместно с други министри разработва и внася за приемане от Министерския съвет проекти на: международни договори, конвенции и спогодби; нормативни актове, разпореждания и решения. Министърът внася предложения за назначаване на посланици и генерални консули в чужбина. Министърът представя в Министерския съвет ежегоден доклад за дейността на министерството.

Министър по европейските въпроси осигурява провеждането на единна съгласувана политика на Република България по всички въпроси на отношенията с ЕС, като: координира конкретно изпълнение от Република България на постигнатите с ЕС договорености и осъществява системно наблюдение, координира и хармонизира дейността на дирекциите по евроинтеграция към другите министерства и ведомства; Изготвя окончателния проект на Националната програма за приемане достиженията на правото на Европейските общности по предложение на работните групи и го внася в Съвета по европейска интеграция за разглеждане.

Политическият кабинет включва заместник-министрите, началника на кабинета, парламентарния секретар и началника на звеното за връзки с обществеността. В работата на политическия кабинет на министъра участва и министърът по европейските въпроси, който в своята дейност се подпомага от администрацията на Министерството на външните работи. Работата на кабинета се подпомага от съветници, експертни и технически сътрудници. По-

литическият кабинет има организационни, съвещателни и информационно-аналитични функции.

Работата на политическия кабинет се организира от **началника на кабинета**.

Заместник-министрите: участват в работата на политическия кабинет; ръководят, контролират и отговарят за дейността на звената от министерството във връзка с изпълнението на задачите, които са от тяхната компетентност; представляват министерството, заместват и подпомагат министъра в дейността му, когато и както са упълномощени от него и според неговите указания; изпълняват и други служебни задачи, възложени им от министъра.

Парламентарният секретар организира връзките на министъра с Народното събрание, с парламентарните групи, с постоянните и временните комисии на Народното събрание и при необходимост го представлява пред тях. Участва с парламентарните секретари на другите министерства в заседанията по въпроси на общата координация и планиране, организирани от парламентарния секретар на Министерския съвет.

Говорителят на министерството изразява според инструкциите на министъра публично позициите на Република България по външната политика на страната и по международни въпроси и работи с дирекция "Информация, връзки с обществеността и европейска комуникация" в тясна координация, регулирана от министъра.

Главен секретар ръководи, координира и контролира оперативното функциониране на администрацията.

Инспекторатът е на пряко подчинение на министъра. Осъществява контрол върху дейността на министерството и на създадените към министъра други административни звена, както и предварителен финансов контрол.

2.3.2. Министерство на вътрешните работи

2.3.2.1. Ретроспективни данни

Изграждането на полицейската институция в България започва след приемането на Търновската конституция (16.04.1879 г.). С Указ № 1 от 5 юли 1879 г. на княз Александър I се създава Министерство на вътрешните работи /дела/ в състава на първото българско правителство. Първи български министър на вътрешните работи е Тодор Бурмов.

Основните сфери на дейност на министерството са: вътрешни работи и администрация; народно здраве; ветеринарно дело; уп-

равление на пощите и телеграфите. Полицейските функции се осъществяват от административно-полицейско отделение при МВР и свързаните с него институции. В началото на ведомството са възложени и неприсъщи за него задачи: ветеринарното дело, което отпада през 1893; управлението на пощите, което свършва през 1882 г., а през 1885 г. то се освобождава и от обществените дела.

МВР регламентира дейността си с помощта на закони, правилници, заповеди, разпореждания и др. подведомствени документи. Могат да се посочат основните от тях.

А. Закони: Закон за МВР; Закон за българските документи за самоличност; Закон за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите; Закон за движението по пътищата; Закон за чужденците в Република България; Закон за защита на класифицираната информация; Закон за убежището и бежанците; Закон за защита на личните данни; Закон за отнемане в полза на Държавата, на имущество, придобито от престъпна дейност; Закон за изменение и допълнение на Закона за българските документи за самоличност:

Б. Правилници: Правилник за прилагане на закона за МВР; Правилник за прилагане на закона за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите; Правилник за издаване на българските документи за самоличност; Правилник за прилагане на закона за движението по пътищата; Списък на нарушенията, за които ще се отнемат контролни точки на водачи на МПС.

Така изброените документи регламентират дейността на органите на МВР и легитимират министерството пред българското общество и международната общност. Разбира се ведомствената нормативна база се променя постоянно, за да бъде адекватна на степента на развитие на обществото и на настъпващите промени в резултат на различни вътрешни и външни потребности, както в настоящия момент се променя във връзка с присъединяването на Р. България или на самото министерство към международни блокове, съюзи или организации.

2.3.2.2. Структура и ръководство⁴⁹

МВР като специализиран правозащитен орган на изпълнителната власт е ангажирано пряко с провеждането на държавната политика за гарантиране на вътрешната сигурност на страната. Министерството е обществена система, съставена от взаимно свързани части - национални и териториални служби, дирекции от общата и специализираната администрация, учебни заведения, научноизследователски и научно-приложни институти и Специализиран отряд за борба с тероризма. Като система МВР се характеризира с висока степен на организираност, подреденост и устроеност. В този смисъл разглеждаме организирането като специализирана, целенасочена и съзнателна управленска дейност по създаване и усъвършенстване на системата с цел както изграждане на организационната структура, така и реализиране на управленския процес, отнасящ се до създаване на подреденост в субекта на управление.

Основните задачи на МВР, насочени към гарантиране на вътрешната сигурност на страната ни, са нормативно уредени в чл. 6 на Закона за МВР: защита на националната сигурност и обществения ред; противодействие на престъпността; защита на правата и свободите на гражданите и опазването на техния живот, здраве и имущество; охрана и защита на държавната граница; защита на икономиката и финансово-кредитната система на държавата и нейните културни ценности; информационно осигуряване на министерството и държавното управление; оказване на съдействие на други държавни органи; международно сътрудничество.

В пряка връзка с тях са дейностите, свързани с потребностите и интересите на обществото по гарантиране на националната сигурност, опазването на обществения ред и противодействие на престъпността.

Функцията за гарантиране на вътрешната сигурност на страната се реализира посредством основни дейности, разписани в чл. 7 от Закона за МВР: осигуряване на информация, оценка, анализ и прогнозиране при разработването на стратегическите насоки, свързани с националната сигурност и обществения ред; недопускане на насилствена промяна на конституционно установената държавна и обществена система в Република България; действия срещу организираната престъпност и корупцията; организиране и осъществяване на оперативно-издирвателната дейност; превантивна дейност;

⁴⁹ <http://www.mvr.bg/>

борба с престъпността чрез разкриване и предотвратяване на престъпления и участие в разследването им по предвидения законов ред; охрана и контрол на държавната граница, осъществяване на граничния режим и паспортно-визовия контрол; охрана на стратегически и особено важни обекти и предотвратяване на терористични действия; противопожарна дейност и оказване на помощ при стихийни бедствия и производствени аварии; осигуряване и прилагане на СРС, използване и съхраняване на данните, придобити чрез тях; изграждане на информационни фондове, управление на информационната дейност и определяне на реда за контрол над информацията; придобиване, анализиране и съхраняване на информация и предоставянето ѝ в предвидените от закона случаи; оперативно-техническа дейност по осигуряване на специални съобщителни средства за държавни органи; ръководство и контрол на шифровата работа в Република България и задграничните ѝ представителства и информационна защита на техническите средства за обезпечаване на държавната тайна; лицензиране и контрол над дейности, предвидени със закон; режим за пребиваване на чужденците; издаване на документи за самоличност, за правоспособност и изработване на печати и контрол над изпълнението им; контрол върху безопасността на движението по пътищата, техническата изправност на МПС и регистрацията им; налагане и изпълнение на принудителни административни мерки, друга административно наказателна и конвойна дейност.

Органите за управление на МВР са създадени със Закона за МВР. Ръководството на МВР се осъществява от неговия министър, заместник-министрите и главния секретар на министерството. Министърът осъществява общото и непосредственото ръководство на министерството пряко и с помощта на своите заместници и главния секретар. Основните правомощия на министъра на вътрешните работи в сферата на сигурността са показани в табл. 7.

Правомощия на министъра на вътрешните работи в сферата на сигурността

<i>Правомощия на министъра на вътрешните работи в сферата на сигурността</i>
1. провежда държавната политика по защита на националната сигурност, противодействие на престъпността и опазване на обществения ред в страната;
2. организира взаимодействието с други държавни органи, както и с неправителствени организации, имащи отношение към дейността на МВР;
3. осъществява международното сътрудничество;
4. утвърждава структурата и щатове, създава и закрива структурни звена в рамките на утвърдения бюджет и числен състав;
5. съставя и предлага проекта на бюджет на МВР;
6. разпределя бюджета на МВР, ръководи финансовото и материално-техническото осигуряване и осъществява контрол върху дейността на материалноотговорните лица в структурите на МВР;
7. ръководи управлението на човешките ресурси;
8. ръководи и осигурява провеждането на социалната политика;
9. ръководи икономическата политика при осъществяване на обслужващи и спомагателни дейности на министерството, включително образува търговски дружества с държавно имущество;
10. отговаря за управлението на предоставените на МВР държавни имоти;
11. отговаря за правното осигуряване на дейността на министерството, като издава правилници, наредби, инструкции и заповеди;
12. утвърждава Етичен кодекс за поведение на държавните служители в МВР;
13. изпълнява и други функции, определени със закон.

Министърът на вътрешните работи се подпомага от политически кабинет, който е пряко подчинен на министъра, има съвещателни и информационно-аналитични функции и осъществява връзките на МВР с обществеността.

Главният секретар е висшата професионална длъжност в МВР. Той ръководи и контролира оперативно-издирвателната, агентурната и охранителната дейност; организира взаимодействието на службите в министерството и координира дейността със съответните служби на други държави и с международни органи и организации.

Системата на МВР е както организационна, така и функционално определена структура с подсистеми-съответните национални и териториални служби, дирекции от специализираната и обща ад-

министрация и СОБТ, пряко ангажирани с осъществяване на дейностите по защита на националната сигурност, опазване на обществения ред и противодействие на престъпността. Между отделните структурни звена съществува мрежа от връзки, които изграждат организационната им структура, съобразно функциите и основните им задачи (фиг. 5).

Националните служби на МВР са: „Сигурност“, „Полиция“ и „Пожарна безопасност и защита на населението“. Създаването, организацията и дейността на националните служби се уреждат със ЗМВР.

Националната служба „Сигурност“ е специализирана контра-разузнавателна и информационна служба за защита на националната сигурност от действия на чужди специални служби, организации и лица, насочени срещу националните интереси, за установяване и неутрализиране на процеси, застрашаващи конституционно установения държавен ред, единството на нацията, териториалната цялост и суверенитета на страната. За целта тя осъществява контра-разузнавателна, информационно-аналитична и прогностична, контролна, координационна и методическа дейност. Състои се от Генерална дирекция „Сигурност“ и регионални управления „Сигурност“.

Националната служба „Полиция“ е специализирана оперативно-издирвателна и охранителна служба на МВР за опазване на обществения ред, за предотвратяване, разкриване и участие в разследване на престъпления. Състои се от Генерална дирекция „Полиция“ и 28 областни дирекции „Полиция“.

Генерална дирекция „Полиция“ се състои от четири главни дирекции и две служби. Главните дирекции са съответно - „Противодействие на престъпността, охрана на обществения ред и превенция“, „Гранична полиция“, „Жандармерия“ и „Борба с организираната престъпност“.

Службите са съответно – „Специализиран отряд за борба с тероризма“ и „Специализирано вертолетно звено“.

Националната служба „Пожарна безопасност и защита на населението“ е специализирана служба на МВР за осъществяване на държавен противопожарен контрол, пожарогасене и аварийно-спасителна дейност. Състои се от Генерална дирекция и областни дирекции.

Специализираните дирекции на МВР са: Оперативно-техническа информация; Свързки; Защита на средствата за свързка; Оперативно издирване; Инспекторат; Информация и архив; Управление при кризи и отбранително-мобилизационна подготовка; Координация и информационно-аналитична дейност; Правно

нормативно обслужване; Международно сътрудничество; Прес-център и връзки с обществеността; Човешки ресурси; Финансово и ресурсно осигуряване; Материално-техническо осигуряване и социално обслужване; Ревизионна.

Освен гореизброената администрация, в състава си МВР включва научноизследователски и научноприложни институти като: Академия на МВР; Медицински институт на МВР; Институт по компютърни технологии; Институт за специална техника; Национален институт по криминалистика и криминология; Институт по психология на МВР и др.

Така посочената организационна структура на МВР е в сила от 01.05.2006 г. и в нея са заложени новите изисквания на ЕС за организационно и функционално изграждане на структурите на МВР, за по-голяма координация и ефективност в работата, както на национална територия, така и в рамките на ЕС.

Разбира се още в старта на своето въвеждане новата организационна структура на МВР започна да проскързва и да се задъхва основно заради логистичните и осигуряващите дейности в регионалните звена. Предстои корекция на Закона за МВР за да се ъпгрейдва системата и да заработи пълноценно.

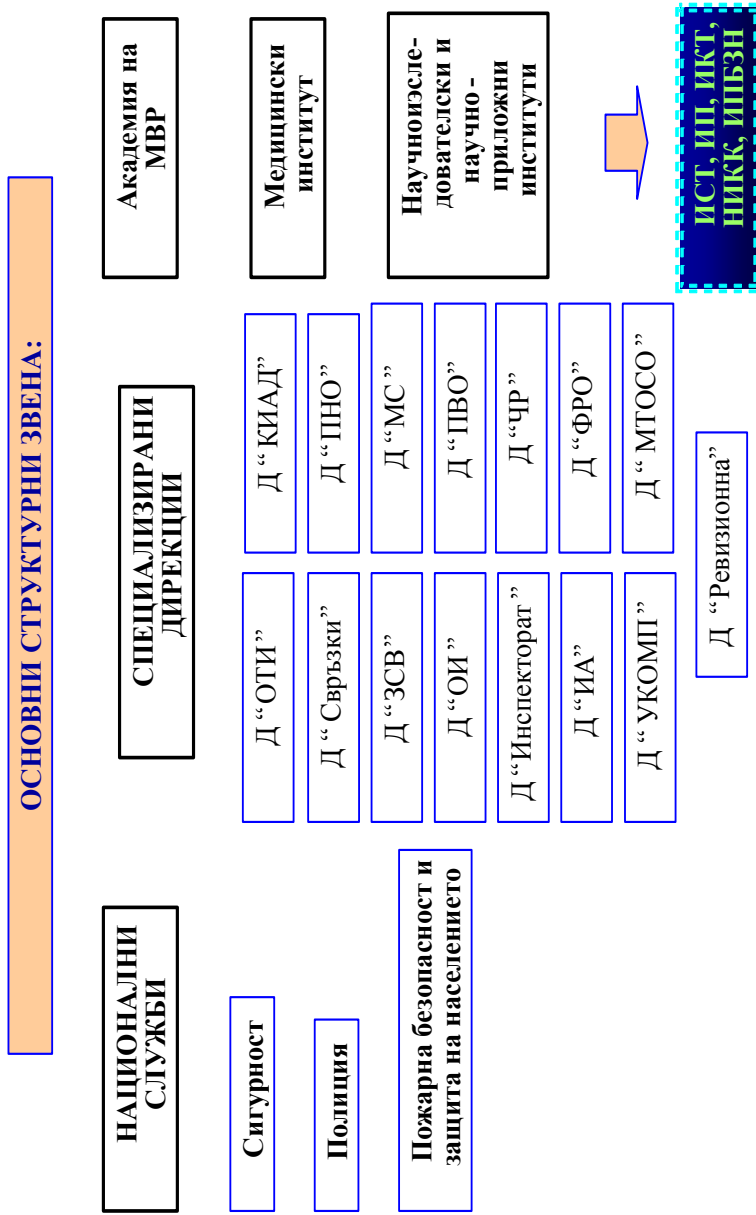
Ръководството на МВР се осъществява от министъра, който разполага със зам.-министри, отговорни за различните сектори, които осъществяват гражданския контрол за работата на министерството. Най-висшият професионален служител от органите на МВР е главният секретар на министерството. Същият координира и ръководи дейността на началниците на отделните служби и дирекции в самото министерство.

Следващото ниво във вертикалния разрез на ръководството на МВР са трите национални служби, които имат и регионални звена. Безспорно тук трябва да се отбележи и координиращата роля на НС "Полиция", която съгласно новия ЗМВР ръководи дейността на доскоро независимите служби "Жандармерия", "Гранична полиция" и "Борба с организираната престъпност", както на национално, така и на регионално ниво.

Цялостният анализ по разглежданите въпроси налага извода, че съществуват проблеми, които затрудняват работата на МВР в новите условия. Изграждането на организационната структура и ръководството на МВР е сложна и отговорна задача, която към момента се решава успешно, въпреки голямата динамика в развитието на нормативната база на Р България във връзка с присъединяването ни към ЕС.

Ако това силово министерство успее своевременно да адаптира структурата и нормативната си база, така че да удовлетвори

изискванията на ЕС и да заработи пълноценно, съществува реалната възможност да се ограничи и изолира престъпността и сивия сектор в икономиката на страната. За постигането на тези цели е необходима още политическа воля за стриктно спазване на законите и тясна и непрекъсната координация със съответните международни и национални структури на ЕС и на страните – членки на Съюза.

Фиг. 5. Структура на Министерството на вътрешните работи

2.3.3. Министерството на отбраната

Структурата (Фигура 6) и функциите на Министерството на отбраната е пряко свързана с проблемите на гражданско-военните отношения, гражданския контрол на Въоръжените сили и постоянната трансформация в условията на стратегическата среда и интеграционните процеси.

Има три области на ръководство на Въоръжените сили:

- стратегическо ръководство – администрацията на МО, висшите структури на политическата власт у нас – Министерски съвет, Парламент, Президент;
- подготовка, снабдяване и поддръжка – ГЩ на БА, щабове на видовете въоръжени сили във взаимодействие с администрацията;
- планиране и провеждане на операции – Съвместното оперативно командване с предоставените му сили за участие в международни операции със заделени експедиционни сили.

Фиг. 6. Структурата на Министерството на отбраната

Основен нормативен документ, регламентиращ функциите и дейностите на МО са регламентирани в Устройствения правилник на Министерството. Там са определени правомощията на ръководния състав и структурните елементи на МО.

Министърът на отбраната ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на отбраната, като осъществява правомощията си по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България, по други закони или определени с акт на Министерския съвет⁵⁰.

Министърът на отбраната е централен едноличен орган на изпълнителната власт със специална компетентност и отговорности по ръководството, координацията и контрола свързани с провеждането на държавната политика в Министерството на отбраната. При изпълнението на своите функции той осъществява ръководство и граждански контрол върху въоръжените сили в следните области: по планирането на политиката за отбрана и сигурност; по осигуряването и поддръжката на отбраната; по военно-временното планиране; по управлението на кризи; управлението на човешките ресурси; контрол (табл. 8).

⁵⁰ <http://www.mod.bg/>

Правомощия на министъра в сферата на сигурността

<i>Правомощия на министъра в сферата на сигурността</i>
Ръководи и отговаря за провеждането на държавната политика в Министерството на отбраната
Ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на отбраната, като осъществява правомощията си по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България, по други закони или определени с акт на Министерския съвет
Ръководи и представлява Министерството на отбраната
Осъществява граждански контрол върху Българската армия
Участва в разработването и актуализирането на концепция за националната сигурност
Съставя проект на държавния бюджет в частта му за Министерството на отбраната, разпределя бюджета на Министерството на отбраната и ръководи финансовото и материално-техническото осигуряване на Българската армия
Ръководи кадровата политика и отговаря за окомплектуването на Българската армия с личен състав и за подготовката на офицерските кадри
Утвърждава щатове на централната администрация на Министерството на отбраната и на Генералния щаб на Българската армия
Ръководи културно-възпитателната и военно-патриотичната дейност
Осъществява общо ръководство на военното образование и на научноизследователската дейност
Съгласувано с министъра на образованието и науката прави предложения за откриване, преобразуване и закриване на военни академии, висши военни училища, факултети, филиали, институти и колежи към тях, както и военнаучни организации
Открива, преобразува и закрива средните военни училища и изследователски звена
Осъществява международно сътрудничество в областта на отбраната
Ръководи и осигурява социалната политика, ръководи икономическата политика, предказармената подготовка, военните архиви и ревизионната дейност в Министерството на отбраната;
Прави предложение до Министерския съвет за назначаване на офицер с висше офицерско звание на длъжността началник на Генералния щаб на Българската армия

Назначава и отзовава представителите на Министерството на отбраната в международни организации
Ръководи информационната и издателската дейност на Министерството на отбраната и връзките с обществеността
Ръководи военната полиция и военното контраразузнаване
Ръководи органите по охрана на труда в Министерството на отбраната
Ръководи и контролира съвместно с министъра на транспорта използването на въздушното пространство и системата за управление на въздушното движение
Утвърждава списък на немеждународни летища, на които могат да се приемат чуждестранни въздухоплавателни средства, както и на въздушните трасета на Република България
Утвърждава списък на военни летища, които могат да бъдат определени за запасни летища на гражданската авиация
Определя реда за регистрация на въздухоплавателните средства на въоръжените сили в Регистъра за държавните въздухоплавателни средства на Република България и организира воденето на въздухоплавателните средства на въоръжените сили в него
Съгласува разрешенията за прелитане на чуждестранни военни въздухоплавателни средства над територията на страната
Издава правилници, наредби, инструкции и заповеди и отговаря за правното осигуряване на Министерството на отбраната
Ръководи дейностите по подпомагане и грижи за гражданите, пострадали при или по повод отбраната на страната
Отговаря за стопанисването и управлението на държавните военни имоти
Ръководи спортната дейност и отговаря за развитието на материалната спортна база
Министърът на отбраната по предложение на началника на Генералния щаб приема офицери на военна служба и присвоява първо офицерско звание в Министерството на отбраната и в Българската армия, повишава в по-горно звание, понижава в звание и освобождава от военна служба офицери в Българската армия;
Министърът на отбраната по предложение на началника на Генералния щаб повишава в по-горно звание, понижава в звание и освобождава от военна служба офицери от Министерството на отбраната и подчинените му звена
Министърът на отбраната приема и освобождава офицерите на кадрова военна служба във военните съдилища и във военните прокуратури по решение на Висшия съдебен съвет

Политическият кабинет подпомага министъра на отбраната при формулиране и разработване на конкретни решения за провеждане на правителствената политика и при представянето на тази политика пред общественото.

Политическият кабинет включва заместник-министрите, началника на кабинета на министъра, парламентарния секретар и началника на звеното за връзки с обществеността.

Работата на кабинета се подпомага от експерти.

Главният секретар осъществява административното ръководство на Министерството на отбраната в изпълнение на разпорежданията на министъра на отбраната.

Главният секретар ръководи, координира и контролира функционирането на Министерството на отбраната за точното спазване на нормативните актове и отчита дейността на министерството пред министъра на отбраната.

При отсъствие на главния секретар неговите функции за всеки конкретен случай се изпълняват от определен от министъра директор на дирекция в министерството.

Главният секретар ръководи, координира и контролира документооборота; ръководи отчета и контрола по изготвянето на заповедите и разпорежданията на министъра на отбраната; ръководи процеса по автоматизацията на управлението на министерството; организира и отговаря за стопанисването и управлението на ползваните за административни нужди недвижими имоти и движими вещи, предоставени на министерството; утвърждава разходите за управление на министерството; изготвя проекта за бюджет на министерството в частта му относно средствата, необходими за административното осигуряване на дейността на министерството; следи за законосъобразното и целесъобразното разходване на финансовите и материалните средства, предоставени на министерството; изготвя ежегоден доклад за състоянието на административната дейност в министерството, който след утвърждаване от министъра на отбраната представя на министъра на държавната администрация; отговаря за пропускателния режим и охраната в сградата на Министерството на отбраната; изпълнява и други задачи, възложени му от министъра на отбраната.

Инспекторатът на Министерството на отбраната осигурява изпълнението на контролните функции на министъра при провеждането на държавната политика в областта на отбраната.

Инспекторатът извършва контролни и други проверки по указание на министъра на отбраната в Министерството на отбраната, Българската армия и в структурите на подчинение на министъра на отбраната по отношение на: спазването на нормативните актове и

заповедите на министъра на отбраната; управлението и разпореждането с материални средства; логистичното осигуряване; управлението на човешките ресурси; спазването на правата на човека; опазването на околната среда .

Инспекторатът участва в проверките на бойната подготовка, войсковия ред и дисциплина.

Инспекторатът е на пряко подчинение на министъра на отбраната и се ръководи от главен инспектор. Инспекторатът проучва предложенията, сигналите, жалбите и молбите, подадени от физически или юридически лица до министъра на отбраната, и изготвя отговори по тях. Организацията на дейността, видовете проверки, както и условията и редът за извършването им се определят от министъра на отбраната.

Общата администрация на Министерството на отбраната е организирана в дирекции “Административно и информационно обслужване”, “Финансово-стопански дейности” и “Връзки с обществеността”

Специализираната администрация на Министерството на отбраната е организирана в 11 дирекции. Те са: “Отбранително планиране и програмиране”; “Международно сътрудничество”; “Планиране и управление на бюджета”; “Финансово-контролна дейност”; “Управление на доставките”; “Военна инфраструктура”; “Политика по въоръженията и техниката”; “Правно-нормативна дейност”; “Военна стандартизация, качество и кодификация”.

Специализираната администрация подпомага и осигурява осъществяването на правомощията на министъра на отбраната и на заместник-министрите в рамките на делегираните им правомощия и определените им функции.

Административните структури подчинени на министъра на отбраната са: служба “Военна Информация”; служба “Сигурност – Военна полиция и ВКР”; изпълнителна агенция “Военни клубове и информация; изпълнителна агенция “Социални дейности на Министерството на отбраната“ и изпълнителна агенция “Държавна собственост на Министерството на отбраната”

2.3.4. Министерството на държавната политика при бедствия и аварии

Министерството на държавната политика при бедствия и аварии обединява съществуващите ведомства, ангажирани с превен-

цията, реагирането, управлението и възстановяването при кризи⁵¹ (фигура 7).

Целта е създаването на ефективна и ефикасна, адекватно осигурена технически и материално интегрирана система за предотвратяване, подготовка, реагиране и възстановяване при кризи, която да отговори на реалните нужди на българските граждани в подобни случаи. Политиката на министерството е насочена към създаване на унифициран модел за действие при кризисни ситуации, постигане на ефективна комуникация при справянето с кризи, повишаване на прозрачността в действията на администрацията при управление на кризи.

Фиг. 7. Министерството на държавната политика при бедствия и аварии

Политиката на министерството също е насочена и към повишаване на уменията и подобряване на подготвеността на органите на държавната власт, юридическите лица и гражданите в страната при подобни ситуации. Министерството на държавната политика при бедствия и аварии съвместно с Министерството на образованието и науката предприема действия за подобряване на образованието в средните и висшите училища в областта на гражданската защита. Съвместно със застрахователните дружества разработва

⁵¹ <http://www.mdpba.government.bg/>

политики по превенция и повишаване на застрахователната култура на населението. Министерството разработва стандарти за подготвеност при кризи – специфични критерии, на които трябва да съответстват всички държавни администрации.

В структурата на Министерство на държавната политика при бедствия и аварии се включват като второстепенни разпоредители ДА “Гражданска защита” и ДА “Държавен резерв и военновременни запаси”. С оглед изпълнение на директивите за членство на Република България в Европейския съюз се създава, съвместно с всички министерства и ведомства Национална система за спешни повиквания, с единен телефонен номер – 112.

Министърът на държавната политика при бедствия и аварии е централен едноличен орган на изпълнителната власт, който разработва и провежда държавната политика в областта на предотвратяване, овладяване и преодоляване на последиците от бедствия и аварии. Правомощия на министъра на държавната политика при бедствия и аварии са показани в таблица 9.

Таблица 9

**Правомощия на министъра на държавната политика
при бедствия и аварии**

Правомощия на министъра на държавната политика при бедствия и аварии
Разработва, координира и контролира осъществяването на държавната политика за предотвратяване и възникване на бедствия и аварии.
Ръководи осъществяването на държавната политика за овладяване и преодоляване на последиците от бедствия и аварии
Внася по установения с бюджетната процедура ред предложение за включване в Закона за държавния бюджет на Република България за съответната година на необходимия резерв от средства за предотвратяване и ликвидиране на последиците при бедствия и аварии.
Разработва и внася в Министерския съвет проекти на нормативни актове по защитата на населението и критичната инфраструктура при бедствия и аварии.
Отговоря за разработването на военновременния план и на плана за привеждане от мирно във военно положение на министерството.

Министерството на държавната политика при бедствия и аварии работи за изграждане на административен и технически капацитет за предприемане на ефективни действия по преодоляване на кризи и защита на критичната инфраструктура в национален и ре-

гионален мащаб и координира действията между институциите. Министерството, съвместно с български и международни консултанти, неправителствени организации и в тясно сътрудничеството с държавните администрации, разработва Национална стратегия за защита на населението и критичната инфраструктура и Национален план за действие при кризи, които предлага за разглеждане на Министерския съвет.

Формирането на държавна политика за защита на населението и националното стопанство и уреждането на обществените отношения, свързани с осигуряването на защитата на живота, здравето и имуществото на населението, околната среда, културните и материалните ценности при бедствия и аварии, е приоритет, произтичащ от задължението на държавата да гарантира сигурността на гражданите. Той се осъществява чрез превантивна работа с цел намаляване на риска от бедствия и аварии, минимизиране на отрицателните последици и бързо възстановяване при бедствия, аварии и други критични ситуации.

Гражданската сигурност заедно с външната и вътрешната сигурност е елемент от националната сигурност. Гражданската сигурност се постига чрез развитие, поддържане и ефективно използване на ресурси за превенция, мониторинг, своевременна и адекватна реакция и преодоляване на последствията от бедствия, аварии и други значителни негативни въздействия върху населението, националното стопанство и в частност критичната инфраструктура.

Основните цели и принципи на държавната политика за защита на населението и националното стопанство са: изграждане на единна система за защита на населението и националното стопанство при бедствия, аварии и кризи; изграждане на единна система за наблюдение, ранно предупреждение, оповестяване и управление при бедствия и аварии; приоритетно разработване на програми и мерки за превенция с цел осъществяване на изследвания, анализи, прогнози и оценки на рисковите фактори и опасности пред населението, околната среда и националното стопанство, както и разработване на научнообосновани предложения за решения за повишаване степента на тяхната защита и сигурност; разпределение на отговорностите за изпълнението на мерките за защита; предотвратяване развитието на рисковите фактори в преки и непреки заплахи за сигурността на населението и националното стопанство; програмирано управление на ресурсите за намаляване на уязвимостта, реагиране и възстановяване; намаляване на отрицателните последици при бедствия, аварии и други критични ситуации; установяване на ефективно публично-частно партньорство и задължение на

всяко лице да окаже подкрепа по най-добрия начин, който способностите му позволяват; ангажиране на гражданите и гражданските организации/гражданското общество; ефективно международно сътрудничество; използване на възможно най-ефективната комбинация от щатни и доброволни формирования; гарантиране на прозрачно управление на програмите за възстановяване.

Институционалната система за защита на населението включва централните и териториалните органи на изпълнителната власт и организации, на които с нормативен акт е възложено да управляват, провеждат и координират дейности по защита на населението и националното стопанство при спазване на конституционно установените принципи. Системата се реструктурира и развива като мрежова организация, съчетаваща централизация на планирането, наблюдението, ранното предупреждение и оповестяването с бързо реагиране и управление по място на възникване на извънредната ситуация и последващо нарастване на усилията с привличане на сили по хоризонтала и вертикала на системата.

Народното събрание осъществява законодателното изграждане на системата за защита на населението и националното стопанство. Чрез своята постоянна Комисия за държавната политика при бедствия и аварии осъществява парламентарен контрол.

Министерският съвет формира държавната политика при бедствия и аварии и осъществява общото ръководство на дейностите по управление при кризи, както и по преодоляване на последствията при бедствия и аварии. Към Министерския съвет работи Комисия за възстановяване и подпомагане при кризи, ръководена от вицепремиер.

Президентът на републиката получава пълната информация в случай на заплаха или възникнала криза на територията на цялата страна.

Министърът на държавната политика при бедствия и аварии е централен орган на управление, подпомаган от администрацията на съответното министерство. Той поддържа единната архитектура на системата за защита на населението и националното стопанство и ръководи развитието на способностите за гарантиране сигурността на гражданите в страната и за оказване на международна помощ.

Областните управители и кметовете носят отговорност за управлението при бедствия и аварии.

Основно място в системата за защита на населението и националното стопанство заема системата за наблюдение, ранно предупреждение, бързо реагиране и управление при бедствия, аварии и

други кризисни ситуации, включително системата за спешни повиквания .

При изследване на средата за гражданска сигурност, подпомагане на планирането и развитие на системата за защита на населението и националното стопанство се привлича българският научен потенциал. Елемент от политиката при бедствия и аварии е партньорството с бизнеса, което се реализира посредством съвместно определяне на условията и реда за осъществяване на дейности по защита на населението и националното стопанство.

Политиката за защита на населението и националното стопанство се реализира чрез активно сътрудничество с гражданското общество и неговите структури под формата на: участие на гражданите при формиране и реализиране на държавната политика за защита на населението и националното стопанство; съвместно изпълнение на програми за намаляване на уязвимостта на населението и националното стопанство и обучение на гражданите; създаване, подготовка и използване на доброволни формирования за реагиране в извънредни ситуации.

Международната дейност в областта на защитата на населението и националното стопанство се развива в посока на: изпълнение на външнополитическите приоритети на Република България за изпълнение на изискванията за пълноправното членство в НАТО и по-нататъшното ни интегриране в Европейския съюз; сътрудничество с Организацията на обединените нации, Съвета на Европа и други международни организации; задълбочаване на сътрудничеството със страните от Югоизточна Европа и Черноморския регион и утвърждаване на страната ни като гарант за стабилността и сигурността в региона; укрепване на двустранното международно сътрудничество; подобряване на организацията и координацията при подготовка и провеждане на международни хуманитарни операции и учения.

Ресурсната обезпеченост, мотивацията на човешкия фактор и точността на информацията за рисковете са от първостепенно значение за ефективността на механизма за защита на населението и националното стопанство: човешкият ресурс за реализация на националната политика за превенция, защита, спасяване и възстановяване при бедствия, аварии и други кризисни ситуации се формира, обучава, мотивира и развива приоритетно на база на специално изградена национална система за обучение на органите на ръководство и населението. Тя включва всички образователни и обучаващи институции и звена в страната. Единната политика за провеждане на обучение се реализира чрез Националния учебен център към Министерството на държавната политика при бедствия и

аварии. Ангажирането на граждани в системата за защита на населението и националното стопанство предполага сертификат за ниво на подготовка чрез Министерството на държавната политика при бедствия и аварии.

За защита на населението и националното стопанство се гарантира адекватна техническа осигуреност, с помощта, на която се постига непрекъснат процес на координиране както между компетентните държавни ведомства и органи, така и с ЕС, ООН, НАТО и с отделни държави, съгласно поетите международни ангажименти. Техническата осигуреност се изгражда на принципите на научна обоснованост на прогнозната обстановка и разпределение на отговорностите.

Материалната осигуреност за гарантирането на защита на населението и националното стопанство се осъществява на основата на: съответствие между разположението на материалните средства и рисковете в регионите от страната; мобилност на силите и средствата; използване на съвременна и високо ефективна техника; изграждане на системи за мониторинг и ранно предупреждение с широко прилагане на нови информационни системи и високи технологии в тях.

Министерствата и ведомствата в рамките на своята компетентност разработват и реализират съгласувани стратегии и програми за най-ефективно използване на предоставените им от държавата ресурси за защита на населението и националното стопанство. За осигуряване на защитата на населението и националното стопанство, както и за подобряване на условия за живот в засегнатите райони, се създава резерв от запаси от материално-технически и финансови средства и нормативна база за регламентиране на реда и начините за използването им.

Информационната осигуреност за гарантирането на защита на населението и националното стопанство действа при спазване на конституционните права и свободи на гражданите в областта на съхраняването и обmena на достоверна информация посредством развитието на модерни комуникации и медии. Задължение на централните и териториалните органи на изпълнителната власт е своевременно уведомяване на населението за опасностите в областта, която може да бъде засегната от бедствие или авария.

Държавният надзор и контрол в областта на защитата на населението и националното стопанство се провежда от министъра на държавната политика при бедствия и аварии в съответствие с конкретните ангажименти по превенция и ликвидиране на последиците от бедствия, аварии и други критични ситуации. Целта е установяване на степента на изпълнение на мероприятията по пре-

дупреждение за възможни опасности и готовността на длъжностните лица, силите и средствата за действие в случай на възникване на такива. Въвеждане на единни стандарти за готовност и единни критерии за оценка на ситуацията.

Подпомагането при бедствие се изразява в предоставяне на неотложна и възстановителна помощ. Неотложната помощ се предоставя безвъзмездно на всички пострадали от бедствието лица с цел създаване на най-необходимите условия за живот. Тя следва да се предоставя от общините, като за целта всяка община трябва да предвиди и поддържа резерв от материални ресурси и финансови средства. Възстановителната помощ се предоставя в случаите на невъзможност на пострадалите лица да възстановят със свои сили и средства претърпените имуществени вреди от бедствието. Средствата за предоставяне на възстановителна помощ се осигуряват от държавния бюджет, специални фондове и застрахователни премии при строго регламентирани правила, основаващи се на принципа на справедливостта.

Прилагането на политиката за защита на населението и националното стопанство при бедствия, аварии и други извънредни ситуации се реализира чрез развитие и хармонизиране на нормативната база, изграждане на организационни структури, придобиване на системи, подготовка на специалисти, провеждане на операции, адекватно ресурсно осигуряване и активно международно сътрудничество.

Държавната политика по бедствия и аварии се осъществява както със средства, предвидени в държавния бюджет на Република България, така и със средства по линия на програма ФАР и международни донорски организации, занимаващи се с управление на кризи от граждански характер.

2.3.5. Министерство на правосъдието

Министерство на правосъдието е създадено с указ на княз Александър Батенберг на 5 юли 1879 г., с който се определя съставът на първия след Освобождението Министерски съвет у нас, начело с Тодор Бурмов.

Съгласно чл. 161 от Търновската конституция правителството в Княжество България се състои от шестима министри, сред които и Димитър Греков – първият министър на правосъдието.

Настъпилите след 1989 г. демократични промени в страната намериха своето основно законодателно уреждане с приемането на новата Конституция през 1991 г., в която важно място заемат единството от структурни и функционални промени, формиращи новата

организация на съдебната власт и поставящи началото на съдебната реформа в страната.

Министерството на правосъдието е юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище София и адрес ул. „Славянска” № 1.

Министерството на правосъдието⁵² (фиг. 8) е администрация, организирана в дирекции, която подпомага министъра на правосъдието при осъществяване на правомощията му, осигурява техническата дейност му и извършва дейности по административното обслужване на гражданите и юридическите лица.

⁵² <http://www.mjeli.government.bg/>

Министерство на правосъдието

Фиг. 8. Структура на Министерството на правосъдието

Министърът на правосъдието е централен едноличен орган на изпълнителната власт, който ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на правосъдието.

Министърът на правосъдието ръководи и представлява Министерството на правосъдието.

При осъществяване на политическата програма на правителството, при разработването на проекти на нормативни актове и при изпълнението на правомощията си министърът на правосъдието се подпомага от четирима заместник-министри.

Министърът на правосъдието делегира със заповед правомощия на заместник-министрите, като определя и техните функции.

Функциите на министъра в негово отсъствие от страната или когато ползва законоустановен отпуск се изпълняват от определен за всеки конкретен случай заместник-министър.

Министърът на правосъдието: упражнява правомощията, които са му определени в Закона за съдебната власт; предприема действия за усъвършенстване организацията на работата в районните, окръжните, военните и апелативните съдилища и прокуратури, както и в Националната следствена служба и в окръжните следствени служби; съдейства за повишаване квалификацията на кадрите в съдебната система; осигурява изработването на проекти на закони и на подзаконови нормативни актове, свързани със съдебната система и с дейностите, които са в рамките на неговите правомощия; организира изработването на становища по законопроекти и по проекти на подзаконови нормативни актове, изготвени от други централни органи на изпълнителната власт; организира подготовката на проекти на международни договори в правната област и следи за изпълнението им; представлява Република България на заседанията на Съвета на Европейския съюз “Правосъдие и вътрешни работи” в частта “Правосъдие”; ръководи и контролира подготовката на материали от негова компетентност, които се представят пред институциите на Европейския съюз; осъществява правната евроинтеграция чрез сближаване на законодателството на Република България с достиженията на правото на Европейската общност в областите от неговата компетентност; осъществява международното правно сътрудничество и международната правна помощ по въпроси от неговата компетентност; участва в работата на Съвета по европейска интеграция (СЕИ); организира изпълнението на процедурите, свързани с българското гражданство и с осиновяването на български граждани от чужденци, и осъществява функции по Конвенцията за защита на децата и сътрудничество в областта на международното осиновяване; упражнява правомощи-

ята, които са му определени в Закона за държавния печат и националното знаме на Република България; осъществява дейност по ръководство и контрол на местата за лишаване от свобода и контролира режима в тях; осъществява дейност по ръководство и контрол на следствените арести и контролира режима в тях; създава и преобразува местата за лишаване от свобода – затвори, поправителни домове, затворнически общежития и следствени арести; осъществява дейността по охрана на органите на съдебната власт; организира инвестициите в съдебната система и в местата за лишаване от свобода и в следствените арести; организира дейността по вписването на особените залози;

Упражнява правомощията, които са му определени в Закона за юридическите лица с нестопанска цел, и организира дейността на Централния регистър на юридическите лица с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност; създава и поддържа Единен регистър на медиаторите; ръководи дейностите по управление при кризи и отбранително-мобилизационната подготовка, утвърждава и упражнява контрол при разработването на планове за работа във военно време и за управление при кризи в министерството.

Създава работни групи за изработване проекти на актове или за предлагане на решения на конкретен проблем, който е в рамките на неговите правомощия; утвърждава Правила за документооборота в министерството; упражнява правомощията, които са му определени в Закона за кадастъра и имотния регистър; дава становище, изразява съгласие, съответно несъгласие, от името на Република България, когато такова е поискано за приемане на други държави за членове на международни органи и организации или за присъединяване на държави към международни актове, когато Министерството на правосъдието е посочено за централен орган по силата на устройствените актове на международните органи или организации или по силата на разпоредби на международните актове; изпълнява други функции, определени със закон или с постановление на Министерския съвет.

2.3.6. Министерство на финансите

Министерство на финансите е учредено през 1879 г. в съответствие с Търновската конституция. Неговата цел е била да подготви и въведе Държавния бюджет. Министерството играе важна роля до средата на 40-те години. По-късно неговите функции са били значително редуцирани в условията на административно планираната икономика. След колапса на тоталитарния режим значението на

Министерството на финансите нараства, тъй като пазарната икономика изисква здрава финансова, фискална и бюджетна политика. При сегашния валутен борд, ролята, която министерството играе е още по-важна.

Според сега действащото законодателство Министерството на финансите⁵³ (фиг. 9) е отговорно за финансовото ръководство и политика на държавата. Основната задача на Министерството на финансите е да поддържа прозрачна фискална, финансова и бюджетна политика съгласно правителствената стратегия за присъединяване към Европейския съюз.

⁵³ <http://www.minfin.bg/>

Фиг. 9. Структура на Министерството на финансите

Към структурата на Министерство на финансите се включват второстепенните разпоредители с бюджетни кредити (ВРБК) към министъра на финансите, които са самостоятелни юридически лица и някои от тях имат развити регионални структури на територията на страната.

ВРБК към министъра на финансите са: Агенция “Митници”; Агенция за държавна финансова инспекция; Агенция за държавни вземания; Изпълнителна агенция за икономически анализи и прогнози; Агенция за финансово разузнаване; Държавна комисия по хазарта; Национална агенция за приходите; Главно управление на архивите при МС.

Правомощията на министъра на финансите са показани на табл. 10.

Таблица 10

Правомощията на министъра на финансите

1. провежда, координира и контролира държавната политика за поддържане на икономическа стабилност на базата на стабилни публични финанси, ценова стабилност и стабилен валутен курс;
2. формира бюджетната политика на страната в краткосрочен и средносрочен план, съставя държавния бюджет на Република България и контролира текущото му изпълнение;
3. осъществява функциите на държавно съкровище чрез управление и контрол на изпълнението на консолидираната фискална програма чрез системата на Единната сметка;
4. осъществява стратегията за усъвършенстване на данъчната система, осигуряваща повишаване събираемостта на данъците;
5. провежда държавната митническа политика и координира връзките с международни организации по проблемите на митата и митническия контрол;
6. представлява държавата в съдебното производство по Гражданския процесуален кодекс ;
7. координира дейностите по обезпечаването и принудителното събиране на държавни вземания;
8. осъществява мероприятия, насочени към предотвратяване изпирането на пари;
9. следи за спазването на законите по организацията и провеждането на хазартни игри;
10. следи съвместно с Българската народна банка за поддържането на системата на паричен съвет за гарантиране на стабилен валутен курс със строго контролирано парично нарастване;
11. организира и контролира отпечатването на ценни книжа;
12. координира програмирането, управлението, наблюдението и оценката на финансовата помощ, предоставяна на Република България по предприемаческите финансови инструменти на Европейския съюз;
13. организира подготовката за ефикасното и правомерно управление на средства от Кохезионния фонд и Структурните фондове на Европейския съюз в съответствие с политиката на присъединяване на Република България към Европейския съюз;
14. провежда, координира и контролира държавната политика в областта на държавните помощи и осъществява връзките с Европейската комисия в тази област;
15. формира и координира държавната политика в областта на финансовите услуги и финансовите пазари;
16. провежда, координира и контролира държавната политика в областта на вътрешния контрол в публичния сектор и осъществява връзките с Европейската комисия в тази област;
17. осигурява въвеждането и осъществяването на функцията по вътрешен одит в съответствие със законодателството и с международните стандарти за вътрешен одит;
18. осигурява осъществяването на дейностите и проверките на одитния орган в съответствие с приложимите регламенти на Съвета на Европейските общности;
19. осъществява и други правомощия, възложени му със закон или с акт на Министерския съвет.

Държавният съкровищник ръководи, координира и контролира функционирането и дейността по управление на държавното съкровище и държавния дълг, като: осигурява прилагането на политиката по управление на държавния дълг, контролира състоянието на държавния дълг и финансирането на консолидираната фискална програма; контролира подбора на първични дилъри на държавни ценни книжа, издаването на разрешения за инвестиционно посредничество с държавни ценни книжа и текущия контрол върху изпълнението на критериите за оценка и избор на първични дилъри; координира действията по регулация на пазара на държавни ценни книжа; координира изпълнението на функциите на министерството по изпълнението на консолидираната фискална програма; контролира управлението на ликвидността на държавните финанси и координира източниците на финансиране на консолидираната фискална програма; ръководи, координира и контролира взаимоотношенията с фискалните агенти на правителството; контролира финансовото управление на помощта, предоставена на страната от Европейската общност, с оглед осъществяване на единна политика на държавното съкровище; координира и контролира дейността на дирекция „Държавно съкровище“ и дирекция „Държавен дълг и финансови пазари“.

Държавният съкровищник е определен за Ръководител на програма ФАР и в това си качество ръководи дейността на дирекция „Централно звено за финансиране и договаряне“. Той е отговорен за ефективното финансово управление на проектите, които се изпълняват; за провеждането на тръжните процедури, подписването на индивидуалните договори със спечелилите кандидати, извършването на плащанията по договорите както и извършването на контрол при изпълнението на договорите.

2.4. СЪДЕБНА СИСТЕМА

Правосъдието в Република България се осъществява в името на суверена – народа, от когото според член 1, алинея 2 на Конституцията произтича цялата държавна власт. Съдебната власт защитава правата и законните интереси на гражданите, юридическите лица и държавата. Съдебната власт е независима. При осъществяване на своите функции съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и следователите се подчиняват само на закона.

Освобождението на българския народ след Руско-турската война от 1877–1878 г. поставя началото на изграждането на правовата система у нас. Още в първите дни на временното руско управление е организирано правораздаването в освободените български

земи. На 25 ноември 1878 г., във “Временните правила за устройство на съдебната власт”⁵⁴ е учреден Върховен съд с три отделения – наказателно, гражданско и административно, което е предшественикът на Върховния административен съд и на Върховния касационен съд.

Подобна институция е създадена и в Източна Румелия. В „Органическият устав” са уредени организацията и компетентността на Върховно административно съдилище и окръжни съдилища за административни разпри.

В първите години след Освобождението съдебната система обединява всички органи, участващи в правосъдната дейност – съд, прокуратура и адвокатура. Делата се разглеждат от председател и двама членове на съда. В последните не участва прокурор, а председателят на съда прави предложение за следствие, извършвано от член на съда. Съдиите са задължени да носят черни тоги, а прокурорите пурпурночервени. Тази традиция е преустановена на 9.09.1944 г., възродена отново със Закона за съдебната власт от 1994 г.

Това устройство съществува до приемането на Търновската конституция на България - първият основен закон за периода от 16.04.1879 г. до 6.12.1947 г. Нейните създатели влагат най-напредничавите идеи на своето време, заимствани от конституциите на европейските държави с традиции в демократичното управление. По този начин първите ни законодатели успяват да положат устоите на модерна конституционна държава у нас, като слагат началото на изграждането на съдебната система.

Търновската конституция формално установява принципа на разделение на властите между съответните титуляри. Съдебната власт принадлежи, според чл. 13 от Конституцията, “...на съдебните места и лица, действащи от името на княза. Отношението на княза към тях места и лица се определя чрез особени наредби”. Тя не съдържа по-подробни разпоредби за съдебната власт. Въпросите за устройството и функциите ѝ са уредени от специални закони за съдоустройството.

Първият “Закон за устройството на съдилищата в България” е приет на 25.05.1880 г. С влизането му в сила се отменя първия раздел на Временните правила за устройство на съдебната власт в България от 1878 г. С изграждането на Върховен съд през 1879 г., преименуван във Върховен касационен съд (ВКС) със Закона за

⁵⁴ Съдебната система у нас по това време се основава на Руския устав за съдебните учреждения от 1864 г.

устройство на съдилищата (ЗУС) от 1880 г., практически завършва един естествен процес в изграждането на съдебната система в страната.

В първите нормативни документи за устройството на съдопроизводството се възлага на ВКС да съблюдава точното изпълнение на законите и еднаквото им прилагане, да упражнява надзор върху всички съдебни институции и длъжности в държавата, с изключение на прокурорите.

Според ЗУС от 1880 г. общото ръководство на правосъдната система се осъществява от Министъра на правосъдието. За първи път са уредени прокуратурата и следствието. Прокурорите са към окръжните и апелативните съдилища и Върховния касационен съд, т.е. в структурата на съдилищата. Имат помощници, а към всеки прокурор – секретар. Раздел 3-ти, озаглавен “За прокурорите”, следва руското законодателство, което от своя страна възпроизвежда френския модел на *ministère public*. От Русия у нас се възприема наименованието “Прокурорски надзор” като понятие за прокурор, а не институция, която възниква доста по-късно.

Със ЗУС от 1899 г. се въвежда за първи път несменяемостта след прослужен определен стаж, института на кандидати за съдебна длъжност и полагане на клетва при встъпване в длъжност на следовател и прокурор. Също за първи път със ЗУС от 1899 г. контролът на мировите съдии е възложен на прокурора от прокуратурата при окръжния съд.

В същия закон съдебните следователи са официално обявени за агенти на съдебната полиция. В това им качество те са подчинени на прокурорите при окръжните и апелативните съдилища. Разпорежданията на прокурора до полицейските и следствените органи са задължителни за изпълнение.

Прокурорите при Върховния касационен съд и тези при апелативните съдилища са назначавани и подчинени непосредствено на министъра на правосъдието. Въведена е йерархична подчиненост – прокурорите от по-ниска степен се подчиняват на повисшестоящия.

Като част от съдебната система прокурорите действат като “Страж на закона” с правомощия в съдебните и разпоредителни заседания на съдилищата както по наказателни, така и по граждански дела.

Идеята за цялостно и пълно административно правосъдие възниква през 1905 г. при провеждането на Осмия събор на българските юристи. Тя принадлежи на професора по държавно и административно право в Софийския университет Стефан Киров. Сред нейните горещи застъпници е и д-р Теодор Теодоров – бъдещ ми-

нистър-председател. Решителна крачка за създаването на Върховния административен съд се прави през май 1907 г.

Със Закона от 1910 г. за изменение на ЗУС се създава особен ред за назначаване на съдии и прокурори от всички степени по т.нар. “Таблица за повишаване и назначаване”, съдържаща конкретни критерии и изисквания.

Върховният административен съд се състои от първи председател, председател на отделение, главен прокурор и прокурор на отделение, които се назначават с Указ на царя по предложение на министър-председателя.

През 1911 г. е назначена специална комисия от юристи⁵⁵, която да подготви проект на Закон за административното правосъдие. На 18 ноември 1911 г. комисията представя своя законопроект, който с незначителни поправки е приет на три четения от XV Народно събрание. Законът за административното правосъдие е обнародван в брой 74 на “Държавен вестник” от 3 април 1912 г. С този закон е учреден и Върховният административен съд. Първият му председател, назначен с царски указ на 14 октомври 1913 г., е Филип Филчев (1913–1932), а членове-съдии – Васил Петков, Михаил Генадиев и Ангел Николов. За главен прокурор при Върховния административен съд е назначен Иван Крафти (1914–1931). На Върховния административен съд са били подсъдни всички жалби срещу административните актове на публичните власти, доколкото не са били изключени със закон.

С изменения на Закона за административното правосъдие, направени през 1915 и 1922 г., правомощията на Върховния административен съд са ограничени, но в периода 1924–1928 г. са приети серия от закони, с които се възстановява, разширява и усъвършенства административното правосъдие.

След смяната на политическата власт на 19.05.1934 г. се въвеждат значителни изменения в устройството на съдебната система – законите се подменят с актове на изпълнителната власт, наименовани наредби-законы.

С Наредба-закон от 12 ноември 1934 г. Върховният административен съд получава самостоятелна правна уредба.

На 20 май 1943 г., в годината, в която чества своя 30-годишен юбилей, съдът се нанася в построената специално за нуждите му съдебна палата на бившата ул. “Клементина”, сега бул. “Ал. Стамболийски” № 18.

⁵⁵ Членове на комисията са Филип Филчев, проф. Стефан Киров, д-р Теодор Теодоров, Христо Анков и д-р Иван Кацаров.

Принципно ново устройство и организация на съдебната система у нас се въвежда след 1944 г., в голяма степен аналогично на съветската правна система.

При действието на Конституциите от 1947 и 1971 г. принципът за разделение на държавната власт не намира място в техните текстове. Обратното – прокламира се идеята за единство и неделимост на властта.

В Глава VI на Конституцията от 1947 г., озаглавена “Народни съдилища и прокурорски надзор”, се третира въпросите на тяхното устройство.

Конституцията на Народна република България от 1947 г. не предвижда съдебен контрол на актовете на администрацията, в резултат, на което през 1948 г. със Закона за устройството на народните съдилища Върховният административен съд е закрит.

Върховният касационен съд функционира до края на 1947 г., когато функциите му се прехвърлят на учредения Върховен съд на Република България, въз основа на Конституцията от 1947 г.

Главният прокурор се избира от Народното събрание за срок от 5 години Върховният надзор за точното изпълнение на законите, както от различните правителствени органи и длъжностни лица, така и от гражданите, се извършва от Главния прокурор на Републиката.

Прокуратурата като самостоятелна специализирана институция в лицето на Главна прокуратура, стояща начело на системата от органи за надзор за стриктно изпълнение на законите е създадена с Указ № 479 от 22.03.1948 г. (ДВ, бр. 70 от 1948 г.) на основание Конституцията на НРБ от 1947 г. При тогавашното устройство Прокуратурата се състои от Главен прокурор, окръжни и районни прокурори. За точното и еднакво изпълнение на законите тя е изградена на принципа на единоначалието и централизма. Главният прокурор отчита дейността на прокуратурата пред Народното събрание. Той ръководи и контролира дейността на органите на прокуратурата, лично назначава и уволнява всички прокурори в страната, има право на законодателна инициатива.

В Указа за прокуратурата от 1948 г. е уредено и следствието. До 1979 г. има следователи към прокуратурата. Следователите действат под непосредственото ръководство на прокурора.

С Конституцията от 1971 г. Народното събрание (НС) съединява законодателната и изпълнителната дейност на НС и осъществява върховен контрол с конституционно утвърдената ръководна роля на управляващата партия. В глава VIII от същата конституция, озаглавена “Съд и прокуратура”, се уреждат по-подробно (в

сравнение с предишните конституции) структурата, функциите и правомощията на съда и прокуратурата.

Принципът на независимост на съдиите е допълнен с въвеждане на независимост и на съдебните заседатели и на прокурорите (чл. 129, ал. 1 и чл. 135, ал. 1 от Конституцията) и подчинението им само на закона.

В законите за прокуратурата от 1952 г., 1960 г. и 1980 г. са запазени основните принципи, върху които е изградена прокуратурата от 1948 г. Новото е, че Главният прокурор участва с право на съвещателен глас в заседанията на Президиума на Народното събрание и Министерския съвет, а другите прокурори – в сесиите на местните органи. Главният прокурор продължава да се избира от Народното събрание, подчинен е единствено на него и пред него се отчита. Той назначава и уволнява всички прокурори, а до 1979 г. и следователи.

Най-новият етап в изграждането на правосъдната система в България започва от 12.07.1991 г. с приемане от Великото народно събрание на новата Конституция на Република България. Тя е първата, която прокламира, че “България е Република с парламентарно управление.” В глава IV Конституцията третира въпросите на съдебната власт.

Въведени са конституционни гаранции за независимост на магистратите, за свободно изграждане на вътрешно убеждение и подчинението им само на закона,.

Ръководителите на върховните съдебни ведомства и главният прокурор се назначават и освобождават от президента на Република България по предложение на Висшия съдебен съвет.

Въвеждат се принципите на публичност, обективност, равенство на страните и състезателност в съдебния процес.

През 1991 г. с чл. 125 от Конституцията на Република България народните представители от VII Велико народно събрание възстановяват Върховния административен съд, който е един от основните гаранتي на демократичната и правовата държава. Безспорно постижение на българското общество е уредената с основния ни закон възможност на всеки гражданин да атакува в съда актовете на административни органи и длъжностни лица, както и подзаконовите нормативни актове, които накърняват правата и законните му интереси. Възстановява се двувърхата пирамидална структура в правораздаването, като на Върховния касационен съд се възлага осъществяването на върховен съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите от всички съдилища, а на Върховния административен съд – осъществяването на върховен съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите в административното

правораздаване. Също така с Конституцията от 1991 г. се въвежда триинстанционно съдебно производство и в структурата на съдилищата се възстановяват апелативните съдилища. Допуска се възможност за създаване на специализирани съдилища, но конституционният законодател императивно забранява създаването на извънредни съдилища.

В глава VI-та на Конституцията за съдебната власт /чл.126 и чл.127/ са уредени структурата и функциите на Прокуратурата.

Изрично е посочено, че структурата на прокуратурата е в съответствие с тази на съдилищата. При осъществяване на своята дейност прокурорите са независими от съда.

Съгласно разпоредбите на Закона за съдебната власт прокуратурата е единна и централизирана, като всеки прокурор е подчинен на съответния по-горестоящ по длъжност, а всички - на главния прокурор. Също така всички актове и действия на прокурора могат да бъдат обжалвани пред непосредствено по-горестоящата прокуратура, освен ако не подлежат на съдебен контрол, а по-горестоящият по длъжност прокурор може да извършва действия включени в компетенциите на подчинените му прокурори, както и в определени със закон случаи да спира или отменя разпореждания на подчинените му прокурори.

Главният прокурор осъществява надзор за законност и методическо ръководство върху дейността на всички прокурори, а също така е оправомощен да сезира Конституционния съд. Прокуратурата е призвана да следи за спазване на законността като привлича към отговорност лицата, които са извършили престъпления и поддържа обвинението по наказателните дела от общ характер, упражнява надзор при изпълнението на наказателните и други принудителни мерки, предприема действия за отмяна на незаконосъобразни актове и за възстановяване в бързи и неотложни случаи на самоуправно нарушени права, в предвидените от закона случаи участват в граждански и административни дела.

За разлика от предходните конституционни модели, съгласно Конституцията на Република България от 1991 г., следствените органи са в пределите на съдебната власт, а следователите имат статут на магистрати, какъвто имат и съдиите и прокурорите. Следователите осъществяват предварително производство по наказателни дела, в предвидените от закон случаи.

С устройствения Закон за съдебната власт от 1994 г. /ЗСВ/ се детайлизират структурата и функциите на отделните звена, статута на магистратите, техните права и задължения, въпросите на несменяемост и несъвместимост, дисциплинарна отговорност и движение в йерархията, организацията и дейността на БСС.

Предвиденият в Конституцията от 1991 г. едногодишен срок за реалното създаване на новите институции, регламентирани в нея, не е спазен и с много усилия след пет години на 1 декември 1996 г. е възстановен Върховният административен съд. Тази институция, изпълнявайки конституционното си предназначение, постоянно доказва, че е истински гарант за защита на правата и законните интереси на гражданите, юридическите лица и държавата.

Следва да приемем естествената констатация, че приетата преди повече от десетилетие Конституция не може да остане неизменена. Тя трябва да дава израз на динамиката в обществените отношения (национални и международни), с присъщите им потребности от нови конституционни уредби. А това означава и допускане на разумни, добре балансирани изменения на самата Конституция.

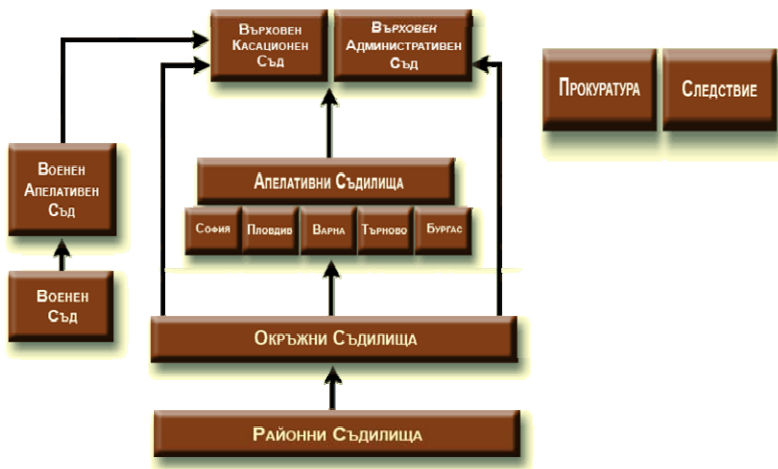
С абсолютна единност на 24.09.2003 г. Народното събрание прие първите промени в Конституцията, извършени от приемането ѝ преди 12 години. Те са свързани с реформата в съдебната система и засягат въпросите за имунитета, несменяемостта и мандатността на магистратите, като акцентите са: Съдиите, прокурорите и следователите ще стават несменяеми след навършване на 5-годишен стаж на съответната длъжност. Магистратите ще носят гражданска и наказателна отговорност за служебните си действия и постановени актове, когато те са престъпления. Обвинения ще се повдигат само с разрешение на Висшия съдебен съвет. Такова ще е нужно и за задържане на магистрати. За разрешение за повдигане на обвинение и задържане ще се прави мотивирано искане до главния прокурор. При назначаване, повишаване, понижаване, преместване и освобождаване от длъжност на магистрати решенията ще се вземат от Висшия съдебен съвет с тайно гласуване. Такава ще е процедурата и при търсене на наказателна и гражданска отговорност (отговорността за вреди, причинени на граждани – ЗОДВПГ), както и при назначаване на административни ръководители.

На този етап на обществено развитие като приоритет препоръките на Европейската комисия и Международните актове не съдържат изисквания относно промяна структурата на съдебната система – съд, прокуратура, следствие.

Съдебната власт в Република България съгласно Конституцията е система от органи: съд, прокуратура, следствие. /чл.117, ал.2 от Конституцията, чл.129, чл.132, ал.1, чл.133/. (схема 1). Към всички съдилища има съответни прокуратури. Прокурорите, подчинени на главния прокурор, повдигат наказателни обвинения, упражняват надзор върху изпълнението на наказания и други принудителни мерки, участват в граждански дела, когато това се изисква

по закон. Конституцията изрично урежда независимостта на⁵⁶ съдебната власт.

СЪДЕБНА СИСТЕМА - ИНСТИТУЦИИ

Министърът на правосъдието предлага проект на бюджет на съдебната власт и го внася за обсъждане във Висшия съдебен съвет; Той управлява имуществото на съдебната власт. Министърът на правосъдието може да прави предложения за назначаване, повишаване, понижаване, преместване и освобождаване от длъжност на съдии, прокурори и следователи. Той участва в организирането на квалификацията на съдиите, прокурорите и следователите;

Въпреки че някои бюджетни, надзорни и административни функции се поделят или контролират съвместно с Министерството на правосъдието, съдебната власт до голяма степен се ръководи от Висшия съдебен съвет, който се състои от съдии, прокурори, следователи и лица, назначени с политическо решение (юристи с високи професионални и нравствени качества).

³⁶ Независима съдебна власт е основен принцип на демокрацията и съществуването на правова държава. Въведеният принцип на независимост не бива да се разглежда като привилегия на работещите в нея съдии, а като гаранция за установяване на правовия ред в страната и защита на правата на гражданите.

Съдия, прокурор или следовател става несменяем след навършване на 5-годишен стаж и след положително атестиране с решение на Висшия съдебен съвет. В този стаж се включва и прослуженото време като младши съдия, младши прокурор или младши следовател. Предложение за атестиране и придобиване статут на несменяемост от съдия, прокурор или следовател може да прави административният ръководител, както и заинтересуваният съдия, прокурор или следовател.

Придобитата несменяемост се възстановява при следващо заемане на длъжност съдия, прокурор или следовател в случаите на освобождаване.

Организацията и дейността на Висшия съдебен съвет, на съдилищата, на прокурорските и на следствените органи, статутът на съдиите, прокурорите и следователите, условията и редът за назначаване и освобождаване от длъжност на съдиите, съдебните заседатели, прокурорите и следователите, както и за осъществяване на тяхната отговорност се уреждат със закон.

Следователите провеждат разследването по наказателни дела.

Адвокатурата е свободна, независима и самоуправляваща се. Тя подпомага гражданите и юридическите лица при защитата на техните права и законни интереси. Организацията и редът на дейността на адвокатурата се уреждат със закон.

2.4.1. Висш съдебен съвет

Висшият съдебен съвет (ВСС) е висш административен орган на съдебната власт, установен с чл. 130–133 от Конституцията на Република България, в сила от 13.07.1991 година. Законът за Висшия съдебен съвет, в сила от 13.07.1991 г., за пръв път регламентира организацията и дейността на съвета и в съответствие с него на 27.09.1991 г. е конституиран първият му състав⁵⁷.

ВСС се състои от 25 члена, юристи с високи професионални и нравствени качества, с най-малко 15 години стаж по специалността, от които минимум пет години като съдия, прокурор, следовател или хабилитиран учен по право. От този състав на съвета членове по право са председателят на Върховния касационен съд, председателят на Върховния административен съд и Главният прокурор, назначени с указ на президента на републиката. Единадесет члена

⁵⁷ Тази нормативна уредба по-късно е отменена с § 14 от преходни и заключителни разпоредби на Закона за съдебната власт (ЗСВ), в сила от 25.07.1994 г., който действа и до сега с множество изменения и допълнения.

на съвета се избират от парламента и единадесет члена се избират от органите на съдебната власт. Мандатът на изборните членове на ВСС е пет годишен и те не могат да бъдат преизбирани за два последователни мандата. Към съвета са създадени и функционират помощни органи: комисии и администрация. Сериозните изменения в ЗСВ през 2002 г. дават отражение, както върху обема на работа на съвета, така и върху необходимостта от развитие на помощните му структури. Администрацията на ВСС се ръководи от главен секретар и се назначава след провеждане на конкурс.

ВСС заседава най-малко веднъж на три месеца и се свиква от министъра на правосъдието или по искане на една пета от неговите членове. Заседанията на съвета се председателстват от министъра на правосъдието, а в негово отсъствие се председателстват последователно от Председателя на Върховния касационен съд, Председателя на Върховния административен съд и Главния прокурор. Съветът взема решения с явно гласуване и обикновено мнозинство, ако присъствуват най-малко две трети от неговите членове на заседанието, освен ако законът не изисква друго. Решенията на съвета са особен вид индивидуални административни актове, които подлежат на съдебен контрол от Върховния административен съд относно тяхната законосъобразност.

ВСС е юридическо лице със седалище в гр. София. Съветът изготвя проектобюджета на съдебната власт и го контролира след приемането му от парламента и провежда кадровата политика в съдилищата, прокуратурите и следствените служби. Състави, избрани от съвета, провеждат дисциплинарни производства срещу магистрати по ред и с последици, предвидени от ЗСВ. При достатъчно данни за извършени престъпления от съдии, прокурори и следователи ВСС взема решения за снемане на техния имунитет и отстраняването им от длъжност.

С промените в Конституцията от 2007 г.⁵⁸ към Висшия съдебен съвет се създава Инспекторат, който се състои от главен инспектор и десет инспектори. Главният инспектор се избира от Народното събрание с мнозинство две трети от народните представители за срок от пет години. Инспекторите се избират от Народното събрание за срок от четири години. Главният инспектор и инспекторите могат да бъдат избирани повторно, но не за два последователни мандата.

Инспекторатът проверява дейността на органите на съдебната власт, без да засяга независимостта на съдиите, съдебните заседа-

⁵⁸ Чл. 132а (ДВ, бр. 12 от 2007 г.).

тели, прокурорите и следователите при осъществяването на техните функции. Главният инспектор и инспекторите при осъществяване на функциите си са независими и се подчиняват само на закона.

Инспекторатът действа служебно, по инициатива на граждани, юридически лица или държавни органи, включително на съдии, прокурори и следователи.

2.4.2. Върховен касационен съд

Върховният касационен съд осъществява върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища. Съгласно Конституцията Върховният касационен съд е единственият в страната, който осъществява върховен съдебен надзор върху гражданските, наказателните, военните и търговските дела. Той е последната и окончателна (касационната) инстанция, която може да се произнесе със съдебен акт, решавайки даден съдебен спор, чието второинстанционно (въззивно) решение е било оспорвано по съответния ред и при съответните условия от страна в даден процес.

Върховният касационен съд е на повече от 125 години. Той е тържествено открит на 26 май 1879 г., веднага след Освобождението. В най-висшата съдебна институция на Република България днес правораздават 85 елитни съдии (с над 15 години юридически стаж и доказани професионални и морални качества), разпределени в три колегии: гражданска, наказателна и търговска.

Върховният касационен съд е авангард и основен радетел на съдебната реформа. Той няма право на законодателна инициатива, поради което прави публично достояние идеите си и ги предлага на политиките в интерес на обществото. ВКС следи строго за спазването на Конституцията сезира и ще сезира винаги Конституционния съд в случаите, когато основният закон на държавата е заобиколен или нарушен. Също така общото събрание на всяка от колегията във Върховния касационен съд може да приема тълкувателни решения, които са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт.

2.4.3. Върховен административен съд

Върховният административен съд осъществява върховен съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите в административното правораздаване.

Върховният административен съд разглежда жалби и протести срещу актове на Министерския съвет, министър-председателя, за-

местник министър-председателите, министри, ръководители на други ведомства, непосредствено подчинени на Министерския съвет, актове на Висшия съдебен съвет, актове на Българската народна банка, актове на областните управители, както и други актове, посочени в закон; произнася се по спорове за законосъобразността на подзаконовите нормативни актове; проверява като касационна инстанция съдебни актове, постановени по административни дела и разглежда молби за отмяна на влезли в сила съдебни решения по административни дела. Също така общото събрание на съдиите от Върховния административен съд може да приема тълкувателни решения, които са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт.

2.4.4. Прокуратура

Прокуратурата в Република България се състои от главен прокурор, Върховна касационна прокуратура, Върховна административна прокуратура, апелативни прокуратури, военно-апелативна прокуратура, окръжни прокуратури, военноокръжни прокуратури и районни прокуратури (чл. 111, ал. 1 от Закона за съдебната власт) (схема 2).

Прокуратурата на Република България е юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище – гр. София (чл. 114, ал. 5 от Закона за съдебната власт). Тя е второстепенен разпоредител с бюджетни кредити. Първостепенен разпоредител с бюджета на съдебната власт е Висшият съдебен съвет (чл. 196, ал. 5 от Закона за съдебната власт).

Главният прокурор се назначава и освобождава от президента на Република България по предложение на Висшия съдебен съвет за срок от седем години без право на повторно избиране (чл. 129, ал. 2 от Конституцията и чл. 128 от Закона за съдебната власт). Кандидатурите за избор на главния прокурор могат да бъдат предлагани с предложения, направени от не по-малко от една пета от общия брой на членовете на Висшия съдебен съвет и от Министъра на правосъдието (чл. 28, ал. 2 от Закона за съдебната власт). Главният прокурор по право е член на Висшия съдебен съвет (чл. 130, ал. 1 от Конституцията и чл. 16, ал. 2 от Закона за съдебната власт). При осъществяване на своите правомощия той се подпомага от администрация (чл. 187 от Закона за съдебната власт).

Главният прокурор осъществява надзор за законност и методическо ръководство върху дейността на всички прокурори (чл. 126, ал. 2 от Конституцията на РБ (КРБ) и чл. 114, ал. 1 от Закона за съдебната власт (ЗСВ). Той ръководи прокуратурата, подпома-

ган от своите заместници при Върховната касационна прокуратура и Върховната административна прокуратура (чл.111, ал.2 от ЗСВ).

Главният прокурор всяка година до 31 март предоставя на президента, на Народното събрание и на Министерския съвет доклад за дейността на прокуратурата по спазване на законността (чл. 114а ЗСВ).

В страната има:

5 апелативни прокуратури

1 военно-апелативна прокуратура

27 окръжни прокуратури и Софийска градска прокуратура,
със статут на окръжна прокуратура

5 военноокръжни прокуратури

112 районни прокуратури

Апелативни прокуратури в София, Пловдив, Варна, Бургас,
Велико Търново.

Военно-апелативна прокуратура – София.

Окръжни прокуратури в: Благоевград, Бургас, Варна, Видин,
Враца, Велико Търново, Габрово, Добрич, Кърджали, Кюстендил,
Ловеч, Монтана, Пазарджик, Перник, Плевен, Пловдив, Разград,
Русе, Силистра, Сливен, Смолян, София – градска, София-
окръжна, Стара Загора, Търговище, Хасково, Шумен, Ямбол.

Военноокръжни прокуратури във Варна, Пловдив, Плевен, Сливен,
София.

2.4.5. Следствие

Следствените органи са в случаите, предвидени в закон. Разпорежданията на следователите във връзка с разследването са задължителни за всички държавни органи, юридически лица и граждани. При изпълнение на задълженията си следователите системата на съдебната власт. Те осъществяват разследване по наказателни дела в осъществяват процесуално ръководство на органите, натоварени с отделни процесуални задачи или функции в наказателното производство.

Следствените служби в Република България⁵⁹ са Националната следствена служба (НСлС) и окръжните следствени служби. В София има Столична следствена служба с компетентност на окръжна следствена служба.

Националната следствена служба е юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище в София. В НСлС има специализирани отдели за разследване по дела с особена фактическа и правна сложност, по дела за престъпления, извършени в чужбина, по искания за правна помощ, както и за разследване в други случаи, предвидени в закон. В следствените служби могат да се създават отделения за разследване на определени дела, както и помощни звена за осигуряване на следствената дейност.

Националната следствена служба се ръководи от директор, който: представлява Националната следствена служба; внася във Висшия съдебен съвет проект за бюджет на следствените служби; разпределя делата на следователите в Националната следствена служба и работата на помощните отдели; осъществява организационно, административно и методическо ръководство на следователите и служителите от НСлС и окръжните следствени служби; назначава и освобождава от длъжност служителите от Националната следствена служба; координира дейността на следствените служби при разследването и взаимодействието им с други държавни органи; изисква, анализира и обобщава информация от следствените служби и отдели за състоянието и ефективността на тяхната дейност и предприема мерки за нейното подобряване и усъвършенстване.

Окръжните следствени служби са юридически лица на бюджетна издръжка. Те осъществяват разследването по всички дела, с изключение на делата от компетентността на Националната следствена служба. В окръжните следствени служби също могат да се

⁵⁹ Чл. 122 (изм., ДВ, бр. 74 от 2002 г.).

създават следствени отделения на териториален принцип и по видове дела, както и помощни звена.

Окръжните следствени служби се състоят от следователи и млади следователи. Те се ръководят от директори, които: представят следствените служби и отговарят за дейността им; внасят проект за бюджет на службата в Националната следствена служба; осъществяват общо организационно, административно и методическо ръководство на следствената служба; разпределят делата между следователите и работата на служителите и ги командировават при служебна необходимост; назначават и освобождават от длъжност служителите от окръжната следствена служба; изготвят шестмесечен и годишен доклад за дейността на следствената служба, които изпращат на директора на Националната следствена служба; в края на всяко шестмесечие подготвят и предоставят на Съдебния инспекторат на Министерството на правосъдието информация за образуването, движението и приключването на делата.

Понастоящем разследването, предаването на съд лица и осъждането им за престъпления без оглед политическата им принадлежност и статус в обществото, е възможно именно поради конституционните гаранции за независимостта на съдебната система и сегашното ѝ структуриране. Това има ключова роля за прилагане в действие на конституционния принцип за равенство на всички граждани пред закона.

Ако този принцип се спазва безусловно от всички власти и се превърне в нравствена позиция на всеки гражданин, когато е толкова силна нетърпимостта към всяка проява на нарушаване на закона на всички нива и всички съдействат на държавните институции в борбата с престъпността, въпросът за мястото на отделни звена на съдебната система в държавното устройство на страната не би бил актуален.

Основното и определящото е необходимостта да продължи утвърждаване ролята на съдебната власт като независима държавна власт, която във всяко демократично общество е гарант на правовия ред, призвана да защитава правата и законните интереси на гражданите, така че посредством професионална работа и отговорност пред държавата и обществото да утвърждава Върховенството на закона и Държавността.

2.4.6. Конституционен съд

Конституционният съд (КС) е призван, да осигури върховенството на Конституцията спрямо законите и другите актове на

парламента, както и спрямо указите на президента на Републиката. КС отговаря при запитване за съобразността с конституцията на законите и другите актове на Народното събрание и указите на Президента на Републиката. Контролът върху съобразността с конституцията на актовете на Министерския съвет и министрите е възложен на Върховния административен съд. По закон Конституционният съд е независим от Народното събрание, Президента и Министерския съвет. Неговите решения са окончателни и неоспорими пред друг съд. **Конституционният съд на България** е създаден с българската конституцията от 1991 г.

2.4.6.1. Учредяване и обща характеристика на Конституционния съд

Действащата понастоящем Конституция е четвъртата по ред Конституция през Третата българска държава, образувана след освобождението на България (1878).

Тази Конституция се предхожда от три конституции: т. нар. Търновска конституция, приета на 16 април 1879 г., Конституцията от 6 декември 1947 г. и Конституцията от 18 май 1971 г. Характерно за тези три конституции е, че те не въвеждат Конституционен съд. По време на създаване на Търновската конституция идеята за Конституционен съд не е още покълнала в Европа, където първият Конституционен съд е създаден през 1920 г. Идеята за създаване на Конституционен съд не е залегнала и в конституциите от 1947 г. и 1971 г. В Конституцията от 1971 г. изрично разпорежда, че само Народното събрание може да контролира дали приет от него закон противоречи на Конституцията (чл. 85).

В приетата на 13 юли 1991 г. нова Конституция от Великото народно събрание в глава осма е предвидено създаването на Конституционен съд. Той е учреден със забележителна бързина. Само месец след влизане на Конституцията в сила е приет Законът за Конституционния съд (16.08.1991 г.). На 3 октомври 1991 г. е конституиран Конституционният съд. На 26 декември 1991 г. той приема Правилник за организацията на дейността на Конституционния съд. До края на същата година новоучреденият Конституционен съд постановява първите две решения по постъпили дела – факт, който сам по себе си говори за необходимостта от Конституционен съд в държава, която иска да бъде демократична и правова.

Важно е да се отбележи, че Българският Конституционен съд следва европейския, а не американския модел за конституционно

правосъдие. За разлика от Конституционния съвет във Франция той упражнява не предварителен (преди промулгацията⁶⁰), а последващ (след обнародване на закона) контрол за съобразност на законите с Конституцията, както преобладаващият брой европейски конституционни съдилища. В сравнение с тях обаче той притежава една допълнителна компетентност, а именно дава задължително тълкуване на Конституцията (чл. 149, ал. 1, т. 1). Задължителното тълкуване на Конституцията играе важна превантивна роля, понеже обвързва всички държавни органи, включително и Народното събрание. Това осуетява издаване на противоконституционни закони.

Подобно на другите европейски Конституционни съдилища и българският Конституционен съд е орган, който е независим от Парламента, президента на Републиката и от Министерския съвет. Той е призван, както в другите европейски държави, да обезпечи върховенството на Конституцията спрямо законите и другите актове на парламента, както и спрямо указите на президента на Републиката. Неговите решения са неатакуеми (окончателни) и задължителни за всички, включително за съдилищата. Те са обвързани от тълкуването на Конституцията, дадено от Конституционния съд не само с тълкувателните му решения, но и с другите негови решения. Контролът на Конституционния съд обхваща не само издадените след Конституцията закони, но и законите, издадени преди нея (т. нар. заварено право).

Друга особеност на Българския Конституционен съд е, че той не може да отменя решенията на Върховния касационен съд и Върховния административен съд, ако те противоречат на Конституцията. Той не е спрямо тях четвърта инстанция.

Що се касае до Министерския съвет и министрите, контролът за съобразността на техните актове с Конституцията и законите е възложен на Върховния административен съд. Заедно с него Конституционният съд обезпечава основното изискване на Конституцията (вж. чл. 4) Република България да бъде правова държава, т.е. държава, в която правото е ценност от най-висок ранг, в която и върховните държавни органи са подчинени на Конституцията и законите, а гражданите имат прокламирани от Конституцията и гарантирани от Конституционния съд основни права и свободи. Ето защо може с основание да се каже, че Конституционният съд е страж на Конституцията. Този извод се потвърждава и от факта, че

⁶⁰ (лат. Promulgation “обявяване”) Обнародване и даване законна сила на определен държавен акт

95 % от делата, образувани пред Конституционния съд от създаването му до края на месец април 1998 г., са дела за тълкуване на Конституцията (общо 42) и за обявяване на противоконституционност на закони, на други актове на Народното събрание и на укази на президента на Републиката (общо 105).

2.4.6.2. Състав на Конституционния съд

Конституционният съд се състои от 12 съдии. Една трета от тях се избират от Народното събрание, една трета се назначават от президента и една трета се избират от общо събрание на съдиите на Върховния касационен и Върховния административен съд. Така определените съдии избират председател на съда с тригодишен мандат (Приложение 4). Председателят може да бъде преизбиран.

За членове на Конституционния съд се избират, респективно назначават български граждани, които нямат друго гражданство и отговарят на условията по чл. 147, ал. 3 от Конституцията – да са юристи с високи професионални и нравствени качества, с най-малко петнадесетгодишен юридически стаж. Пределна възраст няма.

Мандатът на съдиите е 9 години. Те не могат да бъдат избирани повторно. Съставът на съда се обновява през три години от всяка квота. През първия мандат съставът се обновява по жребий след изтичане на 3 и 6 години. При всяко обновяване излизат от съда по 4 съдии (една трета) и постъпват 4 новоизбрани (новоназначени).

Мандатът на съдиите в Конституционния съд се прекратява с изтичане на определения срок – 9 години (респективно 3 или 6 при теглене на жребий между съдиите от първия мандат). Предсрочно прекратяване на мандата настъпва при: подаване на оставка пред Конституционния съд, влизане в сила на присъда, с която е наложено наказание лишаване от свобода за умишлено престъпление, фактическа невъзможност за изпълняване на задълженията повече от 1 година, несъвместимост с длъжности и дейности, посочени в чл. 147, ал. 5 от Конституцията, и смърт. Разпоредбата за несъвместимост с други длъжности и дейности е стриктна – положението на член на Конституционния съд е несъвместимо с представителен мандат, със заемане на държавна или обществена длъжност, с членство в политическа партия или синдикат и с упражняване на свободна, търговска или друга платена професионална дейност.

Членовете на Конституционния съд встъпват в длъжност от момента на полагане на клетва в присъствие на председателя на Народното събрание, на президента и на председателите на Върховния касационен съд и Върховния административен съд.

Съдиите от Конституционния съд се ползват с имунитета на народните представители и имат статус на председателя на Народното събрание.

Срещу членовете на Конституционния съд не може да бъде възбудено наказателно преследване преди да е снет имунитетът им, което може да стане само при наличието на достатъчно данни за извършено тежко умишлено престъпление, представени пред Конституционния съд от главния прокурор.

2.4.6.3. Правомощия

Само Конституцията определя правомощията на Конституционния съд. Тя забранява да се дават и отнемат правомощия на съда със закон.

В чл. 149, ал. 1 от Конституцията са изброени в 8 точки (във вид на каталог) правомощия на Конституционния съд, но те не са посочени изчерпателно. Други разпоредби на Конституцията допълват компетентността на Конституционния съд. Правомощията са твърде разнообразни и съществени.

Както бе изтъкнато (т. 1, 2), чл. 149, ал. 1, т. 1 възлага на българския Конституционен съд едно правомощие, с което не всички конституционни съдилища са овластени, а именно задължително тълкуване на Конституцията. Между това тълкувателно правомощие и казуалното тълкуване при упражняване на другите правомощия на Конституционния съд има разлика. Задължителното тълкуване е свързано с извличане на нормативния смисъл на тълкуваните разпоредби на Конституцията, без да има за предмет решаването на конкретен конституционен спор.

Второто и съществено правомощие на съда е контролът за конституционност на законите и другите актове на Народното събрание, както и на актовете на президента. Този контрол е на практика основната компетентност на Конституционния съд и във връзка с упражняването му са образувани и решени най-много дела. Касае се за последващ контрол за конституционност, защото чрез него се контролират вече обнародвани в “Държавен вестник” правни актове.

Само в един случай според българската Конституция упражняваният от Конституционния съд контрол за конституционност е предварителен – когато съдът се произнася за съответствието на сключени от Република България международни договори с Конституцията преди тяхната ратификация.

Конституционният съд се произнася и за съответствието на законите с общоприетите норми на международното право и с международните договори, по които България е страна.

В правомощията на Конституционния съд е и решаването на спорове за компетентност между Народното събрание, президента и Министерския съвет, както и между органите на местно самоуправление и централните изпълнителни органи.

Освен по този спор за компетентност Конституционният съд е овластен да се произнася и по спорове за конституционност на политическите партии и сдружения, по спорове за законността на избора за президент и вицепрезидент, както и по спорове за законността на избора на народни представители.

Конституционният съд се произнася и по обвинения, повдигнати от Народното събрание срещу президента и вицепрезидента за държавна измяна и нарушение на Конституцията.

Наред с всички тези компетентности Конституцията овластява Конституционния съд и с редица правомощия за установяване на факти с конституционноправно значение. Касае се за следните факти: подаване на оставка от президента или вицепрезидента или установяване на трайна невъзможност да изпълняват правомощията си поради тежко заболяване; установяване на неизбираемост и несъвместимост на народни представители; подаване на оставка от конституционните съдии, установяване на фактическа невъзможност да изпълнява задълженията си повече от една година, установяване на несъвместимост с длъжности и дейности по чл. 147, ал. 5 от Конституцията. Установяването на тези факти води до предсрочно прекратяване на мандата на президента, вицепрезидента, на народните представители и на конституционните съдии.

Конституцията възлага на Конституционния съд и още едно правомощие, което излиза от кръга на чисто установителните - сменя имунитета на конституционните съдии. При тази своя дейност съдът не само установява факти, но и ги оценява и постановява с оглед на тази оценка решението си.

2.4.6.4.Органи, които могат да сезират съда

Конституционният съд не действа *ex officio*⁶¹. Той трябва да бъде сезиран, за да упражни своите правомощия. Конституцията оправомощава строго определен кръг органи, които могат да сезират съда. Това са: една пета от народните представители, президен-

⁶¹ Служебно.

тът, Министерският съвет, Върховният касационен съд, Върховният административен съд и главният прокурор. Когато в конституционен спор за компетентност участват органи на местно самоуправление, те също могат да сезират Конституционния съд. Подадената от президента и вицепрезидента, както и от конституционен съдия оставка също е основание за сезиране на Конституционния съд.

За разлика от уредбата на конституционното правосъдие в други държави българската Конституция не допуска т. нар. конституционна жалба, с която гражданин или юридическо лице може да сезира Конституционния съд, за да защити свое предвидено в Конституцията право. Гражданите и юридическите лица могат, използвайки предвиденото от чл. 45 на Конституцията право на жалби, предложения и петиции до държавните органи, да се обърнат към някой от органите, овластени да сезират Конституционния съд, да сторят това. Те могат, когато се касае за заварен от Конституцията закон, който ъ противоречи, да поискат от съда, пред който е висящо делото, по което са страна, да откаже прилагането на противоконституционния закон, както и да обжалват пред по-горен съд (но не и пред Конституционния съд) решението, прилагащо противоконституционния закон. Това тяхно право е признато от Конституционния съд с тълкувателно решение от 6 октомври 1994 г.

2.4.6.5. Конституционен процес и актове на Конституционния съд

Началото на Конституционния процес се поставя с постъпването в Конституционния съд на искане от надлежен оправомощен орган. Председателят на съда образува делото, определя съдия-докладчик и насрочва първото заседание.

Процесът протича в две фази – по допустимост на искането и за разглеждане на делото по същество. Първата фаза приключва с определение, с което или се отклонява искането (ако има основание за това), или се допуска за разглеждане по същество, като се конституират и заинтересувани страни, на които се дава срок за писмени становища и представяне на писмени доказателства. Втората фаза приключва с решение по съществото на делото. Следователно конституционният процес е писмен, но същевременно и състезателен.

Заседанията на Конституционния съд са по правило закрити (непублични). Заинтересуваните страни не се призовават, освен когато съдът реши друго. Той е задължен обаче от закона да про-

веде заседанието си с призоваване на страните, когато разглежда дело по повдигнато от Народното събрание обвинение срещу президента или вицепрезидента, както и когато предмет на делото е установяване на несъвместимост на народен представител и снемане имунитета на съдия от Конституционния съд.

Непубличното (закрито) разглеждане на делата, следващо от техния преобладаващ предмет, а именно спорове, решаването на които е обусловено от тълкуване на Конституцията, не води до откъсване на средствата за масова информация от дейността на Конституционния съд. Той поддържа тесен контакт с тях, като ги уведомява за постъпилите искания до Конституционния съд, за определенията относно тяхната допустимост, както и за постановените по делата решения чрез преписи или резюмета от тях, които се изпращат на Българската телеграфна агенция, Българската национална телевизия и Българското национално радио или се предоставят на пресата в деня, в който решението се изпраща за обнародване в “Държавен вестник”.

Съдът може да заседава, ако присъстват две трети от съдиите (8 души). При разглеждане на дело по обвинение срещу президента или вицепрезидента кворумът е три четвърти.

Актовете на Конституционния съд се постановяват с мнозинство от повече от половината от всички съдии (7 гласа). При снемане на имунитета и установяване на фактическа невъзможност на съдия от Конституционния съд да изпълнява задълженията си решението се взема с мнозинство най-малко две трети от всички съдии. Въздържане от гласуване не се допуска. Гласуването е явно. Решенията за снемане на имунитета на конституционен съдия и за установяване на фактическата му невъзможност да изпълнява задълженията си, както и по повдигнати обвинения от Народното събрание срещу президента или вицепрезидента се вземат с тайно гласуване. Съвещанията на съда са тайни. Никое друго лице не може да присъства на тях.

Съдиите, които не са съгласни с взетото решение или определение за отклоняване на искането, го подписват с особено мнение и задължително писмено излагат своите становища. При тайно гласуване не се допуска подписване на акта с особено мнение. Всеки съдия, който е гласувал с мнозинството, може да изложи писмено свое становище в подкрепа на решението.

Решенията с мотивите и някои от определенията се обнародват в 15-дневен срок от приемането им в “Държавен вестник” и влизат в сила три дни след обнародването им. Изключение от това правило са решенията по спорове за законността на избора за президент, вицепрезидент или народен представител, за установяване на неиз-

бираемост или несъвместимост на народен представител, както и за установяване на невъзможност за изпълнение на задълженията и несъвместимост на съдия от Конституционния съд. Тези решения влизат в сила от датата на постановяването им.

Актовете на Конституционния съд са стабилни правни актове. Те са окончателни и са задължителни за всички държавни органи, юридически лица и граждани. Когато Конституционният съд се е произнесъл с решение или с определение за недопустимостта на направеното искане, по същия предмет не могат да се предявяват нови искания. Силата на присъдено нещо се отнася не само до диспозитива, но и до носещите мотиви на решението.

Що се касае до правния ефект на решението, с което се обявяват за противоконституционни закон, отделна негова разпоредба или пък друг акт на Народното събрание или акт на президента, това решение обезсилва съответния акт занапред – от деня на влизане в сила на решението.

Актовете на съда, заедно с мотивите, особените мнения и становищата на съдиите се издават в годишник.

2.4.6.6. Заключение

В своята дейност Конституционният съд се утвърди в обществото като политически независим орган, осигуряващ върховенството на Конституцията.

Въпреки че решенията на Конституционния съд, с които се отменят закони и други актове, имат политически последици, защото постигането на политическите цели, с оглед на които законът или актът е бил издаден, се осуetyава, Конституционният съд не може и не трябва да се окачествява като политически съд. Той би се самоотрекъл, ако решава делата по политически, а не строго юридически съображения.

Прилагайки точно и последователно разпоредбите на Конституцията, българският Конституционен съд гарантира необратимостта на демократичните процеси в България, чието осъществяване Конституцията цели. В това отношение особен обществен и международен резонанс придобиха неговите решения за защита на правата и законните интереси на гражданите, разделението на властите, неприкосновеността на частната собственост, свободната стопанска инициатива, независимостта на средствата за информация и забраната за цензура, съответствието на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства с Конституцията и други.

ОСНОВНИ ОПЕРАТИВНИ КОМПОНЕНТИ НА СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

Политиката за национална сигурност определя водещите ориентири, съобразно които се направлява бъдещото развитие на системата за национална сигурност. Тя насочва процеса за вземане на решение в посока, която осигурява постигането на стратегическите цели. Политиката за национална сигурност се основава върху следните основни принципи: системност (насочва дейността както на цялата система за национална сигурност, така и на нейните структурни елементи); комплектност (направлява дейността на системата в сферата на отбраната, икономиката, външната и вътрешна политика и т.н.); йерархичност (дава определени пълномощия и налага съответните отговорности на стратегите от различните нива на йерархията); устойчивост (осигурява постоянство и приемственост в дейността на системата за национална сигурност); обусловеност (отчита въздействието на ключовите фактори от средата за сигурност върху системата); съгласуваност (съдържа съгласувани указания за вземане на стратегически решения за бъдещето на системата); ограниченост (ограничава търсенето на алтернативни стратегии в предварително избраната област)⁶².

Политиката за национална сигурност определя основните насоки на извършване на стратегически промени за по-дълъг период от време. Тя засяга формулирането, избирането, контролирането и оценяването на стратегията за национална сигурност.

Политиката за национална сигурност се провежда с помощта на съответните правила и процедури и се реализира посредством различни механизми.

Стратегическите правила позволяват да се постигне по-голяма определеност. Те са особено нужни при вземането на важни и сложни решения, които засягат бъдещето на системата. Правилата включват конкретни указания за действие съгласно набелязаните ориентири. Те се формират под влияние на редица фактори от обкръжаващата среда. Правилата, от една страна, отразяват наложените външни ограничения, а от друга – предписват поредица от ограничения вътре в системата. Необходимо е да се намери разумно

⁶² Бахчеванов, Г. Малката държава в променящата се среда за сигурност. ВА "Г. С. Раковски", С., 2006.

решение за увеличаване или ограничаване на броя на използваните правила.

Стратегическите процедури съдържат конкретни указания, с помощта на които се регламентира провеждането на политиката за национална сигурност.

В настоящата глава са разгледани основните функции на системата за национална сигурност и съответстващите основни оперативни компоненти (табл. 11): отбрана; вътрешна сигурност и обществен ред; контраразузнаване; разузнаване; дипломация; защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи; защита на информацията.

Таблица 11

Основните функции на системата за национална сигурност и съответстващите основни оперативни компоненти

Институция	Отбрана	Вътрешна сигурност и обществен ред	Контра- разузнаване	Разузнаване	Дипломация	Защита на населението и инфраструктурата	Защита на информацията
Президентство		Национална служба за охрана		Национална разузнавателна служба			
Министерски съвет							Държавна комисия по сигурността и информацията
МО	Българска армия	Служба "Военна полиция и военно контрразузнаване"		Служба военна информация		Българска армия	
МВР		Национална служба "Полиция" ППООРП, БОП, ГП, Ж.М. СОБТ	Национална служба "Сигурност"			НС "Пожарна безопасност и защита на населението"	
МВнР					Дипломатически служби		
МДНБА	ДА "Воснововременни запаси"					ДА "Гражданска защита"	
МП		ГД "Изпълнения на пакетите"					
Други		Ведомствени, частни и други охранителни организации					

ППООРП,
БОП
ГП
Ж
М
СОБТ

ГД "Противодействие на престъпността, охрана на обществения ред и превенция"
ГД "Борба с организираната престъпност"
ГД "Гранична полиция"
ГД "Жандармерия"
Миграция
Специализиран отряд за борба с тероризма

3.1. Отбрана

Отбраната е част от националната сигурност и представлява системата от дейности за укрепване на мира и сигурността, за запазване на националните ценности и за поддържане на въоръжените сили, икономиката и населението в готовност за действия, както и за действия в условия на кризи и във време на война.

Отбраната има за цел: защитата и запазването на независимостта, суверенитета и териториалната цялост на страната; създаването на вътрешно и външнополитически условия за гарантиране на националната сигурност; защитата на населението от природни бедствия, промишлени аварии, катастрофи и опасни замърсявания в страната и в чужбина.

Отбраната на Република България се осъществява от въоръжените сили, държавните органи, специализираните служби, органите на местното самоуправление и местната администрация, организациите и гражданите.

Дейностите, свързани с отбраната и с въоръжените сили, се осъществяват в съответствие с Конституцията, със законите и с международните договори, по които Република България е страна. Дейностите в областта на отбраната се осъществяват при съчетаване на публичността и изискванията за опазването на класифицирана информация, представляваща държавна и служебна тайна.

Основните дейности в областта на отбраната включват: планиране на отбраната; разработване на стратегически, оперативни, мобилизационни и други мирновременни и военновременни планове; разработване и изпълнение на научно-технически програми и планове; изграждане и поддържане на система за управление на страната и въоръжените сили за работа във време на война; изграждане, подготовка и всестранно осигуряване на въоръжените сили и поддържането им в бойна и мобилизационна готовност; водене на разузнаване и контраразузнаване; охрана на държавната граница на Република България; подготовка и поддържане на националното стопанство в готовност за работа във време на война; изграждане на необходимите отбранителни и защитни съоръжения за войските и населението; оперативна подготовка на територията на страната; подготовка и осъществяване на териториалната отбрана; подготовка на населението за действие при извънредни обстоятелства и във време на война; използване на въоръжените сили съгласно Конституцията и законите на страната; защита на населението и националното стопанство при извънредни обстоятелства и във време на война; осъществяване на сътрудничество с други държави и международни организации; военно-патриотично възпитание; обуче-

ние и възпитание на личния състав на въоръжените сили.

Планирането на отбраната е дейност за определяне на необходимите човешки, финансови и материални ресурси за постигане целите на националната сигурност и отбраната на страната и за изпълнение на задълженията на Република България в областта на колективната сигурност и отбрана.

През последните години отбраната на страната се преориентира - от подход, основан на неутрализиране на конкретен противник, към подход, основан на създаване на необходими способности в отговор на рискове и заплахи.

Въоръжените сили на Република България като субект на значителна част от тези способности са в процес на динамична трансформация. Развитието на войските и силите трябва да гарантира поддържането на ефективни, боеспособни, многофункционални, модулни и мобилни войскови единици със способности за съвместни действия, за развърщане на територията на страната или извън нея, относително самостоятелни и всестранно осигурени. Те трябва да могат да реагират на съвременните предизвикателства на средата на сигурност в реално време и да са оперативно съвместими със силите на съюзниците.

Това предполага изпълнението освен на традиционните досега задачи и на задачи срещу организираната престъпност, нелегалния трафик на стратегически суровини, технологии, оръжия, наркотици и хора. Въоръжените сили могат да бъдат използвани за оказване съдействие на държавните и местните органи и на населението в случаи на екологични катастрофи, природни бедствия, аварии или терористична атака. В този смисъл развитието на въоръжените сили и изграждането на необходимите оперативни способности е комплексен процес на промяна в мисленето и подходите, в нормативната и доктриналната база, в структурите, в програмите за обучение и подготовка и комплектуване с модерно въоръжение и техника.

Ръководството на отбраната е политическа дейност, базирана на съществуващата нормативна уредба в страната. То се осъществява от политическото ръководство, което дефинира политическите цели и осигурява необходимите ресурси от държавата за тяхното постигане.

Ръководството на отбраната се организира, с цел ефективно използване на ресурсите за отбрана в мирно време, при управление на кризи и в условията на въоръжен конфликт. Министерския съвет организира, а Министерството на отбраната ръководи и координира работата на системата за ранно предупреждение, бързо реагиране и интегрирано планиране на отбраната. Ръководството на

отбраната осигурява политическия контрол върху дейността на въоръжените сили като определя политическите цели, определя и осигурява ресурсите, необходими за тяхното постигане, определя политическата рамка за планиране, одобрява и утвърждава плановете за действие на въоръжените сили на стратегическо ниво.

Основна цел на отбраната е гарантирането на суверенитета, сигурността и независимостта на страната и защитата на териториалната ѝ цялост. Тази цел ще се осъществява в контекста на колективна система за сигурност и отбрана с пълно ангажиране на националните способности и ресурси.

За достигане на целите на отбраната Р България изгражда и поддържа военни способности за: гарантиране на суверенитета, сигурността, независимостта и териториалната цялост на страната като част от колективните системи за сигурност; осигуряване на способности за нуждите на НАТО в съответствие с националните ангажменти; изпълнение на ангажиментите на България към Европейския съюз, двустранни и многостранни споразумения за военно сътрудничество; подпомагане на усилията на ООН и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа за мирно решаване на съществуващите регионални проблеми; изпълнение на задълженията на България за укрепване на международния мир, сигурност и стабилност; подпомагане на населението при природни бедствия, аварии или терористични актове, както национално участие в международни хуманитарни действия в други държави.

Изграждането и поддържането на отбранителните способности осигурява допълващи се възможности за изпълнение на следните мисии: отбранителна; в подкрепа на международния мир и сигурност; принос към националната сигурност в мирно време.

Отбранителната мисия включва дейности свързани с гарантирането на националния суверенитет и независимост и защита на териториалната цялост на страната, както и на страните – членки на НАТО и ЕС, в контекста на чл. 5 от Северноатлантическия договор и Европейската политика за сигурност и отбрана.

За изпълнение на тази мисия въоръжените сили поддържат необходим потенциал за защита на националната територия, в коалиционен формат и самостоятелно.

Подготвят и поддържат сили и средства за водене на непрекъснато радиолокационно наблюдение и участие в контрола на въздушното пространство и на морските пространства в реално време за формиране на пълна опозната картина на въздушната и морска обстановка, в пълна интеграция със структурите на НАТО. Водят непрекъснато наблюдение за радиоактивно, химическо и биологично замърсяване във войсковите райони и обекти.

В случай на въоръжен конфликт, в който са застрашени суверенитета и териториалната цялост на страната се организира и привлича целият потенциал на въоръжените сили и този на останалите министерства и ведомства според отговорностите им по отбрана на страната. Изпълнението на тези задачи ще бъде само на територията на Р България, осъществява се с провеждане на национална отбранителна операция и при пълна мобилизация.

Националната отбранителна операция се планира от Върховното главно командване (ВГК) и трябва да осигури отразяване на агресията на превъзхождащ по сила противник, а при невъзможност да създаде условия за постигане на тази цел с провеждане на съюзни или коалиционни операции на територията на страната.

За участие в отбранителните операции в съответствие с чл. 5 от Вашингтонския договор Р България предоставя декларираните в процеса на Отбранителното планиране на НАТО сили. Оперативната готовност на декларираните сили е в съответствие с договорените срокове за изпълнение на съответните Цели на въоръжените сили.

Мисията в подкрепа на международния мир и сигурност е в изпълнение на международни и коалиционни ангажименти за борба с тероризма, за предотвратяване и управление на кризи и конфликти извън територията на страната, участие в многонационални сили, дейности в подкрепа на европейската политика за сигурност и отбрана, контрол на въоръженията, неразпространение на оръжия за масово унищожение и техните носители, международно военно сътрудничество, предоставяне на хуманитарна помощ, укрепване на доверието и сътрудничеството.

Р България участва в отделни мироопазващи или мироподдържащи операции на НАТО, ЕС или коалиция с контингенти, чиито състав се определя според характера и параметрите на операцията.

За хуманитарни операции, операции по търсене и спасяване и други зад граница, въоръжените сили на Р България подготвят и предоставят подходящи контингенти.

Приносът към националната сигурност в мирно време включва поддържането на способности за подкрепа на дейности при контрола на въздушното пространство и на морските пространства, събиране и обработка на информация за потенциални рискове и заплахи, операции по съдържане и неутрализиране на терористични, екстремистки и престъпни групи, защита на застрашени стратегически обекти, защита и подпомагане на населението при природни бедствия, аварии и екологични катастрофи, оказване на хуманитарна помощ, спасително евакуационни дейности, помощ, при необходимост, на други държавни органи и организации.

Преодоляването на потенциални заплахи от терористични атаки, природни бедствия, екологични и индустриални катастрофи, опасно разпространение на инфекциозни заболявания и други опасности за сигурността на българските граждани и национални ценности се осъществява с целенасочената помощ на въоръжените сили на страната. Те реализират действията си под формата на превантивно осведомяване и хуманитарни акции.

За изпълнение на тези задачи въоръжените сили изграждат и поддържат формирания на териториален принцип. За незабавно реагиране на възникнали заплахи и за подпомагане действията на другите национални институции, въоръжените сили предоставят подготвени подразделения от активните си сили за провеждане на хуманитарни операции.

Въоръжените сили на Р България дават принос в повишаване на доверието сигурността в международните организации и договорености, в които частва страната, като и в двустранни, регионални и многостранни програми и инициативи за сътрудничество. Военното сътрудничество се развива приоритетно със страните от НАТО, ЕС и съседните страни, участващи в програмата „Партньорство за мир” (ПЗМ), включително чрез изграждане, подготовка и поддържане на съвместни войскови формирания.

Въоръжените сили на Р България координират и провеждат комплекс от дейности по гражданско-военно сътрудничество (C1M1C) съвместно с гражданското население, централните и местните органи на властта, международните, националните и неправителствените организации и агенции. То се осъществява чрез активно участие в образователната, социалната, спортната, културната и други дейности.

Въоръжените сили на Р България участват в подготовката на населението за отбрана и действия при кризи чрез: поддържане на националния дух; обучение на кадри от централната и териториалната администрация, натрупване и обучение на мобилизационен контингент; обучение за действия в областта на гражданската защита и хуманитарната помощ; лечение на ранените и заболялите; грижа за военноинвалидите и пострадалите и подготовка на инфраструктурата за реагиране при кризи.

Създаване и генериране на необходимите способности, които ще подпомогнат реализирането на целите, е възможно чрез поддържане на готови за използване въоръжени сили. Те трябва да притежават характеристики като висока бойна ефективност, да бъдат използвани в целия спектър от мисии и способни за развъртане за операции в зоната за отговорност на НАТО. Тези сили трябва да бъдат високоманеврени, мобилни, със способност за

поддръжка и подходящо ниво на поетапна нарастваща бойна готовност, което в допълнение ще им позволи да изпълнят по-голямата част от мисиите и задачи, които в момента са възложени на силите за териториална отбрана.

За изпълнение на задачите по отбранителната мисия в съответствие с ангажиментите на Р България като член на НАТО, въоръжените сили на страната изграждат и поддържат способности за участие в съвместни операции, включително за колективна отбрана на всяка от страните членки.

Изпълнявайки задачите си по мисията в подкрепа на международния мир и сигурност, въоръжените сили изграждат способности за съвместни действия с други държавни органи по охранителни и заградителни действия; засилване на контрола на въздухоплаването и корабоплаването със своите системи за наблюдение, ранно предупреждение и разкриване на терористични заплахи и действия; за участие в операции по търсене и спасяване на бедстващи и пострадали; за участие в евакуационни и хуманитарни операции, за водене на радиационно, химическо и биологическо разузнаване и поддържат сили със специално предназначение.

Освен това поддържат постоянна готовност за реагиране в случай на радиоактивно, химическо и биологично замърсяване, подпомагат отговорните държавни и местни структури при ликвидиране на последствията от наводнения и земетресения, при масови горски и полски пожари и за действия при утежнени зимни условия.

Приоритет на развитието на въоръжените сили е прогресивното изграждане на необходимите оперативни отбранителни способности. Те представляват потенциала за постигане на основната мисия на отбраната в поддръжка на държавната политика за национална сигурност и отбрана. При развитието им те трябва да се възприемат като състоящи се от следните основни компоненти: информационно осигуряване; командване и управление; подготовка за бойно използване; развърщане извън национална територия; провеждане на операции; защита на войските и силите; поддръжка и осигуряване.

Въоръжените сили на Република България се състоят от формирования, окомплектовани с личен състав, оръжие, бойна и друга техника, имущество и средства за управление, подготвени за осъществяване на възложените им от Конституцията и този закон функции по гарантиране на националната сигурност.

Организационното и функционалното изграждане на въоръжените сили се осъществява на основата на принципи като ефективност, мобилност, модулност, оперативна съвместимост, адаптив-

ност към коалиционна среда, възможност за адекватно на заплахите нарастване на оперативните възможности.

Организационното изграждане на въоръжените сили има задача да осигури оптималност на съотношението на видовете въоръжени сили, родове войски, видове оръжия и инфраструктура и поддържане на висока степен на тяхната оперативна и бойна подготовка за успешно решаване на целия спектър от задачи. Съставът и структурата на въоръжените сили се оптимизират в съответствие с измененията на военностратегическата среда, финансово-икономическите и демографските възможности на държавата.

Дислокацията на въоръжените сили характеризира начина за разполагане на съединенията, частите, подразделенията, органите за управление и учрежденията в мирно време и когато се намират във военната зона на действията по време на война. Тя зависи от традициите в държавата, схващанията за използване на войските и силите, ангажиментите, произтичащи от участието във военнополитически съюзи и възможностите на инфраструктурата.

Численият състав на въоръжените сили се определя в зависимост от източника и степента на военната заплаха, характера на възможния военен конфликт, демографските и икономически възможности на страната, организационно-щатната структура на въоръжените сили, възможностите на потенциалните противници, физико-географските условия и ограниченията, наложени от международните договори⁶³.

Въоръжените сили на държавата включват в състава си видове въоръжени сили, родове и специални войски, резерви.

Видът въоръжени сили е основна част на въоръжените сили, предназначена да решава стратегически, оперативни и бойни задачи в една или няколко сфери на военните действия (на суша, във въздух, по море и в Космоса). Всеки вид въоръжени сили има въоръжение и бойна техника, съответстващи на неговото предназначение и решаваните задачи. Той притежава своя организационна структура, специфика на комплектуване, на обучение, на военната служба на личния състав, на способите за бойно използване и осигуряване.

Родът войска е съставна част на вида въоръжени сили, предназначен за активно непосредствено въздействие и поразяване на противостоящия противник в съответствие с поставената задача.

Всеки род войски, в зависимост от предназначението си. Разполага със специфично въоръжение, бойна и друга специализирана техника.

Специалните войски са военни формирования (единици), осигуряващи с всичко необходимо ежедневната и бойната дейност на видовете въоръжени сили, родовете и специалните войски. В зависимост от специфичността на видовете осигурявания те разполагат със съответна военна техника и технологично оборудване.

Резервите са подготвени човешки и материални ресурси, предназначени за изпълнение на внезапно възникнали задачи в хода на възникнала военнополитическа криза или военен конфликт.

Командната структура и органите за управление са организирани така, че независимо от условията на обстановката да осигурява надеждно управление на войските и силите, участващи в операцията.

Развитието на системата за управление на войските е насочена към поддържането на съединенията, частите и подразделенията в състояние на готовност за изпълнение на поставените им задачи.

Целта на управлението е да осигури максимална ефективност на действията на войските при изпълнение на задачи в мирно време, при криза и военен конфликт. Главна задача на системите за командване и управление, комуникационните и информационните системи и системите за разузнаване (С4И) е реализацията на концепцията за управление на въоръжените сили в реално време на основата на съвременни технологии, осигуряващи: информационно превъзходство над противника – актуална информация в пълен обем, по-всяко време и на всяко място (пълна и защитена картина на бойното поле); пълна, многостепенна защита на критичната за изпълнение на задачите информация; оперативна съвместимост на системите С4И.

Българската армия е основа на отбранителния потенциал на Република България. Българската армия се състои от: Генерален щаб и войскови единици, които обслужват и осигуряват въоръжените сили; Сухопътни войски, Военновъздушни сили, Военноморски сили, които включват в състава си войскове единици на родове и специални войски.

Началникът на Генералния щаб на Българската армия е най-старши по звание и длъжност кадрови военнослужещ в Република България и е пряк началник на целия личен състав на Българската армия. Той е подчинен на президента на Република България при осъществяване на правомощията му по този закон на Върховен главнокомандващ на въоръжените сили. Той е и непосредствено подчинен на министъра на отбраната. При обявяване на режим

“военно положение” и “положение на война” началникът на Генералния щаб на Българската армия е главнокомандващ на въоръжените сили и пряк началник на техния личен състав.

Началникът на Генералния щаб на Българската армия се назначава от президента на Република България по предложение на Министерския съвет за срок 3 години. Длъжността началник на Генералния щаб на Българската армия се заема измежду заместник-началниците на Генералния щаб на Българската армия и началниците на главните щабове на видовете въоръжени сили. Срокът може да бъде продължен до 2 години.

Началникът на Генералния щаб на Българската армия издава заповеди, които се утвърждават от министъра на отбраната относно: организационното изграждане, подготовката, планирането и поддържането на бойната и мобилизационната готовност на Българската армия; подготовката и извършването на мобилизацията на въоръжените сили.

Началникът на Генералния щаб на Българската армия издава организационни заповеди за изпълнение на заповедите на министъра на отбраната относно: участието на войскови единици от Българската армия в ликвидирането на последиците от бедствия и аварии; участието на войскови единици от Българската армия в умиротворителни операции, в хуманитарни, спасителни и други мисии извън територията на Република България и в състава на многонационални формирания на територията на страната.

Генералният щаб подпомага началника на Генералния щаб при ръководството на Българската армия и координацията на дейностите във въоръжените сили. Генералният щаб във военно време е Генерален щаб на въоръжените сили.

Началникът на Генералния щаб: участва в разработването на военната доктрина на страната и изпълнението на задачите по реализацията ѝ от Българската армия в мирно време и от въоръжените сили – във време на война, както и ръководи разработването на Военна стратегия на Република България; ръководи разработването на доктрини на видовете въоръжени сили и други оперативни и тактически доктрини, стратегически и оперативни планове за действията на въоръжените сили във време на война и на плана за териториална отбрана; ръководи и отговаря за организационното изграждане, за състоянието на подготовката, планирането и поддържането на бойната и мобилизационната готовност и боеспособността на Българската армия; утвърждава съвместните оперативни планове и планове на видовете въоръжени сили за тяхното оперативно, материално и техническо осигуряване.

Началникът на Генералния щаб: разработва проектоплан за материално-техническото осигуряване на Българската армия, както и проектоплан за обучение, възпитание и мотивация на личния състав; предлага на министъра на отбраната за утвърждаване щатовете на Генералния щаб на Българската армия и съгласува щатовете за военно време на Министерството на отбраната и на другите формирования на въоръжените сили; утвърждава щатовете на Българската армия без тези на Генералния щаб; прави предложения пред министъра на отбраната за назначаване и освобождаване на висшия команден състав и за удостояване офицери с висши военни звания в Българската армия, както и предлага офицери за аташета по отбраната, военни аташета, за службите към тях и за работа в международни организации; ръководи разузнаването в Българската армия; организира и ръководи отбраната на държавната граница, охраната и отбраната на въздушното пространство на Република България; подготвя предложения до министъра на отбраната за провеждане на обща или частична мобилизация и за привеждане на част или целите въоръжени сили и страната в различна степен на бойна готовност; организира и ръководи подготовката и извършването на мобилизацията на въоръжените сили; ръководи бойната подготовка и размятането на военните кадри в Българската армия.

Началникът на Генералния щаб: прави предложение до министъра на отбраната за подготовката и придобиването на необходимата квалификация на личния състав на Българската армия във военните училища и академии и в граждански училища в страната или в чужбина; изпълнява актовете на върховния главнокомандващ за действията на въоръжените сили в случай на въоръжен конфликт или война; организира опазването на класифицирана информация, представляваща държавна и служебна тайна в Българската армия; организира съхраняването на оперативния архив на Българската армия; разработва уставите на въоръжените сили; ръководи военния отчет на резервистите и техниката; съгласува учебните планове и квалификационните характеристики на обучаващите се във военните училища; участва в изграждането и отговаря за поддържането на системата за управление и за комуникационно-информационно осигуряване на Българската армия.

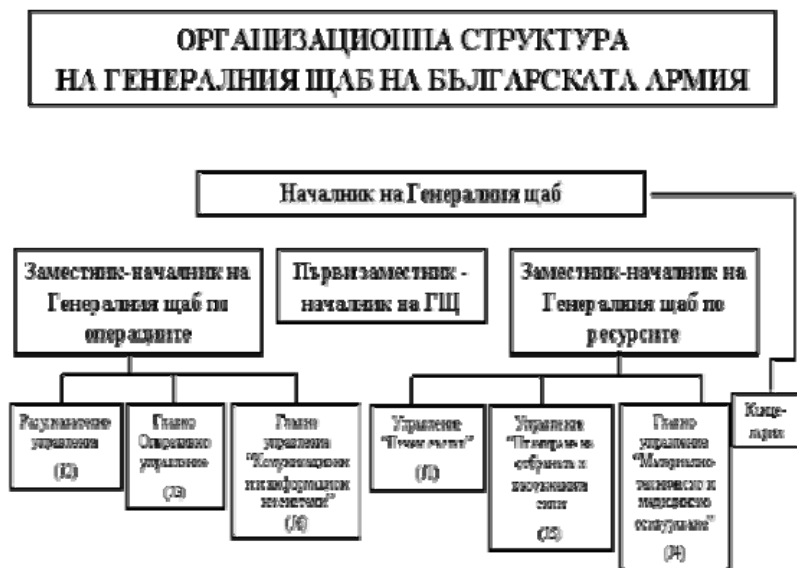
Началникът на Генералния щаб на Българската армия представлява Българската армия при контактите ѝ с представители на чужди армии и войски.

Към началника на Генералния щаб се създава Съвет на началник-щабовете като съвещателен орган. Членове на Съвета на началник-щабовете са заместник-началниците на Генералния щаб и

началниците на главните щабове на видовете въоръжени сили в Българската армия. В заседанията на съвета по решение на началника на Генералния щаб могат да участват и други длъжностни лица.

Непосредственото ръководство на Сухопътните войски, Военновъздушните сили, Военноморските сили и другите формирования в Българската армия се осъществява от съответните командващи. Те носят отговорност за цялостното състояние, бойната и мобилизационната подготовка и боеспособност на подчинените им войски и формирования.

Генерален щаб на Българската армия (фиг. 10) включва: трима заместника, канцелария и управления: “Личен състав” (J-1); Разузнавателно управление (J-2); Главно оперативно управление (J-3); Главно управление “Материално-техническо и медицинско осигуряване” (J-4); управление “Планиране на отбраната и въоръжените сили” (J-5); Главно управление “Комуникационни и информационни системи” (J-6).

Фиг. 10. Организационна структура на Генералния щаб на Българската армия

Управление “Личен състав” е орган на началника на Генералния щаб на Българската армия за организационно-щатното изграждане, мобилизационното развърщане, окомплектоването с личен състав и техника на въоръжените сили на Република България за мирно и военно време. Осъществява непосредствено ръководство на военните окръжия в страната и работи за подобряване мотивацията на личния състав и неговото социално подпомагане.

Разузнавателно управление е орган на Генералния щаб на Българската армия за оперативно ръководство и управление на разузнаването и електронната борба във войските и силите.

Главно Оперативно управление е орган на началника на Генералния щаб на Българската армия за ежедневно ръководство на щабовете, войските и силите от Българската армия. То изпълнява водеща роля при: разработването и поддържането на планове за оперативното използване на въоръжените сили на Р. България; управлението на войските и силите при извънредни ситуации и кризи; изпълнението на мероприятията по бойната готовност и мобилизацията; носенето на бойното дежурство и бойната служба; гарантиране на въздушния и морски суверенитет; териториалната отбрана; оперативната подготовка на територията на страната; планирането, анализа и контрола на състоянието на подготовката на БА.

Главно управление “Материално-техническо и медицинско осигуряване” е орган на началника на Генералния щаб на Българската армия за планиране, организиране и контрол на материално-техническото и медицинското осигуряване на Българската армия. Разработва и актуализира нормативната уредба и координира задачите между Видовете въоръжени сили по материално-техническото и медицинското осигуряване (МТМО); Организира доболничната помощ във войските; Води оперативен отчет и анализира осигуреността на военновременните формирования с въоръжение, техника, ракети, бойни припаси, военнотехнически имущества и останалите видове материални средства.

Управление “Планиране на отбраната и въоръжените сили” е орган на началника на Генералния щаб на Българската армия за разработване, координиране и поддържане на обосновани във военнотрагическо отношение и ресурсно осигурени стратегии, доктрини, концепции, планове и програми, свързани с дългосрочното и средносрочно развитие на Българската армия, въоръжените сили и координиране и ръководство на дейностите по интеграцията с НАТО и ЗЕС. Изготвя военнотрагическите и ресурсни рамки, необходими на другите управления на ГЩ и подчинените му структури за краткосрочното и текущо планиране и ръководство; Ра-

боти във взаимодействие с дирекции “Планиране на отбраната”, “Политика за сигурност и интеграция с НАТО”, “Двустранно сътрудничество” и други заинтересовани органи на Министерството на отбраната, ведомства и организации.

Главно управление “Комуникационни и информационни системи” е орган на началника на Генералния щаб на Българската армия. Ръководи осигуряването, организирането и развитието на комуникационните и информационни системи за управление на Българската армия в мирно време, а при кризи от военен и невоенен характер - на страната и на Въоръжените сили.

Канцеларията на Генералния щаб на Българската армия подпомага началника на Генералния щаб и неговите заместници в цялостната им дейност, като създава оптимална организация на ръководството на административно-деловодната дейност и нейното пълно съответствие с правно-нормативните изисквания.

Сухопътните войски (СВ) са основен вид въоръжени сили и са предназначени във взаимодействие с другите видове въоръжени сили да гарантират суверенитета и независимостта на страната и да защитят нейната териториална цялост. Те могат да включват в състава си типови войскове единици на различните родове и специални войски, подготвени за изпълнение на задачи както самостоятелно така и в състава на многонационални оперативни сили в операции по поддържането намира.

Сухопътните войски са доминиращ стратегически компонент от Националната военна мощ. Те подготвят и поддържат сухопътни формирования способни за развърщане и участие в пълния спектър от операции в системата на колективната отбрана на Алианса, както на територията на страната така и извън нея.

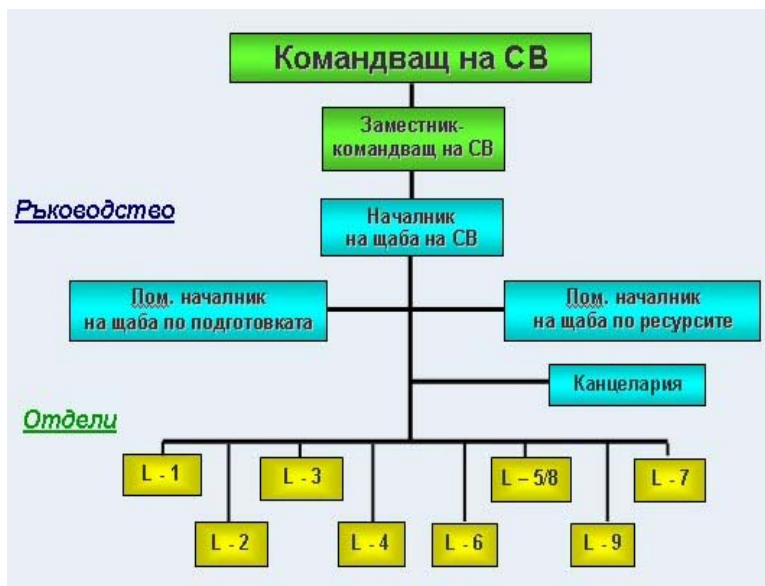
Историята на Сухопътните войски е втъкана като основополагаща и неразделна част от историята на Българската армия. Основите са положени през 1878 г. с обнародването на Указа на княз Александър Дондуков за създаването на българската земска войска. Още неукрепнала и невъоръжена, през есента на 1885 г. тя е изправена пред трудната и благородна задача за защитата на Майка България. В боевете при Видин, Гургулят, Сливница и Три уши младата българска войска нанася поражение на нашественика и защитава по категоричен начин възделенията на българския народ. Впоследствие през огъня на Балканската и Междусъюзническата войни при Люлебургаз, Лозенград, Одрин, Булаир и Завоя на Черна Сухопътните войски коват победа след победа и демонстрират пред света българския боен дух и себеотрицание. Победният път на българската войска продължава и през Втората световна война в битките при Ниш, Страцин, Куманово, Драва, Мур и много

други височини и безимени коти, чрез които българският войник достига чак до Виена.

Цената на тези славни победи е отвоювана от хиляди знайни и незнайни герои, много от които отдават живота си в името на Отечеството.

В периода след Втората световна война Сухопътните войски се превъоръжават и модернизират и постепенно израстват като непреодолим стожер на териториалната цялост и независимостта на България. През 1973 г. се формира Командване на Сухопътните войски, на което се вменява ръководството на подготовката, окомплектоването и развитието на сухопътните обединения, съединения и части. През 1996 г. то се реорганизира в Главен щаб на Сухопътните войски, като постепенно структурите на войските и силите преминават от армейско-дивизионна организация към корпусно-дивизионна и впоследствие към корпусно-бригадна организация. В резултат на изпълнението на Плана за организационното изграждане и реструктуриране на БА до 2004 г. Сухопътните войски се привеждат към организационно-щатни структури, позволяващи изпълнението на задачите в системата на колективната сигурност. Щабовете на корпуси се реорганизируют в командвания, а структурата на всички щабове до батальон се изграждат по стандартите на НАТО.

Реформата за оптимизация и модернизация на войските и силите продължава. При изпълнението на Плана за организационно изграждане и реструктуриране на БА до 2015 г., през юни 2006 г. Главният щаб на СВ се реорганизира в Щаб на Сухопътните войски (фиг. 11), закрити са Командването на ОС, Командване Изток, Командване Запад и Командването на Силите за специални операции. Съединенията и частите преминават на директно подчинение на Щаба на Сухопътните войски.

Фиг. 11. Организационна структура на Щаба на Сухопътни войски

Днес се полагат основите на създаването на модерни, високо мобилни и оперативно съвместими с НАТО Сухопътни войски, способни да действат успешно в различни географски райони на света при всякакви метеорологични условия. Приоритет ще имат не количествените, а качествените параметри на войсковите формирования.

Организационната структура на Сухопътните войски включва (фиг. 12) – Щаб, бригади, полкове, обслужващи и осигуряващи формирования. По функционален признак те се разделят на Сили за развърщане, Сили за територията на страната и Формирования за осигуряване на обучението.

Сухопътни войски изпълняват следните общи функции:

СДЪРЖАЩА – постигат се чрез поддържане в мирно време висока боеспособност на формированията си, висока бойна и мобилизационна готовност, развитие и усъвършенстване методите за добиване на информация за потенциалните източници на военна опасност и възпиране на всякакви агресивни намерения;

ОТБРАНИТЕЛНА – изпълнява се чрез поддържане в постоянна готовност на всички елементи на бойната си мощ, адекватно нарастване, развърщане и при необходимост въвеждане в действие

на необходими групировки за отразяване агресията и защита на териториалната цялост на страната;

ПО ПОДДЪРЖАНЕ НА МИРА – активно участие формирания от Сухопътни войски в разрешаване на кризи от различен характер, предотвратяване или прекратяване на военни конфликти;

ХУМАНИТАРНА И СПАСИТЕЛНА – реализират се чрез адекватна подготовка и поддържане в готовност на определените сили и средства за участие в преодоляване последствията от хуманитарни кризи, природни бедствия и крупни промишлени аварии;

ИНТЕГРАЦИОННА – постига се чрез реализиране на сътрудничество със Сухопътните войски на други държави, участие в двустранни и многостранни инициативи за укрепване на доверието във военната област в многонационални военни формирования, в учения, и изпълнение на програми за оперативна съвместимост с въоръжените сили на НАТО а във вътрешен план интеграция на обществото и особено приобщаване на младежта към националните ценности;

СОЦИАЛНА – утвърждава се ролята на Сухопътните войски в обществото и възпитанието в патриотизъм и защита на националните ценности и интереси.

За постигането на горепосочените функции, Сухопътни войски изпълняват следните основни мисии и произтичащите от тях задачи:

В мисия „Отбранителна” – готовност на войските за участие в колективната отбрана на територията на страната и извън нея и участие в съвместни операции за борба с тероризма.

В мисия „Подкрепа на международния мир и сигурност” – поддържане на способности за участие в операции по поддържане на мира от различен характер под егидата на ООН, НАТО, Европейския съюз и други международни организации.

В мисия „Принос към националната сигурност в мирно време” - поддържане на сили и средства, притежаващи способности за подкрепа на държавната и местна административна власт по подпомагането на населението при преодоляване на кризи от невоенен характер в мирно време.

Сухопътните войски включват в състава си родове и специални войски. Родовете войски могат да бъдат: механизирани; бронетанкови; артилерия; войски за противовъздушна отбрана и сили за специални операции.

Специалните войски от състава на сухопътните войски могат да включват формирования за бойно осигуряване и сили за материално-техническо и медицинско осигуряване. Формированията за бойно осигуряване са: разузнавателни; свързочни; инженерни и за

ядрена, химическа и биологична защита и екология. Силите за материално-техническо и медицинско осигуряване включват съединения, части, подразделения и учреждения за материално-техническо и медицинско осигуряване.

Фиг. 12. Организационната структура на Сухопътните войски

Съединенията, частите и подразделенията от Сухопътни войски са въоръжени със съвременни образци оръжия и бойна техника.

Стрелковото въоръжение притежава високи динамични и експлоатационни характеристики, които позволяват решаването на задачи в целия спектър на бойни действия.

Механизираните и танковите съединения и части разполагат с надеждна високоманеврена, различна по тип и назначение бронетанкова техника. Тя осигурява устойчива отбрана.

След привеждането им в съответствие с Договора за обикновените въоръжени сили в Европа в състава на СВ са на въоръжение танкове Т-55 и Т-72 в различни модификации, бойни бронирани машини (БТР): многоцелеви транспортни леки бронетранспортьори (МТЛБ) и бойни машини на пехотата (БМП).

Артилерийското въоръжение включва системи, позволяващи нанасяне на огнево поражение при всякакви условия на обстановката и бойните действия, като: гаубици; 130 мм оръдия; 122 мм самоходни гаубици "Гвоздика"; 100 мм противотанкови оръдия

(ПТО) и противотанкови управляеми ракетни комплекси (ПТУРК) “Фагот”, “Малютка” и “Конкурс”.

На въоръжение са и различни по калибър минохвъргачки.

В състава на противовъздушната отбрана (ПВО) на Сухопътни войски са включени различни по характеристики зенитно-артилерийски и зенитно-ракетни комплекси и оръжия, които осъществяват надеждно зенитно прикритие на територията и войските.

На въоръжение са 23 мм зенитно-картечни установки (ЗКУ), противовъздушни зенитно-ракетни комплекси (ПЗРК) “Стрела” – 2М, 57 мм и 100 мм зенитни оръдия, ракетни комплекси за близко и далечно действие.

Военновъздушните сили (ВВС) са вид въоръжени сили, които допринасят за неутрализиране на рисковите фактори и активно формиране на среда, благоприятна за националната сигурност. В мирно време те осъществяват контрол на въздушното пространство и осигуряват въздушния суверенитет на страната. ВВС включват в състава си родове и специални войски.

История на Българската авиация започва през 1892 г., на Пловдивското изложение българите наблюдават полета на Годар с балона “La France”. А първите полетели с него са подпоручиците Васил Златаров и Константин Кънчев. Те са хората, които по-късно успяват да убедят Генералния щаб, че и българската войска има нужда от балони. Изпълнението на тази идея не било лесно. Единствено Петербургската императорска въздухоплавателна школа приема за обучение офицерът Васил Златаров. Първият наш дипломиран въздухоплавател е назначен за командир на новосформираното Въздухоплавателно отделение, което все още няма балон. Това кара Васил Златаров да обикаля европейските фирми за балони. От Русия се закупуват материали, с които е изработен първия български балон “София-1”. На него са се обучавали българските въздухоплаватели.

През декември 1903 г. братя Райт успяват първи да полетят с апарат по-тежък от въздуха. Седем години по-късно в България е поканен руския самолетостроител и летец Борис Маслеников. Той идва със свой самолет, който е вариант на френския Farman IV. Заедно с него над хиподрома в София прави демонстрации и българинът Васил Златаров. Решено е да се закупят самолети за Въздухоплавателното отделение от Франция, Германия, Русия и др.

Изпратени са българи в някои чуждестранни школи за обучение на пилоти и механици.

През юни 1912 г. се случва нещо необикновено, отразено във френския печат: двигателят на самолета Blerio, с който лети поручик Симеон Петров, внезапно спира. Българският пилот първи в

света успява да приземи самолета със спрял двигател. Френските пощи дори издават паметна картичка с лика на Симеон Петров.

Заедно с Христо Топракчиев разработват методика за кацане със спрял двигател, която влиза в програмата за обучение на пилоти от школата на Луи Блерио.

Същата 1912 година България получава и своя пръв самолет – Blerio XXI, а на 8 октомври във Франция е патентован самолетът на Георги Божинов. Той значително изпреварва времето си – двигателят е под специален аеродинамичен обтекател, а крилата са с променлив ъгъл на атака. За съжаление този самолет е построен чак през 1926 г., и днес може да бъде видян в Пловдивския авиационен музей.

В историята на световната авиация е записано, че най-напред българин използва самолета като бомбардировач. На 15 октомври 1912 г. пилотът Радул Милков и наблюдателят Продан Таракчиев получават заповед да разузнаят турската армия в Одринската крепост. С този полет започва действието на българската авиация в Балканската война. На 16 октомври, преди полета, пилотите взимат и бомби, които са пуснати над военен обект – гара Караагач. След полета се установява, че самолетът е уцелен и има пробойни. След този ден българската авиация започва активно да използва самолета в Балканската война.

По време на Първата световна война България се включва във войната на страната на Германия и Австро-Унгария. Положението на българската авиация е изключително тежко - самолетният парк не е обновяван с години, а животът на самолетите е много кратък. По време на Първата световна война България е имала общо 88 самолета. Българските пилоти са 2,5 пъти по-натоварени от противниковите. Те летят поединично, а по-рядко два или три самолета заедно, а противниковите англо-френски ескадрили са от по 6, а често и 12 самолета. Българската авиация дава и жертви. Някои пилоти загиват, но други успяват да приземят повредените си самолети и да се приберат невредими. Няма нито един пленен български самолет и пилот.

След първата световна война, според Ньойския мирен договор България трябва да унищожи всички български самолети, като ѝ се забранява 20 години да притежава военна авиация под каквато и да е форма.

Затова се създава гражданска авиация. От унищожените самолети са сглобени цели два – те извършват 841 полета. Създадено е и аеропланно училище. След това се появяват и укритите самолети. През 1925 година в Божурище е създадено първото българско самолетостроително предприятие – Държавна аеропланна работил-

ница, а следващата година в Казанлък е създадена и втора самолетостроителна фабрика от чехословашка фирма. По време на Втората световна война българските военни летци защитават столицата от вражеските изстребители. На 20 декември 1943 г. поручик Димитър Списаревски, след като сваля един бомбардировач, се връзва в друг Liberator и го унищожава. Това е първия въздушен таран в България. Списаревски загива, но името му се превръща в легенда.

На българска територия падат 117 вражески самолета, 65 от които доказано са свалени от нашите изстребители. Във втората фаза на войната българската авиация активно съдейства на сухопътните ни армии за отблъскването на немските войски.

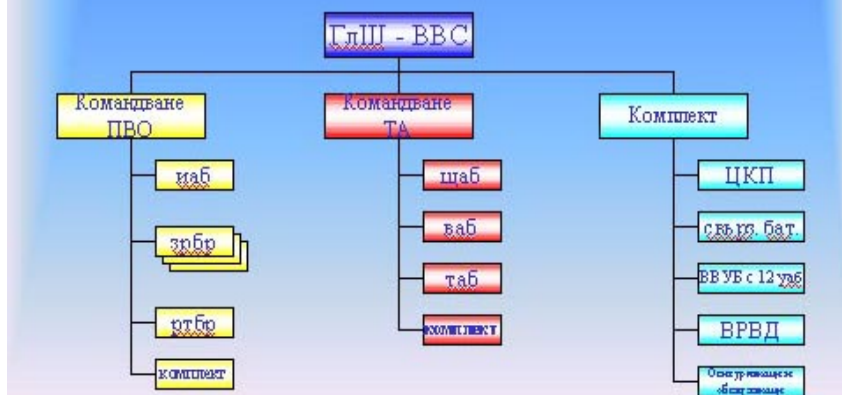
Българските летци имат значителен опит при воденето на въздушен бой, натрупан при отбраната на България. Днес военната ни авиация има утвърдено място в процеса на обновление и модернизация на армията. Високият професионализъм на летците и богатият опит на командния състав ще бъдат съчетани, в близко време, и с най-модерни вертолети и самолети.

Военновъздушните сили за мирно време организационно включват в състава си (фиг. 13):

- Щаб с пряко подчинени части и подразделения, включително военновъздушна учебна база с една учебна авиационна база;
- Командване Противовъздушна отбрана в състав: изстребителна авиобаза, зенитно-ракетни бригади, радиотехническа бригада и комплект;
- Командване Тактическа авиация в състав: шурмова, вертолетна и транспортна авиобаза и комплект.

Организационна структура на ВВС

Фиг. 13. Структура на Военновъздушните сили

Военновъздушните сили функционално се разделят на активни и резервни сили.

Активните сили са предназначени да осигуряват основните задачи по отбраната на страната и коалиционните ѝ задължения. Те са комплектовани на 100 % с въоръжение и техника, по-голямата част от които се поддържат в оперативна готовност. По предназначение активните сили се делят на Сили за развърщане и Основни сили за отбрана.

Силите за развърщане се изграждат с възможности да бъдат мобилни и с висока степен на логистична автономност, комплектовани са с професионален личен състав, поддържат висока боеспособност, живучест и оперативна съвместимост.

Съставна част от Силите за развърщане на ВВС са Силите за незабавно реагиране. Те се изграждат и подготвят да бъдат напълно съвместими с аналогичните на НАТО. Силите за незабавно реагиране се поддържат в готовност за изпълнение на задачи по колективната и националната отбрана. В мирно време те участват в спасителни и хуманитарни операции, в операции за поддържане на

мира извън територията на страната и оказват съдействие на други ведомства и местната власт.

Основните сили за отбрана от ВВС включват в състава си: Главен щаб на ВВС, командване Противовъздушна отбрана и командване Тактическа авиация с техните комплекти. Заедно с резервните сили те формират силите за отбрана на националната територия.

Резервните сили включват Сили за нарастване. Те включват отделни формирования на ВВС, които се развърщат във военно време и съдействат за усиление на силите за отбрана.

Военновъздушните сили включват в състава си родове и специални войски.

Родовете войски са: изстребителна авиация, шурмова авиация, разузнавателна авиация и транспортна авиация, зенитно-ракетни войски, радио-технически войски, свързочни войски, войски за радио-техническо осигуряване, войски и сили за материално-техническо и медицинско осигуряване.

Специалните войски включват подразделения за бойно осигуряване, специално техническо осигуряване и сили за материално-техническо и медицинско осигуряване.

Военновъздушните сили изпълняват следните основни функции: отбранителна – защитават въздушния суверенитет и териториалната цялост на страната; съдържаща – поддържат достатъчен военен потенциал против евентуални агресивни намерения; поддържане на мира – участват в многонационални сили за предотвратяване или прекратяване на военни конфликти; хуманитарни и спасителни – участват в преодоляване на последствията от хуманитарни кризи, природни бедствия и големи промишлени аварии; интеграционни – участват в двустранно и многостранно военно сътрудничество и присъединяване към европейските и евроатлантическите структури за сигурност; социални – утвърждават ролята на въоръжените сили в обществото и възпитават в патриотизъм и защита на националните ценности и интереси.

Задачите на Военновъздушните сили са:

- В мирно време Военновъздушните сили осъществяват контрол за спазване на режима на въздухоплаването и неприкосновеността на въздушното пространство на Република България, извършват оперативна и бойна подготовка, участват в различни операции.

- Във военно време, самостоятелно или съвместно с другите видове въоръжени сили, ВВС изпълняват задачи за завоюване и удържане превъзходство във въздуха, за осигуряване на противовъздушна отбрана на войски и обекти на територията на страната,

за изолиране района на бойните операции, за авиационна поддръжка на Сухопътните войски и Военноморските сили, за водене на разузнаване и специални действия.

Военноморските сили (ВМС) са предназначени за защита суверенитета на държавата в морските ѝ пространства и при необходимост, участие в операции, различни от война.

Българският военен флот е създаден през 1879 г. в град Русе с помощта на Русия. През 1897 г. започва изграждането на черноморския флот с главна база Варна. Първите български морски офицери се подготвят в академиите на Русия, Италия, Австро-Унгария и Франция. По време на Балканската война от 1912–1913 г. и на Първата световна война флотът взема активно участие в бойните действия. Тогава се създават подводните сили и морската авиация, започват операции по миночистачна дейност и противолодъчна защита.

Военноморските сили (ВМС) защитават суверенитета и територията на Република България в морските ѝ пространства. Техният брой и въоръжение се определя според оптималния отбранителен потенциал за решаване на поставените задачи в зоната на морския театър и в съответствие с Военната доктрина на Република България. Военноморските сили организационно включват в състава си: главен щаб на ВМС с пряко подчинени части и подразделения и три съединения (фиг. 14).

Фиг. 14. Структура на Военноморските сили

Функции на Военноморските сили: Отбранителна – защитават суверенитета и териториалната цялост на страната; Сдържаща – поддържат достатъчен военен потенциал за възпиране на евентуални агресивни намерения; Поддържане на мира - участват в състава на многонационални сили за решаване на кризи, предотвратяване или прекратяване на военни конфликти; Хуманитарни и спасителни - оказват помощ на гражданското население в кризисни и аварийни ситуации; Интеграционни – участват в двустранно и многостранно военно сътрудничество и интегриране в европейските и евро-атлантическите структури за сигурност; Социални – утвърждаване на ролята и въоръжените сили в обществото и възпитание в патриотизъм и защита на националните ценности и интереси.

Задачите на ВМС са тясно свързани с политиката, която българската държава провежда за добросъседски отношения и защита на националния суверенитет. Тези задачи са в строго съответствие с отбранителния характер на Военната доктрина на Република Бъл-

гария. Условно могат да се разделят на две групи в мирно и военно време.

Задачи в мирно време:

- Намаляване на вероятността от военен конфликт – поддържа се необходимият състав от сили и средства, съответстващ в количествено и качествено отношение на отбранителната доктрина и военнополитическата обстановка в региона. ВМС осъществяват контрол за режима на корабоплаване и защита на интересите на страната в териториалното море, прилежащата зона и изключителната икономическа зона на България. Поддържат силите в бойна готовност, адекватна на вероятността за възникване на военен конфликт, непрекъснато усъвършенстват оперативно-тактическата подготовка.

- Формиране на доверие и сигурност – ВМС участват в съвместни учения с военноморските флотове на черноморските и други страни. Провеждат подготовка за участие в хуманитарни, спасителни и ембаргови операции, както и в операции по поддържане на мира с мандат на ООН. Извършва се обмен на офицери и курсанти за обучение във военноморските учебни заведения на други страни, както и обмен на визити с военни кораби, делегации и работни групи.

- Подпомагане на дейността на гражданските ведомства и служби - ВМС оказват контрол за опазване икономическите интереси на държавата във вътрешните води, териториалното море, прилежащата зона и изключителната икономическа зона. Неопценимо е тяхното съдействие на дейността на Гранична полиция в борбата с наркотрафика и контрабандата и в спасяването на хора при аварии с плавателни средства и летателни апарати. Военните моряци извършват хидрографска и хидрометеорологична дейност, наблюдение и контрол за опазване на околната среда.

Задачи при възникване на военен конфликт:

- отразяване нападение откъм море;

- оказване съдействие на Сухопътните войски в отбраната на морския бряг;

- защита на морските превози и комуникации.

Въоръжение и техника на Военноморските сили включва:

- Бойни кораби – подводници, фрегата, корвети и ракетни катери.

- Кораби за бойна поддръжка – противоминни, десантни и миннозаградни кораби.

- Спомагателни кораби и катери.

- Морска авиация от вертолети с брегово базиране.

–Брегови подразделения и части за бойно и материално-техническо осигуряване.

Командната структура и органите за управление на въоръжените сили на държавата са организирани така, че независимо от условията на обстановката да осигурява надеждно управление на войските и силите, участващи в операцията.

Развитието на системата за управление на войските е насочена към поддържането на съединенията, частите и подразделенията в състояние на готовност за изпълнение на поставените им задачи.

Целта на управлението е да осигури максимална ефективност на действията на войските при изпълнение на задачи в мирно време, при криза и военен конфликт. Главна задача на системите за командване и управление, комуникационните и информационните системи и системите за разузнаване (С4I) е реализацията на концепцията за управление на въоръжените сили в реално време на основата на съвременни технологии, осигуряващи: информационно превъзходство над противника – актуална информация в пълен обем, по-всяко време и на всяко място (пълна и защитена картина на бойното поле); пълна, многостепенна защита на критичната за изпълнение на задачите информация; оперативна съвместимост на системите С4I.

Въоръжените сили функционално могат да бъдат сведени в сили за бързо реагиране, войски за отбрана, войски за териториална отбрана и резерв.

В заключение можем да каже, че Въоръжените сили на Република България са основа на отбраната на страната. Те са фактор за интеграция на Република България в европейските и евроатлантическите структури за сигурност и за регионално сътрудничество. Войските и силите на Българската армия се изграждат за изпълнение на разностранни мисии в доктринално и техническо взаимодействие помежду си и със силите на НАТО.

3.2. Вътрешна сигурност и обществен ред

Ефективното противодействие на престъпността, осигуряване на здрав обществен ред и сигурност и повсеместното утвърждаване на законността и правовия ред се осъществява от органите на полицията (МВР), военната полиция (МО), съдебната полиция (МП), ведомствени, частни и други охранителни организации. Важно място в дейността по осигуряване на обществения ред и сигурността осъществява и националната служба за охрана подчинена на президента.

3.2.1. Национална служба „Полиция”

Националната служба “Полиция” е специализирана оперативнo-издирвателна и охранителна служба на МВР за опазване на общественя ред, за предотвратяване, разкриване и участие в разследване на престъпления. Основното си предназначение Националната полиция осъществява самостоятелно и съвместно с другите държавни органи, организации и граждани.

Нейни основни задачи са: опазване на общественя ред; предотвратяване, разкриване и разследване на престъпления; противодействие на престъпната дейност на местни и транснационални престъпни групи или организации; охрана на държавната граница и контрол за спазването на граничния режим, противодействие на незаконната миграция и трафика на хора; предотвратяване на терористични действия и неутрализиране на терористични и диверсионни групи; защита и охрана на стратегически и особено важни обекти; административен контрол върху пребиваването на чужденци в Република България.

Тези задачи се реализират чрез конкретни права и задължения, дадени в закона за МВР и правилника за неговото приложение.

Задачите, свързани с профилактиката, предотвратяването, пресичането, разкриването са правно определени, то в областта на охраната на общественя ред, както при масови мероприятия и стихийни бедствия се налага някои задачи да бъдат изпълнявани съвместно с други ведомства и организации или самостоятелно от органите на полицията. Не рядко, при конфликтни ситуации се налага да се действа в екстремни ситуации при недостиг на информация, остри пререкания, подигравки и обиди. Това налага бърза, респектираща и справедлива полицейска намеса. Степента на риска е повишена, времето за реакция е ограничено, при това се изисква спазване на закона. Все по-голямо значение придобива взаимодействието с други институции, което бива вътрешно и външно.

Национална служба “Полиция” се състои от: Генерална дирекция “Полиция” и областни дирекции “Полиция”⁶⁴.

3.2.1.1. Генерална дирекция „Полиция”

Генерална дирекция „Полиция” се състои от четири главни дирекции, две дирекции и две служби. Главните дирекции са:

⁶⁴ Закон за Министерството на вътрешните работи. Обнародван в Държавен вестник бр.17 от 24.02.2006 г.

„Противодействие на престъпността, охрана на обществения ред и превенция”, „Гранична полиция”, „Жандармерия” и „Борба с организираната престъпност”. Дирекциите са „Миграция” и „Международно оперативно полицейско сътрудничество”. Службите са съответно – „Специализиран отряд за борба с тероризма” и „Специализирано вертолетно звено”.

Организационната структура на национална служба „Полиция” включва: Дирекция на национална служба полиция, 28 регионални звена на полицията, районни полицейски управления и районни управления на транспортна полиция.

Функционалната структура на национална служба „Полиция” включва: криминална полиция, икономическа полиция, охранителна полиция, пътна полиция и транспортна полиция.

Криминалната полиция събира, систематизира и анализира информация за състоянието, структурата, динамиката и тенденциите на престъпления срещу личността и собствеността.

Предотвратява, разкрива и участва в разследването на престъпления по линии: „Престъпления против личността”, „Грабежи”, „Детска престъпност”, „Издирване”, „Престъпления против собствеността”, „Престъпления, свързани с МПС”, „Престъпления, свързани с културно-исторически ценности”, „Оперативно обслужване на местата за лишаване от свобода”, Изучава причините и условията, обуславящи извършваните престъпления. Взаимодейства с държавните, съдебните и обществени структури в борбата с престъпността срещу личността и собствеността.

Икономическата полиция събира, обобщава, систематизира и анализира информация за състоянието, структурата и динамиката на икономическата престъпност.

Предотвратява, разкрива и участва в разследването на престъпления по линии: „Промисленост, строителство и транспорт”; „Селско стопанство, търговия и туризъм”; „Бюджетни организации и организации с идеална цел”; „Финансово-кредитна система и застрахователно дело”; „Митници и данъчна администрация”.

Провежда оперативно-издирвателни мероприятия за предотвратяване, пресичане, документиране и разкриване на икономически престъпления в съответните отрасли;

Организира и провежда профилактични мероприятия за отстраняване на причините и условията за извършване на икономически престъпления.

Взаимодейства с държавните, съдебните и обществени структури в борбата с икономическата престъпност.

Охранителна полиция участва в охраната на обществения ред, борбата с престъпността, конвойната дейност, контрола над общоопасните средства.

Провежда профилактична дейност по отстраняване на причините и условията, способстващи извършването на престъпления и нарушения на обществения ред. Издава документи за самоличност и участва в контрола на миграционните процеси.

Издава разрешения и извършва текущ контрол по осъществяване на частна охранителна дейност. Извършва проверки за установяване самоличността на лица; задържа, предупреждава, извършва личен обиск и проверява личните вещи на лица; настанява лица в заведения за отрезвяване и в домове за временно настаняване.

Сключва договори между МВР и заинтересуваните лица за охрана на обекти, включително и със сигнално-охранителна техника.

Пътна полиция участва в цялостната дейност по осигуряване безопасността на движението по пътищата, пътният контрол и организацията на движението в страната. Подготвя и провежда изпити, издава свидетелства за правоуправление, води отчет на водачите на МПС, на ППС и на пътно-транспортните произшествия и последиците от тях.

Осъществява административно-наказателната дейност по ЗДП. Отчита и анализира дейността по концентрацията на ПТП в страната. Изготвя и дава писмени становища по проекти за организация на движението по магистралите, първокласните пътища и пътно-транспортните обекти от национално значение.

Участва в борбата с престъпността и осигуряването на обществения ред. Взаимодейства с митническите, данъчните и други органи, ведомства и асоциации с цел ограничаване на престъпленията, свързани с МПС.

Транспортна полиция предотвратява, разкрива, участва в разследването на престъпленията и нарушенията на обществения ред в обектите на железопътния и водния транспорт.

Организира и провежда оперативно-издирвателни мероприятия за установяване извършителите на престъпления в подвижни и стационарни обекти на транспорта.

Поддържа обществения ред в обектите на водния и железопътен транспорт. Разрешава и контролира дейността по транспортирането, съхраняването и отчитането на общоопасните средства в обслужваните обекти.

Взаимодейства с регионалните подразделения на МВР, с подразделенията на БДЖ, обществените и държавни органи и организации, участващи в борбата срещу престъпността.

В системата на МВР и по-конкретно в системата на Националната служба „Полиция”, **Районното полицейско управление (РПУ)** е основно структурно и организационно звено за непосредствено изпълнение на основните функции и задачи, посочени в ЗМВР. Тук са съсредоточени основните сили и средства на полицията. На обслужваната от РПУ територия се намират и силите на Противопожарната охрана, а в някои случаи на тази територия се намират и поделения на жандармерията, сектори, групи (застави) на Гранична полиция и подразделения на националната сигурност. В сградите на РПУ или в близост до тях работят районните следствени служби, прокуратурата и съдът. Всъщност РПУ са изградени на територията на съответните общини, но в повечето случаи районът за обслужване е по-голям и обхваща няколко общини при сегашното административно-териториално устройство.

Понастоящем РПУ на МВР са разделени на 3 категории, като в 1 са РПУ в центровете на РДВР и в някои други големи градове, П категория са по-големите градове и всички останали са в III категория, която фактически е най-многобройната. РПУ в столицата са извън тези категории. Характерно е, че софийските РПУ имат по няколко сектора (отдели), обединени в направления, които пряко се ръководят от зам.-началниците по оперативната и по охранителната работа. Извън столичните РПУ от I категория имат също по няколко сектора, но нямат щатни заместник-началници, тези от II категория са представени само с 2 сектора - оперативен и охранителен, или няколко групи, докато в III имат само по 2 (аналогични) групи.

Организацията на работата в РПУ по борбата с престъпността на криминалната полиция се извършва на териториален принцип от оперативния състав. Специализацията е присъща само в най-големите РПУ. и то по линия на тежките престъпления. Оперативното обслужване по икономическа линия на борбата с престъпността е предимно на обектов принцип, т. е. разпределени са стопанските предприятия, фирми, учреждения и други между оперативните работници. Известна специализация има по отношение отрасловото обслужване - търговия, битови услуги, тържища, банково дело, промишленост и др. в зависимост от характера на икономиката в района.

Охраната на обществения ред в населените места се осъществява от районните инспектори и младшите полицейски инспектори на териториален принцип. Разчита се на нарядите от патрулно-постовата служба, особено през нощта, и на автоконтрольорите по линия на КАТ. По-важните пътни артерии (от международно и национално значение) се обслужват от специализирани звена на Път-

ната полиция в РДВР и ДНСП. Всяко РПУ има своя оперативна дежурна част, която приема сигнали и заявления на граждани и организации и осигурява ответната реакция според тяхното съдържание. Административно-правното обслужване на населението се осъществява от служби по паспорти и визи, контрол над общоопасните средства и административно-наказателна дейност. В административната сграда на РПУ или в съседство с нея се намира районната специализирана следствена служба, с която осъществяват постоянно взаимодействие по време на дежурство, за охрана на арестанти и за осигуряване на допълнителни следствено-оперативни действия при проверки, обиски, задържане на лица и др.

Задачите на личния състав в РПУ при екстремални условия изискват последните да бъдат разграничени по произход и по криминогенен характер. От тази гледна точка екстремалните (особените, ненормалните) условия могат да бъдат предизвикани от явления с: природен характер – земетресения, свлачища и наводнения, снежни бури и др.; биологичен характер – епидемии, епизотии и др., както и от явления и събития със социален характер – крупни аварии, катастрофи, пожари, масови безредици, терористични актове, заразяване с бойни отрови и други вещества и условия, предизвикани в предвоенен период.

Управлението на силите и средствата в екстремални условия се организира в зависимост от вида и характера на явленията по съответен типов план-вариант за действие. От съществено значение за повишаване ефективността от дейността на РПУ е практическата отработка на тези планове като най-важната форма за обучение на личния състав. При такива положения най-ясно проличава ролята и значението на оперативния дежурен в РПУ и възможностите за осигуряване на взаимодействието с другите служби на МВР с другите специализирани правоохранителни органи, с щаба на гражданска защита, общинските и други органи и организации. От изключително значение е материално-техническото осигуряване, възможностите за оказване на техническа и медицинска (вкл. долекарска) помощ.

3.2.1.2. Главна дирекция „Гранична полиция”

Защитата на неприкосновеността на държавните граници е първостепенна задача на главна дирекция “Гранична полиция”. Една от дейностите е охрана на държавната граница и граничният контрол. Тази дейност до 1997 г. се извършваше от Гранични

войски, които се реструктурираха в Гранична полиция. Премина се от военни на полицейски начала⁶⁵.

Охраната на държавната граница и контролът на спазването на граничния режим се осъществява от Гранична полиция, а охраната на въздушното пространство се осъществява от Българската армия (БА). Отбраната на държавната граница, териториалното море и въздушното пространство се осъществява от БА.

Едно от важните мероприятия за опазване на държавните граници е определяне на граничните ивици и граничните зони. Граничната ивица се установява непосредствено покрай самата държавна граница, на нейните сухоземни участъци, талвега на реките и бреговете на други водоеми. Граничната зона представлява място от територията на страната с определена дълбочина, която бива различна в пределите на района, града, селото, включително и териториалното море и вътрешните води. В граничната ивица има специален граничен режим относно пребиваването, стопанските и други дейности.

Контролно-пропускателните пунктове (КПП) са гранични места, през които е определено влизането (преминаването) през границата. На тях се извършва паспортно-визов, митнически, санитарен и ветеринарен контрол. За нарушители се считат лицата, които се опитват или пресичат държавната граница извън КПП.

Една от най-важните задачи на Гранична полиция е да открива и задържа нарушители на държавната граница, издирвани лица и транспортни средства, да не допуска преминаването през ГКПП на лица със забрана за влизане и излизане от страната. Самостоятелно или съвместно с другите държавни органи осъществява граничен режим и контрол, като извършва контрол за оръжие, взривни вещества и други общо опасни средства. Осъществява оперативно-издирвателна дейност, охранително и оперативно обслужване на националната сигурност, изгражда и сменя инженерно-технически съоръжения, използва разузнавателни способности и средства, осъществява паспортно-визов контрол, спира, задържа и извършва проверка на кораби и плавателни средства, нарушили правилата в териториални води, преследва нарушители на държавната граница, задържа извършители на контрабанда, ограничава временно движението в граничната зона.

Главна дирекция "Гранична полиция" е основно структурно звено в МВР. Състои се от централни и регионални структури. Тя

⁶⁵ Манчо Манев. Организация на вътрешната сигурност. Национална и международна сигурност. С., ВИ. 2005;

оглавявана от директор. Той се подпомага от заместник директори и началници на съответните направления. Чрез тях се осъществява ежедневно методическо ръководство и контрол на териториалните гранични служби, регионалните сектори, участъци, ГКПП и гранични поделения.

Регионалният граничен сектор е специализирано звено за охрана на част от държавната граница, за провеждане на оперативно-издирвателна дейност и за осъществяване на граничния режим и паспортно-визовия контрол.

Граничният участък е структурно звено на регионалния граничен сектор за охрана на част от държавната граница.

Граничен контролно-пропускателен пункт е специализирано звено на регионалния граничен сектор за осъществяване на граничния режим и паспортно-визовия контрол на международните шосейни пътища, железопътни гари, летища, речни и мирски пристанища.

Гранично поделение е самостоятелно поделение за изпълнение на задачи по полицейското осигуряване на охраната на държавната граница.

Териториалните звена имат щабове и постоянни дежурни части, информационно-аналитични; планово-координационни; контролно-инспекторски и учебно-тренировъчни секции.

Освен това ГП изпълнява международни договори и спогодби, по които е страна. Тя решава гранични спорове и инциденти.

3.2.1.3. Главна дирекция “Жандармерия”

Жандармерията, като институция за охрана на обществения ред и сигурност, се създава след Освобождението на България. Като полицейска сила тя съществува в различни исторически периоди от развитието на България и променя организационно-структурния си облик.

На 26 юли 1881 г. княз Александър подписва указ, с който утвърждава “Привременният устав за устройство на жандармерията”, който е първия нормативен акт за учредяване на институцията, чиито правопреемник се явява днешната Национална жандармерия.

Задачите на жандармерията са да взема мерки за предотвратяване и пресичане на престъпленията. На нея се възлагат задачи за откриване и залавяне на престъпници и нарушители на реда, да осигурява общественото спокойствие и безопасност. Устройството и организацията на жандармерията я прави съставна част от армията.

Вътрешни войски се сформират с Постановление на МС № 4 от 29.01.1985 г., като специален вид войски. Те са подчинени на МВР с централен орган Управление Вътрешни войски.

Съгласно Закона за МВР от 1991 г. се създава Национална служба “Вътрешни войски”, като самостоятелна и равнопоставена на всички национални служби, ръководи се от армейските устава и други нормативни актове, на подчинение на МВР.

С приемане на Закона за МВР от 1997 г. се променя наименованието на Вътрешни войски и се възстановява с това на “Жандармерия”. Тази промяна се налага от кандидатстването на България за приемане в НАТО, с оптимизиране броя и състава на армията и предаване на единно командване, както и изискванията на ЕС, за превръщане на полицейските служби в гражданска администрация и развитие на вътрешната специализация.

Главна дирекция “Жандармерия” се развива (съгласно чл. 104 ал.1 от Закона за МВР) като специализирана охранителна и оперативно-издирвателна полицейска служба на МВР за охрана на стратегически и особено важни обекти, борба с терористични и диверсионни групи, охрана на обществения ред и борба с престъпността.

От 1999 г. е разработена и утвърдена Концепция за развитие на НС “Жандармерия”, предвид изискванията на закона за МВР, Концепцията за национална сигурност на Република България, Националната стратегия за противодействие на престъпността, Програмата на МВР за евроинтеграция (1998–2000г.) и др. От 1.10.2004 г. е напълно професионализирана и е изпълнено ПМС 128 /2000 и ПМС 127 /2001 г. С влизането в сила на Закона за МВР от 2006 г. Национална служба “Жандармерия” е преобразувана в Главна дирекция “Жандармерия” и е подчинена на Национална служба “Полиция”⁶⁶.

Преструктурирането на жандармерията изисква развитие, като мобилна структура с възможности за бързо съсредоточаване на сили и полицейско сътрудничество в международен план. Национална служба “Жандармерия” е синхронизирана в организационен аспект с общото законодателство в системата на МВР, но усъвършенстването предполага определени промени.

Службата се развива като мобилна структура за бързо съсредоточаване на сили и средства на определени места за охрана на масови мероприятия, овладяване на кризисни ситуации, охрана на обекти с национално значение и борба с диверсионни и терорис-

⁶⁶ Правилник за прилагане на Закон за Министерството на вътрешните работи. Обнародван в Държавен вестник, бр. 47 от 09.06.2006 г.

тични групи. Поддържа в готовност за провеждане на мероприятия при възстановяване на обществения ред на тежки нарушения и активно противодействия на тероризма.

Изпълнението на Концепцията и утвърдената Програма за развитие на жандармерията до 2004 г. налага разработване на програма за развитие в дългосрочен план 2008-2010 г.

Съгласно действащия закон за МВР на Главна дирекция „Жандармерия“ се възлагат следните основни задачи и дейности: охрана на стратегически и особено важни обекти, определени от Министерския съвет; охрана на дипломатически представителства; обезвреждане на терористични и диверсионни групи; опазване на обществения ред и предотвратяване, разкриване и разследване на престъпления и други нарушения на обществения ред извън населените места; издирване и задържане на лица в предвидените от закона случаи; събиране, обработка, използване и предоставяне на информация, по повод изпълнение на функциите; оперативно-издирвателна дейност за разкриване и отстраняване на причини и условия за престъпления и нарушения на обществения ред; оказване помощ на гражданите за живота, здравето и имуществото им, както и други права и законни интереси; оказва съдействие на други държавни органи или длъжностни лица; оказва помощ на лица, пострадали от престъпления и други нарушения на обществения ред, при аварии, бедствия и произшествия, както и на лица, намиращи се в безпомощно състояние; оказва съдействие със САП на други служби на МВР; поддържа в готовност сили и средства за развърщане на военновременни формирования.

Предвид мобилността на структурата, тя се използва като резерв на МВР за подпомагане на останалите служби.

Дейността на правоприлагащите институции е държавна служба, регламентирана в закона за МВР и отговорна за прилагане на закони по поддържане и възстановяване на обществения ред, за оказване помощ и съдействие при извънредни ситуации.

Ефективното предотвратяване и разкриване на престъпленията са в зависимост от степента и качеството на службата, като отговорност за сигурността на обществото.

Съвместно с другите структури на МВР Главна дирекция „Жандармерия“ участва в заградителни, оперативно-издирвателни мероприятия и специализирани полицейски операции.

Специализираните операции представляват комплекс от оперативно – издирвателни, оперативно-технически, процесуално-следствени и режимни мероприятия, както и действия на специализираните жандармерийски подразделения, по единен замисъл и с

единно ръководство, с цел разкриване, залавяне или унищожаване на терористични и диверсионни групи.

Главна дирекция “Жандармерия” разполага с полицейски правомощия, в рамките на своята компетентност и извършва: Оперативно-издирвателна дейност – оперативно-издирвателната дейност в Главна дирекция “Жандармерия” и разкриването на престъпления и нарушения на обществения ред зависи от събирането на оперативни данни. Действителното обезпечаване, събиране и обработване на информацията е работа на специалисти с полицейски функции. Охранителна и превантивна дейност.

Ключови действия по осигуряване на обществения ред е възможно да са преговорите, посредничеството, убеждението и разрешаването на конфликти. В много страни са предоставени законови правомощия на правоприлагащите институции да действат по собствено усмотрение в тази насока. Упълномощените служители използват физическа сила, ако възстановяването на реда не може да бъде постигнато по друг начин. При предоставените правомощия служителите използват физическа сила, помощни средства и огнестрелно оръжие, при необходимост, в обстановка, в която средствата са подходящи за дадената ситуация. Съгласно съществуващите правила и практиката в Главна дирекция “Жандармерия” отговорна задача е набирането, селекцията, обучението и преквалификацията на служителите, отговарящи за тази дейност. Качеството на вида работа и нейния краен продукт-обществената безопасност и социалния ред в страната, зависят от комуникативните умения на служителите, вижданията и поведението при потенциално конфронтационни или насилствени ситуации, доброто обучение за употреба на сила и помощни средства, отговорните служители, както и тяхната правна основа. Основните законови разпоредения са: използване и контрол по изпълнение и съхранение на средства, оръжие и боеприпаси със степенувана употреба на сила и помощни средства; използване на не смъртоносни омаляващи средства (електрошокови палки, нервно-паралитични газове, водни струи и др.); специална екипировка за самозащита (щитове, бронежилетки, БТР и др.); свеждане до минимум риск от несчастни случаи и злоупотреби при използване на специални средства за охрана на реда; доклад за проведените мероприятия.

Длъжностните лица, отговарящи за охрана на обществения ред при масови мероприятия, трябва: да притежават подходящи морални, психологични и физични качества; да преминават през продължително и детайлно професионално обучение за изпълнение на конкретни функции и периодично повишаване на квалификацията; да са обучени и да преминават през проверка уменията за използ-

ване на сила, помощни и специални средства; да познават случаите на използване на огнестрелно оръжие.

Преструктурирането на службата имат за цел бързина, ефективност и ефикасност за поддържане на обществената безопасност при пренасочване към децентрализирана и по-малко бюрократична структура. Концепцията и Програмата за развитие на Главна дирекция “Жандармерия” за 2001–2004 г. целят включването на нови, коренно различни нива в организацията на работа, поемане на отговорности и повишаване доверието с изпреварващо активна дейност за обществените потребности и прилагане на законите.

Ефективността за дейността на службата до голяма степен зависи от квалификацията на служителите – познания, умения, ставовища и поведение. Предоставените правомощия се упражняват от служителите на различни нива, в рамките на своята компетентност и възможности за вземане на решения в конкретни ситуации.

Структурата на ГД “Жандармерия” се състои от Национална жандармерия и зонални жандармерийски звена: съединения; части; подразделения; специализирано авиационно поделение.

Дирекция “Национална жандармерия” планира дейността на главната дирекция, организира и ръководи задачи по охрана на стратегически и особено важни обекти, борба с терористични и диверсионни групи, охрана на обществения ред извън населени места, задачи при кризисни ситуации, в съответствие със ЗМВР и министерските заповеди.

Структурните звена на дирекцията събират, анализират и оценяват данни по оперативната обстановка в страната, подготвят разчети и предложения за вземане на решения от директора на ГД “Жандармерия”, поддържат взаимодействие с териториалните административни органи и служби на МВР, организират разработване и поддържане на плановете за взаимодействие.

Дирекцията организира и ръководи управлението на човешките ресурси, дейността по бойната и мобилизационна готовност, международното сътрудничество със съответните служби на други държави, съгласувано със служба “Международно сътрудничество” – МВР. Организира дейността на Специализираното авиационно поделение и оказва съдействие на други служби на Министерството на вътрешните работи при изпълнение на определени задачи.

Дирекцията се състои от ръководство (директор и двама заместник-директори), началници на направления, сектори, групи, структурни звена и специализирано авиационно поделение⁶⁷.

⁶⁷ Вярно към 31.12.2006 г.

Направленията са три: “Охранително и специални операции”, “Материално-техническо осигуряване и социално обслужване” и “Човешки ресурси”.

Направление “Охранително и специални операции” се състои от два сектора “Охранителен” и “Специални операции”. Направлението определя стратегията, разработва тактика и методика за охранителната дейност и противодействие на престъпността, планира, ръководи и контролира изпълнението на охранителни задачи в структурните звена, организира провеждането на специални операции, взаимодейства с националните и териториални служби на МВР, държавните и общински органи по въпроси за охранителната дейност.

Сектор “Специални операции” осъществява методическа и практическа помощ по кинология, селекция и медицинско осигуряване на служебните кучета и обучение на водачите.

Сектор “Оперативно-издирвателна дейност” разкрива и предотвратява престъпления от общ характер и участва в разследването по предвидения от закона ред, като придобива, анализира и съхранява информация по гласен и негласен път.

Звено “Оперативен статистически отчет” осъществява справочна дейност по информационните фондове на МВР и по картоните за проучваните лица и контролира съхранението на оперативните документи, отнасящи се до оперативното проучване;

Сектор “Координация и информационно-аналитична дейност” има две структурни звена: Информационно-аналитична дейност и Автоматизирани информационни фондове и криптиране и две групи Секретариат и Оперативно-дежурен център.

Секторът координира плановете и взаимодействието на структурите в НСЖ и информира МВР за състоянието на оперативната обстановка. Подпомага ръководството при планиране на управленската дейност и организира информационно-справочното осигуряване.

Направление “Човешки ресурси” подпомага ръководството за управление, подбор и развитие на състава и изучава кандидатите за работа, разработва проекти на структурни и щатни промени, анализира и контролира състоянието на дисциплината и дисциплинарната практика.

Сектор “Професионална квалификация и подготовка” работи за повишаване професионалната подготовка на служителите чрез курсове, семинари и форми на обучение и планира, организира и ръководи провеждането на професионалната подготовка, без откъсване от работа. Сектор “Правно обслужване и евроинтеграция” представлява службата пред съдилища и други юрисдикции и

дава мнения по законосъобразността на заповеди за уволнение, заповеди за търсене на имуществена отговорност, както и по основания за изплащане на обезщетения на служители. Секторът участва в мероприятия на МВР по линия на международното сътрудничество.

Сектор “Свързки” планира и организира свързочната система, организира комуникационното взаимодействие на Главна дирекция “Жандармерия” с други организации, при съвместни задачи и провежда организационно-технически мероприятия за защита изтичането на информация.

Сектор “Бойна и мобилизационна готовност” разработва план за привеждане от мирно във военно положение, план за действие при кризисни ситуации, военновременен план и бюджет и взаимодействия с другите служби на МВР и държавни органи по въпроси на оперативно-бойната и мобилизационна подготовка и готовност, определя и поддържа мобилизационно неприкосновените запаси, планира, разпределя и отчита финансовите средства по отбранително-мобилизационната подготовка.

При привеждане от мирно във военно положение, служителите от сектора организират изпълнение на планирани мероприятия, въвеждане в действие на военновременния план и бюджет, организира работата на пунктовете за управление, тяхната охрана и отбрана.

Направление “Материално-техническо осигуряване и обслужване” планира, организира и ръководи структурните звена по Материално-техническо осигуряване, организира и контролира заявяване на материално-техническите средства, извършва маркетингово проучване на пазара и контролира икономично разходване на финансовите средства.

Сектор “Финансово и ресурсно осигуряване” изпълнява функции по обслужване на “Единната бюджетна сметка” и предоставя на ръководството необходимата счетоводна информация. Контролира разходване на финансовите средства и спазва финансовата дисциплина.

Специализираното авиационно поделение изпълнява летателни задачи в интерес на всички структурни звена на МВР, участва в охрана на стратегически и особено важни обекти, борба с терористични и диверсионни групи, охрана на обществения ред и борба с престъпността, спасителни операции при ликвидиране последиствия от пожари, крупни промишлени аварии, природни и стихийни бедствия.

САП изпълнява отделни задачи на службите на МВР по писмена заявка, съгласувано с директора на Главна дирекция “Жан-

дармерия” и утвърдена от заместник- министър или главния секретар, съобразно възложените функции. Главна дирекция “Жандармерия” включва в своята структура следните специализирани и териториални звена: Жандармерийско съединение – София; жандармерийски части – Бургас, Кърджали, Нови пазар, Пловдив и Разград; жандармерийски подразделения – Монтана и Плевен.

Структурните звена на Главна дирекция “Жандармерия” се ръководят от началници, които осъществяват общо и непосредствено ръководство.

ЖС-София е специализирано звено за охрана на стратегически и особено важни обекти, борба с терористични и диверсионни групи, охрана на обществения ред и борба с престъпността в зоната за отговорност, включваща няколко административни единици /чл. 11 ал.1 от ППЗМВР/.

Зоната за отговорност на ЖС-София включва Софийска, Пернишка, Кюстендилска и Благоевградска област и изпълнява 1 следните функции: охрана на дипломатически представителства и обекти на МВР в София и Софийска област; специални операции и охрана за обезвреждане терористични и диверсионни групи, самостоятелно или съвместно с други служби на МВР; охрана на обществения ред и борба с престъпността в зоната за отговорност с всички жандармерийски подразделения.

ЖС-София има следната организационна структура: началник и трима заместник-началници, сектори, жандармерийски подразделения – подразделение за специални операции и охрана, подразделение за охрана, специализирано подразделение за охрана и подразделение за охрана с ВНВС), групи, звена, рота за осигуряване и обслужване на ДНЖ и автотранспортна рота.

Жандармерийското подразделение за специални операции и охрана в ЖС изпълнява задачи за предотвратяване и неутрализиране действия на терористични и диверсионни групи, възстановяване и поддържане на обществения ред при масови безредици, издирване и задържане на лица, специални операции за охрана и противодействие на престъпността.

Специализираното жандармерийско подразделение за охрана участва при масови мероприятия, охранява обекти със специален статут и дипломатически представителства, провежда заградителни мероприятия и участва в ликвидиране последствия от природни бедствия, промишлени аварии и катастрофи и други кризисни ситуации.

Жандармерийски части в Пловдив, Разград, Нови пазар, Кърджали и Бургас са структурни звена за охрана на стратегически и особено важни обекти и дипломатически представителства, за бор-

ба с терористични и диверсионни групи, за охрана на обществения ред и за борба с престъпността извън населените места в зоната за отговорност.

Структурата е изцяло професионализирана и в нея няма подразделения с военнослужещи на наборна военна служба.

Жандармерийските части имат следната идентична структура: Оперативно-издирвателна дейност; Охранителна дейност и специални операции; Специализирано жандармерийско подразделение; Жандармерийско подразделение; Охранителна дейност.

Административна и обслужваща дейност (звена КИАД, БМГ, Свързки, ФРО и група МТО, Автотранспорт, техника и въоръжение и Обслужване и ремонт;

Жандармерийските подразделения в Монтана и Плевен са високо мобилни структурни звена за охрана на важни обекти, за борба с терористични и диверсионни групи, охрана на обществения ред и борба с престъпността, извън населените места в зоната за отговорност със звена.

Оперативно-издирвателна, Охранителна и Административна дейност.

Жандармерийските подразделения самостоятелно провеждат охранителни и режимни мероприятия при масови мероприятия, бедствия, аварии, катастрофи, при взривни вещества и др., като се запознават с обстановката и конкретната ситуация и са в състояние да изградят зони с ограничен достъп. Изпълнението на подобни мероприятия са част от дейността на Главна дирекция “Жандармерия”, като специализирана полицейска служба за взаимодействие с останалите служби в зависимост ситуацията.

3.2.1.4. Главна дирекция „Борба с организираната престъпност”

Главна дирекция „Борба с организираната престъпност”(БОП) е специализирано полицейско оперативно-издирвателно звено на МВР за противодействие и неутрализиране на престъпна дейност на местни и транснационални престъпни структури.

Демократизацията на обществото доведе, до възникването на нови проблеми в борбата с престъпността. Все повече престъпления се извършват организирано, в съучастие с подбудители, помагачи и извършители с професионални качества, придобити в учебни заведения или по месторабота. Извършването на тежки престъпления придобива известна “специализация” сред извършителите. Недостатъчната разкриваемост увеличава тяхната дързост. Не са редки случаите и на престъпни връзки с държавни служители.

Все по-често престъпните деяния надхвърлят границите на страната и се свързват с международната престъпност. Появяват се нови форми на престъпност като изнудване (рекет), отвлечане на хора за откуп, взимане на заложници, унищожаване и повреждане на материална база на конкретни фирми или длъжници, отмъщения и др. Налице е тенденция за организация под нелегално прикритие на авторемонтни, охранителни и застрахователни фирми, благотворителни, спортни и други дружества. Освен това има усложняване на оперативната обстановка в страната и тенденция за превръщането на организираната престъпност в транснационална.

Всичко това поражда необходимостта от създаването на специализирана полицейска оперативно-издирвателна служба на МВР за противодействие и неутрализиране на престъпната дейност на местни и транснационални престъпни структури, която да наблюдава, установява, ограничава и самостоятелно или съвместно с други специализирани органи да изпълнява следните задачи, свързани с борбата срещу:

Дейностите, извършвани от БОП са свързани с: противодействието на организираната престъпност в сферите на икономическата и финансово-кредитна система, терористични действия, контрабанда и незаконни сделки с оръжия, стратегически суровини, стоки с двойна употреба, моторни превозни средства, исторически и културни ценности. Противодействието на незаконно въвеждане в страната и извеждане на лица в други държави също е част от работата на БОП. Борбата с незаконния трафик, производство на наркотични и психотропни вещества и суровини за тяхното производство, както и предотвратяване инвестирането на средства, придобити по престъпен начин представляват също част от дейността на службата. Друга линия на работа е предотвратяване и пресичане използването силата на заплахата за сключването на сделки и извличане на облаги от тях. Превенцията и борбата срещу преправянето, изготвянето и прокарането в обръщение на неистински парични знаци и ценни книжа, както и борбата срещу влагане или придобиване на неправомерни облаги от хазарт са също насока от дейността на тази служба. В прерогативите ѝ влиза и борбата с корупцията в държавната и местната администрация.

Организационно БОП включва Дирекция и регионални звена за борба с организираната престъпност. На средно равнище – в РДВР, макар да имат относителна самостоятелност, системно взаимодействат с другите полицейски звена, особено с криминалната и икономическата полиция.

Ръководи се от директор и заместници. Основни оперативни звена в БОП са направленията за: противодействие на тероризма;

незаконната търговия с наркотици; организираните престъпления в икономическата и финансовата система; информационно-организационно осигуряване и административно обслужване.

Направленията имат сектори и групи за: оперативна работа по сигнали за заплахи, отвличания, изнудвания и престъпления с общо опасни средства, използване и изграждане на транзитни или преразпределителни пунктове за наркотици, включително чрез международно сътрудничество; контрабанда с оръжие, стратегически суровини, МПС; кражби и контрабандно изнасяне в чужбина на исторически и културни ценности; преправяне на истински или изготвяне на неистински парични знаци и ценни книжа и прокарването им в обръщение, както и негласен контрол върху банкови и други операции за “прането на пари”, включително и по корупцията в държавата и местната администрация.

Освен това са изградени звена за информационни фондове, оперативна регистрация и тилово осигуряване.

Главна дирекция за борба с организираната престъпност подпомага методически регионалните звена и им оказва практическа помощ.

Към ГДБОП има Консултативен съвет. Дирекцията осъществява тясно взаимодействие с другите звена на МВР, с НРС и НСО, със служба “Военна информация” и ВП и ВКР на МО. Организира се международно сътрудничество със съответните служби на други държави и международни организации.

Подбор на кадрите се извършва от системата на МВР с 5 годишен стаж, а при остра нужда се назначават кандидати със съответното образование и подходящ трудов стаж извън системата на МВР. Новопостъпилите служители задължително преминават учебни курсове за новоназначени офицери в Академията на МВР. Предпочитат се кандидати висшисти, владеещи чужди езици и по възможност с трудов стаж в МВР.

3.2.1.5. Специализираният отряд за борба с тероризма /СОБТ/

Специализираният отряд за борба с тероризма /СОБТ/ е специализирана служба на МВР за борба с терористични действия, за защита на стратегически и особено важни обекти и за предотвратяване и разкриване на тежки престъпления. За изпълнение на задачите си, СОБТ: предотвратява терористични действия; задържа или обезврежда извършители на особено опасни престъпления, оказващи или склонни да окажат въоръжена съпротива; освобождава заложници; извършва действия, свързани със защитата на държав-

ни и обществени интереси от престъпни посегателства и терористични актове. Използването на отряда се разрешава с писмена заповед на министъра на вътрешните работи за всеки отделен случай. Организацията и дейността на отряда се уреждат с правилник, утвърден от министъра на вътрешните работи.

При изпълнение на функциите си органите на СОБТ имат следните правомощия: да използват огнестрелно оръжие и други средства, приети на въоръжение, съобразно конкретната оперативно-тактическа обстановка и специални защитни средства, гарантиращи тяхната лична безопасност и прикритие на самоличността им; да установяват самоличността на лица при условията и по реда, предвидени за полицейските органи; съобразно обстановката - да отцепват райони, да спират или отклоняват движението на пътни превозни средства и временно да прекъсват телекомуникационни връзки; да охраняват органи на МВР, държавни органи и организации при изпълнение на функциите им; да издават задължителни разпореждания до държавни органи, организации, юридически лица и граждани, като при неизпълнение на разпорежданията органите на СОБТ съставят актове; да оказват съдействие на държавни органи и организации при изпълнение на функциите им, както и да обезпечават сигурността на гражданите; да осъществяват физическото задържане на лица и незабавното им предаване на компетентните органи; да извършват личен обиск на задържани лица и проверка на лични вещи и превозни средства при условията и по реда, предвидени за полицейските органи.

Самоличността на служителите от отряда при изпълнение на техните задължения се запазва в тайна.

Появата на СОБТ е свързана с първите симптоми на тероризъм в България⁶⁸. Самостоятелен специализиран оперативен мотомилционерски батальон е първото име на отряда, създаден със заповед на министъра на вътрешните работи. Идеята за бъдещите български командоси изглежда така: “Те трябва да бъдат непобедими. Да минават през огън и вода, да оцеляват под дъжд от куршуми.” Неслучайно първият командир на СОБТ о.з. полк. Нено Ганчев

⁶⁸ Специализираният отряд за борба с тероризма (СОБТ) е създаден на основание 625-о разпореждане на Министерския съвет от 1979 г. и със заповед № К 4404/10.12.1979 г. на министъра на вътрешните работи по щата на тогавашното Софийско градско управление на МВР. Първият командир на СОБТ – полковник Нено Ганчев, е назначен през февруари 1980 г. На 6 юни 1980 г. е попълнен щатът (17 офицери и 182 сержанти), а полковник Нено Ганчев приема за първи път строя.

казва: “Трябваше да сме три пъти по-добри от другите.”. СОБТ е равнопоставен член на международната антитерористична общност.

3.2.2. Военна полиция

Военната полиция (ВП) е в състава на Българската армия, която съвместно и заедно с другите органи съдейства на командирите и началниците на гарнизони от БА за запазване на законността във ВС и изпълнение на уставните задължения.

Първата основна функция на ВП е борбата с престъпността във Въоръжените сили. Изразява се в предотвратяване, разкриване, разследване или участие в разследването на престъпления или правонарушения, извършени във военните поделения, ведомства, предприятия, учреждения и обекти.

Втората основна функция се състои в охранителна и конвойна дейност при провеждане на войскови мероприятия.

Трета основна функция е контрол на войсковия транспорт.

На четвърто място ВП системно контролира военнослужещите за спазване на войсковия ред и дисциплината извън района на поделенията.

Военната полиция извършва следните дейности: информационно аналитични - събиране, обработка, анализ, съхраняване и предоставяне на данни за престъпността във войските, състоянието на дисциплината и войсковия транспорт; оперативно-издирвателна дейност за установяване на лица, вещи и факти; контрол на реда и дисциплината чрез дежурни военни патрули; съпровожда и охранява военни делегации; охрана на обществения ред при провеждане на гарнизонни мероприятия; охрана транспортирането на специални товари; контрол на военния транспорт.

Основните функции и задачи на ВП определят нейната организационна структура. Нейното организационно изграждане се извършва на териториалния принцип.

Организационно щатната структура се състои от управление “Военна полиция” към служба “Сигурност” на МО, военнополитейски поделения и Учебен център.

Основни звена в Управлението на ВП са отделите за оперативно-издирвателна дейност, планиране, патрулно-охранителна и конвойна дейност и контрол над войсковия транспорт.

Офицерите и сержантите носят униформено облекло с отличителни знаци. Те са независими от командирите и началниците на поделение при изпълнение на задачите си.

При необходимост, някои действия се съгласуват с командирите. Военната полиция събира, обработва, анализира и съхранява

информация за замислянето, подготовката и извършването на престъпление от общ характер и други правонарушения в системата на ВС.

Взаимодействието е форма на активно, делово сътрудничество между два и повече органа, които имат общи цели и задачи, съвпадащи по място, време или по начин на изпълнение.

Взаимодействието бива вътрешно и външно. Вътрешното се осъществява в рамките на БА и със ВКР, военните следователи и военната прокуратура.

Външното взаимодействие има постоянен характер и е свързано преди всичко с органите на националната полиция (НП). При оперативно-издирвателната дейност, тясно взаимодействие се организира с РДВР и РП по места. Периодично се провеждат срещи между НП и ВП.

При пилотирането, съпровождането и охраната на военни делегации се организира взаимодействие с органите на КАТ – пътна полиция и НСО.

Взаимодействие се организира още с НСБОП, НСО, Дирекцията за оперативно издирване и други служби на МВР, както и с органите на правосъдието.

3.2.3. Съдебна полиция

Преминаването на отдел “Затвори” от МВР към Министерството на правосъдието и отделянето на Националната следствена служба от системата на МВР наложи създаването на съдебна полиция. Тя се състои от дирекция “Охрана на следствените арести” и надзор и охрана на местата за изтърпяване на наказанието “лишаване от свобода” (затворите).

Охранителната дейност по отношение на издирването и задържането на закононарушителите, пребиваването им в ареста, в съда и в местата за изтърпяване на наказание “лишаване от свобода” се извършва от няколко специализирани полицейски служби: при издирване и задържане – от НП (Съдебната полиция), при пребиваване в ареста – от полицията за не повече от 24 часа с охрана от НП и в ареста на следствените служби – от сержанти на дирекция “Охрана на следствените арести”, довеждане и охрана в съдебни заведения – от специализирани охранителни служби на НП и накрая при пребиваване в затвора – от охранителните служби на самия затвор.

За тази дейност отговаря директорът на Специализираната охрана на следствените арести в София.

Ръководството на надзорно-охранителната дейност на най-високо равнище се извършва от Министерство на Правосъдието, от началника на Главното управление на местата за лишаване от свобода (Гл УМЛС), като един от заместниците му пряко отговаря за режимно-охранителната дейност. В състава си има две отделения: по режима и по организация на охраната.

В затвора ръководството се осъществява от директора на затвора и неговите заместници, един от които пряко отговаря за надзорно-охранителната дейност.

Охраната бива вътрешна и външна. Осъществява се от подвижни или неподвижни постове, които биват постоянни или временни. Освен това във всеки затвор има изградени специализирани групи – ядра за бързи действия при екстремни ситуации.

3.2.4. Специализирани полицейски звена за охрана

Специализираните полицейски звена за охрана (СПЗО) са на особен вид небюджетна издръжка и имат близо 50-годишна история, тъй като техният първообраз е Особената милиция, създадена през 1948 г. със закон за национализацията на едрата собственост, когато се налага специално да се организира охраната на фабрики, предприятия, складови бази, учреждения, съоръжения и имущества на транспортните и други одържавени обекти. Първоначално тези органи са на бюджетна издръжка, тъй като охраняват стопански обекти от важно значение за държавата, народното стопанство и отбраната на страната, но след разширяването им се възприема системата за издръжка на договорна основа. Независимо от това, че се организира на обектов принцип, този вид полиция има правата и задълженията за националната полиция. Същото се отнася и за така наречената Общинска полиция, която не само де юре представлява вид национална полиция, но и де факто се издържа от държавния бюджет, който се предоставя за общински нужди. Независимо от това общинската полиция е на небюджетна издръжка (ПНИ – полиция на небюджетна издръжка), защото не се издържа от МВР, а от общините по договор, така, както са и другите служители от СПЗО (ПНИ), обслужващи съответните обекти на договорни начала.

Основното предназначение на този вид полиция е да се организира физическа охрана на обектите и учрежденията, за да не се допускат вредителства, палежи, кражби, разхищения, терористични актове и други престъпления и нарушения. В този смисъл ПНИ се различава от НП по това, че обемът на възложените ѝ задачи и предоставените ѝ права са свързани с предназначението ѝ да осигу-

рява физическата охрана на определените обекти. На същия принцип и основание се организира и СПЗО по линия на сигнално-охранителната дейност (СОД), която осигурява съответните обекти със Сигнално-охранителна техника и при необходимост екстрено реагира, поема и покрива мястото със свой дежурен наряд за проверка на сигнала и евентуалното залавяне на нарушителите. Поемането на обектите се извършва на договорна основа.

3.2.5. Частни полицейски служби

Специфичните причини за появата на частна охранителна дейност в България имат социално-политически и икономически характер. Под еуфорията на борбата с тоталитаризма, защитата на икономиката остана на заден план. Застоят в производството доведе до поява на безработица, скрита приватизация, укриването на данъци, прането на “мръсни пари”, контрабандата на стоки, подкупите, рекетите, атентатите, бизнес-сводничеството, хазарта, наркотрафика, автокрадците, фалшификаторите и мошеници-мисионери. Тази обстановка се оказа благоприятна за въоръжени обири, появата на наемни убийци, фиктивни кредитополучатели и др.

За противодействие на тази престъпност, мерките на полицията, следствието, съда и прокуратурата значително изостанаха.

Кадровата неустойчивост, ниското заплащане, недостигът на оперативна техника, остарялото снаряжение, трудностите в транспорта доведоха до обезсърчаване на полицейските органи. Недостигът на средства в предприятията доведе до ликвидиране на полицейската охрана. Това доведе до усложняване на оперативната обстановка, активизиране на престъпните елементи и организирането им в престъпни банди с местна, национална и международна известност, някои от тях с мафиотски структури. Те започват системно да тормозят, заплашват и рекетират държавните и частни фирми, а също така и населението.

При тази несигурност възникнаха охранителните групи и нелегитимни охранителни фирми, като част от тях през 1994 г. бяха лицензирани.

Така, че може (да дадем) да формулираме определението, че “частната охранителна дейност” е съвкупност от превантивни действия по опазване на лица и обекти от посегателства, за противодействие на престъпността, като вид търговска услуга, разрешена по съответния ред.

Обекти на тази дейност са: лична и персонална охрана на физически лица; охрана на имуществото на физически и юридически

лица, на сгради, помещения и стопански обекти; охрана със сигнално-известителна техника.

Сравнението с международния опит в създаването на частни полицейски служби показва, че у нас охранителните фирми са предимно за външна охрана, но не са правно регламентирани вътрешните защитни и разузнавателни функции на детективите, детективските бюра и изобщо издирвателната дейност в частния сектор.

Ръководството на специализираните охранителни фирми се осъществява от Управителен съвет, президент и изпълнителен директор. В структурата има следните звена: договорно-правна служба; домакинство; личен състав и подготовка на кадри; дежурна част; направление по финансово кредитно дело; охранителна и издирвателна дейност; организационно-инспекторски сектор; рекламна дейност.

3.2.6. Национална служба за охрана

През 1879 г. Александър Батенберг е провъзгласен за княз на България. С пристигането му на българска земя възниква необходимост от формиране на подразделение за лична охрана на княза и за отдаване на военни почести при официални и тържествени случаи. Тази задача е възложена на софийска Първа конна сотня с командир поручик Александър Мосолов⁶⁹, който е назначен за първи адютант на княза.

Поручик Мосолов посреща княз Александър I Батенберг при пристигането във Варна. Назначен е на длъжност флигеладютант, а по-късно става и първи командир на Собствения конвой на княза.

В годините на социализма функциите на службата се изпълняват от Пети отдел на Държавна сигурност, наречен Управление за безопасност и охрана (УБО).

От 1992 г. Националната служба за охрана е към Президента на Република България и дейността ѝ е регламентирана от Правилник за устройство и дейност на службата, който е приет с Постановление № 151 на Министерския съвет от 1992 г. Този правилник регламентира функциите, устройството и органите на управление

⁶⁹ Поручик Мосолов е роден през 1854 г. в Русия, Тамбовска губерния. Произхожда от стар дворянски род. Започва военната си кариера като офицер от Лейбгвардейския конен полк на 1-ва руска дивизия. След обявяването на Руско-турската война заминава на фронта. След подписването на Санстефанския мирен договор остава в България на служба към софийския губернатор Алабин.

на Националната служба за охрана, както и правата и задълженията на личния състав.

Към днешна дата структурата на НСО има началник двама заместници три отдела и самостоятелни групи. Началникът на Национална служба охрана се назначава с указ на президента на Република България.

Националната служба за охрана осигурява лична, постова и техническа охрана, специализиран транспорт и пропускателен режим по месторабота, местоживеене, пребиваване в страната и в чужбина на президента, председателя на Народното събрание, министър-председателя и вицепрезидента. Националната служба за охрана осигурява лична охрана и специализиран транспорт на председателя на Конституционния съд, на председателя на Върховния касационен съд, на председателя на Върховния административен съд и на главния прокурор. При повишена степен на застрашеност им осигурява и друга охрана на основание решение на комисия. Националната служба за охрана осигурява специализиран транспорт на членовете на Конституционния съд, заместник-председателите на Народното събрание, заместник министър-председателите, председателя на Сметната палата, управителя на Българската народна банка и на директора на Националната следствена служба. При повишена степен на застрашеност им осигурява охрана на основание решение на комисия.

Националната служба за охрана при повишена степен на застрашеност и на основание решение на комисия осигурява охрана и специализиран транспорт на: народни представители, министри и членове на Сметната палата; лица, заемали длъжностите, посочени по горе, до една година след освобождаването им от длъжност, както и на техните семейства; кандидати за президент и вицепрезидент по време на предизборна кампания; други лица по решение на Министерския съвет.

Националната служба за охрана при повишена степен на застрашеност и на основание решение на комисия осигурява охрана и специализиран транспорт на: ръководители на международни организации и движения; чуждестранни гости с ранг, съответстващ на изброените лица; чуждестранни гости и ръководители на делегации с особена важност за страната.

Личната охрана обезпечава сигурността на охраняваното лице, като използва специализирани похвати, технически средства и оръжие при непосредствена заплаха.

Постовата охрана възпрепятства неправомерно проникване на лица в охраняваните обекти, както и пряко посегателство върху

охраняваното лице, като използва специализирани похвати, технически средства и оръжие при непосредствена заплаха.

Техническа охрана на охраняваните лица се извършва чрез: проверка на сгради, транспортни средства, колетни пратки, подаръци, багажи и други предмети за наличие на взривоопасни, радиоактивни и запалителни материали; изграждане и поддържане на сигнално-охранителни системи; организиране на надеждна радио-и проводна свръзка; контрол за годността на храната и напитките; фотографска дейност за охранителни и представителни нужди.

Националната служба за охрана осигурява за сметка на своя бюджет ползването и управлението на стопанство “Кричим” и охраната на двореца “Бистрица”, стопанство “Евксиноград” и обект “Шабла”, комплекс “Бояна” и Лечебно-възстановителна база “Хисар – дом 2”.

Националната служба за охрана обезпечава сигурността на охраняваните лица и обекти във взаимодействие с Министерството на вътрешните работи, Министерството на отбраната, Националната разузнавателна служба и други ведомства на основание съвместно разработени нормативни актове.

Служителите на Националната служба за охрана при осъществяване на предоставените им правомощия удостоверяват това си качество, като представят служебна карта и отличителен знак на службата по ред, определен от нейния началник. Националната служба за охрана ползва информация от Министерството на вътрешните работи, Министерството на отбраната, Националната разузнавателна служба, Националната следствена служба и други източници с цел определяне степента на застрашеност и обезпечаване сигурността на лицата. На основа на получената информация извършва анализ и оценка и предприема с горепосочените ведомства съвместни мерки за сигурност на охраняваните лица в страната и в чужбина.

Началникът на Националната служба за охрана: осъществява общо и непосредствено ръководство на службата и отговаря за цялостната ѝ дейност; се разпорежда с бюджетните средства на службата и я представлява пред трети лица; в рамките на утвърдената структура, числен състав и бюджет утвърждава щата, създава и закрива временни функционални звена; утвърждава нормативни документи, регламентиращи вътрешния ред и организация за изпълнение на функциите и задачите на службата в рамките на този правилник; назначава, уволнява и повишава във военно звание до старшина и преназначава офицерския състав на длъжност до началник на отдел включително; назначава, преназначава и уволнява волнонаемните служители; периодически се отчита пред президен-

та на Република България за състоянието и резултатите от дейността на службата.

3.3. Контраразузнаване

Контраразузнаването представлява съвкупност от мероприятия, провеждани от специалните служби за защита на националната сигурност на страната от действията на чужди специални служби, организации и лица, насочени срещу националните интереси и установяване и неутрализиране на деструктивни процеси, застрашаващи установения конституционно държавен ред, единството на нацията, териториалната цялост и суверенитета на държавата.

Във всички държави съществуват служби за вътрешно разузнаване⁷⁰. Те са изградени на два основни принципа: принцип на разделност на функциите; принцип на сътрудничество. Принципът на разделност намира израз в изричната нормативна регламентация на функционалната и териториална компетентност на всяка служба. Принципът на сътрудничество се изразява във взаимодействие както между различните специални служби, така и между тях и други държавни органи.

Основните насоки на дейност на службите се предпоставят от следните цели и задачи: защита независимостта на държавата, на нейната териториална цялост и националните ѝ интереси; борба с организираната престъпност и незаконния трафик на наркотици и оръжие; дейност срещу чужди тайни служби; гарантиране на сигурността на гражданите, информацията и технологиите.

Основната задача на службите за вътрешно разузнаване се състои в събиране, съхраняване и анализиране на информация от източници, намиращи се на територията на съответната държава. Целта е да се защити държавата и нейните институции от всякаква враждебна и подривна дейност. В някои държави (Великобритания, Германия, Италия, Русия) тези служби имат и допълнителна задача да събират и предоставят на компетентните органи (съд, прокуратура, полиция) информация, която би послужила в борбата с престъпността.

⁷⁰ Проф. д.ю.н. Цанка Цанкова, доц. д-р Екатерина Трендафилова. Резюме на законодателно проучване тема "Специални служби – разузнаване и контраразузнаване" възложено от постоянната комисия за националната сигурност към Народното събрание. В проучването е изследвано вътрешното законодателство на държави – членки на Европейския съюз, държави от Централна и Източна Европа, Азия, Северна Америка и Австралия.

Службите за вътрешно разузнаване са изградени на йерархичен принцип. В преобладаващия брой от държавите организацията и ръководството на службата се осъществява от директор (в различните държави наименованието на този ръководен орган е различно: в Гърция – ръководител, в Швеция – национален полицейски комисар). Той по принцип се назначава от съответния ресорен министър или от министър-председателя. Основно задължение на Директора на съответната служба е да осигурява необходимите условия за функционирането на службата и предотвратяване на разкриването ѝ от чужди разузнавания; отговаря за ефективността на работата ѝ; определя вътрешната организация на службата и териториалните ѝ подразделения.

В състава на службите за сигурност се назначават главно военни държавни служители на щатна длъжност. В Италия в състава на службите могат да бъдат включени и цивилни длъжностни лица. В Германия в специалните служби са представени почти всички професионални групи.

Във всички държави над службите за сигурност се осъществява контрол от общи или специализирани органи. По отношение на службите се осъществяват следните видове контрол: парламентарен; съдебен (Канада); прокурорски (Русия); контрол от изпълнителната власт – от министър-председателя (Гърция, Япония) или от съответния ресорен министър (Испания, Литва).

В Германия Сметната палата осъществява и специализиран финансов контрол, а контролът над Федералната разузнавателна служба се осъществява от президента. Особености по отношение на контрола се наблюдават и в Швеция. Там той е предоставен на парламентарния омбудсман.

Парламентарен контрол съществува в преобладаващия брой държави (Белгия, Германия, Италия, Русия, САЩ). В Германия осъществяването на този контрол е уредено в отделен закон.

Съдебният контрол най-често се изразява в издаване на предварително разрешение за осъществяване на определени оперативни действия или в проверка на съответствието на извършените действия със законовите изисквания (Испания, Канада, САЩ).

В настоящия момент в Република България има две основни институции провеждащи контраразузнавателна дейност: Национална служба „Сигурност” от състава на МВР и служба „Военна полиция и Военно контраразузнаване” от състава на МО.

3.3.1. Национална служба „Сигурност”

Националната служба „Сигурност” (НСС) е специализирана контраразузнавателна и информационна служба на МВР за защита на националната сигурност от действия на чужди специални служби, организации и лица, насочени срещу националните интереси, за установяване и неутрализация на процеси, застрашаващи конституционно установения държавен ред, единството на нацията, териториалната цялост и суверенитета на държавата⁷¹.

Националната служба „Сигурност” осъществява контраразузнавателна, контролна, координационна и методическа дейност по разкриване, противодействие, предотвратяване, пресичане на посегателства срещу националната сигурност, свързани с: - разузнаване в полза на чужди сили; опасност за единството на нацията, териториалната цялост и суверенитета на страната; противоконституционна дейност; опасност за вътрешнополитическата сигурност и международната интеграция на страната; опасност за икономическата и финансовата сигурност, свързана с участие на чужди служби или организации; опасност за екологичната сигурност; нарушаване функционирането на националната система за защита на класифицираната информация, представляваща държавна или служебна тайна; застрашаване сигурността на стратегически за страната обекти и дейности, като действа самостоятелно или съвместно с други специализирани органи; корупция и други заплахи за сигурността на държавния апарат, свързани с участие на чужди служби или организации; международен тероризъм и екстремизъм; незаконна международна търговия с оръжие; незаконно производство и разпространение на общоопасни средства или стратегически суровини, наркотици, психотропни и упойващи вещества, подпомагани, организирани или осъществявани от чужди служби или организации; незаконна миграция, застрашаваща националната сигурност.

Освен този вид дейност, Националната служба „Сигурност” осъществява и информационно-аналитична и прогностична дейност чрез: събиране, обработване и съхраняване на информация от значение за националната сигурност и националните интереси за нуждите на държавното управление и във връзка с управлението и извършването на собствената дейност; изготвяне на контраразузнавателни оценки за състоянието на националната сигурност на базата на собствена информация и на информация, получена от

⁷¹ Манчо Манев. Организация на вътрешната сигурност. Национална и международна сигурност. С., ВИ. 2005.

други държавни органи, специализирани в сферата на защитата на националната сигурност и опазване на обществения ред; информирани на висшите органи на държавна власт и управление за състоянието, рисковете и потенциалните опасности за националната сигурност; изготвяне на информационни материали от справочен, аналитичен или прогностичен характер и предоставянето им на други държавни органи, организации и лица по нормативно установен ред.

НСС осъществява контраразузнавателна дейност по отношение на чужди специални служби, чуждестранни организации и лица, извършващи дейност, която застрашава националната сигурност, а също така осъществява координация и взаимодействие в съответствие с международни задължения на Република България и в интерес на националната сигурност с чужди специални служби за противодействие на международния тероризъм и други форми на международна организирана престъпност.

При осъществяване на дейността си органите ѝ, а именно офицерите, сержантите и извънщатните служители, имат следните правомощия: осъществяват наблюдение и контрол на лица, обекти и дейности, свързани с посегателства и опасности за националната сигурност; прилагат и ползват разузнавателни способности и средства при условия и по ред, определени от министъра на вътрешните работи; привличат граждани за доброволно сътрудничество; използват специални разузнавателни средства при условия и ред, определени със закон; получават съдействие и организират прикриването на свои служители и тяхната дейност в държавни органи, организации и юридически лица при условия и по ред, определени с наредба на Министерския съвет; събират, обработват, съхраняват и използват данни за проверка на факти, лица и обекти, свързани със сигурността на страната; получават информация от държавни органи, организации и от лица във връзка със защитата на националната сигурност; предоставят информация на висшите органи на държавната власт и управление чрез ръководството на МВР; предоставят информация на други държавни органи, организации и лица.

Национална служба "Сигурност" осъществява дейност и във връзка с функционирането на Националната система за защита на класифицираната информация, представляваща държавна или служебна тайна, съгласно Закона за защита на класифицираната информация. Службата осъществява контролна дейност във връзка с пребиваването на чужденците в Република България. Директорът на НСС налага временна ограничителна мярка за ненапускане на страната на лица, чието пътуване застрашава сигурността на Ре-

публика България. Органите на службата могат да предупреждават устно или писмено лицата, за които има достатъчно данни да се предполага, че ще извършат престъпни или други действия, застрашаващи националната сигурност.

Държавните органи, организациите, юридическите лица и гражданите са длъжни да оказват съдействие на органите на сигурността при изпълнение на функциите им, както и да предоставят на Дирекцията на НСС и на регионалните ѝ управления сведения за обстоятелства, дейности, предмети, явления и факти, които са им станали известни и са от значение за националната сигурност.

Национална служба “Сигурност” се състои от: Генерална дирекция “Сигурност” и Регионални управления “Сигурност”. Въз основа на функциите и задачите, които осъществяват органите по сигурността, в Генералната дирекция, както и в регионалните управления са създадени съответните направления по контраразузнаване, вътрешна сигурност, икономическа сигурност, информационно-аналитична дейност, обектов режим и др., които са допълнени от няколко подчинени самостоятелни сектора и групи. Такива звена в Дирекцията са по: оперативно обслужване на обекти и дейности по линии на работа и в териториален обхват на контраразузнавателната дейност в направленията за Балканите, Западна Европа, Америка, Русия, Близък и Далечен изток; икономическо направление; информационно-аналитична дейност със сектори за прогнозиране, планиране и координация; международно сътрудничество; личен състав и подготовка на кадри; централизирана автоматизирана информационна система; административна дейност (деловодство, секретариат, тилово (транспортно) обслужване, охрана и дежурна част).

Управлението на НСС се осъществява от директор, заместник-директори, началници на направления, сектори и групи. Директорът на НСС организира, ръководи и отговаря за дейността на службата. Началниците на направления и сектори организират, ръководят и отговарят за съответната дейност в кръга на своите компетенции. При необходимост информират директора и неговите заместници за резултатите от дейността си и се отчитат пред тях. Началниците на регионалните управления “Сигурност” осъществяват непосредственото ръководство на управленията си.

Националната служба “Сигурност” – МВР изпълнява законите си задачи в условията на повишен конфликтогенен потенциал на Балканите и в някои прилежащи региони - източници на напрежение в Европа и в света, което създава сериозни рискове за националната сигурност на Република България. Новите заплахи за сигурността в световен мащаб предпоставят необходимостта от при-

общаването на Република България към ефективни колективни системи за сигурност и икономическо развитие. В периода на присъединяването се налага Република България да приведе своето национално законодателство в областта на сигурността в съответствие със стандартите на Европейския съюз и НАТО.

За постигане на целта, определена в препоръките на Службата по сигурността на НАТО - подобряване на системата за защита на националната сигурност и повишаване ефективността на контраразузнавателната дейност, са извършени промени в законовата регламентация на статута и дейността на НСС.

С подчиняването на Регионалните управления на директора на НСС се цели осигуряване на обективност, пълнота и своевременност на информационната дейност. Създават се гаранции за последователно прилагане на принципа за единство на контраразузнавателния процес чрез формиране на единна функционално-организационна структура и щат, регламентиране правомощията на директора на НСС за непосредствено и пряко ръководство, управление и контрол на дирекцията и териториалните ѝ структури. Повишаване цялостно ефективността и качеството на работа, а също така поставянето на конкретни изисквания към ангажираните със съответната дейност териториални органи на службата, както и упражняване на пряк контрол върху изпълнението на поставените им задачи.

Новите реалности в динамично променящата се среда за сигурност, новите предизвикателства, рискове и заплахи налягат изграждане на действена и модерна служба за сигурност. За тази цел усилията трябва да бъдат насочени към няколко основни приоритета.

На първо място е засилената и компетентна контраразузнавателна дейност. НСС е контраразузнавателният орган на страната и като такъв трябва да определи приоритетите и целите си. Съществува като че ли определен скептицизъм сред професионалистите в областта на националната сигурност относно контраразузнавателните функции - нали сме в НАТО, значи членките са във вън от обсега на контраразузнавателните ни приоритети. Влизаме в ЕС, значи страните от съюза не са обект на професионален интерес. Русия трудно би била идентифицирана като професионален обект поради няколко факта - голяма част от управляващите в системата са получили подготовката си там, поддържат връзки с колегите си и всяка дейност в тази посока би създавала евентуален конфликт на персонални интереси. Истината е, че страните от ЕС и НАТО сериозно се занимават с контраразузнаване на територията си, доказателство за което са разкрити разузнавателни мрежи на други учас-

тници в ЕС и НАТО, съпроводени с широко медийно огласяване. Следователно, независимо от членството ни в международни организации и обединението на Европа, основната контраразузнавателна функция си остава неизменна, без нея не може да съществува нито една държава и трябва да се прилага отговорно.

Създаване на информационни позиции, събиране и анализ на информация за високоорганизирана престъпна дейност и организации, инфилтрирани в държавни органи и структури е **друг основен приоритет** за контраразузнаването.

Борбата с тероризма включва широкообхватна дейност по събиране и анализ на информация за всички етапи и елементи на терористичната дейност, включително поръчковите убийства като актове, пределно близки по признаци и изпълнение до тероризъм. Особено внимание трябва да бъде посветено на трафика на хора и оръжие, доколкото това може да се използва за вкарване в страната на терористични групи, както и за логистичната им подкрепа. Опитът показва, че едно от най-активните и показателни взаимодействия между организираната престъпност и корумпираните държавни служители се реализира чрез трансграничната контрабанда и нелегалния трафик на хора. Симбиозата между корупция и контрабанда през последните години в България, според международни източници (доклад на Държавния департамент на САЩ 2006 г.), се реализира във внушителни мащаби. Характерно е, че призованите да се борят с незаконния трафик на хора институции са или недействащи, или пълни с корумпирани чиновници. На местата в тях, особено на ръководните, се гледа като на “хранилки”. Трябва да се има предвид, че в трафика на хора се правят по-малки вложения от тези в другите видове трафик, а печалбата е почти същата. След влизането на страната в ЕС тя е вече външна граница и приходите от незаконния трафик ще нараснат. Това прави този черен бизнес привлекателен за отделни лица и групировки, кара ги да обмислят организацията от гледна точка на дълготрайност. В тази връзка те се стремят към създаване на перспективни контакти в съответните институции. Особено важно е, че още липсват информационни системи, които да могат в непосредствен режим да показват състоянието на придвижването на хора и стоки през граница.

Следващ по ред основен проблем, по който трябва да се концентрира работата, е **аналитично-прогнозната дейност**. Трябва да се подходи творчески, като се развива действителна аналитична дейност, а не се преписват втръснали на всички материали с 10-годишна давност, които само леко се преправят и се добавят препоръчани изводи. Критерий за действителната стойност на анализите и прогнозните оценки трябва да стане единствено тяхното

потвърждаване от действителността. На базата на това потвърждение съответните ръководители трябва да изграждат своята управленска дейност, като подменят неуспешните анализатори.

Друг проблем е подготовката на част от служителите на НСС.

Службите за сигурност в България традиционно са обвити в тайнственост и секретност. В това има основание, когато въпросът опира до провежданата от тях дейност. Но не трябва да забравяме, че те не са някакво свръхестествено образувание, възникнало по волята на тайнствена висша сила, а част от структурите за осъществяване функциите на държавата. Като такива те, в крайна сметка, би трябвало да обслужват интересите на гражданите, които теоретически са им работодатели. Доколкото в публичното пространство много отдавна има информация за формите, методите на дейност и действие на службите за сигурност, то това не може да бъде обвито в тайнственост, а трябва отчетливо да бъде проявено и подчинено на деликатно обмислена форма на граждански контрол. Той е необходим за правилното и ефективно действие на НСС - причината за това е, че съществуват винаги политически и субективни предпоставки и фактори насоките на дейност на службата да бъдат деформирани. Механизмите за това деформиране могат да бъдат пряко задействани от политици, а могат да проработят и вследствие неправилно разбиране на задълженията от отделни ръководни лица в тези служби. Необходимостта от такъв контрол и над другите служби трябва да бъде закрепена законово. В този случай е редно да се ползват съветите и на независими експерти, защото, ако се доверим само на мнението на службите, граждански контрол никога няма да бъде постигнат.

3.3.2. Военно контраразузнаване

Началото на организираната контраразузнавателна дейност в българската армия се поставя през 1911 г.⁷² В свой рапорт от 22 юни 1912 г. до началника на Щаба на армията началникът на Аютантската секция капитан Павел Тасков посочва: "Основата на контрашпионската служба сложихме миналата година, защото дотогава нямаше никакъв институт, който да се занимава с нея. Шпионите се разхождаха свободно и бяха много дръзки, доказателства, за което са опитите за атентати и нападенията на няколко склада за оръжие." Той предлага да се гласува закон срещу шпионството и

⁷² Станчо СТАНЧЕВ. Създаване на военното контраразузнаване в България през 1915 г. С., ВИ. "Военноисторически сборник", брой 3/2004.

да се създаде контрашпионска служба в армията. Мотивите са, че навсякъде в развитите държави се отделят значителни финансови средства за противодействие на чуждите разузнавания⁷³.

Активизирането на чуждите разузнавания след края на войните на Балканите и в процеса на подготовката и разпалването на Първата световна война засилват убеждението в българското военно ръководство за необходимостта от създаване на самостоятелна структура в армията, която да се занимава с военното контраразузнаване.

По това време контраразузнавателната дейност се осъществява от 8 тайни агенти: четирима в София, един във Варна, един в Дедеагач и по един в Цариброд и Горна Джумая.

Отчитайки голямото значение на тази служба още от мирно време, на 14 април 1914 г. началникът на Щаба на армията генерал-майор Иван Фичев изпраща Предписание № 303 до армейските и дивизионни области с искане на предложения за създаването на централизирана структура и система за подготовката и воденето на контраразузнавателната дейност в армията. На базата на направените предложения през февруари 1915 г. майор П. Тасков изготвя и внася в Щаба на армията проект на Правилник за изпълнение на контрашпионската служба в армията.

В правилника се посочва, че целта на контрашпионската служба е да разкрива начините за действие на чуждите разузнавания при събирането на информация от военен характер и да набелязва мерки за организирано противодействие срещу тях. За осъществяването на тази дейност се предвижда сформирането в състава на Разузнавателна секция при Щаба на армията на Контрашпионско бюро под ръководство на началника на секцията. Той е длъжен чрез началника на Оперативното отделение да представя докладите по контрашпионската служба на началника на Щаба на армията. По правилника непосредствената организация и провеждането на дейностите по контрашпионажа се възлагат на помощник-началника на Разузнавателната секция по контрашпионската служба. На него са подчинени тайните агенти в София.

Правилникът регламентира контрашпионски бюра да се разкрийт и към военните комендантства на по-големите гарнизони и към част от граничните гарнизони. Там, в бюрата на регионално ниво, под ръководството на комендантските адютанти, трябва да се съсредоточи цялостното ръководство по контрашпионската служба.

⁷³ Ц В А, ф. 23, оп. 2, а.е. 502, л. 1–2.

В началото на 1915 г. е съставен и Законопроект за летенето във въздуха, с конкретни мерки за противодействие на противниковите разузнавателни средства. Разработва се също Законопроект за контрола над чужденците във връзка с изменение и допълнение на Закона за поданствата и е съставен бюджет за разузнавателната и контраразузнавателната служба с щат за различните вътрешни и външни тайни агенти.

До отделянето на контрашпионската служба от Разузнавателна секция дейността се ръководи от началника на секцията. Докладите преминават през няколко инстанции, докато достигнат до началника на Щаба на армията, за когото са предназначени. Това забавя предоставянето на оперативната информация и затруднява запазването на нейната секретност. Няколко са събитията от първите месеци на 1915 г., които освен засилената дейност на чуждите разузнавания в страната, подтикват военното ръководство да направи следващата крачка в организационното развитие на контраразузнаването.

На 21 април 1915 г. със Заповед № 47 Контрашпионската служба се отделя от Разузнавателна секция и се включва в състава на Адютантската секция. За началник на службата е определен майор Павел Тасков. Той е подчинен непосредствено на началника на Щаба на армията и на неговия заместник и изготвя докладите си лично до тях.

Контрашпионската служба се изпълнява от назначени щатни тайни агенти със съответна месечна заплата или от временно наети за изпълнение на отделни задачи. Имената и броят на агентите се пазят в строга тайна. За изплащането на техните заплати началникът на Контрашпионската служба съставя ведомост, където се посочват само номерата на агентите, без да се споменават имената им.

До средата на юни 1915 г. е изготвен Правилник за служба по безопасността на държавната отбрана при Министерство на войната⁷⁴, който с писмо на началника на Щаба на армията от 27 юни е изпратен до ведомствата, имащи отношение по проблема за съгласуване.

⁷⁴ В правилника се посочва, че за изпълнение на служба по безопасността на държавната отбрана при Министерство на войната се формира специално контрашпионско бюро, ръководено от началник офицер на действителна служба. В състава на бюро то влизат още: един пом.-началник – чиновник (офицер от запаса), и определен брой агенти (постоянни, временни, подвижни и неподвижни) по изработен според средствата и нуждите щат.

Интерес представляват заложените в правилника условия, на които трябва да отговаря кандидатът за агент. Те дословно са следните: “Да е български поданик (допуска се в известни случаи да е и чужд поданик); да е пълновъзрастен, подвижен и напълно здрав; да е честен, с добро поведение, непорочно минало и до висша степен скромен; да бъде хитър, тънкодосетлив, наблюдателен, издръжлив и умствено развит; да умее да изпълнява не само една известна роля, но при всяко едно положение да знае как да се постави, без да се губи и предава на отчаяние; да бъде упорит и предан към службата.”

Агентите са цивилни, въоръжени с револвер, който употребяват в краен случай. Те правят редовно своите доклади устно или писмено. За прослужени години и за отлична служба агентите се повишават от един разряд в друг, а за особени заслуги, освен заплатите си, получават и парични възнаграждения.

На 9 септември 1915 г. по предложение на министъра на войната и съгласно Постановление на МС, взето на заседанието му от 3 септември 1915 г., се издава Царски указ № 94, с който се утвърждава Правилник за службата по безопасността на народната отбрана. Всички законоустановени власти в Царството се задължават чрез своите органи да оказват пълно съдействие на Службата по безопасност на народната отбрана при МВ-ЩА. Полицията при взаимодействие с органите на службата е длъжна да изпълнява заповедите на началника на службата. На 20 септември 1915 г. със заповед на министъра на войната генерал-майор Никола Жеков Височайшият указ е приведен в изпълнение в армията.

В осигуряване сигурността на Въоръжените сили на България вземат участие различни държавни органи, но главно място в това отношение заема Военното контраразузнаване (ВКР).

За решаване на практическите задачи, свързани с осигуряването на сигурността на Въоръжените сили на Р България, в системата на Министерството на отбраната е изградена Служба “Сигурност – Военна полиция и военно контраразузнаване”.

В основни линии организационната структура на органите на Военното контраразузнаване съответства на организационния строеж на българската армия. В основата на организацията на контраразузнавателната дейност е залегнал обектовият принцип, но в отделни случаи, когато възниква необходимост да се работи по линии, се използва и линейният принцип.

Служба “Сигурност – ВП и ВКР” е юридическо лице на бюджетна издръжка - второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към министъра на отбраната. Нейната структура и организация на дейност са определени с Правилник на министъра на отбраната.

Структурата на Служба “Сигурност - ВП и ВКР” е изградена на териториален принцип в съответствие с административно-териториалното деление на Република България и със съществуващата организационно-щатна структура на Българската армия.

В структурно отношение службата има четири дирекции: оперативна дейност (ОД); военна полиция (ВП); информационна дейност и логистика. Дирекциите се състоят от отдели сектори, звена и групи. Дирекцията оперативна дейност се състои от два отдела – криминален и ВКР. Дирекция ВП се състои от отдел ВП, сектор охрана на МО, звено за борба с тероризма и група за водене на информацията. Дирекцията за информационна дейност има информационен отдел и сектори за сигурност на информацията, човешките ресурси и вътрешна сигурност. Дирекцията за логистика в състава си има отдел осигуряване, правен и финансов отдел.

Служба “Сигурност – Военна полиция и военно контраразузнаване” има пет регионални структури в гарнизоните София, Пловдив, Сливен, Варна и Плевен.

Управлението на службата се осъществява от директор, зам. - директори и началници на отдели, направления, сектори и групи. Директорът на службата организира, ръководи и отговаря за дейността на службата.

Началниците на отдели, направления, сектори и групи организират, ръководят и отговарят за дейността в кръга на своите компетенции.

Военното контраразузнаване(ВКР), както и Национална служба „Сигурност” (НСС) като цяло, са политически органи, призвани да осъществяват държавната политика за осигуряване на сигурността на въоръжените сили. Както и другите звена на системата за сигурност на Р България, така и ВКР провежда своята дейност под контрола на държавата, като се ръководи от интересите ѝ и строго спазва законността. Спазването на законността е главното условие за ефективност в работата на органите на Военното контраразузнаване.

Органите на Военното контраразузнаване съсредоточават своите усилия най-вече за запазване на държавната и военната тайна във войските и предотвратяване изтичането на секретни сведения за българската армия.

Първостепенна роля в събирането на информация за Въоръжените сили на Р България чуждите разузнавателни служби отреждат на агентурното разузнаване. Това определя и главната задача на органите на Военното контраразузнаване – борба с разузнавателната дейност на противника, която се осъществява чрез агентурно проникване във войските и тяхното обкръжение.

С развитието на международните връзки на Р България, респективно връзките по линия на Министерството на отбраната, в още по-голяма степен се разширяват възможностите на противника да изпраща на територията на Р България разузнавачи и агенти под различни официални прикрития. Затова за органите на Военното контраразузнаване все по-голямо значение придобива борбата с разузнавателната дейност на противника, осъществявана от легални позиции.

Бурното развитие на научно-техническата революция и внедряването на нейните постижения в сферата на разузнавателната дейност доведоха до създаването на многобройни високоефективни средства (радиотехнически, фотографски, акустически, хидроакустически, лазерни, радиационни, сеизмически и др.), които широко се използват от чуждите разузнавания за получаване на информация за българските въоръжени сили. Това обстоятелство задължава органите на Военното контраразузнаване да оказват всестранно съдействие на командването за противодействие на различните видове техническо разузнаване.

Важно условие за успешно водене на борбата с разузнавателната дейност на противника е тясното съчетаване на мерките за разкриване и пресичане на тази дейност с мерките за засилване на режима за секретност в обектите на армията и флота, където е съсредоточено голямо количество секретни сведения и тяхното изтичане може да нанесе сериозна вреда на отбранителните интереси на българската държава.

Специалните служби на чужди държави се стремят под най-различни форми да подготвят кадри и техника, които (в случай на война) да разгърнат в широки мащаби диверсионна, вредителска и терористична дейност. Това поставя пред военните контраразузнавателни органи отговорната задача – организиране на активно противодействие на подготвяната за военно време диверсионна, вредителска и терористична дейност.

В съвременните условия една от най-опасните форми на подривна дейност срещу българската армия си остава психологическата (идеологическата) война. С провеждането ѝ, чуждите разузнавателни сили се стремят да отслабят морално-политическия потенциал на армията и да създадат условия за провеждане на разузнавателна дейност. За осъществяването на своите подривни психологически (идеологически) акции се използват най-различни поводи, понякога дори и чисто човешки драми, които широко се тиражират от средствата за масова информация (печат, радио, телевизия). Не са редки случаите, когато се прибегва и към използването на преки форми за обработване на военнослужещи не само зад граница, но и

на наша територия. През последните години подривната дейност срещу въоръжените сили под формата на психологическа (идеологическа) диверсия придобива масов и продължителен характер. От значение е съвременното разкриване и предотвратяване на последствията от психологическата диверсия и преди всичко на такива форми, като отказ от служба в българската армия, бягство в чужбина, предаване на държавна и военна тайна, извършване на терористични актове и др.

Снабдяването на българската армия със съвременно оръжие, постоянното носене на бойно дежурство от някои подразделения на армията и флота, задължават да се обърне голямо внимание на работата по разкриване на причините и условията, понижаващи боеготовността и боеспособността на войските.

Успешното решаване на задачите, стоящи пред военноконтраразузнавателните органи е възможно само при наличието на подробно разработена система от контраразузнавателни мерки, предвиждаща комплексно използване на силите и средствата на командването и на всички органи за сигурност за прилагане на настъпателна тактика в борбата с разузнавателно-подривната дейност. Това налага тясното взаимодействие на военноконтраразузнавателните органи с командването и войската общественост.

Системата от контраразузнавателни мерки представлява съвкупност от агентурно-оперативни, административни, профилактични, наказателно-правни и военни мерки, насочени към запазване на политическата сигурност в частите, щабовете и учрежденията на българската армия.

Основните съставни елементи на системата от контраразузнавателни мерки на военно-контраразузнавателните органи са мерки за борба с: чуждата разузнавателна дейност; диверсионната и вредителската дейност; психологическата (идеологическата) диверсия и нейните последствия; терористичната дейност; мерки за борба с бягствата в чужбина и невъзвращенствата; наркоманията и сектите; мерки, насочени към разкриване на причините и условията, намаляващи боеготовността и боеспособността на българската армия.

Мерките за борба с чуждата разузнавателна дейност включват: мерки за противодействие срещу агентурното проникване в обектите на въоръжените сили и тяхното обкръжение; мерки за противодействие на извършваните от чуждите разузнавания акции и операции от легални позиции; мерки за противодействие срещу използването на технически средства за разузнаване.

Мерките за борба с диверсионната и вредителската дейност се отнасят: разкриване и разработване на лицата, имащи намерение да извършат диверсионни или вредителски действия и

пресичане на опитите за тяхното практическо осъществяване; разкриване на взриво- и пожароопасни условия във военните обекти, контролиране на охраната и използването на отровни, взривни и възпламеняващи се вещества и др.; провеждане на контрол върху спазването на режима за охрана на уязвимите в диверсионно отношение участъци; проверка (в процеса на учебно-бойната дейност) на ефективността на охранителните мерки в уязвимите в диверсионно отношение участъци; участие в разследване на извънредни произшествия, ако има основание да се подозира, че са в резултат на действия, извършени с антибългарска цел.

Мерките за борба с психологическата (идеологическата) диверсия и нейните последствия се отнасят: разкриване и пресичане на каналите, по които прониква психологическото (идеологическо) въздействие; предотвратяване на вражеското антибългарско политическо въздействие върху личния състав на армията; пресичане практическите действия на кадровите работници, емисарите и агентите на специалните служби, оказващи разлагащо въздействие върху българските военнослужещи; неутрализиране на оказаното от противника негативно въздействие върху отделни военнослужещи.

Мерките за борба с терористичната дейност се отнасят: предотвратяване проникването във военните обекти и тяхното обкръжение на агенти на чужди разузнавания и на емисари на задграничните антибългарски центрове и организации, прехвърляни в Р България със задачи да извършват терористични актове; разкриване на военнослужещи, работници и служители във военните обекти и на лица сред местното население, имащи терористични намерения и предотвратяване извършването на престъпни актове от тях; -оказване на контрол върху спазването на реда за съхраняване на оръжие, боеприпаси, взривни и отровни вещества.

Чрез прилагането на административни, профилактични, наказателно-правни и военни мерки се създават условия, които възпрепятстват или съществено затрудняват извършването на подривни акции на чуждите разузнавания и специални служби. Освен това тези мерки позволяват да се разкрие подривната дейност на вражеските разузнавачи и агенти и па други вражески елементи. **Административните мерки** се изразяват най-вече в установяването на различни режими и преди всичко на тези, които са свързани с осигуряване охраната на военната и държавната тайна. **Профилактичните мерки** спадат мерките с възпитателен характер, с които, се цели отстраняването на причините и условията, пораждащи вредни политически прояви и държавни престъпления. **Военните мерки** включват въоръжената охрана на военните обекти, използ-

ването на специалните подразделения за борба с диверсионно-разузнавателните подразделения на противника, разкриването и противодействието срещу средствата на неговото техническо разузнаване.

Една от основните задачи на контраразузнавателната дейност в съвременни условия е работата сред участниците в задгранични мисии. Контраразузнавателната работа (КРР) на оперативните работници от ВКР сред участниците във военните контингенти може да бъде легитимирана като се използва терминът „сигурност” на операцията (мисията).

Големият брой военнослужещи, участващи в контингенти, и пребиваването им за продължителен период от време зад граница създава благоприятни условия за осъществяване на контакти, а така също и на вербовъчни операции от страна на чужди специални служби (ЧСС). Възможностите за подривна дейност (ПД) срещу сигурността и изпълнението на задачите от българските военнослужещи, а оттам – срещу авторитета на Р България, са големи. Тук трябва да се спомене, че почти всяка ПД е възможна чрез: агентурно проникване сред контингента; разузнавателна дейност от легални позиции; бягства – особено удобни, тъй като обстановката е бързо променяща се, съществуват криминални престъпления, а и набавянето на фалшиви лични документи (от арестувани, ранени или убити) не е трудно; разузнаване с технически средства (дори със същите, с които се извършва разузнаване на враждуващите групировки); психологически атаки и антибългарска обработка; валутно-контролна дейност, наркотрафик; диверсия, терор и вредителство; директни заплахи и провокации в местната преса, радио и телевизия.

Необходимо е военните психолози да отчитат промените в психологическото състояние на военнослужещите вследствие стреса от бойната обстановка, откъсването от обичайните навици, семейната среда и други фактори.

От казаното дотук, задачите на органите на ВКР могат да бъдат формулирани: своевременно разкриване, предотвратяване и пресичане на вербовъчните и други подривни акции на ЧСС срещу военнослужещите; обезпечаване на безопасността и сигурността на контингента зад граница; контрол и информиране на командирите за слабости в подбора и подготовката на военнослужещите; предотвратяване на случаите на невъзвращенство и бягство в чужбина (евентуалните опити за бягства от Камбоджа през Тайланд, където наши военнослужещи често са прекарвали почивните си дни, биха били невъзможни за предотвратяване без предварителна информация); дезинформиране на чуждите разузнавания относно Въръже-

ните сили на Р България; разкриване на форми и методи на ЧСС, използвани срещу сигурността на българския контингент, за ефективно противопоставяне и пресичане.

Необходимо е да се знае, че ЧСС в зависимост от различните ситуации биха могли да използват чужди военнослужещи, агенти сред местното население, агенти сред правителствени, туристически, международни и други организации или местните специални служби (ако има такива), за ПД срещу авторитета и работата на българските военнослужещи.

Цялата дейност на органите на ВКР във връзка с излизането на военнослужещи зад граница представлява комплекс от мерки, обединени от единен оперативен замисъл за мероприятията, осъществявани през трите етапа – подготовка, участие и завършващ.

За участието на оперативен работник (ОР) в трите етапа преди всичко спомагат: неговите специфични знания и умения да реагира в напрегнати ситуации; ОР познава и е длъжен по време на подготовката да създаде апарат от секретни сътрудници за изучаване личностните качества на офицери, сержанти, войници; да осъществи връзка с оперативните работници, обслужващи поделенията на участниците в контингента; да знае какво е международното участие и документите, които го разрешават; да е запознат с етно-религиозните и семейно-битовите отношения в страната; да реагира своевременно при доказана ПД от ЧСС (главно чрез командването на контингента, чрез посолството, медиите или по оперативен път); да осъществява оперативен контакт с местни лица и да информира командването на българския контингент по отношение на сигурността и пълноценната му работа.

Присъствието на оперативен работник (ОР), обслужващ поделение от Силите за бързо реагиране (след края на реформата в БА), което ще участва в задгранична мисия, е задължително, тъй като той е човекът, който познава най-добре обстановката в този колектив и може да помага дори при разпределението на задачите от командира. В същото време ОР е в състояние да провежда обща и частична профилактика на състава.

В заключение ще се спрем на бъдещето на специалните служби в България като цяло. Съществуват няколко варианта. Единият е всички специални служби да бъдат поставени под общо ръководство в системата на изпълнителната власт. Вън от министерствата, освободени от опеката на президента. А защо не дори в отделно министерство. Най-малкото защото министрите се избират, контролират и освобождават от Народното събрание.

Другият вариант е да се създадат три специални агенции - разузнавателна, контраразузнавателна и оперативно-техническа, кои-

то да бъдат пряко подчинени на Съвета по сигурност към Министерския съвет, а дейността им да се ръководи от специален координатор.

Третата хипотеза е: създаването на нов консултативен орган, в който да влизат президентът, председателят на Народното събрание и министър-председателят. По Закона за защита на класифицираната информация те тримата имат единствено и равно право на достъп до най-големите тайни в държавата. Подобен орган обаче би могъл да формулира най-вече стратегическите приоритети.

Практиката по света обаче показва, че координацията и отговорността за работата на тайните служби са задължение на изпълнителната власт. Защото тя е оперативната власт в държавата и във всеки момент трябва да има право да възлага задачи, на когото трябва. Включително и на специалните служби. В подкрепа на тази теза е и фактът, че държавният глава има достатъчно възможности за контрол: чрез Консултативния съвет по национална сигурност и като върховен главнокомандващ в мирно и военно време. Право на контрол има и парламентът чрез двете си специализирани комисии – по външна политика, отбрана и сигурност и по вътрешна сигурност и обществен ред.

3.4. Разузнаване

Разузнаването представлява съвкупност от мероприятия, провеждани от държавното ръководство по добиване и изучаване на сведения за политическата, икономическата, социалната, технологическата и стратегическата обстановка.

Разузнаването винаги е играло важна роля при осигуряване на информация за вземане на важни политически държавни решения.

В исторически план разузнаването непрекъснато се развива и усъвършенства, тъй като неговата роля непрекъснато нараства. Подценяването и недооценката на данните от разузнаването винаги са имали фатални последици както за държавата, така и за армията. Победите във войните са плод на резултатите от разузнаването.

През последните години разузнавателните служби в основните европейски страни и САЩ усилено анализират настъпилите изменения в света след 1989 г. и предприемат мерки за преустройство и реорганизация. В САЩ е разработена концепция за развитие на разузнавателните служби в съвременни условия.

Основните направления на реорганизацията са промените в структурата на разузнавателните служби, които се налагат от промените в баланса на добиваните сведения от различните видове разузнавания.

Свидетели сме на рязко засилване на добиването и анализа на сведения от легални източници, като се развърнат или усилят необходимите за това органи в секторите за добиване и анализ на информацията. В ЦРУ, например, е назначен координатор за добиване на информация от открити източници, с ранг на зам.-директор на управлението. На задграничните органи са поставени задачи за използване на легални източници. Във Военното разузнаване на САЩ през 1994 г. е издаден “Наръчник на офицера – военен разузнавач да добиване на сведения от легални източници на информация”, който е съгласуван с всички разузнавателни служби на САЩ и с организацията на запасните офицери разузнавачи.

Измененията в информационната област се състоят в: следене на публикациите в пресата и електронните медии, класифициране и първична обработка; следене и регистриране по официалните изявления и даваните за медиите интервюта от политическите и военните ръководители; следене и добиване на документална информация от различни публични прояви, като симпозиуми, семинари, експертни срещи както вътрешни, така и международни.

Добиването на несекретна информация се определя като основно направление. Смята се, че анализът на несекретна информация може и следва да води към създаването на секретни информационни документи, като справки, обзори, експертни оценки.

Оценките по отделните въпроси, съдържащи възгледите и оценката на разузнавателната служба, също са секретни.

Свидетели сме на засилване на ролята и значението на агентурното разузнаване. Усилията се съсредоточат за добиване на секретна информация, изграждане на източници на строго определени места, където се формират решенията в стратегическата и оперативната област на дейността на разузнаваните страни, засягащи стратегическото и оперативното планиране както във въоръжените сили, така и в правителствената политика и практика.

Освен това засилване на ролята му се обуславя с неограничените му възможности да осигури съответната реакция и гъвкавост при ново възникнали предизвикателства в съвременния свят.

Агентурно разузнаване се ориентира към новата глобална ситуация за национална и международна сигурност. То фокусира усилията си към новите заплахи. Осигурява с информация и обобщени предложения подкрепата си за ръководните структури на страната разработва новите подходи за обезпечаване на влиянието в интерес на националната и международна сигурност.

Подходът към ръководството и организирането на агентурното разузнаване на великите държави е глобален. Агентурното разузнаване се разглежда не като средство за решаване на отделни зада-

чи, а като единна система за добиване на информация, осъществяване на влияние и осигуряване на самоконтрол на собствените сили и средства. Смята се, че агентурното разузнаване е основен вид разузнаване, пред което се поставят всички видове задачи.

Налице е тенденция за намаляване на ролята и мястото на добиването на информация с технически средства в общата структура на разузнавателната общност.

Икономическата сигурност става основен и много влиятелен елемент на националната сигурност на държавата. Свидетели сме на нарастване на ролята и значението на икономическото разузнаване, което включва: добиване на информация по икономически и делови път, предполага участие в процеса на формирането на политиката на страната, в най-важните икономически аспекти; наред с досегашните елементи на националната сигурност (външна политика, отбрана, ВС и др.) в основните европейски страни и САЩ вече се включва икономическата сигурност; включва заедно с изпълнението на другите информационни задачи и икономически такива.

По основните промени в организацията и дейността на разузнавателните служби на САЩ, ЗЕ държави, Израел и др. обхващат главно баланса между видовете разузнавания и методите за добиване информация. Рязко се засилва използването на легални източници. Същевременно се повишава приносът на агентурното разузнаване особено по разкриване на намеренията на управляващите и в областта на стратегическото планиране.

На нови начала се поставя взаимодействието на държавните структури с разузнавателните служби. То се изразява в навлизането на ръководствата на тези служби в процеса на формирането и вземането на решения на различни нива в държавата, както и в непосредственото участие на членове на правителството в ръководството на разузнавателните служби и в насочването и координацията на тяхната дейност.

В нашата страна разузнаването има следната структура: Национална разузнавателна служба и военно разузнаване. От своя страна военното разузнаване включва: стратегическо военно разузнаване (служба "Военна информация" – МО) и оперативно военно разузнаване.

3.4.1. Национална разузнавателна служба

През 1947 г. за първи път се създава българско задгранично разузнаване като функционална структура в Министерството на външните работи на страната.

Националната разузнавателна служба (НРС) е създадена с два указа, съответно № 152 на Държавния съвет и № 17 от 1990 г. на президента на Република България. Същата е наследник на Първо главно управление (бившето външно разузнаване) от старата структура на Държавна сигурност.

С постановление на Министерския съвет (МС) № 216/04.11.1991 г. е регламентирано мястото на НРС в системата на държавните органи на Република България.

С приетия през 1996 г. Закон за отбраната и въоръжените сили (ЗОВС) НРС е включена в състава на Въоръжените сили (ВС).

Със Закона за изменение и допълнение на Закона за отбраната и въоръжените сили (ЗОВС) от 2002 г. НРС е извадена от състава на Въоръжените сили (ВС) на Република България. Параграф 58, ал. 1 от този закон указва, че ЗОВС и Правилникът за кадрова военна служба се прилагат в НРС до приемането на отделен закон за организацията и дейността ѝ.

Функциите, задачите и дейността на НРС са в строго съответствие с Концепцията за национална сигурност на Република България⁷⁵, приета с Решение на Народното събрание от 16 април 1998 г., както и със Закона за специалните разузнавателни средства, Инструкцията за взаимодействие между МВР и НРС и други нормативни актове.

Националната разузнавателна служба е специализирана разузнавателна и информационна служба, подчинена на Президента на страната, осигуряваща върховното ръководство с информация за вземане на важни политически, икономически и в интерес на националната сигурност решения.

⁷⁵ Един от принципите приети в Концепцията за национална сигурност е че, „Българските разузнавателни органи действат на основата на специални закони. Те добиват информация със собствени средства и чрез международните организации за военнополитическото състояние на държавите от региона и за натрупването на такъв военен потенциал, който може да застраши националната сигурност. Специализираните органи спазват законите на страната и международното право, като съхраняват правата и свободите на българските граждани”.

Фиг. 15. Структура на Националната разузнавателна служба

Ръководството на Националната разузнавателна служба се осъществява съгласно Конституцията и законите на Република България от: Народното събрание. Президента на републиката. Министерския съвет.

Управлението на Националната разузнавателна служба се осъществява от директор. Националната разузнавателна служба организира своята дейност в съответствие с определените от Министерския съвет направления и задачи за: Придобиване, обработване и анализ на разузнавателна информация, свързана с националната сигурност и интереси, съгласно Конституцията и законите на Република България. Опазване на националните интереси на Република България. Защита сигурността на официалните задгранични български представители, персонала им и съхраняваните в тях секрети. Подпомагане дейността на правозащитните органи с информация за противодействие на международния тероризъм, организираната престъпност, наркотрафика, насочени срещу интересите на Република България. Обезпечаване на собствената си сигурност.

Разузнаването се води по направления и региони. Основните направления са: политическо, икономическо, асиметрични заплахи и технологично. Регионите се определят от интересите на държавата. Те могат да бъдат: балкански, западноевропейски, централноевропейски, близоизточен, черноморски-кавказки и т.н.

Основните фактори, оказващи влияние на изпълнение на задачите са: икономически, ефективност и участие в колективната система за сигурност.

Икономическият фактор е свързан с икономическото развитие на страните и регионите, богати на енергоизточници и суровини, коридори, пазари, поява на нови технологии.

Вторият фактор ефективност се определя от провежданата вътрешна и външна политика. За целта се събира точна, своевременна и изпреварваща информация за световните, европейските и регионални процеси. Същевременно се запазва ролята и значението на военния фактор, особено в борбата срещу тероризма. С ефективността са свързани процесите, развиващи се в глобалното информационно общество, европейската интеграция, балканите като зона на конфликтни ситуации и значението на региона, като транспортни и енергийни комуникации.

Основните способи за разузнаване, използвани от НРС са: агентурен; използване на открити източници, широко приложение на технически средства и сътрудничество с партньорите.

Агентурното разузнаване се води на чужда територия и на наша територия. На чужда територия се използват дипломатическите представителства, търговските представителства, студентите и специализантите. На наша територия се използват областните бюра и чуждестранните граждани, пребиваващи в нашата страна.

Откритите източници са широко застъпени. Използват се печата, радиото, телевизията и интернет.

Техническите средства се използват съобразно конкретната задача

Сътрудничеството с партньорите се извършва на най-високо ниво и основно е свързано с обмен на информация. В момента има сътрудничество с 46 разузнавателни и контраразузнавателни служби.

От особена важност е осигуряването на разузнавателната дейност. То се изразява в осигуряването на сигурност на операциите, защита на класифицираната информация, контраразузнавателно осигуряване на пребиваващите зад граница и информационното осигуряване.

Информационната работа е организирана с цел да осигурява потребителите с общи оценка за политическата и икономическата

обстановка в световен, европейски и регионален мащаб; оценка на рисковете и заплахите; степен на защитеност на националните институции и прогнози.

Потребителите на информация се осигуряват по два способа: централизирано и децентрализирано. Централизираното осигуряване е до строго определени потребители. Децентрализираното осигуряване се извършва тогава, когато засяга отделни министерства.

3.4.2. Военно разузнаване

Военното разузнаване се появява с възникването на войната и става необходима съставна част от мероприятията по подготовката и воденето на войната. Военното разузнаване се развива заедно с развитието на средствата и способите за водене на войната и военните действия.

Във войните в миналото въпросите са се решавали в едно генерално сражение, войската не е притежавала висока подвижност и сраженията са се водили в неголям район, позволяваш пълководците лично да наблюдават за противника, разузнаването се е водило с лично наблюдение и с изпращане в неговия тил на тайни агенти.

В началото на XX век нарастват числеността и подвижността на въоръжените сили, военните действия се водят на огромни пространства по суша, въздух и море. Съдбата на войната вече не се решава в едно генерално сражение, а в напрегната борба между воюващите страни. Военните действия обхващат цялата територия на съответните страни. При тези условия се разширява кръга на решаваните задачи и нараства ролята и дълбочината на разузнаването.

С развитие на техниката и въоръжението не само нараства ролята и се разширява кръга от задачи, но се развиват силите и средствата за разузнаване и се повишават техните възможности. Така например появата на радиосвързката води до възникване на радиоразузнаването. Втората световна война – радиолокационното разузнаване. В съвременни условия бързо развитие получава космическото разузнаване.

Още със създаването на младата българска държава възниква въпроса за изграждане на силно разузнаване. В годините непосредствено след освобождението от турско робство, поради отсъствието на органи за разузнаване, задачите се изпълняват от българските дипломатически агенти. Те са изпращали ежеседмично сведения върху разни проблеми.

Проблемът с липсата на организирано разузнаване се откроява по време на Сръбско-българската война. На фона на блестящите победи на българската войска изпъква липсата на достатъчна информираност на нейното ръководство за военните мероприятия и намерения на Сърбия. Това обстоятелство поставя българското командване в критична ситуация и е причина нашата войска да извърши невероятни преходи и да осъществи стратегическо настъпление в неговата най-сложна форма - контранастъпление срещу превъзхождаш противник без оперативна пауза.

През 1891 г. първият военен аташе в Белград е началникът на щаба на 5-а пеша бригада майорът от ГЩ Илия Димитров. По това време в “Закона за устройство на ВС функциите на Стратегическото разузнаване се възлагат на ГЩ и се създава Първият специализиран разузнавателен орган, наречен “Учебно бюро” към канцеларията на Военното министерство, който събира информация от открити източници. Тази информация е недостатъчна. През 1895 г. за избягване на тази слабост се предлага в агентствата да се назначат офицери, като за прикритие се използват длъжностите секретари или други чиновници. Това не се приема и се разрешава полуофициално разузнаване в търговските агентства.

През 1903 г. първият рапорт на капитан Пенев слага началото на същинско военно разузнаване. Създава се близка (погранична) информационна служба и малко по-късно Информационно бюро към Оперативно управление на Щаба на армията. Задачите му са да получава и обработва информацията от всички разузнавателни източници и органи.

През 1907 г. с указ на Фердинанд от 31 декември се преобразува Информационното бюро в Разузнавателна секция 1 на която е подчинен института на военните аташета. Това е рождената дата на стратегическото и оперативно агентурно разузнаване.

Усилията в това отношение дават положителни резултати по време на Балканската война. Два примера в това отношение. Военният аташе в Германия, майор Ганчев донася своевременно за съсредоточаването на турска армия към българската граница. Той доставя копие на оригинален план на фелдмаршал Фон дер Голц за замисъла на Турция за война срещу България и копие на оригинален план на Одринския укрепен район.

Майор Топаджиков – военен аташе в Цариград донася за вероятния стратегически замисъл, предислоцирането, мобилизационното развърщане и съсредоточаване и състоянието на Одринската крепост.

България влиза в Първата световна война с реорганизирана разузнавателна служба, като разузнавателното отделение при ЩБА

става отдел с 11 офицера. В армията се създават разузнавателни служби с по трима офицера, а в дивизионните щабове с по двама. През този период разузнаването не успява да си изгради позиция, която да влияе върху вземането на важни политически решения от правителството.

След Ньойския договор практически се преустановява разузнаването. През 1932 г. за военен аташе в Германия е назначен полк. Драганов. През 1940 г. се създава Разузнавателен отдел (РО) с три отделения: РО-1 -външно разузнаване, РО-2 вътрешно разузнаване или КР и РО-3 отделение противодържавни учения. През това време започва издаването на "Разузнавателен бюлетин".

През 1948 г. се извършва реорганизация, като РО-2 става ВКР, а РО-3 преминава към МВР. През 1950 г. РО става РУ. Основни отдели: агентурен; оперативен, информация и радиоразузнаване. През 1956 г. се решава въпроса с основните прикрития. Периода 50-те и 60-те години по 350 прехвърляния годишно. От 1954 г. голяма роля радиоразузнаването. През 60-те и 70-те години се акцентира на подготовката на разузнавателните кадри.

В началото на ХХІ век, устремен към смели и мащабни проекти, светът внезапно се изправи пред сериозни **предизвикателства и заплахи за сигурността и цивилизацията**, много разнообразни, динамични и непредсказуеми, отколкото в миналото.

За дейността на разузнаването, като изключително важен за всяка държава инструмент за гарантиране на нейната сигурност и интереси, е от особено значение настъпилото реструктуриране на акцентите в глобалната среда и нарасналото влияние на невоенните и т.нар. **асиметрични рискове и заплахи**: тероризъм; разпространение на оръжия за масово унищожаване; нелегален трафик на наркотици, оръжие и хора; прояви на насилие; деструктивно въздействие върху информационните системи; организирана престъпност и корупция; екологични рискове; нестабилност в различните ъ аспекти и др.

Международният тероризъм се превърна в заплаха за всички държави, без разлика на тяхното географско разположение, военна, технологична и икономическа мощ.

Друго важно обстоятелство е, че в условията на глобализация от значение за сигурността на държавите са и заплахите, възникнали в отдалечени райони, поради което може да се каже, че първата отбранителна линия вече често е извън националните граници.

Една от специфичните особености на новата среда е, че **никоя страна не може сама да гарантира сигурността си**. Това налага както **разширяване на пространството** за изграждане на източ-

ниции, така и създаването на ефективни **механизми за обмен на информация** между отделните служби в национален и международен план. Не случайно през последните години сътрудничеството между разузнаванията рязко се разшири и придоби безпрецедентни размери.

Без съмнение **глобализирането на заплахата** от международния тероризъм и приближаването му до границите на Р България поставя **изключително важни и нови задачи** по гарантирането на националната сигурност и отбраната на страната за всички държавни институции, включително за разузнаването.

3.4.2.1. Стратегическо военно разузнаване

Орган на стратегическото военно разузнаване в Република България е служба “Военна информация” в Министерството на отбраната (СВИ МО). Службата е юридическо лице на бюджетна издръжка – второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към министъра на отбраната. Служба “Военна информация” добива, обработва, анализира, съхранява и предоставя информация в интерес на отбраната и националната сигурност на Република България. Организационно-щатната структура на службата се утвърждава от министъра на отбраната, а дейността ѝ е регламентирана с Правилник, утвърден от Министерския съвет.

В условията на новата стратегическа среда основните усилия на службата са насочени към добиването на конкретна изпреварваща информация за т. нар. асиметрични заплахы, влияещи върху националната ни сигурност и интереси, в т.ч. международния тероризъм, трафика на наркотици и хора, разпространението на оръжия и компоненти за масово унищожаване и международната организирана престъпност.

Приоритет за служба “Военна информация” е следенето на обстановката в регионите с нестабилност и ранното откриване на признаци за възникване на кризисни ситуации. С особено внимание се следят проблемите на националните малцинства и религиозните общности и влиянието на междуетническите отношения върху вътрешната стабилност на страната.

Същевременно службата изпълнява и т.нар. традиционни задачи, свързани пряко с отбраната на страната, като оказва подкрепа на военната политика, предоставя изходна информация за отбранителното планиране и осигурява цялата информация, необходима за бойната подготовка и поддържането на бойната готовност от БА.

В това се състои уникалността на служба “Военна информация” - от една страна, тя осигурява висококачествен краен инфор-

мационен продукт както в сферата на националната сигурност, предназначен за политико-военното ръководство, така и за отбраната на страната, т.е. за нуждите на БА.

Крайният информационен продукт, който службата предоставя на потребителите има за цел да намали степента на несигурност и да осигури достатъчно време за реагиране на политико-военното ръководство при вземане на важни решения. Служба “Военна информация” представлява основен елемент от системата за национална сигурност на страната ни, осигуряващ сигурност, знание, стратегическо превъзходство и информационна мощ.

Като функция службата е предназначена изцяло за добиване на информация за външни заплахи и рискови фактори за националната ни сигурност. В този смисъл има пълен знак за равенство между служба “Военна информация” и стратегическото военно разузнаване.

Естеството на дейността на служба “Военна информация” предполага добиването и на такава информация, която може да предизвика основателна тревога. Колкото обаче информацията е по-навременна, толкова политико-военното ръководство ще разполага с повече време за неутрализиране на заплахата, а от там и на тревогата.

Тази информация, или част от нея, би станала достояние на обществото главно при два случая – след като заплахата е окончателно отминала за информирание на обществото или в случай на непосредствена опасност. И в двата случая обаче има много условности. Предполага, на първо място, основна оперативна подготовка и, разбира се, целенасочено усъвършенстване в зависимост от конкретните задачи.

Служба “Военна информация” участва в разузнавателното осигуряване на мисиите на Българската армия зад граница. През последните 3 години около 50 офицери участват в тези мисии. Служителите на “Военна информация” работят в интерес на българските контингенти и на международните сили в Ирак, Афганистан, Босна и Херцеговина и Косово. Заради евентуална опасност за живота им, досиетата на военните и цивилни разузнавачи са затворени.

Важен момент от реформата в службата е преминаването ѝ от подчинение на Генералния щаб към министъра на отбраната през 2000 г.

Контрол върху дейността на службата се осъществява от Народно събрание, от правителството и Сметната палата.

Служба “Военна информация” осъществява основната си дейност зад граница. Приоритетите в дейността ни произтичат от

държавната политика в областта на сигурността и отбраната и ангажиментите ни към съюзниците в НАТО и ЕС. В последните години службата е насочила главното внимание и дейността си към някои райони на Западните Балкани, Черноморието, Близкия изток с главно внимание на Ирак, Средна Азия с акцент върху Афганистан и Северна Африка.

Тези райони не са случайни, в тях са разположени български военни контингенти, има въоръжени сили на НАТО, на Европейския съюз и общи интереси на нашата страна и нейните съюзници. Главната задача е борбата срещу международния тероризъм и другите асиметрични заплахи. Това не е някаква игра на шпионаж, а действително рисковани операции срещу високо мотивирани, въоръжени и фанатични противници.

Военното разузнаване на България е основен национален партньор на разузнавателните структури на НАТО. То доставя военна информация за нуждите на ръководните органи и стратегическите командвания на Алианса. Представители на Служба “Военна информация” активно участват в изпълнението на европейската политика за сигурност и отбрана.

Служба “Военна информация” е администратор на лични данни съгласно Закона за защита на личните данни (ЗЗЛД). Всички действия с постъпили в СВИ електронни изявления, които съдържат лични данни и действия, свързани с деловодните описания на електронните документи, съдържащи лични данни, се извършват при спазване на ЗЗЛД и тази инструкция.

2.4.2.2. Оперативно-военно разузнаване

Оперативното военното разузнаване представлява съвкупност от мероприятия, провеждани от командването от всички степени, щабовете, войските (силите) по добиване и изучаване на сведения за военнополитическата обстановка в отделните държави, техните въоръжени сили, военно-икономически потенциал, а също така и за ТВД.

Военното разузнаване се организира и води в интерес на осигуряване на военните действия, при водене на различни военни конфликти и отделни операции в отговор на кризи. Основен орган за оперативно ръководство и управление на разузнаването и електронната борба във войските и силите е Разузнавателно управление на Генералния щаб на Българската армия⁷⁶.

⁷⁶ <http://www.md.government.bg/>

В зависимост от сферата на действие, характерът на решаваните задачи и привличаните сили се различават следните видове разузнаване: наземно, въздушно, морско, космическо и специално.

Наземното разузнаване се води от съединения, части и подразделения на ГЩ, видовете ВС, родове и специални войски. То се подразделя на радиоразузнаване, радиотехническо разузнаване, радиолокационно разузнаване, войсково разузнаване, артилерийско разузнаване, инженерно разузнаване и радиационно и химическо разузнаване.

Въздушното разузнаване се води от пилотируеми и безпилотни апарати и се подразделя на оперативное и тактическо. Целта на въздушното разузнаване се заключава в добиване на данни за противника, ТВД, времето, радиоактивно и химическо заразяване на местността, въздушното пространство и акваторията.

Морското разузнаване се организира и води от ВМФ. Осъществява се от надводни кораби, подводни лодки, спомагателни съдове и система за наблюдение на морското пространство. Води се за разкриване състава, бойната готовност и боеспособност на ВМС на противника, характера на действие и възможните му намерения. Космическото разузнаване се осъществява от военно-космически системи. Организира се и се води в интерес на стратегическата операция.

Целта на **космическото разузнаване** е разкриване степента на бойна готовност, групировката на СВ, ВВС и ВМС, основните обекти и елементите от оборудването на ТВД.

Специалното разузнаване се осъществява от агентурни органи и съединения и части специално назначение. Целта на специалното разузнаване е добиване на особено важни сведения за противника, неговите действия и намерения,

За водене на военното разузнаване могат да се използват най-разнообразни средства: радио-, радиотехнически, радиолокационни, телевизионни, инфрачервени, лазерни, фотографски, оптически, акустически, магнитометрични, радиационни, химически и др.

За добиване на разузнавателните сведения се използват различни способности и методи.

Военното разузнаване решава следните основни задачи: добиване на данни за военнополитическата обстановка; разкриване на военните потенциали на вероятните противници; добиване на всестранни данни за ВС: боен и числен състав, организация, дислокация, създаване на оперативно-стратегически групировки сили и средства за ПВО, състояние и перспективи за развитие на въоръжението и бойната техника; разкриване на мобилизационните планове и възможностите по развързване на ВС; изучаване и разкри-

ване на съдържанието на военните доктрини на съседните страни и особено възгледите за характера и способите за започване на военни конфликти; добиване на данни за военно-икономическия потенциал; добиване на сведения за военно-научните изследвания и изобретения; добиване на данни за ТВД; следене за моралното състояние на личния състав; в хода на войната следи за изменение в състава на групировката.

2.4.3. Направления за развитие на разузнаването

Разузнаването е необходим елемент на държавата и отделните страни са развърнали мощни организации за добиване и обработка на информация по широк кръг от задачи с цел извличане на разузнавателна информация за военни, политически, икономически и даже социологически цели⁷⁷.

В доклада на генерал-майор Жерар Бастианс, началник на Разузнавателно управление на щаба на ВГК на НАТО в Европа на тема “Многонационално разузнаване картели в картелите” се лансира идеята, че когато интересите или целите на една страна съвпадат с тези на друга страна или група страни могат да се формират многонационални картели. Ние предпочитаме да ги наричаме “коалиции”, “съюзи” или “организации”. Съществуват неофициални разузнавателни картели, сформирани по необходимост и обикновено работещи в рамките на по-големи организации. Изборът на партньора може да бъде продиктуван от общност на използвания език, географска близост, религиозни или културни традиции, икономически връзки или достъп до общи системи за свързка и автоматизация.

Веднага възниква въпроса за многонационални разузнавателни операции, при които ключовата дума е “доверие”. Доверие между страните участващи в картела. Особено при обмен на информацията. Ключът е предоставянето и използването на информацията и нейната защита, което ще гарантира по-нататъшната ефективна работа без компрометиране. НАТО се счита за превъзходен модел за такъв случай.

Новата задача на НАТО е подкрепа на дейности, свързани с хуманитарни и мироопазващи операции. За изпълнение на тази задача не може да се действа по стария начин – да се разчита само на информация, постъпваща от страните членки на съюза. Концеп-

⁷⁷ Манчо Манев. Организация на вътрешната сигурност. Национална и международна сигурност. С., ВИ. 2005.

цията за търсене на по-широко сътрудничество налага използването на трите елемента – диалог, сътрудничество и колективна отбрана.

Необходимо е да се отчитат новите рискове фактори и то в комбинация.

Развитие на разузнавателните задачи. Непрекъснато следене на обстановката. Основни и най-важни разузнавателни задачи: изготвяне на политически и икономически анализи; следене режима за контрол на въоръжението; следене всяка единица от ОМП; следене и оценка на инициативите и програмите за предотвратяване разпространението на ОМП; взаимодействие с неправителствени и международни организации.

Тези задачи налагат да се разчита на по-широк кръг от източници. Става дума за нетрадиционни източници. Това са: взаимодействащи страни, които не са членки на НАТО; международни организации; различни бизнес фирми; международни и национални средства за масова информация .

Легалната информация. Пример в щаба на НАТО има 10 телевизора, които денонощно следят новинарските програми от типа SSN, SKVNEWS и EVPUCNEWS. Трябва да се отчита, че е голяма по количество, но по качество не може да се разчита, защото тя често търси сензации.

Бъдещите конфликти и бъдещото разузнаване. През миналата година в света е имало 27 въоръжени конфликта, от които един е междудържавен. Изискванията към националните и международни организации нарастват. Съкращенията във ВС имат отрицателен ефект. Постановката на САЩ, че съкращаването на ВС налага увеличаване възможностите на разузнаването. Използване на по интелигентни средства за добиване, обработка и предаване на информация.

Другото направление е рязко нарастване на ролята на агентурното разузнаване. Това значи повече агенти на възлови места. То се превръща в основен вид. Другите направления се определят от основните функции на разузнаването през XXI век и изискването към него са: представяне на разузнавателната информация; ръководство на разузнаването; добиване на разузнавателната информация; обработка и анализиране на разузнавателната информация; предаване на разузнавателната информация; разузнавателно осигуряване на информационните операции; разузнаване на противниковата система за командване и управление; радиоелектронно противодействие и огнево поразяване; защита на собствената система за командване и управление .

Изхождайки от това, все по-наложителни са мерките за централизиране и координиране на дейността на разузнавателните служби на правителствено и ведомствено равнище.

3.5. Дипломация

Всяка държава изгражда и поддържа официални взаимоотношения с други държави, за целта се съставят съвкупности от методи, средства, действия и правни форми, с които си служат държавните органи и техните представители при провеждането на тези връзки - външна политика на държавата.

Външната политика⁷⁸ включва политическите цели, които определят как една държава си взаимодейства с другите държави по света. Външната политика обикновено е насочена към защита на националните интереси, националната сигурност, идеологическите разбирания и икономическия просперитет. Това става в резултат на мирно сътрудничество с други нации или чрез агресия, война и експлоатация.

През 20 век значението на външната политика рязко се увеличава, тъй като всяка една държава на практика има възможност да комуникира с други държави под някаква дипломатическа форма.

Определянето на външната политика обикновено е задължение на правителствения лидер и на министъра на външните работи. В САЩ обаче, Конгресът има значителна власт и влияние и може да приема упълномощаващи законопроекти за външните отношения.⁷⁹

За термина дипломация съществуват различни определения⁷⁹. Според Жан Сери и Джон Ууд, дипломацията е “изкуството да се разрешават международни разногласия с мирни средства”. Според Г. Никълсън това е “осъществяване на международните отношения посредством преговори”. Едно съвсем прилично определение гласи, че дипломацията е изкуството и практиката да се водят преговори между упълномощени представители на различни групи или нации от страна на дипломати. Терминът се отнася най-вече до международната дипломация, тоест за междудържавните отношения, с които се договарят осигуряването на мира, културен, търговски и стопански обмен и разрешаването на конфликти.

Същевременно, този термин предполага преговори или осъществяване на контакт между две или повече групи по даден повод. “Дипломатическото” поведение в случая е готовността да се

⁷⁸<http://www.mfa.government.bg/>

⁷⁹ <http://bg.wikipedia.org/>

направи компромис и желанието да се удовлетворят желанията и гледните точки на всяка от групите.

Зачаfty на дипломация можем да намерим още в родовообщинния строй. Още тогава са налице форми на преговори. За същинско формиране на дипломацията като обществена институция обаче можем да говорим обаче само след появата на държавите.

Дипломатически дейности могат да се открият в периода на съществуване на древногръцките градове-държави (полиси). Там могат да се срещнат и посолства и преговори и дори международни конференции. През този период са се сключвали както отбранителни, така и настъпателни съюзи, често скрепявани с договори.

В Древния Рим, външнополитическите дела са били ръководени от Сената, а след централизирането на държавната власт, ръководството се е упражнявало от императора, с помощта на личната му канцелария.

Интересна и своеобразна институция е възникналата в древна Гърция институция “проксений” (гостоприемство). Като “проксен” обикновено се е изявявал един от жителите на приемащия полис. Той оказвал гостоприемство на жителите на другия полис и техните представители, като е посредничел между тях и властите на своя град. Проксените често са участвали и при воденето на преговори. Те били дълбоко уважавани от жителите на полиса, на когото оказвали услуги.

В античните времена, и в Изтока, и в Гърция и в Рим, са използвани дипломатически средства като сключване на междудържавни договори, сключване на съюзи, обмен на дипломатически преписки. Най-богатата такава преписка, достигнала до наши дни е т.н. “ел амаринска” преписка, взела името на Амарна – местността в Среден Египет, където е открита. Водена е на глинени плочки (тогава още не била известна технологията на производство на хартия) и представлява кореспонденцията между фараона и владетелите на други държави.

Институцията посланик също е възникнала в дълбоката древност. В периода на съществуването на древногръцките градове-държави, конфликтите често се решавали още преди да избухнат с помощта на “посланици” – старейшини или вестоносци. Посланиците били избирани сред най-уважаваните граждани. Те съставяли свое “посолство”, членовете на което били равноправни. По-късно възникнал обичая да бъде избран ръководител – глава на мисията. На посланика били връчвани две свързани, намазани с восък дъсчици, наричани “диплома”, в която били изписвана задачата на посланика и която е първообраз на сегашните акредитиращи пис-

ма. От тази гръцка дума “диплома” произхожда днешната дума “дипломация”.

Тогаващите посланици обикновено са имали конкретна, временна задача. Постоянен статут тази институция получава по-късно. Интересното е, че и тогава личността на посланика е била считана за неприкосновена и това правило е било съблюдавано навсякъде. В Рим, например, са приемали посланици дори от враждебни държави, макар и отношението към тях да е било различно, отколкото към представителите на приятелски държави. Личността на посланиците обаче се е считала за свещена. По отношение на методите, ползвани в дипломацията, то от древността до днес основен си остават преговорите – двустранни и многостранни.

Началото на постоянните посолства като институция е поставено през XV век. През 1520 г. вече съществува обмен на посланици между Англия и Свещената Римска империя.

Столетие по-късно, през 1648 г., след края на Тридесетгодишната война, Вестфалският мирен договор урежда определени норми на междудържавни отношения.

Дипломатическите връзки получават своя разцвет през XVIII и XIX век. На Виенския конгрес през 1815 г. представители на много европейски държави се договарят за дейността на дипломатическите представителства и старшинството на техните ръководители. През 1818 г. с Аахенския протокол се доуточняват някои функции на представителствата.

Понастоящем е в сила международен документ, който подробно и с отчитане на дипломатическата практика определя дипломатическите отношения. Документът е подписан през 1961 г. във Виена и се нарича Виенска конвенция за дипломатическите отношения.

Събирателния термин за дипломатите на една държава в друга е дипломатическо представителство⁸⁰, най-високият ранг в тази

⁸⁰ Дипломатическите представителства и техният персонал на територията на чужди държави притежават съвкупност от привилегии и имунитети. Включва неприкосновеност на помещенията на дипломатическите представителства и жилищата на дипломатическите представители, на кореспонденцията, лична неприкосновеност, неподсъдност на местните съдилища, освобождаване от такси, данъци, мита и лични и обществени повинности. Основава се на Виенската конвенция за дипломатическите отношения, Виенската конвенция за консулските отношения, Конвенцията за специалните мисии, Конвенцията за привилегиите и имунитетите на Обединените нации и т.н. С особен статут се ползват някои представите-

група е посланик, съответно за представител на Ватикана – апостолически нунций. Дипломатическа мисия, водена от посланик се нарича посолство. Те са официалните представители и говорители на изпратилата ги нация или организация (например, ООН) пред приемащата страна.

Дипломатическата мисия са група хора от една държава, изпратени в друга държава или международна организация, за да представляват изпращащата страна в приемащата страна. Списък на дипломатическите мисии на Република България в света могат да се видят на табл. 12.

ли в международни организации и в Европейския съюз, където те получават имунитет и от юрисдикцията на изпращащата държава – например в Съвета на министрите на Съвета на Европа и депутатите в Европейския парламент на Европейския съюз.

Дипломатически мисии на Република България

Дипломатически мисии на Република България

Австралия	Австрия	Азербайджан
Албания	Алжир	Ангола
Аржентина	Армения	Афганистан
Беларус	Белгия	Босна и Херцеговина
Бразилия	Ватикана	Великобритания
Венецуела	Виетнам	Гана
Германия	Грузия	Гърция
Дания	Египет	Етиопия
Зимбабве	Израел	Индия
Индонезия	Ирак	Иран
Ирландия	Испания	Италия
Йемен	Йордания	Казахстан
Камбоджа	Канада	Кипър
Китай	Корея	Куба
Кувейт	Либия	Ливан
Македония	Мароко	Мексико
Молдова	Монголия	Нигерия
Норвегия	Обединени арабски емирства	Пакистан
Полша	Португалия	Република Корея
Румъния	Русия	САЩ
Сирия	Словакия	Словения
Судан	Сърбия	Тайланд
Тунис	Турция	Узбекистан
Украйна	Унгария	Финландия
Франция	Холандия	Хърватия
Черна гора	Чехия	Чили
Швейцария	Швеция	Южна Африка
Япония		

Съгласно международното законодателство, дипломатическата мисия има специален, екстериториален статут (имунитет). Територията, на която е разположена мисията, се смята за част от територията на изпращащата страна и е изключена от местното законодателство.

Има следните видове дипломатически мисии: посолство, генерално консулство, консулство и почетно консулство. Постоянна дипломатическа мисия се нарича посолство, а главата на мисията – посланик. Посланикът е ръководител на посолството. Краят на мисията му става чрез отзоваване от страната, която го е изпратила или приемащата го държава го обяви за нежелана личност.

Всички дипломати, от различни страни, намиращи се в дадена държава се наричат дипломатически корпус (*corps diplomatique*), поради което отличителният знак на моторните превозни средства на дипломатите в цял свят е “CD”.

Основни методи на дипломацията: официални и неофициални (без вратовръзки) посещения и преговори на най-високо (държавни ръководители) и високо ниво; дипломатически конгреси, конференции, съвещания и срещи; подготовка и сключване на двустранни и многостранни международни договори и други дипломатически документи; участие в международни организации и техните органи; постоянно представителство на държавата в държава-приемник, посредством посолства и мисии; дипломатическа кореспонденция; публикуване на дипломатически документи; публикации в средствата за масово осведомяване на позицията на правителството по различни въпроси.

Международното право забранява намесата на дипломатическите представители във вътрешните работи на страната-приемник.

Органите и отговорните лица, намиращи се на дипломатическа служба, се ползват в страната-приемник с общопризнатите права и дипломатически привилегии (имунитет⁸¹ и неприкосновеност на дипломатическия персонал и помещенията, право на шифрована и дипломатическа закрита свръзка с изпращащата страна, право да се издига националното знаме на държавата, митнически привилегии и др.).

⁸¹ Иmunитетът (от лат. *immunitas*, в превод “освобождение, избавление от нещо”) представлява процесуално- или материалноправна пречка за подвеждане на даден правен субект под наказателна, административна или гражданска отговорност. Противниците на този институт смятат, че той си противоречи с идеята за правовата държава.

Най-простата и най-старата форма на дипломацията е билатералната (двустранна) – тоест дипломация между две страни. Съществуват и тристранна и многостранна дипломация, когато множество държави преговарят, опитвайки се да постигнат единен, удовлетворяващ ги резултат. В противовес на тези форми е унилатеризмът, при който една държава се съобразява само със собствените си интереси, без да държи сметка за мнението на останалите нации.

Дипломатически контакт се осъществява между различни нации посредством контакта например на едно посолство с правителството или в рамките на дипломатически форум. Значими форуми на дипломацията са ООН, Европейския съюз (ЕС) и др.

Дипломацията навсякъде функционира на базата на вербалното чувство за такт, което допринася да се обсъждат фактите по същество.

Дипломацията и шпионажа са тясно свързани. Посолствата са изходен пункт както за дипломати, така и за шпиони. Част от задълженията на дипломатите е да събират информация за страната на местоприбиваване с всички разрешени от местните закони средства. Така например, задачите на военното аташе в дипломатическата мисия включват събирането на информация за въоръжените сили на страната. Тези му задачи не са тайна и във връзка с тях страната-домакин дори го кани да присъства на военни паради, учения и др. Има обаче и прикрити шпиони, които използват дейността си в посолството като прикритие за истинските си задачи – да осъществяват контакти, да вербуват информатори и да събират информация. В екстремни ситуации дори може да им се възложат задачи по подкрепяне на противниците на действащия в страната режим или извършване на саботажни действия.

Събираната чрез шпионаж информация винаги е играла изключително важна роля в дипломацията. Контролът на въоръженията, например, едва ли е възможен без сателитно разузнаване и данни от агентура. Събраната по този начин информация е полезна както при търговските преговори, така и при защитата на националните интереси.

3.6. Защита на информацията

В началото на новия век информационните и комуникационните технологии предизвикват глобална интеграция на информационното пространство на човечеството. Това изисква регулиращо законодателство и за информационната сигурност и защита на класифицираната информация в автоматизирани информационни

системи или мрежи – особено важно за преодоляването и/или за преодоляването на бедствия, аварии и катастрофи⁸².

Анализирайки проблемите на сигурността, традиционно отдаваме основно внимание на политически, икономически и военни фактори. В последните години обаче все по-важно значение придобиват информационните аспекти на сигурността⁸³. Според А. Тофлър (1993 г.) ние живеем в Информационната ера и обяснението на мощта във военни и икономически термини е остаряло, тъй като пренебрегва нарастващата роля на знанието. Информацията и знанието се превърнаха в централен ресурс както на всички напреднали икономики, така и на военната ефективност⁸⁴. Формулирането на ефективна политика в интерес на националната сигурност изисква защита на класифицираната информация. Понятието “класифицирана информация” се въвежда за пръв път със Закона за защита на класифицираната информация (обн., ДВ, бр. 45 от 30.04.2002 г.). Това е общо понятие, което включва информацията, представляваща държавна тайна, служебна тайна и чуждестранна класифицирана информация.

Необходимостта от защита на класифицираната информация се поражда от значението ѝ за националната сигурност на Република България. Защитават се факти и обстоятелства, свободният достъп до които би могъл да накърни териториалната цялост, независимостта и суверенитета на страната. Поради това е необходимо да се търси баланс между правото на гражданите на свободен достъп до информация и интересите на държавата и обществото от защитата на националната сигурност. Ограничаването на достъпа до класифицирана информация цели да предотврати заплахата или увреждането на интересите на Република България, свързани със суверенитета, независимостта, териториалната цялост, отбраната, конституционно-установения ред, външната политика и международните отношения. Защитата на тези интереси чрез защитата на класифицираната информация гарантира демократичното функциониране на държавата и на гражданските институции.

⁸²Стоян Д., Цв. Семерджиев, Ив. Попов и Нели Костова. Концепция и политика за информационна сигурност. Защита на класифицираната информация..... С., За буквите 2006; . С., „За буквите – О пицмехъ” 2006.

⁸³Маринова И., Информационни аспекти на сигурността и проблеми на демократичния граждански режим над системата за национална сигурност.С., НБУ.2006.

⁸⁴Димитър Йончев. «Консерватизмът» том 1, сборник изд. от Центъра за социални практики, НБУ: Герхард Ниймайер «Задълженията на политическото образование», с. 427.

Политиката на Република България по защита на класифицираната информация се осъществява от специално създаден държавен орган - Държавната комисия по сигурността на информацията. По силата на закона за защита на класифицираната информация, Държавната комисия по сигурността на информацията (ДКСИ) е национален орган за защита на класифицираната информация. Тя е колегиален орган и се състои от петима членове, включително председател и заместник-председател. Съставът на Комисията се определя с решение на Министерския съвет по предложение на министър-председателя.

3.6.1. Правомощия на Държавната комисия по сигурността на информацията

ДКСИ е държавният орган, който осъществява политиката на Република България за защитата на класифицираната информация. Основните направления, в които се развива дейността на Държавната комисия по сигурността на информацията, са свързани с организирането, осъществяването, координирането и контрола по защитата на класифицираната информация.

При осъществяването им ДКСИ: осъществява общо ръководство на дейността по проучванията за надеждност на лицата, на които е необходимо да работят с класифицирана информация, и по издаването на разрешение за достъп до съответното ниво на класифицирана информация; осъществява общо ръководство на дейността по проучване на физически или юридически лица, кандидатстващи за сключването на договор или изпълняващи договор, свързан с достъп до класифицирана информация; извършва проучване съвместно със службите за сигурност и по тяхно предложение издава разрешение на лицата, предложени за назначаване като служители по сигурността на информацията; издава сертификати, потвърждаващи пред чуждестранни власти, че български физически или юридически лица притежават разрешение, съответно удостоверение; извършва съвместно със службите за сигурност проучване на български граждани, които кандидатстват за заемане на длъжности или за изпълнение на конкретно възложени задачи, налагащи работа с класифицирана информация на друга държава или международна организация; води единни регистри на издадените, отнетите или прекратените разрешения, удостоверения, сертификати и потвърждения, на отказите за издаването или прекратяването на такива, както и регистър на материалите и документите, съдържащи класифицирана информация, представляваща държавна или служебна тайна; организира и координира обучението за рабо-

та с класифицирана информация; осъществява методическо ръководство спрямо служителите по сигурността на информацията; осъществява общ контрол по защитата на класифицираната информация, съхранявана, обработвана и предавана в автоматизирани информационни системи или мрежи; определя насоки и утвърждава планове за действие на организационните единици в случаи на възникване на опасност от увреждане на държавни интереси вследствие на нерегламентиран достъп до класифицирана информация; извършва анализ и оценка на готовността по защита на класифицираната информация за случаи на възникване на опасност от увреждане на защитените от закона интереси вследствие на нерегламентиран достъп до класифицирана информация и дава задължителни указания в тази област; уведомява незабавно Министър-председателя в случай на нерегламентиран достъп до класифицирана информация с ниво на класификация "Строго секретно"; организира и провежда превантивна дейност за предотвратяване и намаляване на вредните последици от нерегламентиран достъп до класифицирана информация; разработва и внася за приемане от Министерския съвет проекти на нормативни актове в областта на защитата на класифицираната информация; организира, контролира и отговаря за изпълнението на задълженията за защита на класифицираната информация, съдържащи се в международни договори, по които Република България е страна; организира и осигурява функционирането на регистратурите в областта на международните отношения; дава разрешения за посещение на лица за извършване на инспекции, провеждани по силата на международни договори за взаимна защита на класифицираната информация.

При изпълнение на правомощията си ДКСИ работи в тясно взаимодействие с органите на Министерството на отбраната, Министерството на вътрешните работи, Министерството на външните работи и службите за сигурност и обществен ред.

При изпълнение на задачите и дейностите ДКСИ може да изисква информация от информационните масиви на службите за сигурност и за обществен ред и необходимата информация от държавните органи и органите на местното самоуправление, както и от физическите и юридическите лица съгласно действащите закони.

3.6.2. Международни договори

Държавната комисия по сигурността на информацията организира, контролира и отговаря за изпълнението на задълженията за

защита на класифицираната информация, съдържащи се в международни договори, по които Република България е страна.

До влизането на Закона за защита на класифицираната информация в сила Република България е страна по договори за обмен на секретна военна информация със САЩ, Румъния и Холандия, Румъния, Чехия, Словакия, Украйна, Норвегия, Великобритания, Полша, Естония и Турция, а с ФРГ има споразумение за взаимна защита на секретна информация.

Държавната комисия по сигурността на информацията в качеството си на национален орган по сигурността на информацията на Република България осъществява двустранното сътрудничество с национални органи по сигурността на други държави. Обсъждани са особености в националните законодателства, свързани с процедурите и критериите за проучване на лицата за достъп до национална класифицирана информация и класифицирана информация на НАТО, както и обучението на лицата в областта на защитата на класифицираната информация.

3.6.3. Администрация на ДКСИ

При осъществяване на своите правомощия, Държавната комисия по сигурността на информацията се подпомага от администрация.

Съставът и структурата на администрацията на ДКСИ е определен с Устройствения правилник на Държавната комисия по сигурността на информацията и на нейната администрация⁸⁵. Администрацията на ДКСИ е обща и специализирана и е структурирана в дирекции. Ръководството на администрацията се осъществява от главен секретар, който координира и контролира нейното функциониране. Главният секретар се назначава от Председателя на ДКСИ и се отчита за работата си пред ДКСИ.

Общата администрация осигурява технически дейността на ДКСИ и на нейната специализирана администрация и е организирана в две дирекции: дирекция “Финансово-стопански дейности, управление на собствеността и човешки ресурси”; дирекция “Канцелария”.

⁸⁵ (Приет с ПМС № 50 от 4.03.2003 г., обн., ДВ, бр. 22 от 11.03.2003 г., изм. и доп., бр. 69 от 6.08.2004 г., изм., бр. 23 от 18.03.2005 г., бр. 83 от 18.10.2005 г., в сила от 18.10.2005 г., изм. и доп., бр. 48 от 13.06.2006 г., в сила от 1.05.2006 г. т. 1, р. 6, № 809).

Специализираната администрация подпомага ДКСИ при осъществяване на правомощията ѝ и е организирана в четири дирекции: дирекция “Правна и международноправна дейност”, дирекция “Защита на класифицираната информация”, дирекция “Вътрешна сигурност”, дирекция “Информационни фондове и системи”.

3.6.4. Класифициране на информацията

Правилата за класифициране на информацията са установени в глава пета, раздел II от Правилника за прилагане на Закона за защита на класифицираната информация. Информацията се класифицира според собственото си съдържание, а не според класификацията на информацията, на която се базира, или на информацията, за която се отнася. При преценката дали конкретната информация представлява класифицирана информация се вземат предвид следните обстоятелства: конкретната информация попада ли в списъка на категориите информация по Приложение № 1 към чл. 25 ЗЗКИ за държавната тайна или в списъка по чл. 26, ал. 3 от ЗЗКИ, респ. чл. 21, ал. 1 ППЗЗКИ за служебната тайна; налице ли са обществените интереси, които подлежат на защита съгласно чл. 25 и 26 във връзка с § 1, т. 13 и 14 от допълнителните разпоредби на ЗЗКИ; съществува ли заплахата или опасност от увреждане на тези интереси; нерегламентираният достъп до интересите, подлежащи на защита, ще създаде ли опасност за тях.

Кое лице определя грифа за сигурност на информацията и маркира документ, съдържащ класифицирана информация?

След преценка на обстоятелствата по чл. 46 ППЗЗКИ авторът на информацията (лицето по чл. 31, ал. 1 ЗЗКИ) определя дали информацията е класифицирана, какво е нивото на класификация и маркира документа и/или материала със съответен на нивото на класификация гриф за сигурност. Лицето, което изготвя документ или материал, съдържащ класифицирана информация, което няма право да ги подписва, при същите предпоставки е длъжно да постави гриф за сигурност, валиден до окончателното му определяне от лицето по чл. 31, ал. 1 ЗЗКИ.

Удължаване на сроковете на защита на документи и материали, съдържащи класифицирана информация.

Удължаването на сроковете за защита е уредено от чл. 34, ал. 2 от ЗЗКИ. Макар да не се съдържа изрична уредба относно реда за удължаване, в контекста на законовите принципи, че класифицирана информация се маркира от нейния автор, промяната и премахването на нивото на класификация за сигурност също се извършва от организационната единица, в която е създадена инфор-

мацията, то аналогичен следва да бъде и редът за удължаване. В този смисъл удължаването следва да се извършва чрез мотивирано искане от лицето-автор на документа, отправено до ДКСИ относно необходимостта от защита на информацията като класифицирана, което съдържа оценка на информацията, извършена съобразно законовите критерии за класифициране, а именно попада ли в обхвата на съответната точка от Списъка на категориите информация, подлежаща на класификация като държавна тайна. Само фактът, че дадена информация попада в Списъка не прави информацията класифицирана. Във всички случаи трябва да се направи и кумулативна преценка за следното: Налице ли са обществени интереси, които подлежат на защита по смисъла на ЗЗКИ (преценяват се конкретните интереси, подлежащи на защита, които са в зависимост от информацията, която се съдържа в документите и материалите); Съществува ли заплахата или опасност от увреждане на тези интереси и в каква степен (в зависимост от характера на конкретните интересите се преценява заплахата за тях и съответно се определя нейната степен); Нерегламентираният достъп до тази информация ще създаде ли опасност за посочените интереси (подлага се на преценка евентуалният нерегламентиран достъп до класифицираната информация в документа ще създаде ли опасност за конкретните интереси и до какви вредни последици за същите би се достигнало).

3.7. Защита на населението и инфраструктурата

Защита на населението и инфраструктурата е елемент от националната сигурност на Република България. Тя е система от държавни, организационни, икономически и социални дейности с цел защита на населението и на националното стопанство при кризисни ситуации в мирно и военно време.

Природните и производствените рискови фактори на територията на Република България засягат сигурността на населението и на националното стопанство. Те често поставят на изпитание възможностите на държавните органи⁸⁶. Това обуславя необходимостта от наличието на механизъм, който включва всички държавни ресурси, целия потенциал на държавата за ефективна дейност при преодоляване на катастрофални последици и за ограничаване на тяхното влияние.

⁸⁶ <http://www.cp.government.bg/>

Новите предизвикателства, свързани с тероризма – ликвидиране на последствията, особено при използване на оръжия за масово поразяване и предизвикване на аварии, наводнения, масови пожари, са проблеми, изискващи сериозен преглед на концепцията за гражданска защита⁸⁷.

Защитата на инфраструктурата е друга важна страна от една модерна концепция за гражданска защита. Развитието на партньорство между държавния сектор и представители на частния сектор в контекста на приватизирана икономика, включително в областта на критичната инфраструктура, както и нарастването на ролята на местните власти, наред с все по-голямото значение на международното сътрудничество са също проблеми, очакващи своето решаване.

Основни принципи за изграждане на организацията и за осъществяване на дейността по защита на населението и националното стопанство са: Разумна достатъчност; Развитие на системата въз основа на научна обоснованост на прогнозната обстановка; Смесен способ на комплектоване на силите - професионални и доброволни; Децентрализация на отговорностите; Съответствие между разположението, състава на силите и особеностите на регионите в страната; Автономност и мобилност на силите; Териториален принцип на защита на населението; Спазване на нормите и принципите на международното хуманитарно право.

Институционалната система за защита на населението включва централните и териториалните органи на изпълнителната власт и организации, на които с нормативен акт е възложено да управляват, провеждат и координират дейности по защита на населението и националното стопанство при спазване на конституционно установените принципи. Системата се реструктурира и развива като мрежова организация, съчетаваща централизация на планирането, наблюдението, ранното предупреждение и оповестяването с бързо реагиране и управление по място на възникване на извънредната ситуация и последващо нарастване на усилията с привличане на сили по хоризонтала и вертикала на системата.

Утвърждаването на системата за защита на населението е обективен процес, обусловен от обществено икономическите реалности. Особено значение се отдава на съществуването на силни, професионални институции за борба с бедствията. Основни инсти-

⁸⁷ Изследване за анализ и оценка на системата за защита на населението и реагиране при извънредни ситуации. "Бяла книга по Гражданска защита на Р. България". Научен проект № 12 по Работната програма за 2004 г. на НКС при ПКЗНБАК.

туции в Република България обект на изследването са: Главна дирекция «Национална служба Гражданска защита» от Министерството на държавната политика за защита на населението при бедствия и аварии; Национална служба «Пожарна безопасност и защита на населението» от състава а Министерството на вътрешните работи.

3.7.1. Национална служба «Гражданска защита»

НС «Гражданска защита» е юридическо лице на държавна издръжка със седалище гр. София ул. Никола Габровски № 30. Агенцията осъществява държавната политика в областта на защитата при кризисни ситуации, причинени от природните фактори и от техногенната дейност.

Началото е поставено през 1936 година. На 18 юли, Указ N 310 утвърждава «Наредба - закон за противовъздушна и химическа защита на населението в Царството». Поставят се основите за създаването на нова институция. През годините за организацията за защита следват периоди на изменения, трансформации, организационно структурни промени, подчиненост и нови наименования, но това не променя нейните същностни позиции.

В хода на своето развитие Гражданска защита (отбрана) се утвърждава като система за защита на населението и на националното стопанство. През 1942 г. се формира управление «Противовъздушна и химическа защита», през 1946 г. се преименува «Противовъздушна и противохимическа отбрана».

От януари 1950 г. организирането и подготовката на гражданското население се възлага на МВР и една година след това се създава Централното управление на Местната противовъздушна отбрана. Вниманието е съсредоточено към оръжията за масово поразяване, защита на населението и ограничаване на пораженията при евентуални противникови нападения.

Указ 252 от 1962 г. поставя по-високи изисквания пред организацията и тя се реорганизира в Гражданска отбрана. Превръща се в система от общодържавни отбранителни мероприятия и е непосредствено подчинена на Министерския съвет.

От 1971 г. Гражданска отбрана обхваща отбранителни дейности, осъществявани във военно и в мирно време по предотвратяване и ограничаване на последствията от природни бедствия и големи производствени аварии. Функционира под непосредственото ръководство на Министъра на отбраната (МО). Нормативната основа за формирането на система, която се занимава с устойчивостта на отраслите и обектите на националното стопанство, както и със защи-

тата на населението по време на военен конфликт и при бедствия и аварии е Указ № 265 на Държавния съвет от 1978 г.

До 1989 г. задачите, организацията, оборудването на Гражданска отбрана са насочени предимно към защитата на населението от оръжията за масово поразяване при военен конфликт.

След 1991/92 г., в съответствие с демократичните процеси у нас, започна реформирането и реструктурирането на Гражданска отбрана. С решение на Министерския съвет № 419 от 4.12.1991 г. и Заповед № 57 на министъра на отбраната от 4.03.1992 г, организацията е преименувана от Гражданска отбрана на Гражданска защита към МО. Процесите на обновление в Гражданска защита са насочени към създаване на условия за защита на населението в мирно време, при възникване на природни бедствия и промишлени аварии, като се запазват нейните задачи и за военно време.

Органите и силите на Гражданска защита от месец май 1992 г. са отделени от органите на мобилизацията и военния отчет и преминават на подчинение на изпълнителната власт.

За периода от 1992 г. до края на 2002 г. са създадени 14 спасителни формирования за провеждане на спасителни работи и неотложни аварийно-възстановителни дейности при възникване на бедствия, аварии и катастрофи.

Със Заповед на министъра на отбраната от 24 март 2000 г. управление "Гражданска защита" към МО се преименува в служба "Гражданска защита" към същото ведомство.

На основание МЗ № ОХ-215/23.03.2000 г. служба "Гражданска защита на Р България" се деволюира от 01.05.2000 г.

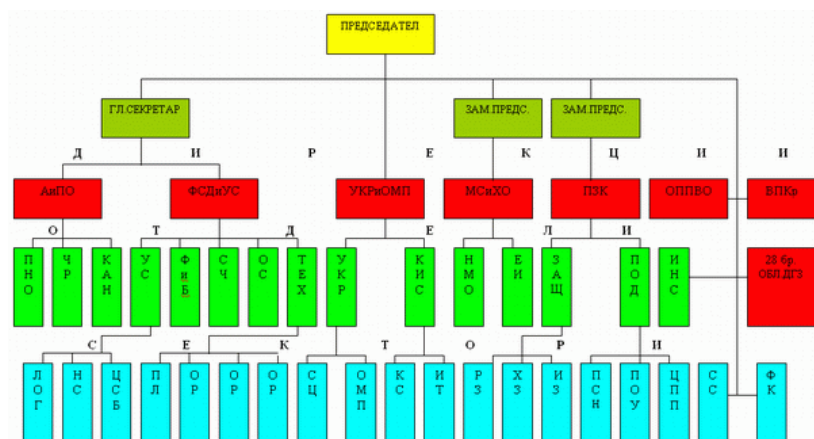
Постановление № 53 на Министерския съвет на Република България от 02.03.2001 г. Служба "Гражданска защита" към Министерството на отбраната се преобразува в Държавна агенция "Гражданска защита" към Министерския съвет. Агенцията, като самостоятелна институция, осъществява държавната политика в областта на защитата на населението при бедствия, аварии и катастрофи.

През 2005 г. е създадено Министерството на държавната политика при бедствия и аварии. Национална служба «Гражданска защита става част от новосформираното ведомство.

Национална служба "Гражданска защита" е специализирана структура за реагиране при бедствени и аварийни ситуации, произтичащи от климатогеографската характеристика на страната, инфраструктурата и регионалното разположение и следствие на стопанската дейност. Тя е в състава на Министерството на държавната политика за защита на населението при бедствия и аварии. Организирана в дирекции на централна администрация, 28 областни ди-

рекции, Национален ситуационен център, Централен лабораторен комплекс, 14 структури за провеждане на спасителни и неотложни аварийно-възстановителни дейности при възникване на бедствия, аварии и катастрофи (фиг. 16).

1 СХЕМА НА ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА “ГРАЖДАНСКА ЗАЩИТА” КЪМ МДПБА

Фиг. 16. Организационна структура на НС «Гражданска защита»

Организацията, ръководството, координацията и контролът на дейността по недопускане, намаляване и ликвидиране на последствията при възникване на бедствия, аварии и катастрофи се осъществяват от Министерския съвет, от министерствата, ведомствата и органите на местното самоуправление и местната администрация, от търговските дружества и едноличните търговци в съответствие с “Правилник за организацията и дейността по предотвратяване и ликвидиране на последствията при бедствия, аварии и катастрофи”, приет с Постановление на Министерски съвет № 18 от 23.01.1998г.

Национална служба “Гражданска защита” разработва и съгласува с министерствата и ведомствата “Национален план за провеж-

дане на спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи при възникване на бедствия, аварии и катастрофи”, който се утвърждава от Министър-председателя на Република България. Планът създава организация за своевременно реагиране, прогнозиране, ръководство и провеждане на защитни мероприятия, спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи (СНАВР) и определя задълженията и задачите на органите за управление и ресурсите, реда за осигуряването и въвеждането му в действие.

В министерствата, ведомствата, областите, общините и обектите от националното стопанство са разработени планове за провеждане на СНАВР, които се въвеждат в действие от председателите на съответните Постоянни комисии.

Силите и средствата за изпълнение на преките задачи при провеждане на СНАВР са органите за управление и професионалните структури на Национална служба “Гражданска защита”, специализираните формирования на министерствата и ведомствата, модулните формирования от Българската армия, формирования на международни организации и на други държави включително и военизирани и доброволни формирования.

В Национална служба “Гражданска защита” е изграден Национален ситуационен център за управление при извънредни ситуации, който е свързан с министерствата, ведомствата, териториалните администрации и формированията на Гражданска защита. Чрез него се осъществява координацията, взаимодействието с местните власти и органите за управление и силите при възникване на извънредна ситуация. В състава на центъра е включен Информационно-аналитичен център, където се събира, обработва, анализира и разпределя цялостната информация при възникване на кризисна ситуация и се информират държавните и местни органи за управление. Взаимодействието, координацията с органите на държавната и местна администрация, и информационната система е изградена на четири нива.

Първо ниво (национално) – координация, информация и комуникация на равнище държавни органи за управление и международни институции. В него влиза обмена извършван от Национална служба “Гражданска защита” с Министерски съвет, ПКЗНБАК, всички министерства и ведомства, национални системи за контрол на елементи на околната среда, международните институции имащи отношение по въпросите на Гражданската защита (МААЕ, Евро-атлантическия координационен център за реагиране при извънредни ситуации на НАТО и др.) както и с обекти с национално значение.

Второ ниво (областно) – координация, информация и комуникация на равнище областни администрации, постоянни областни комисии за защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи, Дирекции “Гражданска защита” в областите, формирования на Регионалните инспекции по околната среда и водите, ХЕИ и др.

Трето ниво (общинско) – координация информация и комуникация на равнище постоянни общински комисии за защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи, специалисти по Гражданска защита в общините и кметствата, формирования със специално назначение, доброволни формирования и рисковите обекти.

Четвърто ниво (периферно) – координация, комуникация и информационен обмен на равнище първични органи за набиране на информация – звена и длъжностни лица отговарящи за гражданската защита в рискови обекти на територията на страната, станции, постове за радиационно наблюдение и оповестяване, оповестителни системи и системи за контрол на околната среда.

На всички нива на информационно осигуряване Национална служба “Гражданска защита” комуникира непосредствено със всички структури на министерства и ведомствата в страната.

Осъществява се обмен на данни относно възникнали инциденти, бедствия, аварии и катастрофи, както на територията на страната, така и извън нея; потенциални опасности от възникването на различни по характер инциденти; състояние на рисковите и потенциално опасни за населението обекти, функциониращи на територията на страната; нивото на радиационния гама фон; нивото на водите в язовирите на територията на страната; нивото на водите, състоянието и възможностите за корабоплаване по река Дунав; състоянието и степента на замърсяване на околната среда; метеорологичната обстановка и прогнозите за развитието ѝ; пожарната обстановка в страната; състоянието на пътната мрежа и инфраструктурите.

Една от основните функции на Главна дирекция „Национална служба Гражданска защита е защита на населението. Функцията “Защита на населението” се осъществява от държавата по пет основни начина: оповестяване на населението; укриване на населението чрез колективни средства за защита; индивидуални средства за защита; разсредоточаване и евакуация; подготовка на населението.

Оповестяването на населението за различните видове опасности, на органите за управление и спасителните екипи се осъществява от Националния ситуационен център на агенцията, дежурните длъжностни лица в областните и общински центрове чрез комуни-

кационно-информационна система на базата на: техническите апаратури на автоматизираната система за оповестяване(АСО), мрежите на обществените далекосъобщителни оператори, предоставящи гласова телефонна услуга (телефонните и телеграфни канали на БТК - ЕАД), радиосредствата за оперативни и аварийни комуникации, автоматизираната информационна система, мрежите на националните и местни оператори на радио и телевизионни програми, а при по-мощни бедствия и аварии и програмите на БНТ и БНР.

Чрез оповестяването се постига своевременно информиране на населението от застрашените райони, органите на Постоянната, областните и общински комисии за защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи и силите за провеждане на мероприятия по защитата на населението и собствеността и извършване на спасителни и аварийни дейности. Осигурява се първоначален информационен обмен при аварийни ситуации със страни и международни организации, с които Република България има договорни взаимоотношения.

Оповестяването предполага своевременното информиране на населението за да има възможност то да реагира адекватно при съответната опасност. Опитът показва, че при добра организация на процеса много от последствията, възникващи в резултат на бедствието могат да бъдат предотвратени , а размера на щетите - силно редуцирани.

Укриване на населението чрез колективни средства за защита се осъществява в скривалища; противорадиационни укрития (ПРУ); инженерни съоръжения с двойно предназначение: Метрополитен, подземни гаражи, подземи, тунели и други подземни помещения; помещения, които се преустройват при необходимост: мазета, минни галерии и др. подходящи помещения, които биха могли да се херметизират; изграждащи се в кратък срок при необходимост с готови стоманобетонни или дървени елементи укрития от полеви тип.

Скривалищата са най-надеждният тип защитни съоръжения, които осигуряват защитата от конвенционални средства, бойно отровни вещества, промишлени отрови и радиационно замърсяване. Осигуряват автономност и защита на укриващите се относно въздух, вода и ел. хранене. Според разположението скривалищата и ПРУ са: отделно стоящи; изградени под сгради; галериен тип (в скатове). Те имат различен капацитет и различен режим на степен на защита, което определя и тяхната категоризация.

За укриване на населението, на работниците и служителите се разработват предварителни разчети на общините по местоживее

и месторабота. Изработени са и се съхраняват в общините указателни табели, ред за заемане и правила за поведение на укриващите се. При необходимост (съобразно конкретната обстановка) се привеждат в действие плановете на Гражданска защита и необходимата информация се предоставя на населението.

Поддържането на защитните съоръжения е постоянна задача на Гражданска защита и включва: профилактика и ремонти, дооборудване и тренировки на звената за обслужване.

Индивидуалните средства за защита се съхраняват в складове на Национална служба "Гражданска защита" на територията на съответните области и общини. При възникване на аварийна ситуация, по указания на Постоянните областни или общински комитети тези средства се раздават на населението. За зоната за аварийно планиране на АЕЦ "Козлодуй" (30 км) са осигурени таблетки за йодна профилактика, които се раздават от кметствата по препоръка на Министерството на здравеопазването. Към таблетките са приложени инструкции за употребата им.

Необходимите противогази и детски защитни камери за зоната за аварийно планиране са раздадени по домовете на живеещите в 30-километровата зона. Във всички останали аварийни случаи на територията на страната индивидуалните средства за защита се раздават от екипи на Гражданска защита. За защита на дихателните пътища и кожата Гражданска защита поддържа в складовите си бази няколко вида индивидуални средства за защита на населението:

Обучението на населението е една от основните дейности на Национална служба "Гражданска Защита". Чрез тази дейност хората научават за съществуващите потенциални опасности, за възникналите кризисни ситуации, за начините по които могат да реагират. Получават се знания и се създават навици за поведение при възникването на бедствия и аварии, катастрофи и други инциденти.

Друга важна функция е превантивната дейност. През 1997 г. Постоянната комисия за защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи към Министерски съвет прие Програма за превантивна дейност и ограничаване на последствията от стихийни бедствия и промишлени аварии. С Програмата се цели да се обединят усилията на контролните и надзорни органи, научният потенциал на страната за подобряване на състоянието на потенциално опасните обекти от националното стопанство и намаляване риска за населението и околната среда от бедствия, аварии и катастрофи. Програмата се реализира в направленията за изследване на технологичния, здравния и екологичен риск в промишлеността, селското

и горско стопанство, енергетиката, транспорта, съобщенията и природните бедствия.

Елементи на превантивната дейност, които изграждат готовността на страната да преодолее последствията от:

А. Силно земетресение: 1. Контрол по начина на прилагане и ефекта от прилагането на нормативната база за строително-конструктивно проектиране, изпълнение и функциониране на сгради и съоръжения. 2. Подобряване нормативната база за антисейсмичното строителство. 3. Семинари свързани с антисейсмичното строителство и прогностика с цел мениджмънт и превенция на сейсмичния риск (на вътрешно и международно ниво). 4. Разработване на "Указания за действие на населението при земетресение с отчитане на строително - конструктивната система на жилищните сгради". 5. Експерименти за проверка на сейсмичната устойчивост на съоръженията на АЕЦ "Козлодуй" и други обекти. 6. Оценка и прогнозиране на сейсмичния риск и hazard на територията на Република България⁸⁸. 7. Възлагане, приемане и одобряване на някои научни разработки в Експертния съвет по сейсмична опасност към НКС на ПКЗНБАК към МС (с практическо приложение).

Б. Наводнение⁸⁹: 1. Разработване на ежегодни Указания за защита на населението и националното стопанство при наводнения, утвърждавани от Председателя на Постоянната комисия за защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи към Министерския съвет до всички собственици и ползватели на водностопански системи и хидротехнически съоръжения и контролни институции. 2. Създаване организация за своевременна и точна информация за настъпващото бедствие. 3. Създаване на оптимална организация за

⁸⁸ В този смисъл каква е степента на сейсмичната осигуреност на потенциално опасни обекти: язовири, АЕЦ, хвосто- и шлакохранилища, сгуруотвали, магистрални газопроводи, промишлени предприятия от химическата промишленост, свлачищни масиви или срутища от особено значение и др.

⁸⁹ За организиране на превантивната дейност за защита от наводнения, Държавна агенция "Гражданска защита" получава информация още и от: министъра на околната среда и водите за определените ретензионни обеми на комплексните и значимите язовири в страната за претъпяване на "високата вълна" в техните поречия; от НИМХ към БАН за очаквани наводнения (рязко затопляне на времето при дебела снежна покривка, очаквани обилни дъждове) в дадени региони на страната и формиране на "високи вълни" в някои поречия. Главна дирекция «Национална служба "Гражданска защита" в превантивната дейност работи съвместно с държавни фирми и предприятия съгласно сключени споразумения и нормативни документи на Република България.

своевременно прогнозиране размерите (мащабите) и последствията от наводнения. 4. Създаване на организация за най-бързо привеждане органите за управление на спасителните и неотложни аварийно-възстановителни работи. 5. Определяне начина на защита на районите на заливане (определя се въз основа на комплексна оценка на месторазположението, на комуникационните връзки, на изградени инфраструктури, на хидрологията, на засегнатото население или обекти на националното стопанство и др.). 6. Създаване на организация, за своевременно оповестяване и евакуиране по обходните маршрути от застрашените райони на населението, животните, материалните и културни ценности. 7. Създаване на организация в зоните на разсредоточаване за осигуряване на подслон и всички необходими условия за бита на евакуираните. 8. Изискване собствениците или ползвателите на водностопански ситеми и хидротехнически съоръжения да разработят аварийен план за тях. Да ги обезпечат със сили, средства, механизация и съобщителни връзки. Да създадат аварийни складове с необходимите уреди, техника и материали за използване при необходимост. 9. Организиране взаимодействието между собствениците или ползвателите на водностопански системи и хидротехнически съоръжения с Постоянните общински или областни комисии за защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи при възникване на опасност от наводнение за придаване на допълнителни сили, техника и механизация за защитата на населението и националното стопанство. 10. Създаване на сигурни средства за комуникация между собствениците на язовири в едно поречие с цел съгласувано изпускане на водни маси от тях за безаварийно пропускане на “високата вълна”. 11. Разработването на графици за извършване на обследване от комисии на техническото и експлоатационно състояние на дигите и потенциално опасните язовири и изправността на пътищата и съобщителните връзки до тях.

В. Обекти работещи с опасни химически вещества или източници на йонизиращи лъчения: 1. Инспекции и оценка на риска за потенциално опасни обекти работещи с опасни химически вещества или източници на йонизиращи лъчения. 2. Информация за текущото състояние на потенциално опасните обекти⁹⁰; 3. Създаване на организация за своевременно оповестяване на населението при аварии в потенциално опасните обекти и неговата защита. АЕЦ

⁹⁰ Води се единна картотека на потенциално опасните обекти. Ежемесечно се актуализира базата данни за наличието на опасни химически вещества или радиоактивни източници в обектите и се прави оценка на опасността от риска за населението и околната среда.

“Козлодуй” и големите обекти от химическата промишленост имат изградени системи за оповестяване на застрашеното население в зоните си за аварийно планиране. 4. Изграждане на информационна система за наблюдение състоянието на околната среда⁹¹; 5. Осигуряване с индивидуални средства за защита. 6. Поддържане и проверка на индивидуалните средства за защита. 7. Осигуряване и поддържане на резерв от средства за йодна профилактика: В зоните за превантивни и за неотложни защитни мерки на АЕЦ “Козлодуй” населението е осигурено с таблетки за йодна профилактика на щитовидната жлеза. С такива таблетки са осигурени и формиранията на Гражданска защита, както и персонала на АЕЦ. Поддържа се и резерв за йодна профилактика⁹².

За провеждане на споменатите дейности Национална служба „Гражданска защита изгражда професионални сили. За периода от 1992 г. до края на 2002 г. бяха създадени 14 професионални структури за провеждане на спасителни работи и неотложни аварийно-възстановителни дейности при възникване на бедствия, аварии и катастрофи - отдели “Аварийно-спасителни дейности”.

Професионалните сили са организирани към областните дирекции на Гражданска защита в градовете София, Пловдив, Бургас, Варна, Русе, Горна Оряховица, Монтана, и Стара Загора, Кърджали, Силистра, Враца, Хасково, Плевен Смолян, Шумен и Благоевград.

Съставът на професионалните спасителни структури се определя в зависимост от предназначението, зоната за отговорност и от анализа за периодичността на бедствията, аварията и катастрофите в региона.

Всеки отдел “Аварийно-спасителни дейности” включва задължително групи от спасители, водолази, пиротехници и алпинисти.

⁹¹ От 1998 г. в Република България е изградена и функционира Национална автоматизирана система за контрол на радиационния гаммафон с 26 станции, които предават на 24-часов режим информация за състоянието на радиационната обстановка в страната. От 2000 г. към системата са интегрирани 10 станции от Автоматизираната система за външен радиационен контрол на АЕЦ “Козлодуй”.

⁹² Раздаването на препаратите за йодна профилактика се извършва по препоръка на Министерството на здравеопазването, в случай на радиационна авария извън площадката на АЕЦ. Предвижда се осигуряване на препарати за йодна профилактика и за населението от територията на Република България, намиращо се в зоната за дълговремени защитни мерки на АЕЦ “Черна вода”, както и за останалата част от населението съгласно изискванията на Световната здравна организация.

В тях участват високо подготвени професионалисти, които дават денонощни дежурства, провеждат ежедневен учебно-тренировъчен процес за поддържане и повишаване на професионалната си квалификация и практически умения. Професионалните сили на Държавна агенция “Гражданска защита” са осигурени със специализирана техника и апаратура за провеждане на спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи. Внедряват се нови системи и апаратура и техника.

Спасителите имат реален практически опит и участия в спасителни и хуманитарни операции в това число и в международни мисии, както и в международни учения. През 1999 година професионални спасители участваха в ликвидирането на последиците от двете земетресения в Турция с реален принос за спасяване на хора.

Същата година осъществиха и две хуманитарни операции за осигуряване на помощи в Гърция и в Република Македония.

3.7.2. Националната служба “Пожарна безопасност и защита на населението”

Националната служба “Пожарна безопасност и защита на населението”⁹³ е специализирана служба на МВР за осъществяване на държавен противопожарен контрол, пожарогасене и аварийно-спасителна дейност.

НС “Пожарна безопасност и защита на населението” се състои от: Генерална дирекция “Пожарна безопасност и защита на населението” Областни дирекции “Пожарна безопасност и защита на населението.

Пожарното дело в България има богата история и достижения, сравними в много отношения с развитите европейски страни. Редица поколения са дали своя принос за просперитета на пожарната сигурност като гаранция за ефективна борба с огнената стихия.

Преди освобождението на България през 1878 год. на места българското еснафство доброволно се организира със свои под ръчни средства за борба с пожарите, но липсата на сериозна организация за гасене на пожарите и ползваните примитивни средства, отсъствието на водоснабдяване в населените места, долепените една до друга паянтови сгради създават благоприятни условия за възникването на чести и стихийни пожари.

Една от първите същински пожарни команди е създадена през 1878 г. в София. По искане на софийския полицеймайстер, руския

⁹³ <http://www.nspbzn.bg/>

капитан от гвардията Скугуревски, Общинският съвет на заседанието си на 25 юни 1878 г. се занимава с въпроса за набавяне на нужните противопожарни инструменти и снаряжения.

Поради липсата на достатъчно средства за назначаване на постоянни щатни пожарникари, софийската община с Протокол № 1 от 14 юли 1878 г., задължава гражданите да вземат участие в гасене на пожарите. При избухване на пожар всеки еснаф трябва да изпраща хора, въоръжени с предписаните им уреди и инструменти. Предвиждат се и наказания за онези, които не се подчинявали на наредбата.

Полицеймейстерът на София, за да превърне съществуващата доброволна пожарна тулумба в градска пожарна команда, заповядва на полицейските пристави да изберат от техните среди човек, подходящ за пожарен командир.

На 19 декември 1878 г. по инициатива на енергичния варненски кмет Велико Христов се взема решение да се устрои пожарна команда. Закупват се 2 ръчни помпи с принадлежности, като в началото се използват 36 хамали под ръководството на един старши без заплащане. На следващата година са назначени 4 души пожарникари, които провеждат пожарно наблюдение от кулата на стария градски часовник.

През 1879 г. са организирани пожарни команди в Асеновград, Бургас, Габрово и Лом. Противопожарната служба в Пловдив се създава по разпореждане на генерал Веляминов в края на 1878 г. след учредяване на градския общински съвет. Задачите по охрана на града в случай на пожар се възлагат на група милиционери, назначени със специална заповед от военното комендантство. За целта те получават една тулумба, брадви, канджи и действат с дежурните сакаджии (водоносци).

С Указ № 235 на княз Александър Батенберг (обн., ДВ от 11 юни 1880 г.) е утвърден Закон за наказанията, които мировите съдии могат да налагат. Глава VII съдържа 10 члена, които предвиждат строги наказания за нарушенията на предписаните пожарни правила. Регламентирани са устройството на соби, огнища, комини; почистването на комините; съхранението и ползването на леснозапалими вещества; паленето на огън в и извън населените места; профилактични мерки за корабите и пристанищата; участието на населението в потушаването на пожари и др.

През 1883 г. се създават пожарните команди в Плевен, Шумен и Видин, а в следствие и в много други градове. Същата година Народното събрание приема Закон за пожарите по селата, махалите, колибите и по-малките градове, които се занимават преимуществено със земеделие (обн., ДВ бр. 136 от 1883 г.). Законът задължа-

ва собствениците да се грижат за пожаробезопасното използване на земите, работилниците, фабриките и сградите. Вменява им се дълг да пазят съседите си и да вземат участие в овладяването на пожарите.

През 1884 г. са доставени първите пожарни помпи, возими с коне, за Софийската пожарна команда, с което се отбелязва нов етап в развитието на пожарното дело.

През 1886 г. са приети закони за градските и за селските общини, които вменяват като тяхно задължение създаването и оборудването на пожарни команди.

През 1889 г. е приет Закон за полицията, обн. ДВ бр.133 от 12 декември 1889 г. В чл. 28 е записано: "Полицията взема мерки за изгасяване и ограничение на пожарите в градовете, селата и горите, за спасение хората и техния имот в случай на пожар, наводнение, буря и други подобни и за истребление дивите и вредителните зверове." Чл. 123 гласи: "Пожарните команди в градовете, в стопанско и административно отношение, зависят от общинските управления. Но във време на пожар те напълно се подчиняват на разпорежданията на окръжните управители, околийските началници и приставите."

През 1896 г. в гр. Русе е основана първата в страната доброволна пожарна дружина, но едва 10 години по-късно доброволните пожарни дружини започват да работят ефективно.

Водените в началото на XX в. войни възпрепятстват развитието на пожарните команди. С обявяването на Балканската война всички пожарникари са мобилизирани и изпратени на фронта. Конете на пожарните команди са реквизирани също за военни цели. След Балканската идват още Междусъюзническата и Първата световна война.

По време на войните противопожарните служби са били почти изоставени. Конете и техническите средства са голям дефицит. Разчита се на доброволните пожарни дружини, които бележат развитие. Те обаче не разполагат с достатъчни сили, средства и умения в борбата с големите пожари и пожарите не закъсняват. За Столичната пожарна команда през 1925 г. е внесен първият противопожарен автомобил „Рено“ от Франция.

През 1934 г. е приет "Правилник за организацията на пожарната охрана", обн., ДВ бр. 84. С него към Министерството на вътрешните работи и народното здраве (МВРHZ) е разкрита длъжността главен инспектор по пожарно дело. Последователно са приети и Наредба-закон за селските общини (обн. ДВ, бр.100/1934 г.) и Наредба-закон за градските общини (ДВ, бр. 114/1934 г.), с които се въвежда 10 % налог върху плащаните премии на застраховател-

ни дружества от направените от тях застраховки против пожар в землищата на общините. Налогът се плаща от застрахователните дружества и на всеки шест месеца се внася в Българска народна банка по сметки на съответните общини.

През 1936 година е приета Наредба-закон за засилване на приходите на градските и селските общини. С Наредбата налогът по фонд „Пожарно дело” се увеличава от 10 % на 15 %.

След 1944 г. в страната започва коренна реорганизация на противопожарната охрана. През 1946 г. е приет Закон за противопожарната защита (ЗПЗ), с който противопожарната охрана в страната е одържавена и е реорганизиран фонд “Пожарно дело”.

Законът за противопожарната защита дава тласък за извършване на голям брой законодателни, организационно-структурни и др. промени, с които противопожарната охрана на страната коренно се преустройва, стабилизира се финансово и се усъвършенства. Приети са Наредба за приходите и разходите на фонд, “Противопожарна защита” (обн., ДВ, бр.122/1946 г.), в която се уреждат различни въпроси от дейността на фонда, и Наредба № 1193 за размера на таксите за извършване на прегледи, даване съвети и правене услуги от органите на противопожарната защита на учреждения, предприятия и лица (обн., ДВ, бр.152/1946 г.

През 1951 г. в ДВ бр.67/21.08.1951 г. излиза Правилник за противопожарните строителни норми. Пожаропредпазната дейност започва да се приема като първостепенна, а пожаро-техническото обследване на обектите се утвърждава като основна форма в дейността на органите за противопожарна защита.

Значителен тласък в осигуряването на пожарната безопасност дава 34-о Постановление на Министерския съвет от 8 август 1968 г. С него се набелязват и провеждат мероприятия, които довеждат до значително подобряване на пожарната безопасност на промишлените, селскостопанските и други обекти, като голямо внимание се обръща на пожарно - и взривоопасните предприятия и други подобни обекти.

В Закона за противопожарната защита от 1979 г. за първи път са обхванати всички субекти, от които зависи състоянието на пожарната безопасност – гражданите, ръководителите на стопански и други организации, на министерства и ведомства, общини и специализираните звена за противопожарна охрана. Като специализираните звена са определени структурните звена на общата и ведомствената противопожарна охрана и доброволните отряди, с което се утвърждават общи принципи на работа. Предвидено е териториалните звена на общата противопожарна охрана да са на двойно подчинение – на МВР и на съответните общини.

В годините от 1980 до 1989 г. се извършва цялостно техническо превъоръжаване на структурните звена на противопожарната охрана с противопожарна техника. В страната навлизат модерни за времето си автомобили за комбинирано и водопенно пожарогасене, автомеханични стълби, противопожарни помпени станции и др. специална техника, която и в момента продължава да изпълнява оперативни задачи и е основен елемент от базисната инфраструктура на НСПБЗН – МВР.

В процеса на присъединяване на страната към Европейския съюз особена актуалност придобиват въпросите на актуализиране на нормативната уредба Създаден е първият Технически комитет ТК1 “Пожаро- и взривозащита” към тогавашния Комитет по стандартизация и метрология (днес Български институт по стандартизация). Хармонизирани с европейските и международните стандарти са основните в областта на пожарната безопасност.

С приемането през 1997 г. на Закона за Министерство на вътрешните работи, наред с осъществяването на пожарогасителна дейност, държавен противопожарен контрол и научно-приложна дейност в областта на пожарната безопасност, на Национална служба “Пожарна и аварийна безопасност” се възлагат функции по осъществяване на аварийно-спасителна дейност и оказване на първа помощ на пострадали и транспортирането им до болнични заведения.

В приетия от Народното събрание в началото на 2006 г. Закон за МВР (обн., ДВ бр. 17/24.02.2006 г.), Национална служба “Пожарна безопасност и защита на населението” е дефинирана като специализирана служба на МВР за пожарна безопасност и защита на населението при пожари, бедствия, аварии и катастрофи, която осъществява дейността си самостоятелно или съвместно с други държавни органи, организации и граждани.

Днес Национална служба “Пожарна и аварийна безопасност” при МВР като една от трите основни национални служби в системата на вътрешните работи си поставя ясни задачи и приоритети, за да отговори на предизвикателствата на XXI век (фиг. 17).

Фиг. 17. Структура на Национална служба „Пожарна безопасност и защита на населението“

Пожарогасителната дейност включва: определяне на способности, начините и средствата за пожарогасене; разработване на планове за ликвидиране на произшествията; незабавно изпращане на сили и средства при съобщение за пожар; спасяване на хора и имущество; ограничаване и ликвидиране на пожари; оказване на първа медицинска помощ на пострадалите; организиране транспортирането на пострадалите до болничните заведения.

При гасене на пожари и спасяване на хора и имущество органите на НСПБЗН имат право да: влизат по всяко време в жилищни, производствени и други сгради и помещения на физически или юридически лица; разрушават сгради или части от тях, разглобяват конструкции, отстраняват, унищожават или повреждат имущество, дървета или други насаждения, когато няма друг начин за действие; използват спасителни, гасителни, транспортни, съобщителни и други технически средства – собственост на физически или юридически лица; привличат длъжностни лица и граждани за оказване на съдействие; изменят реда за движение в района, където се из-

вършват спасителни и гасителни действия, до пристигането на съответните компетентни органи; използват безвъзмездно водоизточници и водопроводни мрежи за осигуряване на необходимите количества вода за гасене.

Пожарогасителна дейност се организира и осъществява от НСПБЗН самостоятелно или съвместно със специализираните сили и средства на органите на изпълнителната власт, организациите, юридическите лица и гражданите. Пожарогасителна дейност може да извършват и търговците, получили разрешение по чл. 108 от ЗМВР, както и доброволните формирования за пожарна безопасност и защита на населението, създадени на основание чл.110 от ЗМВР.

При извършване на съвместни пожарогасителни действия от НСПБЗН с търговците, получили разрешение по чл. 108, или с доброволните формирования, създадени на основание чл.110 ЗМВР, координацията и ръководството на действията се осъществява от органите на НСПБЗН.

За осъществяване на пожарогасителна дейност и поддържане на постоянна оперативна готовност НСПБЗН: организира непрекъснато денонощно дежурство с личен състав и техника; организира и поддържа екипи за оказване на първа медицинска помощ на пострадали при пожари; в рамките на съществуващата структура и щат организира и поддържа спасителни екипи за провеждане на дейности за защита на населението при пожари, по ред определен от министъра на вътрешните работи; организира поддръжката на наличната техника и специализираното оборудване за пожарогасителна дейност; организира и контролира теоретичната и практическата подготовка на служителите без откъсване от работа; разработва планове за пожарогасене; разработва съвместно с централните и териториалните органи на изпълнителната власт, организациите, физическите и юридическите лица планове за взаимодействие; съгласува планове за действие за гасене на пожари в обектите на физически и юридически лица; изучава оперативната обстановка на обектите; разработва критерии за техническа осигуреност на структурните звена ПБЗН.

Превантивната дейност, осъществявана от Национална служба "Пожарна безопасност и защита на населението" при МВР е регламентирана в Закона за МВР, обн. ДВ бр. 17 от 24 февруари 2006 г. и в Правилника за прилагане на ЗМВР, обн. ДВ бр. 47 от 9 юни 2006 г. Съгласно чл. 93, ал. 1, т. 4 НСПБЗН – МВР осъществява превантивна дейност в изпълнение на основните си задачи. С това се издига ролята на превантивната дейност, която намира място сред другите основни задачи на националната служба като пожаро-

гасителната и аварийно-спасителната дейност, осъществяването на държавен противопожарен контрол, научно-приложната и експертна дейност, информационно-аналитичната дейност, международната дейност, разрешителната и контролна дейност на търговци, извършващи пожарогасителна или аварийно-спасителна дейност или противопожарно противопожарно обследване на обекти и др. дейности, предвидени в закон.

Същността на превантивната дейност⁹⁴ на НСПБЗН – МВР включва: 1. информационно-разяснителна дейност сред населението за формиране на необходимото поведение и действия при пожари и катастрофи; 2. координация и взаимодействие с държавните органи и организации във връзка с подготовката на населението за действия при пожари, (бедствия, аварии) и катастрофи; 3. издателска дейност в областта на пожарната безопасност и защитата на населението.

Съдържанието на превантивната дейност като основна задача на НСПБЗН – МВР е регламентирано в чл. 186 от ППЗМВР, в който тя е дефинирана като “комплекс от мероприятия за предотвратяване и отстраняване на причините и условията за възникване и разпространение на пожари и аварии и подготовка на населението.”

Основните насоки за осъществяване на превантивната дейност от органите за ПБЗН са посочени в чл. 187 от ППЗМВР, които: 1. извършват анализ и оценка на риска за пожарна безопасност и защита; 2. информират населението за опасностите от възникване на пожари и аварии и предприетите мерки за защита; 3. разработват и организират съвместно с държавните органи, органите на местното самоуправление, ведомствата и организациите изпълнението на програми за информационна и разяснителна дейност сред населението; 4. провеждат обучение и подготовка на населението; 5. осъществяват информационна и разяснителна дейност в областта на пожарната безопасност и защита на населението чрез издаване на литература и други материали.”

⁹⁴ Съгласно чл. 97 от ЗМВР, изм. § 2 на Закона за защита при бедствия, обн. ДВ бр. 102 от 19 декември 2006 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Стратегическите цели в сферата на сигурността през следващите десетилетия са постижими само при наличието на широко обществено доверие в професионалната етика и гражданската култура на хората от системата за национална сигурност и при готовност за заплащане на социалната цена на реформата в сектора за сигурност.

Съвременната среда за сигурност се характеризира с все по-нарастващи по спектър и по сила и по-непредвидими заплахи от страна на транснационалния тероризъм, разпространението на оръжия за масово поразяване, които могат да станат притежание не само на държави, но и на терористични организации, организираната престъпност на национално и наднационално ниво, етническите и религиозни конфликти. Успешното неутрализиране на тези заплахи в условията на нарастваща глобализация е възможно само чрез обединените усилия на една консолидирана и добре координирана в национален и в международен мащаб система за сигурност⁹⁵.

Добрата координация и организация не е панацея, но тя може и трябва да осигури бърз и ефективен път на всички проблеми до съответното ниво на вземане на решения, като балансира евентуални конфликти по този път между различните ведомства, между политици и експерти, между бързината на вземане на решение и необходимостта от широко обсъждане на различни възгледи, между гъвкавостта на тактическите решения и относителната устойчивост на стратегическите цели⁹⁶.

Всички средства, посочени по-горе, с които държавата разполага като инструменти за постигането на достатъчно висока степен на защита на жизнено важните национални интереси, трябва да се използват координирано чрез възлагането и изпълнението на конкретни, точни и ясни мисии и задачи, насочени към достигане на набелязаните политически цели. Всяка несъгласуваност и липса на систематичност в действията на различните институции може да снижи степента на защита под нивото на нейната достатъчност и да предизвика сериозни последици за успешната реализация на дългосрочните цели на държавната политика.

⁹⁵ Аню Ангелов. Съвременни предизвикателства пред системата за национална сигурност. С., 2003.

⁹⁶ Пак там.

Активизирането на контактите с международните институции в областта на сигурността и отбраната, както и въвеждането на принципите на активен диалог между институциите от системата за национална сигурност и обществото стимулира постигането на оптималните стандарти в управлението и координацията между структурите. Системата за национална сигурност се утвърждават като активен фактор на устойчивост в една обществена среда, която на свой ред произвежда стабилност, както във вътрешен, така и във външно-политически мащаб.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1

Хронология на Народното събрание на България

Народно събрание	Първо и последно заседание	Брой депутати	Председател
Учредително	10.02.1879–16.04.1879	231	Антим I
1 ВНС	17.04.1879–26.06.1879	231	Антим I
1 ОНС	21.10.1879–24.11.1879	158	Петко Каравелов
2 ОНС	23.03.1880–18.12.1880	172	Петко Каравелов (23.03.1880–26.03.1880) Петко Р. Славейков (26.03.1880–28.11.1880) Никола Сукнаров (29.11.1880–18.12.1880)
2 ВНС	01.07.1881	307	Тодор Икономов
3 ОНС	10.12.1882–25.12.1883	47	Симеон Варненско-Преславски митрополит (11.12.1882–08.09.1883) Димитър Греков (09.09.1883–25.12.1883)
4 ОНС	27.06.1884–06.09.1886	195/286	Петко Каравелов (27.06.1884–30.06.1884) Стефан Стамболов (30.06.1884–26.08.1886) Георги Живков (01.09.1886–06.09.1886)
3 ВНС	19.10.1886–03.08.1887	493	Георги Живков (19.10.1886–01.11.1886) Димитър Тончев (22.06.1887–03.08.1887)
5 ОНС	15.10.1887–17.12.1889	285	Димитър Тончев (15.10.1887–12.12.1888) Захарий Стоянов (13.12.1888–06.09.1889) Панайот Славков (22.10.1889–17.12.1889)
6 ОНС	15.10.1890–15.12.1892	276	Панайот Славков (15.10.1890–12.12.1892) Димитър Петков

			(14.12.1892–15.12.1892)
4 ВНС	03.05.1893–17.05.1893	577	Димитър Петков
7 ОНС	15.10.1893–21.12.1893	145	Димитър Петков (15.10.1893–19.11.1893) Георги Живков (20.11.1893–01.08.1894)
8 ОНС	15.10.1894–04.02.1896	149	Теодор Теодоров
9 ОНС	01.12.1896–19.12.1898	159	д-р Георги Янколов (01.12.1896–19.12.1898)
10 ОНС	16.05.1899–29.11.1900	169	д-р Димитър Вачов (16.05.1899–01.10.1899) Жечо Бакалов (18.10.1899–29.11.1900)
11 ОНС	22.02.1901–23.12.1901	166	Иван Евстр. Гешов (22.02.1901–25.10.1901) Марко Балабанов (25.10.1901–23.12.1901)
12 ОН	22.04.1902–31.03.1903	188	Драган Цанков
13 ОНС	02.11.1903–22.12.1907	189	д-р Петър Стайков (02.11.1903–30.01.1904) д-р Тодор Гатев (20.10.1904–15.10.1905) д-р Петър Гудев (17.10.1905–02.03.1907) Добри Петков (05.03.1907–18.04.1908)
14 ОНС	15.06.1908–15.02.1911	203	Христо Славейков (15.06.1908–15.09.1910) д-р Петър Ораховац (15.10.1910–15.02.1911)
5 ВНС	09.06.1911–09.07.1911	414	д-р Стоян Данев
15 ОНС	15.10.1911–23.07.1913	213	д-р Стоян Данев (15.10.1911–01.06.1913) Иван Евстр. Гешов (26.06.1913–23.07.1913)
16 ОНС	19.12.1913–31.12.1913	204	д-р Димитър К. Вачов
17 ОНС	20.03.1914–15.04.1919	257	д-р Димитър К. Вачов
18 ОНС	02.10.1919–20.02.1920	237	Найчо Цанов (отказал се)
19 ОНС	15.04.1920–11.03.1923	232	Александър Ботев (15.04.1920–24.06.1921) Недялко Атанасов (04.11.1921–11.03.1923)

20 ОНС	21.05.1923–11.06.1923	245	Александър Ботев (21.05.1923–11.06.1923)
21 ОНС	09.12.1923–15.04.1927	267	д-р Тодор Кулев (09.12.1923–04.01.1926) Александър Цанков (05.01.1926–15.04.1927)
22 ОНС	19.06.1927–18.04.1931	275	Александър Цанков (19.06.1927–15.05.1930) Никола Найденов (21.05.1930–18.04.1931)
23 ОНС	20.08.1931–19.05.1934	283	Стефан Стефанов (20.08.1931–12.10.1931) Александър Малинов (15.10.1931–18.05.1934)
24 ОНС	22.05.1938–27.04.1939	160	Стойчо Мошанов
25 ОНС	24.02.1940–23.08.1944	160	Никола Логофетов (24.02.1940–16.05.1941) Христо Калфов (16.05.1941–23.08.1944)
26 ОНС	15.12.1945–28.09.1946	279	Васил Коларов (15.12.1945–06.11.1946)
6 ВНС	07.11.1946–21.10.1949	465 (375)	Васил Коларов (07.11.1946–08.12.1947) <i>Бюро</i> Райко Дамянов (09.12.1947–21.10.1949) <i>Президиум</i> д-р Минчо Нейчев (09.12.1947–16.01.1950)
1 (27) НС	17.01.1950–02.11.1953	239	<i>Бюро</i> Фердинанд Козовски <i>Президиум</i> д-р Минчо Нейчев (18.01.1950–27.05.1950) Георги Дамянов (27.05.1950–13.01.1954)
2 (28) НС	14.01.1954–11.12.1957	249	<i>Бюро</i> Фердинанд Козовски <i>Президиум</i> Георги Дамянов (15.01.1954–12.01.1958)
3 29) НС	13.01.1958–04.11.1961	254	<i>Бюро</i> Фердинанд Козовски <i>Президиум</i>

			Георги Дамянов (13.01.1958–27.11.1958) Димитър Ганев (30.11.1958–14.03.1962)
4 (30) НС	15.03.1962–08.12.1965	321	<i>Бюро</i> Фердинанд Козовски (15.03.1962–12.09.1965) Сава Гановски (06.12.1965–08.12.1965) <i>Президиум</i> Димитър Ганев (15.03.1962–20.04.1964) Георги Трайков (23.04.1964–10.03.1966)
5 (31) НС	11.03.1966–18.05.1971	416	<i>Бюро</i> Сава Гановски <i>Президиум</i> Георги Трайков (11.03.1966–06.07.1971)
6 (32) НС	07.07.1971–09.03.1976	400	Георги Трайков (07.07.1971–27.04.1972) д-р Владимир Бонев (27.04.1972–09.03.1976)
7 (33) НС	15.06.1976–07.04.1981	400	д-р Владимир Бонев
8 (34) НС	16.06.1981–21.03.1986	400	Станко Тодоров
9 (35) НС	17.06.1986–03.04.1990	400	Станко Тодоров
7 ВНС	10.07.1990–02.10.1991	400	Николай Тодоров (17.07.1990–02.10.1991)
36 НС	04.11.1991–17.10.1994	240	Стефан Савов (04.11.1991–24.09.1992) Александър Йорданов (05.11.1992–17.10.1994)
37 НС	12.01.1995–13.02.1997	240	Благовест Сендов
38 НС	07.05.1997–19.04.2001	240	Йордан Соколов
39 НС	05.07.2001–17.06.2005	240	проф. Огнян Герджиков (05.07.2001–04.02.2005) Борислав Великов (23.02.2005–17.06.2005)
40 НС	11.07.2005–	240	Георги Пирински

**Министър председатели на България в периода
17 юли 1879–януари 2007 г.**

Правителство	Управление	Министър-председател	Партии
Правителство на България (1)	17 юли 1879–6 декември 1879	Тодор Бурмов	Консервативна партия
Правителство на България (2)	6 декември 1879–7 април 1880	Климент Търновски	Консервативна партия
Правителство на България (3)	7 април 1880–10 декември 1880	Драган Цанков	Либерална партия
Правителство на България (4)	10 декември 1880–9 май 1881	Петко Каравелов	Либерална партия
Правителство на България (5)	9 май 1881–13 юли 1881	Казимир Ернрот	руски офицери, Консервативна партия
Правителство на България (6)	13 юли 1881–5 юли 1882	---	руски офицери, Консервативна партия
Правителство на България (7)	5 юли 1882–19 септември 1883	Леонид Соболев	руски офицери, Консервативна партия
Правителство на България (8)	19 септември 1883–12 януари 1884	Драган Цанков	Консервативна партия, Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (9)	12 януари 1884–11 юли 1884	Драган Цанков	Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (10)	11 юли 1884–21 август 1886	Петко Каравелов	Либерална партия
Правителство на България (11)	21 август 1886–24 август 1886	Климент Търновски	Консервативна партия, Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (12)	24 август 1886–28 август 1886	Петко Каравелов	Либерална партия, Консервативна партия
Правителство на България (13)	28 август 1886–10 юли 1887	Васил Радославов	Либерална партия (радо-слависти), Народнолиберална партия, Консервативна

			партия
Правителство на България (14)	10 юли 1887–1 септември 1887	Константин Стоилов	Консервативна партия, Народнолиберална партия
Правителство на България (15)	1 септември 1887–31 май 1894	Стефан Стамболов	Народнолиберална партия
Правителство на България (16)	31 май 1894 - 21 декември 1894	Константин Стоилов	Народна партия, Либерална партия (радослависти)
Правителство на България (17)	21 декември 1894–30 януари 1899	Константин Стоилов	Народна партия
Правителство на България (18)	30 януари 1899–13 октомври 1899	Димитър Греков	Народнолиберална партия, Либерална партия (радослависти)
Правителство на България (19)	13 октомври 1899–10 декември 1900	Тодор Иванчов	Либерална партия (радослависти)
Правителство на България (20)	10 декември 1900–22 януари 1901	Тодор Иванчов	Либерална партия (радослависти), Народнолиберална партия
Правителство на България (21)	22 януари 1901–4 март 1901	Рачо Петров	
Правителство на България (22)	4 март 1901–3 януари 1902	Петко Каравелов	Демократическа партия, Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (23)	3 януари 1902–15 ноември 1902	Стоян Данев	Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (24)	15 ноември 1902–31 март 1903	Стоян Данев	Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (25)	31 март 1903–18 май 1903	Стоян Данев	Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (26)	18 май 1903–4 ноември 1906	Рачо Петров	Народнолиберална партия
Правителство на	4 ноември 1906–	Димитър Петков	Народнолиберална

България (27)	11 март 1907		партия
Правителство на България (28)	11 март 1907–16 март 1907	Димитър Станчов	Народнолиберална партия
Правителство на България (29)	16 март 1907–29 януари 1908	Петър Гудев	Народнолиберална партия
Правителство на България (30)	29 януари 1908–18 септември 1910	Александър Малинов	Демократическа партия
Правителство на България (31)	18 септември 1910–29 март 1911	Александър Малинов	Демократическа партия
Правителство на България (32)	29 март 1911–14 юни 1913	Иван Гешов	Народна партия, Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (33)	14 юни 1913–17 юли 1913	Стоян Данев	Прогресивнолиберална партия, Народна партия
Правителство на България (34)	17 юли 1913–5 януари 1914	Васил Радославов	Либерална партия (радослависти)
Правителство на България (35)	5 януари 1914–21 юни 1918	Васил Радославов	Либерална партия (радослависти), Народнолиберална партия, Младолиберална партия
Правителство на България (36)	21 юни 1918–17 октомври 1918	Александър Малинов	Демократическа партия, Радикалдемократическа партия
Правителство на България (37)	17 октомври 1918–28 ноември 1918	Александър Малинов	Демократическа партия, Народна партия, Прогресивнолиберална партия, Радикалдемократическа партия, БЗНС, БРСДП(ш.с.)
Правителство на България (38)	28 ноември 1918–7 май 1919	Теодор Теодоров	Народна партия, Народна партия, Радикалдемократическа партия

			ка партия, БЗНС, БРСДП(ш.с.), Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (39)	7 май 1919–6 октомври 1919	Теодор Теодоров	Народна партия, Радикалдемократическа партия, БЗНС, БРСДП(ш.с.), Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (40)	6 октомври 1919–9 юни 1923	Александър Стамболийски	БЗНС, Народна партия, Прогресивнолиберална партия
Правителство на България (41)	9 юни 1923–22 септември 1923	Александър Цанков	Демократически сговор, БРСДП(ш.с.)
Правителство на България (42)	22 септември 1923–4 януари 1926	Александър Цанков	Демократически сговор, БРСДП(ш.с.)
Правителство на България (43)	4 януари 1926 - 12 септември 1928	Андрей Ляпчев	Демократически сговор
Правителство на България (44)	12 септември 1928–15 май 1930	Андрей Ляпчев	Демократически сговор
Правителство на България (45)	15 май 1930–29 юни 1931	Андрей Ляпчев	Демократически сговор
Правителство на България (46)	29 юни 1931–12 октомври 1931	Александър Малинов	Демократическа партия, БЗНС Врабча 1, Радикална партия, Националлиберална партия
Правителство на България (47)	12 октомври 1931–7 септември 1932	Никола Мушанов	Демократическа партия, БЗНС Врабча 1, Радикална партия, Националлиберална партия

Правителство на България (48)	7 септември 1932–31 декември 1932	Никола Мушанов	Демократическа партия, БЗНС Врабча 1, Радикална партия, Националлиберална партия
Правителство на България (49)	31 декември 1932–19 май 1934	Никола Мушанов	Демократическа партия, БЗНС Врабча 1, Радикална партия, Националлиберална партия
Правителство на България (50)	19 май 1934–22 януари 1935	Кимон Георгиев	Звено
Правителство на България (51)	22 януари 1935–21 април 1935	Петко Златев	
Правителство на България (52)	21 април 1935–23 ноември 1935	Андрей Тошев	
Правителство на България (53)	23 ноември 1935–4 юли 1936	Георги Къосеиванов	
Правителство на България (54)	4 юли 1936–14 ноември 1938	Георги Къосеиванов	
Правителство на България (55)	14 ноември 1938–23 октомври 1939	Георги Къосеиванов	
Правителство на България (56)	23 октомври 1939–15 февруари 1940	Георги Къосеиванов	
Правителство на България (57)	15 февруари 1940–11 април 1942	Богдан Филов	
Правителство на България (58)	11 април 1942–14 септември 1943	Богдан Филов	
Правителство на България (59)	14 септември 1943–1 юни 1944	Добри Божилов	
Правителство на България (60)	1 юни 1944–2 септември 1944	Иван Багрянов	
Правителство на България (61)	2 септември 1944–9 септември 1944	Константин Муравиев	БЗНС Врабча 1, Демократическа партия

	ри 1944		тия, Народна партия
Правителство на България (62)	9 септември 1944–31 март 1946	Кимон Георгиев	БРП(к), Звено, БЗНС, БРСДП
Правителство на България (63)	31 март 1946–22 ноември 1946	Кимон Георгиев	БРП(к), Звено, БЗНС, БРСДП
Правителство на България (64)	22 ноември 1946–11 декември 1947	Георги Димитров	БРП(к), Звено, БЗНС, БРСДП
Правителство на България (65)	11 декември 1947–20 януари 1950	Георги Димитров, Васил Коларов	БРП(к), БЗНС
Правителство на България (66)	20 януари 1950–20 януари 1954	Васил Коларов, Вълко Червенков	БКП, БЗНС
Правителство на България (67)	20 януари 1954–15 януари 1958	Вълко Червенков, Антон Югов	БКП, БЗНС
Правителство на България (68)	15 януари 1958–17 март 1962	Антон Югов	БКП, БЗНС
Правителство на България (69)	17 март 1962–27 ноември 1962	Антон Югов	БКП, БЗНС
Правителство на България (70)	27 ноември 1962–12 март 1966	Тодор Живков	БКП, БЗНС
Правителство на България (71)	12 март 1966–9 юли 1971	Тодор Живков	БКП, БЗНС
Правителство на България (72)	9 юли 1971–17 юни 1976	Станко Тодоров	БКП, БЗНС
Правителство на България (73)	17 юни 1976–18 юни 1981	Станко Тодоров	БКП, БЗНС
Правителство на България (74)	18 юни 1981–19 юни 1986	Гриша Филипов, Георги Атанасов	БКП, БЗНС
Правителство на България (75)	19 юни 1986–8 февруари 1990	Георги Атанасов	БКП, БЗНС
Правителство на България (76)	8 февруари 1990–22 ноември 1990	Андрей Луканов	БКП (БСП)

Правителство на България (77)	22 ноември 1990–20 декември 1990	Андрей Луканов	БСП
Правителство на България (78)	20 декември 1990 - 8 ноември 1991	Димитър Попов	БСП, СДС, БЗНС
Правителство на България (79)	8 ноември 1991–30 декември 1992	Филип Димитров	СДС
Правителство на България (80)	30 декември 1992–17 октомври 1994	Любен Беров	ДПС, БСП
Правителство на България (81)	17 октомври 1994–26 януари 1995	Ренета Инджова	Служебно
Правителство на България (82)	26 януари 1995 - 12 февруари 1997	Жан Виденов	БСП, БЗНС „Александър Стамболийски“, ПК „Екогласност“
Правителство на България (83)	12 февруари 1997–21 май 1997	Стефан Софиянски	Служебно
Правителство на България (84)	21 май 1997–24 юли 2001	Иван Костов	СДС, БЗНС – НС, Демократическа партия
Правителство на България (85)	24 юли 2001–17 август 2005	Симеон Сакскобургготски	НДСВ, ДПС
Правителство на България (86)	17 август 2005–...	Сергей Станишев	БСП, НДСВ, ДПС

Правомощия на Министерския съвет

1. По планирането на политиката за отбрана и сигурност	• ръководи и осъществява отбранителната политика на страната; • ръководи и координира планирането на отбраната; • разрешава изпращането и използването на български войскови единици и отделни военнорслужещи извън територията на страната за изпълнение на официални или представителни задачи, произтичащи от международни договорености на Република България, хуманитарни, природозащитни, образователни, спортни и други задачи с мирен (невоенен) характер, без оръжие; • разрешава изпращането и използването на военна техника и екипировка извън територията на страната; • разрешава пребиваването на чужди войски на територията на страната или преминаването им през нея, когато изпълняват задачи с мирен (невоенен) характер, освен ако в закон не е предвидено друго; • приема планове за организационно изграждане на въоръжените сили
2. По осигуряването и поддръжката на отбраната	• утвърждава изисквания към транспортната, енергийната, съобщителната и складовата система, населените места и стопанските обекти в съответствие с нуждите на отбраната; • ръководи и контролира производството и търговията с военна продукция и продукция със специално предназначение.
3. По военновременното планиране	• приема по предложение на министъра на отбраната общ държавен военновременен план и възлага изпълнението му;
	• приема военновременен проектобюджет по предложение на министъра на финансите и го внася за утвърждаване от Народното събрание;
	• организира изпълнението на военновременния бюджет на страната чрез Министерството на финансите и Българската народна банка, държавните органи и общинската администрация; след утвърждаването му и въвеждането му в действие от Народното събрание;

	• определя нормативи и ред за натрупване, съхраняване и използване на суровини и материали за военно време; • приема мобилизационните планове, както и плана за териториална отбрана; • осъществява общото ръководство на мобилизацията на въоръжените сили и привеждането на страната от мирно на военно положение; • приема по предложение на министъра на отбраната общ държавен военновременен план и възлага изпълнението му;
4. По управлението на кризи:	• организира дежурство и оповестяване за привеждане от мирно на военно положение и за бедствия и аварии.
5. По управлението на човешките ресурси	• в рамките на числеността на въоръжените сили утвърждава числеността на военнослужещите в обхвата на едно военно звание; • прави предложение до президента на републиката за назначаване и освобождаване на висшия команден състав на въоръжените сили и за удостоверяване на офицери с висши военни звания; • преобразува и закрива факултети, филиали, институти и колежи към военните академии и висшите военни училища и военно-научни организации и определя техния статут въз основа на искане на министъра на отбраната; • приема Правилник за кадрова военна служба; • приема нормативни актове, свързани с помощта и грижата на държавата за гражданите, пострадали при или по повод отбраната на страната.

**Председатели на Конституционния съд
(за периода 3 октомври 1991 г.–31 декември 2006 г.⁹⁷)**

Име	От	До	Мандат
Асен Манов	3 октомври 1991	18 октомври 1994	Първи
Асен Манов	18 октомври 1994	14 октомври 1997	Втори
Живко Сталев	14 октомври 1997	19 октомври 2000	Първи
Христо Данов	19 октомври 2000	17 февруари 2003	Първи
Неделчо Беров	17 февруари 2003	28 февруари 2003	Временен
Румен Янков	28 февруари 2003	28 октомври 2003	Временен
Неделчо Беров	28 октомври 2003	3 октомври 2006	Първи
Васил Гоцев	3 октомври 2006	8 ноември 2006	Временен
Румен Янков	8 ноември 2006	---	Първи

⁹⁷ www.constcour.bg